# *Tolyn į laiką - gilyn į gelmę...*

*Kun. Stasys Yla raštuose ir atsiminimuose*

Sudarė ir parengė
GEDIMINAS MIKELAITIS

**AIDAI**
1997

*Leidykla ir sudarytojas nuoširdžiai dėkoja seseriai Augustai, daugiau kaip prieš dešimt metų pradėjusiai rinkti medžiagą šiai knygai, seseriai Margaritai ir Lietuvos Ateitininkų federacijos pirmininkui Vidui Abraičiui už nuolatinį rūpestį šios knygos leidimu*

ISBN 9986-590-37-X

# Turinys

# Naujos dvasios skleidėjas

## PRATARMĖ

*Kunigas, mokytojas, teologijos profesorius, rašytojas, kalinys, veikėjas, dvasios vadas, jaunimo auklėtojas.*

Tai plataus masto dinamiškas asmuo, ėjęs per lietuviškąjį gyvenimą Lietuvoje ir išeivijoje, palikęs ryškius pėdsakus daugelyje sričių. Tie pėdsakai, kad ir nepilnai, atsispindi šiame rinkinyje.

Tarp visų jo pėdsakų ryškėja pagrindinė savybė - naujos, dinamiškos dvasios skleidėjas. Tai būdinga gija visame jo gyvenime.

Jau studijų metais Kauno kunigų seminarijoje ir Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultete Stasys Yla reiškėsi kaip nerimo apimtas žmogus, kuriam rūpėjo ne tiek savoji, asmeninė ateitis, kiek visos Lietuvos dvasinis veidas. Taigi pačioje savo jaunystėje domėjosi krikščionybės skelbiamais idealais, kurie savitu pavidalu turi būti įgyvendinti lietuvių visuomenėje. Iš to rūpesčio gimė pirmoji jo knygelė „Pasiryžėliai ir laimėtojai". Jame autorius ryškiais pavyzdžiais atskleidė konkrečias galimybes įdiegti visuomenėje Evangelijos tiesas bei vertybes.

Tapęs kunigu, mokytoju ir teologijos dėstytoju Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultete, dar labiau išryškino savo užmojį pasukti nauju keliu, vedančiu į Lietuvos krikščioniškojo gyvenimo atnaujinimą, pagilinimą, pakėlimą į aukštesnę pakopą. Jam, kilusiam iš kaimo, buvo aišku, kad krikščionių tikėjimas liaudyje buvo giliai įsišaknijęs, plakė nuoširdaus maldingumo ritmu, bet stokojo intelektinio pagrįs-

tumo, platesnio žvilgsnio. Einanti mokslus jaunuomenė, susidūrusi su mokslo ir kultūros pasauliu, jautė, kad iš kaimo atsineštas tikėjimas yra lyg ir žemesnio lygmens, sunkiai dera su sparčiai kylančia krašto kultūra. Naujajai šviesuomenei reikėjo stipresnio turinio iš krikščionybės centrų.

Tą poreikį kun. Yla jautė labai ryškiai ir stengėsi veikti atitinkama linkme, juolab kad tai buvo laiko ženklas, kurį matė ir naujoji laisvos Lietuvos visuomenė, mažai ar visai nepatyrusi carinio rusų valdymo bei lenkiškosios įtakos religiniame krašto gyvenime.

Būsimiems kunigams dėstydamas sielovadinę teologiją, kun. Yla visas savo paskaitas orientavo minėta linkme. Tai buvo naujas posūkis, kurio nesuprato vyresnio amžiaus tos pačios seminarijos dėstytojai ir net Kauno kurijos pareigūnai. Kai kurie klierikai naująjį dėstytoją skųsdavo vadovybei. Tai skaudino kun. Ylą, bet naujosios jo linkmės nepakeitė. Jis tęsė ją su dar didesniu ryžtu, jausdamas stiprią atramą ne tik tarp jaunų savo studentų, bet ir plačioje visuomenėje.

Prie naujosios linkmės stiprėjimo prisidėjo ir naujojo dėstytojo mokslinės kelionės į Prancūziją ir Belgiją, kur anuomet reiškėsi atgimstančios katalikybės sąjūdžiai.

Grįžęs iš kelionių, naująją savo linkmę paskaitomis bei straipsniais spaudoje diegė ne tik savo studentams, bet ir visuomenei. Nuolat kalbėjo ir rašė apie dabarties žmogų-lietuvį, jo išsilavinimą, jo dvasinius poreikius, jo religinius ieškojimus, jo pastangas pakilti iš liaudinio tikėjimo į vakarietiško lygio gilesnio turinio krikščionybę. Tokios idėjos rado gyvą atgarsį jaunuomenėje, ypač tarp tų tautiečių, kurie buvo daugiau ar mažiau išsimokslinę vakarietiškoje kultūroje.

Naujos idėjos sužadino iniciatyvą pradėti leisti naujo tipo religinio turinio žurnalą. Jo kūrėjai buvo kun. Yla, buvęs „Šaltinio" redaktorius Kazimieras Čibiras ir šių eilučių autorius. Per keletą posėdžių kun. Ylos bute buvo aptarti naujo žurnalo

metmenys, sudarytas projektas ir perduotas susipažinti įtakingiems naujos kartos profesoriams Antanui Maceinai, Juozui Ambrazevičiui, Zenonui Ivinskiui ir kt.

Belaukiant projekto įgyvendinimo, atsitiko nelauktas dalykas - tuometinė Lietuvos vyriausybė uždarė krikščionių demokratų dienraštį „Rytą". Minėta mokslininkų grupė, susipažinusi su naujojo žurnalo projektu bei leidybos galimybėmis, nutarė imtis didesnio dalyko - vietoje uždaryto „Ryto" pradėjo leisti naują dienraštį. Buvo kreiptasi į „Ryto" redaktorių dr. Leoną Bistrą bei kitus pareigūnus ir gautas jų pritarimas. Taip atsirado naujas dienraštis „XX Amžius", susilaukęs didelio pasisekimo.

Pažymėtina, kad šis dienraštis ir buvo naujosios dvasios proveržis, dėl kurio sielojosi kun. Yla. Jis buvo to dienraščio redakcinio kolektyvo narys kelių stiprių vienminčių būryje.

Atūžusi sovietinė okupacija sugriovė naujuosius užmojus. „XX Amžiaus" darbuotojai, jausdami kylančią grėsmę, pasitraukė į Vokietiją, kur kun. Yla darbavosi kaip sielovadininkas. Kilus Antrajam pasauliniam karui, nubloškusiam sovietines pajėgas į rytus, kun. Yla grįžo Lietuvon ir tęsė pamėgtąjį savo darbą kaip dėstytojas kunigų seminarijoje.

Kilus Lietuvos rezistencijos sankirčiui su okupacine vokiečių valdžia, kelios dešimtys lietuvių veikėjų bei iškilesnių žmonių buvo suimti ir išgabenti į koncentracijos stovyklą Stutthofe (Vokietijoje). Ten visi buvo žiauriai kankinami. Yla dvasiškai nepalūžo ir net stiprino kitus savo tauriu elgesiu bei žodžiu. Ten jis kūrė maldas, susietas su tenykštėmis kančiomis, o vakarais skaitė jas savo barako gyventojams. Tose maldose irgi atsispindėjo naujoji dvasia, parodžiusi, kad malda yra ne tiktai išmokti poteriai, bet ir laisva sielos kalba su Dievu. Barako gyventojai klausėsi tų maldų ir stebėjosi jų kūrybiškumu. Ne vienam jų tai buvo naujas dalykas.

Drauge kentėdamas su kitais tautiečiais, kun. Yla įdėmiai

stebėjo tenykštį gyvenimą, o išėjęs į laisvę savo išgyvenimus aprašė knygoje „Žvėrys ir žmonės dievų miške". Tai jaudinantys kunigo ir psichologo nutapyti žmonių paveikslai, kuriuose atsispindi ir pats autorius.

Antra sovietinė Lietuvos okupacija kun. Ylą privertė vėl trauktis į Vakarus. Išėjęs iš kaceto pateko į Lenkiją, o iš ten odisėjiškais keliais pasiekė Vokietiją, kur rado tūkstančius tautiečių daugelyje karo pabėgėlių stovyklų.

Rūpintis jų sielovada buvo paskirtas kan. Feliksas Kapočius. Jisai subūrė grupę kunigų savo delegatūroje, kurion įsijungė ir kun. Yla.

Tai buvo vienminčių sambūris, kuriame vyravo kun. Ylos idėjos, skleidžiamos per tuometinį religinio turinio žurnalą „Auka" (jo tęsinys Amerikoje buvo „Lux Christi"). Sutelkęs nemažą bendradarbių būrį, pats kun. Yla jį ir redagavo. Jame buvo gvildenamos sielovados problemos, bet pagrindinis straipsnių tonas buvo optimistinis, skatinantis tautiečius nenusivilti, nepalūžti kartais beviltiškose būklėse, remtis krikščionišku tikėjimu.

Pagaliau su gausia tautiečių banga kun. Yla pasiekė Amerikos krantus ir įsikūrė Putname kaip Nekaltai Pradėtosios Mergelės Marijos vienuolijos kapelionas. Ir čia jam rūpėjo lietuvių krikščionybės formų tobulinimas, perėjimas iš liaudinio tikėjimo į svaresnį, sąmoningesnį, gyvesnį išpažinimą. Tos minties vedamas jis paruošė keletą naujo tipo maldaknygių su tradicinėmis ir naujomis jo paties sukurtomis maldomis.

Gyvendamas Putname parašė knygą „Dievas sutemose"; joje atskleidė žymių lietuvių asmenybių išgyventas dvasines krizes, vedusias į didesnį religinį subrendimą. Tų konvertitų gyvenimo sklaidoje buvo matyti kartais skausmingas perėjimas iš liaudinio į brandesnį, intelektualesnį tikėjimą.

Bene palankiausią dirvą naujosios dvasios linkmei kun. Yla rado jaunuomenėje, ypač tarp ateitininkų ir skautų. Apie juos

daug rašė periodinėje spaudoje ir specialiuose leidiniuose. Tarp ateitininkų jis garsėjo kaip specialių kursų autorius. Tuos kursus kun. Yla rengdavo Dainavos stovyklavietėje (prie Detroito), kurion suvažiuodavo būriai jaunuomenės. Nors juose pasaulėžiūrines paskaitas dėstė įvairūs kviestiniai kalbėtojai, bet visos programos autorius buvo kun. Yla. Per daugelį metų jis sukūrė plačios apimties futūrologiją, kurioje buvo išdėstyti pagrindiniai klausimai jauno žmogaus brendimui bei ateities gyvenimui. Tie kursai išugdė naują kartą, suformuotą ateitininkijos idėjų atmosferoje.

Be idėjinių ir sielovadinių darbų, kun. Yla kūrė ir grynai mokslinius veikalus - filosofinius, istorinius, psichologinius, etnologinius. Jų visų bendras bruožas - mokslas gyvenimui, o ne gyvenimas mokslui. Mokslas turi tobulinti gyvenimą, jam tarnauti. Dėl to jo veikalų tematika yra veidu į gyvenimą.

Visose srityse, kuriose daugiau ar mažiau reiškėsi, kun. Yla buvo kūrybiškas. Net laisvesnio laiko valandomis, kai reikėjo atsikvėpti, pailsėti, jis ėmėsi fizinio darbo, bet tokio, kur galėjo reikštis kūrybinis jo polėkis. Jisai sumanė pastatyti Mindaugo pilaitę netoli nuo seselių vienuolyno esančiame miškelyje. Pats sunešiojo akmenis, pats sudėliojo ir davė architektūrinę išvaizdą. Jis parodė, kad vis dėlto Mindaugo krikštas buvo Lietuvos krikščionybės užuomazga.

Peržvelgus visus kun. Ylos darbus, iškyla augančio, atsparaus ąžuolo įvaizdis, ąžuolo, gyvenimo audrų nugairinto, bet viską atlaikiusio. Tokia kun. Ylos darbų visuma. Tai paveldas, kuris turėtų įsilieti į tautos gyvenimą, pasiekti jos širdį bei protą, ją stiprinti, turtinti ir grūdinti.

*Prel. Pranas Gaida-Gaidamavičius*
*Kanada*

# I. Religinio gyvenimo atnaujintojas

*Viešpatie, kiek kartų, įsmeigęs akis į neišmatuojamus tolius, paskęsdavau žavesy ir susimąstyme, tiek kartų tu prabildavai į mano širdį! Tu kėlei mane aukščiau pilkos žemės, tu tirpdei tamsius mano jausmus, darei mane švelnų kaip lino žiedas.*

*Kaip lengva būdavo kalbėti į tave, kalbėti be žodžių, be tų paprastų mūsų žodžių! Buvai arti manęs, ir, rodos, savo akimis tave paliesdavau, savo jausmu apčiuopdavau, savo pajauta atpažindavau.*

*Viešpatie, tu buvai mano jaunystės dalis, neatskiriama ir nedalijama. Savo rimtimi pripildydavai dvasią džiaugsmo spindulių, ir jų buvo tiek daug!*

*Išklydęs iš tėviškės, sutikau šalto mūro ir slidaus asfalto gatves. Ieškojau šviesos sustingusių ženklų lakštuose ir ilgėjausi žaismo, sukurto žmogaus rankų. Mano jaunystės Dieve, pamečiau tave iš savo akių, ir buvau toks vienišas ir toks apleistas!*

*Nūnai, o mano Džiaugsme, vėl pradedu atrasti tave. Kasdien, kai palydžiu tavo saulę, ir kasryt, kai pasitinku ją vėl, man rodos, tu kalbi į mane kaip kitados - mano jaunystės kalba. Kalbėk, o Viešpatie, kalbėk!*

*Grįžtančio į Dievą malda*

# Siauroji ar pilnutinė katalikybė

## IV. GYVENIMIŠKASIS KATALIKŲ PARTIKULIARIZMAS IR INTEGRALIZMAS

*Kiekvienas vienašališkas katalikų tipas yra siaurai suprantamos katalikybės atstovas ir, atvirkščiai, kiekvienas plačiai suprantamos katalikybės atstovas mažiau ar daugiau prisiartina prie integralinio kataliko.*

*Integralinis katalikas yra sintetinio pobūdžio, nes katalikybė yra integralinė sintezė, universali savo turiniu ir pilnutinė savo išvystomų pajėgų atžvilgiu.*

*Prof. St. Šalkauskis*

Jei katalikybė, kuri, kaip matėme, savo esme yra plačiausia ir gyvenimiškiausia, realiame gyvenime vis dėlto kartais reiškiasi siaurai, tai dėl to didele dalimi gali būti kaltas pačių katalikų gyvenimiškasis partikuliarizmas. Šis partikuliarizmas ne mažiau kaip teorinis kompromituoja pačią katalikybę, ją sukarikatūrina ir atgraso nuo jos tuos, kurie jai simpatizuotų. Priešingai, gyvenimiškasis katalikų integralizmas, atitikdamas katalikybės esmę, gali, be to, labai daug patarnauti ir tinkamam pačios katalikybės reprezentavimui kitų atžvilgiu.

### *1. Gyvenimiškojo katalikų partikuliarizmo pasireiškimai*

Katalikų partikuliarizmas gyvenimiškoje plotmėje gali reikštis labai įvairiai. Dažniausiai mes jį matome kaip vienpusišką atskirų katalikiškojo gyvenimo momentų pervertinimą arba

nepakankamą vertinimą, partikuliarinį jų išsirinkimą ir išskirtinį jų taikymą individualiame ar socialiniame gyvenime.

Čia ir norime konkrečiau pavaizduoti bent dalį tokio gyvenimiškojo katalikų partikuliarizmo reiškinių.

a. Natūralizmas ir supranatūralizmas

Yra katalikų, kurie, visa savo būtybe būdami įaugę į savo šeimos, profesijos, studijų ar kitus vadinamuosius žemiškus darbus, užmiršta esą pašaukti ir aukštesniam - antgamtiniam, dieviškajam gyvenimui. Moraliniu atžvilgiu tokiems žmonėms kartais nieko negali prikišti: jie geri, net pavyzdingi žmonės. Tuo atžvilgiu jie gali būti pavyzdys net ne vienam tariamai antgamtiniu gyvenimu gyvenančiam žmogui.

Tačiau *jų dorovingumas tėra dažnai tik natūralus - prigimtinis.* Savo pareigingumą, ištikimumą, tiesumą jie grindžia beveik išimtinai garbės - garbingumo, bendro labo ir kitais panašiais motyvais. Antgamtiniai - Dievo meilės ir valios - motyvai jiems beveik visai neegzistuoja. Su Bažnyčia ir jos gyvenimu jie dažniausiai tėra tik formaliai susiję. Vidinis jos gyvenimas, jos jutimas, dalyvavimas gyvybiniame jos funkcionavime jiems dažnai būna svetimas. Sakramentinį malonės gyvenimą jie arba visai ignoruoja, arba juo naudojasi tik rečiausiomis progomis: kartą per metus arba dar rečiau.

Tokie katalikai, kad ir būdami geriausių norų, vis dėlto tėra partikuliariniai katalikai, vadinasi, ne pilnutiniai. Katalikiškasis gyvenimas jokiu būdu negali būti laikomas, kaip jie kad daro, tik siauru natūralistinės dorovės vykdymu.

Pasitaiko katalikų gyvenime ir kitas kraštutinumas. Kai kurie katalikai katalikiška tenori laikyti tik tai, kas antgamtiška. Jie nuosekliai ignoruoja viską, kas tik nėra antgamtiška ar bent kas tai nerodo. Natūraliai geri dalykai, jei tik nėra paženklinti religiniais katalikybės ženklais ar motyvais, jiems būna blogis arba bent kažkas nekatalikiška. Toks blogis ar ne-

katalikiškas dalykas jiems yra bet kokie pasilinksminimai, nors kai kurie jų būtų ir labai padorūs. Nekatalikiškas jiems atrodo teatro spektaklis, jeigu jis ne iš Kristaus ar šventųjų gyvenimo, nors šiaipjau savo tematika ir pastatymu būtų visai geras ar bent nepriešingas gėriui ir tiesai. Nekatalikiškas jiems atrodo ir filmas, kuriam stinga maldingų vaizdų, nors visu turiniu, idėja ir pastatymo dvasia skelbtų tiesą, gėrį ir grožį.

Perdėtu, vienpusišku supranatūralizmu jie susiaurina pačią katalikybę, nes ignoruoja natūraliąją religiją ir dorovę, kuria katalikybė kaip tik remiasi. Šitokiu partikuliarizmu jie taip pat griauna principą, katalikybės laikomą labai svarbiu, būtent - kad malonė (antgamtinė vertybė) remiasi prigimtimi.

Vienpusišku antgamtinio elemento pabrėžimu jie visai be pagrindo nuo katalikybės atbaido tuos, kurie kartais norėtų naudotis ir natūraliai geromis arba indiferentiškomis gyvenimo vertybėmis.

Dar daugiau: kreipdami dėmesį tik į antgamtį ir ignoruodami prigimtį, jie daro didelę žalą ir sau patiems, savo paskirčiai, nes užmiršta plėtoti savo pačių prigimtąsias galias ir dažnai pasidaro kažkokios keistos būtybės. Argi iš tikro nekeista, kad besistengdami kontempliuoti Dievą kaip Meilę, jie dažnai užmiršta būti meilūs Dievo vaikams - kitiems žmonėms; tardamiesi gyveną Dievu, kaip aukščiausiu Grožiu, jie dažnai nepasirūpina tinkamai gražiai sutvarkyti savo pačių, savo namų, savo bažnyčios išorės; bijodami prarasti antgamtinį gyvenimą, jie dažnai užkasa po žeme savo turtingus prigimtinius talentus.

Suprantama, ir tokie katalikai savo gyvenimu jokiu būdu nereprezentuoja pilnutinės katalikybės. Jie yra tokie pat iš dalies katalikai, kaip ir pirmieji.

### b. Formalizmas ir beformiškumas

Kita gyvenimiškojo katalikų partikuliarizmo pasireiškimų pora - tai formalizmas ir beformiškumas.

Formalizmo kupini katalikai nusigręžia nuo vidaus į išorę, nuo dvasios į raidę, nuo turinio prie formos. Suformalintas katalikiškasis gyvenimas darosi panašus į užsukto mechanizmo veikimą. Iš paviršiaus toks gyvenimas gali sudaryti net labai gerą įspūdį - visos katalikiškumo formos išlaikytos, visi katalikiškojo gyvenimo darbai, pareigos atliekamos. Tik giliau įsižiūrėjus, galima pastebėti, kad jam trūksta katalikiškosios gyvybės ir šilumos ir kad jis neneša vaisių. Šitokia katalikybė gražiai gyvuoja ir veikia tik labai ribotą laiką, kaip ir užsuktas mechanizmas. Nedaug laiko tepraeina, kol joje pradeda reikštis smulkesni ar stambesni trūkumai, tai šis, tai tas ima girgždėti, klibėti ir vieną dieną ją ištinka dalinis ar visuotinis paralyžius. Taip ir atsiranda krikštytų nekrikščionių - nekatalikų iš vadinamųjų katalikiškų kraštų, atspindinčių tik katalikybės griuvėsius.

Asmeniniame gyvenime įsigalėjęs formalizmas virsta hipokrizija (veidmainyste), o pradėjęs reikštis viešajame, sakysime, tam tikrų institucijų gyvenime, virsta biurokratizmu. Tačiau nei hipokrizija, nei biurokratizmas nėra tikrosios katalikybės reiškiniai. Ir apskritai „katalikiškasis" formalizmas yra daugiau panašus į judaizmą, kaip formos bei raidės religiją, o ne į pačią katalikybę.

Nemažiau nekatalikiškas yra ir per didelis atsigręžimas į turinį, tik jo vieno paisymas. Katalikų gyvenimas, jei jis būtų maitinamas tik turinio ir gaivinamas tik dvasios, o visai nesireikštų išoriniu būdu, irgi nebūtų pilnas. Jam kažko trūktų. Jis primintų gyvenimą nebylio, kuris galvoja, jaučia, išgyvena, bet nekalba, savo galvosenos ir išgyvenimų neapreiškia, neapipavidalina. Maža to, tai būtų kažkoks paralitiko gyvenimas, viduje išgyvenamas, bet iš išorės nepastebimas.

Tokia tik išgyvento turinio, bet be formos, neįsiforminusi realiame asmens, šeimos, profesijos, aplinkos gyvenime katalikybė būtų kažkokia nereali. Tai būtų daugiau idėjų pasaulio,

taigi platoniška katalikybė arba kažkuo panaši į protestantų vadinamąjį religinį idealizmą (kvietizmą) bei dvasios krikščionybę. Suprantama, ir toks partikuliarinis katalikiškojo gyvenimo supratimas nevadintinas pilnutiniu ir tikru katalikišku gyvenimu.

c. Rigorizmas ir laksizmas

Formalizmui ir beformiškumui tam tikra prasme artimi rigorizmas ir laksizmas. Kiek pirmieji gali reikštis daugiau religiniame katalikų gyvenime, tiek antrieji - daugiau moraliniame.

Rigorizmas - tai pedantiškas ir raidiškas moralės dėsnių, socialinių nuostatų, teisės paragrafų vykdymas savo ir kitų gyvenime. Rigoristas katalikas nesigilina į visų nuostatų bei dėsnių dvasią, taip pat į savo ir ypač kitų, kuriems tie dėsniai taikomi, individualų nusiteikimą, pajėgumą, intencijas. Jei toks rigoristas saugo moralės ir teisės nuostatas, tai jis savo pareigą atliks ne kaip pedagogas psichologas, bet kaip teisėjas valdininkas. Įsijausti į žmogų, jį suprasti ir bandyti palenkti iš vidaus, paveikti jį motyvais jam bus visai svetima. Moralumo ar disciplinuotumo apraiškas jis tevertins vien atsižvelgdamas į išorinį principų bei paragrafų taikymą. Vidiniai nusiteikimai, ypač sąmoningumas ir valingumas, jo beveik visai nedomins.

Toks tik objektyvių moralumo bei teisės normų taikymas gyvenime arba vertinimas tik pagal jas dažnai tampa ne tik nepsichologiškas, bet ir šaltai beširdiškas, net neteisingas, bent ta prasme, kad jis dažnai neatitinka tikrosios žmogaus vidinės būties. Katalikybė, paisydama ir gerbdama individualios žmogaus sąžinės sprendimą, negali laikyti visai teisingu, o kartu ir katalikišku dalyku vertinimą žmogaus veiksmų tik pagal objektyvų teisės bei moralės normų vykdymą.

Partikuliarinis yra ir „katalikiškasis" laksizmas, visokį teisės, moralės ir kitokių nuostatų laužymą linkęs pateisinti žmogišku silpnumu, blogomis aplinkybėmis ir pan. Šitokio laksizmo

atstovai katalikai visur tetaiko tik aukščiausio gailestingumo, atlaidumo mastą. Jie ir patį Dievą, nekalbant jau apie Bažnyčią, bando „palenkti" savo pusėn: Jis jiems tėra tik vienas gailestingumas, panašiai kaip ir Bažnyčia jiems atrodo vien tik gailestingoji motina; ne kam kitam juk, anot jų, įsteigta joje ir išpažinties institucija. Jeigu tokiems laksistams yra patikėtos aukštesnės vietos, tai jie, užuot taikę teisingumą ir gailestingumą ir dėl to, užuot kartais įspėję ir pabaudę, tik padeda geriau nuslėpti ar net pridengti patį nusikaltimą.

Perdėtas gailestingumas ir laksistinis savo ir kitų gyvenimo tvarkymas dažnai virsta negailestingu savęs ir kitų žudymu ir naikinimu. Perdėtai nuolaidūs, beveik besąlygiški atskirų individų bei bendruomenių dispensavimai - atleidimai nuo kai kurių prievolių - padaro katalikus per daug gležnus ir paruošia kelią plačiajai laksizmo invazijai į individualųjį ir viešąjį katalikų gyvenimą. Beatodairiškas įvairių papiktinimų toleravimas, kai kurių silpnybių dangstymas moraline gangrena gali užkrėsti ir plačiąsias katalikų mases.

d. Dirbtinumas ir naivumas

„Katalikiškuoju" dirbtinumu mes vadiname katalikiškumą, nepasižymintį nuoširdumu ir gera valia. Dirbtinį kataliką gali pažinti iš jo perdėto uolumo reikšti savo ir neigti arba bent mažinti kitų katalikiškumą. Toks katalikas katalikybe gyvena ne sau, bet kitiems - kad kiti matytų ir žinotų, o katalikiškąjį darbą dirba ne dėl to, kad tai yra jo garbinga teisė ir pareiga, bet kad kitų akyse tai padeda įsigyti tam tikro orumo, kuris reikalingas siekti kitiems - asmeniniams tikslams. Šitie tikslai dažniausiai būna: noras padaryti karjerą, iškilti į pirmąsias vietas, gauti gerą tarnybą, išgarsėti. Siekdamas šių tikslų, jis iš anksto suinteresuotas tapti žinomesniu. Savo katalikiškumui bei katalikiškam veiklumui išgarsinti panaudoja spaudos žmones, o jei tokių nesuranda, tai pats griebiasi plunks-

nos ir, pseudonimais prisidengęs, pats sau rašo ditirambus.

Šitokio „katalikiško" dirbtinumo reiškinių katalikų gyvenime atsiranda ypač tada, kai katalikai turi stipresnės įtakos politiniame, socialiniame-ekonominiame ar kultūriniame gyvenime. Suprantama, dirbtinis katalikiškumas nė iš tolo negali būti laikomas panašiu į tikrąjį katalikiškumą. Veikiau tai blogiausiu būdu iškreiptas katalikiškumas, nes jis virsta fariziejizmu ir kažkuo panašus į simoniją - prekiavimu šventais dalykais.

Pilnutiniam katalikiškumui svetimas ir „katalikiškasis" naivumas. Naiviam katalikui, tiesa, negalima prikišti nuoširdumo ir geros valios stokos. Tačiau jam trūksta ko kita, būtent - pilno katalikybės ir katalikiškojo gyvenimo pažinimo, ypač savarankiškų sprendimų ir veikimo. Naivusis katalikas, giliau nepažindamas katalikiškojo gyvenimo esmės, aklai laikosi paveldėtų, dažnai antraeilių katalikiškojo gyvenimo formų. Smulkmenos jam virsta beveik esminiais dalykais, ir jų jis šventai laikosi. Ypač jam būdingas nesugebėjimas savarankiškai kurti savo paties individualųjį katalikiškąjį gyvenimą ir vadovauti kitų gyvenimui - ką nors auklėti.

Savo paties gyvenimą jis paprastai kuria imituodamas vieną ar kitą įtakingesnį asmenį. Tai daro labai detaliai ir, žinoma, beveik visuomet išoriškai. Kartais, tiesa, jis parodo tiek savarankiškumo, kad iš įvairių atskirų asmenų gyvenimo sugeba išlupti atskiras formas ir jas mechaniškai perimti. Kitiems vadovaudamas, jis remiasi ne savo paties vidiniu nusistatymu, bet įtakingesnių ir apsukresnių žmonių patarimais ar sugestijomis. Reikia pasakyti, kad tokius auklėtojus ar vadus ypač mėgsta vedžioti už nosies įvairūs karjeristai ar intrigantai, kreipdami jų valią savo interesų pusėn.

„Katalikiško" naivumo priežastis yra dvasinis nesubrendimas.

Nelaimė tai katalikų visuomenei ar institucijai, kuriai vadovauja tokie nesubrendėliai. Remdamiesi labiau impulsais,

nuotaikomis, o kai kada ir labai naiviomis ambicijomis, įnoriais, jie pridaro galybes klaidų, sulaužo asmenybes, užuot jas ugdę, suskaldo į frontus bei sroves pačią savo instituciją ar visą katalikų visuomenę. Tokie žmonės nemažiau kompromituoja pačią katalikybę, kaip ir savanaudžiai, reklaminiai, taigi dirbtiniai katalikų veikėjai.

e. Liberalizmas ir autoritetizmas

Katalikų gyvenime neretai pasitaiko partikuliarizmo vertinant autoritetą ir laisvę. Kai kurie katalikai asmeniniame ar visuomeniniame gyvenime kartais laikosi liberalistinio principo, būtent nepripažinti jokio autoriteto ir jo normų. Aukščiausias autoritetas jiems yra jų pačių protas ir sąžinė. Niekas kitas - kad ir kas jis būtų, net pats popiežius - neturi kištis į privatų jo paties ar jojo šeimos, profesijos moralinį ar religinį gyvenimą. Negalima jam įsakyti tikėti ar netikėti, dogmatišku būtinumu apriboti jo tikėjimo sritį; tik jis pats visiškai laisvai, pagal savo nuožiūrą gali pasirinkti tikėti iš to, kas jam pateikiama kaip tikėtina. Moralės srityje jis bus linkęs nepasitikėti autoritetingais Bažnyčios reikalavimais dėl to, kad tai dažnai paliečia subjektyvius, kartais savanaudiškus jo asmens, šeimos, profesijos interesus, kurių jis nusistatęs neišsižadėti. Visuomeniniame gyvenime ir ypač veikloje jis paisys tik tokio autoriteto, kuris turi subjektyvaus autoritetingumo prerogatyvas - bus stipraus charakterio, turės didelę dvasinę įtaką, didelę personalinę reikšmę.

Suprantama, toks nusistatymas autoriteto atžvilgiu negali būti laikomas katalikiškai platus. Nei katalikiškasis tikėjimas, nei disciplina, net nei katalikiškoji sielovada negali apsieiti be autoriteto. Katalikiško platumo požymiu negali būti laikomas ir perdėtas autoriteto iškėlimas bei vergiškas jam lankstymasis ar tokio lankstymosi reikalavimas. Vienpusiškas autoriteto iškėlimas gali reikštis visišku išsižadėjimu savo laisvės ir

iniciatyvos autoriteto naudai ar pačių autoritetų pasikėsinimais užgniaužti kitų laisvę. Paprastai niekur netrūksta tokių katalikų, kurie viską norėtų pajungti autoritetų valiai. Šita valia, anot jų, turi išspręsti visas, ypač visuomenines, katalikų problemas; ji turi net detalizuoti visus viešojo katalikų gyvenimo ir veikimo punktus. Tik iš autoriteto tegali kilti bet kokia iniciatyva, ir dejuojama, rankos nuleidžiamos, jei tokia iniciatyva kartais nepasireiškia. Autoritetams, o ne kam kitam norima priskirti ir visą atsakomybę už viso viešojo katalikų gyvenimo negeroves ar nesėkmę. Perdėto autoritetizmo šalininkai mėgsta dažnai per daug remtis asmenine autoritetų valia ir, ypač arčiau autoritetų esantieji, mechaniškai ją vykdyti ar ja operuoti. Net paprastus autoritetų pageidavimus jie priima aklai, nedrįsdami dėl jų net diskutuoti ar labiau išsiaiškinti.

Kartais, tiesa, ir patys autoritetai gali per daug bandyti remtis asmenine savo valia pagal principą: *sic jubeo, sic volostat pro ratione voluntas*. Pagarbą autoritetui ar jo vertinimą jie kartais susigundo matuoti sugebėjimu lankstytis, pataikauti. Jei kas, šlykštėdamasis žemu servilizmu, savo pagarbą autoritetui imtų reikšti labiau išvidiniu būdu, dažnai liks nesuprastas arba blogai suprastas. Ilgiau vergiją išgyvenusiuose kraštuose serviliškas autoritetizmas visuomet gali labiau pasireikšti. Kai kada ir kai kur jis gali sudaryti tokią atmosferą, kai geriau bręsti manekenams, o ne asmenybėms.

Suprantama, toks autoriteto pervertinimas yra nekatalikiškas. Jei Dievas paliko žmogui laisvą valią, jei Bažnyčia kovoja dėl žmogaus sąžinės laisvės, net dėl asmens laisvės, tai niekas iš katalikų negali, remdamasis katalikybe, skelbti ar vykdyti servilišką autoritetizmą.

### f. Laicizmas ir hierarchizmas

Katalikų gyvenime neretai partikuliariškai suvokiami hierarchijos (dvasininkijos) ir laikato (pasauliečių) santykiai.

Vieni katalikai mano, kad hierarchija gali sau tvarkytis kaip jai patinka tik savo viduje ir pačiose bažnyčiose. Ji neturi kištis į visą kitą, atseit nebažnytinį katalikų gyvenimą. Visa tai turi būti palikta tik pasauliečiams, jų žiniai. Taigi hierarchijos intervencijai nesą vietos šeimos, mokyklų, spaudos srityse, profesinio, kultūrinio, ypač politinio darbo bare. Pasauliečiai čia tvarkosi visai savarankiškai, vien savo pačių nuožiūra, žodžiu, taip, kaip jiems patinka. Bet kokią hierarchijos intervenciją šiose srityse jie laiko neleistinu klero kišimusi ne į savo vietą ir tai vadina klerikalizmu, su kuriuo esą reikia kovoti (antiklerikalizmas). Tad perdėtas laicizmas beveik būtinai sukelia antiklerikalizmą, suskaldantį hierarchiją ir laikatą - pagrindinius ir būtinus katalikybės organus.

Kitas kraštutinumas - tai visos katalikiškojo gyvenimo iniciatyvos ir atsakomybės perleidimas tik į hierarchijos rankas. Tik hierarchija teturi teisę vykdyti pagrindines Bažnyčios funkcijas: pašventinimo, mokymo, vadovavimo ir valdymo. Pasauliečiai tegali būti tik pašventinamieji, mokomieji, vadovaujamieji ir valdomieji. Ji (hierarchija) turinti vadovauti visam katalikiškajam gyvenimui, duoti pasauliečiams direktyvas *visose* gyvenimo srityse, nes tik ji teturinti paties vyriausiojo katalikybės Šefo įgaliojimus. Apie tam tikrą pasauliečių savarankiškumą bent kai kuriose katalikiškojo gyvenimo (šeimos, profesijos, politikos ir kt.) srityse kartais nenorima nė kalbėti. Kai kurie dvasininkai visai neskiria savo dėmesio ir reikšmės pasauliečių kunigystei, kuri dabar vėl ypač iškeliama ir kuri jiems duoda teisę prisiimti tam tikrą kunigiškų funkcijų dalį.

Į dvasininkijos gyvenimo reikalus apskritai joks pasaulietis neturi kištis. Tai luomas, kaip sakoma, panašus į kitus luomus, sakysime, karininkų luomą, kuris pats vienas sprendžia savo reikalus. Ir apskritai kam pasauliečiams sielotis dėl kunigų problemų ar jų gyvenimo: težiūri jie, kaip kunigai moko, o ne kaip gyvena. Hierarchiją norima padaryti kaip ypatinga, išim-

tinių teisių depozitore ir savotiškai uždara katalikybės klase, kasta. Toks hierarchijos vaidmens supratimas yra klerokratiškas. Klerokratija, aišku, negali būti laikoma katalikišku dalyku, kaip ir tariamas antiklerikalizmas.

g. Individualizmas ir kolektyvizmas

Tarp katalikų pasitaiko individualistų ir kolektyvistų. Pirmiesiems katalikybė - individuali religija. Tokios socialinės, bendruomeninės katalikų institucijos - parapijos, brolijos, organizacijos, mokyklos - jiems atrodo kažkoks nesusipratimas. Jiems priklausyti, jų veikloje dalyvauti jiems atrodo neracionalu. Ir ką tai bendra, anot jų, gali turėti su išganomuoju Bažnyčios veikimu. Katalikybės uždavinys - paruošti individualų žmogų jojo išganymui, padėti jam siekti šventumo, ir ar tam uždaviniui pasiekti neužtenka individualaus dalyvavimo Bažnyčios gyvenime, jos maldose, liturgijoje, mokyme. Kam tad dar reikia bendros maldos, kolektyvinio mišių klausymo, bendros komunijos?

Tokie katalikai individualistai kartais būna labai jautrūs, tad sąmoningai vengia dalyvauti bendruose ir bendruomeniniuose religinio ar kitokio katalikų gyvenimo aktuose, o atsitiktinai į juos patekę, jie jaučiasi labai nejaukiai. Tas juos esą erzina ir blaško: užuot su visais bendrai pasimeldę, religiškai pagyvenę, jie tik susierziną ir išsiblašką. Tokius žmones bažnyčioje tepamatysi tik vėlų vakarą, kai prieblanda, tyla ir vienuma nekliudo jiems susitelkti ir pažinti religinį nusiteikimą, kuriam jie skiria ypatingą reikšmę.

Tačiau netrūksta ir katalikų, kuriems katalikybė - tik bendruomeninė, kolektyvinė religija. Individualūs religiniai aktai jiems atrodo neturį vertės. Individualiai kalbamos maldos ir iš individualaus išgyvenimo išplaukiantys Dievo garbinimo žodžiai jiems nėra Bažnyčios malda; tyliai laikomos ir individualiai klausomos mišios - jiems erzacmišios. Katalikiškasis

gyvenimas krašte, jų manymu, tėra tik tiek pakilęs arba kyla, kiek daug esama arba kaip stipriai didėja katalikiškųjų organizacijų skaičius; jiems visai nesvarbu, kas, kokios priežastys - gal vien išorinės ir atsitiktinės - bus nulėmusios šį organizacijų ir jų narių padidėjimą.

Individualus veikimas - palaikymas su žmonėmis individualaus kontakto, individualūs pasikalbėjimai, rūpestis atskiromis sielomis - katalikiškiems kolektyvizmo atstovams atrodo kažkas neįprasta ir nereikalinga. Argi negana, anot jų, kolektyvinės, bendruomeninės akcijos ir ar ji nepatenkina visų katalikiškojo veikimo reikalavimų?

h. Fatalizmas ir autonomizmas

Nors keista, tačiau faktas, kad ir tarp katalikų kartais pasitaiko fatalistų. Jie žino ir mato, kad gyvenime ne viskas idealu. Tačiau jie nesiryžta dirbti, nes mano, kad bet kokios pastangos eis veltui. „Gyvenimo vagos nepakeisi", „nebent fatali katastrofa padarytų reformų". Į idealistus, entuziastus jie žiūri kaip į nerealius žmones, utopistus. Pagaliau jie netiki net jų idealizmo pastovumu. „Tu piktiniesi mūsų neveiklumu, girtavimu, o po keleto metų tu būsi blogesnis už mus". „Sakai, blogis triumfuoja, reikia jam pastatyti barjerus, o tu nežinai, kad seniau to blogio būta dar daugiau". „Tautos gerovė, sakai, reikalauja ryžtis: jei Dievas nenorės, kad mūsų tauta gyventų, tai jūs nieko nepadarysit. Ir apskritai prieš vėją nepapūsi".

Tiesa, tokių fatalistų tarp katalikų yra nedaug ir jų fatalizmas daugiau teorinis. Šituo fatalizmu jie nori pridengti savo oportunizmą ir net hedonistinius polinkius. Kuo gi kitu pateisinsi savo neveiklumą ir laisvoką gyvenimą?

Kitas kraštutinumas - tai perdėtas pasitikėjimas asmeninėmis jėgomis, vien savo valia. Tokių daugiau savimi, savo valia pasitikinčių katalikų idealizmas kartais, tiesa, būna nuostabus, tiesiog herojiškas. Jie dirba tikrai tikėdami, kad jų karštis

tuoj uždegs daugelį kitų žmonių ir įsikurs didelis idealizmo laužas, privalėsiantis sunaikinti bet kokį snaudulį, supelėjimą, puvėsius. Tačiau dažnai po keleto metų vietoj idealizmo liepsnojimo jie pamato dar didesnį piktžolių veisimąsi. Ir tada jie įsitikina, kokie teisingi psalmių žodžiai: *Jei Viešpats nestato namo, veltui dirba tie, kurie jį stato; jei Viešpats nesaugo miesto, veltui budi tie, kurie jį saugo* (*Ps* 126). Nepasisekus pozityviam darbui, jie užsidega šventu pykčiu ir tuo pačiu karščiu metasi ravėti piktžolių. Tačiau dažnai ir čia jie, kaip tie evangelijos kukalių ravėtojai, imasi per greit ir gal per neatsargiai išrinkti iš gerų javų parazitus ir juos sudeginti, užsimiršdami, kad kantrus Viešpats leidžia jiems augti iki pjūties ir tik tada išrinkęs juos degins.

### i. Vienpusiška akcija ir kontempliacija

Kai kurie katalikai taip įsitraukia į akciją, kad ją padaro beveik savo gyvenimo tikslu. Jai aukoja ne tik visą savo laiką, išteklius, sveikatą, bet kartais dėl jos nevengia pažeisti net kitų teisių, gerovės, eiti į kompromisus su principais. Taip, sakysime, dėl organizacinio veikimo sėkmės nevengiama suardyti harmoniją tarp individo ir bendruomenės - šeimos, parapijos, - pataikauti kai kurių žmonių silpnybėms (tuštybei, girtavimo įpročiui ir t.t.). Toks veikimas, plačiu požiūriu vertinamas, gali būti ne tik netikslingas, bet ir nekatalikiškas, nes galutinis jo rezultatas, užuot padėjęs siekti katalikybės tikslų, kartais gali būti tik žala. Žalą gali daryti taip pat ir kompetencija, jeigu ji padaroma viso gyvenimo alfa ir omega. Ne paslaptis, kad tarp katalikų nemažai pasitaiko ir tokių, kurie beveik visą savo laiką ir energiją skiria maldoms, mąstymams, dvasinei skaitybai ir įvairioms kitoms pamaldumo pratyboms. Jie labai mažai arba visai nesisieloja dėl veiklios artimo meilės, rūpestingo savo pareigų atlikimo. Priešingai, dėl kontempliacijos kartais jie ryžtasi paaukoti tiek tiesiogines savo pareigas, tiek ir arti-

mo meilės darbus. Sakysime, dėl kasdieninės komunijos kartais apleidžiamas savo šeimos ar kitų, pas kuriuos tarnaujama, aptarnavimas, o kai kada dėl to nesibijoma net vaidus kelti.

Čia paminėjome tik keletą gyvenimiškojo katalikų partikuliarizmo reiškinių. Jų būtų galima ir dar daugiau išvardyti. Tačiau ir iš to, atrodo, bus susidaręs apypilnis vaizdas, kaip, kokiomis formomis katalikų siaurumas gali pasireikšti gyvenime.

### 2. *Gyvenimiškas katalikų integralizmas*

Katalikiškojo integralizmo pagrindą sudaro sintetinis ir organinis visų krikščioniškojo gyvenimo elementų, ypač jųjų priešybių (ne prieštaravimų) derinimas, jungimas. Mat priešybėms šalia neigiamumų būdingi ir teigiamumai, kuriuos sujungus galima gauti laimingą sintezę.

#### a. Sintetinis priešingų katalikiškojo gyvenimo elementų derinimas

Katalikai, norėdami būti pilnutiniai - integralūs, turi stengtis ir sugebėti individualiame ir visuomeniniame gyvenime derinti šiuos priešingus katalikiškojo gyvenimo elementus: prigimtį ir antgamtį, dvasią - turinį - vidų ir kūną - formą - išorę, teisę - teisingumą ir meilę - gailestingumą, išmintingumą - gudrumą ir paprastumą - nuoširdumą, autoritetą ir laisvę, hierarchiją ir lygybę, individualumą ir visuomeniškumą, pasitikėjimą Apvaizda ir pasitikėjimą savimi, veiklą - darbą ir kompetenciją - maldą, realizmą ir misticizmą, nusižeminimą ir didingumą.

Kaip ši atskirų katalikiškojo gyvenimo priešybių sintezė galėtų ir turėtų reikštis realiame katalikų gyvenime? Kalbant visų pirma dėl prigimties ir antgamčio sintezės, tenka štai ką pasakyti. Prigimtieji talentai ir dovanos - gabumai, sveikata katalikų gyvenime turi būti ypač branginami ir rūpestingai

eksploatuojami - vystomi, nes jie sudaro sąlygas malonei ir apskritai malonės plėtojimuisi žmonių gyvenime. Tačiau kita vertus, katalikams nesvetimas turėtų būti ir supratimas, kad prigimtinės tobulybės viršūnių galima pasiekti tik malonės pagalba, nes prigimties malonė ne tik negriauna, bet ją dar patobulina arba, P. Sertillanges žodžiais, antgamtis vainikuoja prigimtį. Kaip tik dėl to pilnutinis katalikas antgamtinį savo gyvenimą turi kurti panašiu rūpestingumu, kaip ir gamtinį, ir atvirkščiai.

Katalikiškojo gyvenimo integralumui dar būtinas katalikybės turinio ir formos derinimas. „Katalikybė, - kaip sako J. Serre, - yra kaip žmogus: ji susideda iš kūno ir sielos". Jos sielą sudaro jos turinys, dvasinės vertybės, o jos kūną - išorinis jos pasireiškimas apeigomis, teisinėmis institucijomis, disciplina, tradicijomis - papročiais ir pan. Katalikas, norėdamas būti integralus, turi gerai pažinti katalikybės turinį ir gyventi gyva jos dvasia; antra vertus, tos dvasios jis neturi uždaryti devyniais raktais savo vidaus pasaulyje, bet ją paversti ir kūnu, kitaip tariant, turi leisti jai pasireikšti tinkamomis išorinėmis formomis. Beje, siekiant dvasios ir kūno, turinio ir formos sintezės, pravartu neužmiršti, kad pirmenybė vis dėlto priklauso dvasiai, o ne kūnui, turiniui, o ne formai. Kitaip tariant, dvasia - turinys - vidus turi groti pirmuoju smuiku, o kūnas - forma - išorė - tik antruoju.

Teisingumas ir meilė yra dvi priešybės, kurios tik suderintos gali sudaryti deramą individualaus ir viešojo katalikų gyvenimo pusiausvyrą. Teisingumas, saugodamas objektyvias, išorines gyvenimo normas, gali apsaugoti gėrį ir pašalinti blogį iš viršaus. Tuo tarpu meilė, atsižvelgdama į subjektyvius, išvidinius nusiteikimus, pajėgumą, gali žmogų labiau palenkti gėriui ir jį apsaugoti nuo blogio iš vidaus. Siekiant šių dviejų elementų - teisingumo ir meilės - sintezės vis dėlto dera neužmiršti, kad pastarajai priklauso pirmenybė prieš pirmąjį. Meilė,

kaip sako Otto Schillingas, yra teisingumo siela: ji pakelia teisingumą, padaro jį gyvą, stiprų, nepajudinamą ir pasiaukojantį (*Katholische Wirtschaftsethik*. - München, 1933. - S. 73).

Pilnutiniam katalikiškam gyvenimui būtinas pačių katalikų dvasinis subrendimas. Šitas dvasinis katalikų subrendimas - tai katalikiško išmintingumo - gudrumo ir natūralaus paprastumo - nuoširdumo sintezė. Kur žalčio gudrumas, Evangelijos žodžiais kalbant, nesiderina su balandžio paprastumu ir atvirkščiai, ten negali būti kalbos apie pilnutinį dvasinį subrendimą. Vien paprasti iki naivumo tėra tik vaikai, vien gudrūs iki savanaudiškumo - tėra ne visai normalūs arba sugedę žmonės. Dvasiškai subrendę žmonės yra pakankamai išmintingi, kad dėtųsi esą naivūs kaip vaikai, ir pakankamai kuklūs bei nuoširdūs, kad demonstruotų savo gudrumą, kur reikia ir kur nereikia.

Pilnutinis katalikiškas gyvenimas turi, be to, reikštis asmens laisvės ir paklusnumo autoritetui sinteze. *„Pirmasis katalikų tikėjimo gyvenimo polius yra autoritetas...* Visai autentiškas žinias apie apreikštąją tikrovę katalikas gauna iš pačių pirmųjų tos Apreiškimo tikrovės liudininkų, iš žmogumi tapusio Dievo Žodžio mesijinio autoriteto, kurį per visus šimtmečius išlaiko vyskupai ir popiežiai. Taigi *kataliko tikėjimui būdinga vidinė sąsaja su autoritetingai skelbiamu Bažnyčios žodžiu*, su Kristaus mokslo aidu" (Karlas Adamas). Paklusnumu autoritetui - dieviškajam ar žmogiškajam - grindžiama ir išorinė, individuali asmens ar katalikų bendruomeninio gyvenimo disciplina. Tačiau kita vertus, paklusnumas autoritetui nereikalauja išsižadėti savo laisvės ne tik disciplinos, bet ir tikėjimo bei dorovės srityje. Juk tikėjimo ir dorovės aktai turi būti laisvi, o ne vergiški aktai. Dėl to ir „Bažnyčia atmeta visokį vergišką tikėjimą ir vien išviršinį paklusnumą tikėjimui. Priimant Bažnyčios mokslą, reikia ir savo dvasioje jaučiant visišką moralinę laisvę įsitikinti jo tikrumu" (Karlas Adamas). Jausdamas

tam tikrą laisvę katalikas turi kurti savo ir kitų religinį bei moralinį gyvenimą. Čia, lygiai kaip ir viešajame gyvenime, jis turi parodyti iniciatyvą. Veikimas tik pagal bendras autoritetų direktyvas, bendras nuostatas, bendruosius tikėjimo, dorovės, disciplinos principus būtų mechaniškas, kartu ir vergiškas. Reikia, kad visos tos direktyvos, nuostatos ir principai būtų pritaikyti atsižvelgiant į skirtingus vietos, laiko ir kitus reikalavimus. Ir tai turi būti padaryta laisvai ir kūrybiškai. Dėl pačių autoritetų, jie turi atminti, kad vienintelis jųjų valdžios ir galios pagrindas yra Kristus; tad norėdami ką nors palenkti savo valdžiai, turi tai daryti ne tiek savo, kiek Kristaus vardu ir dėl jo, o ne vien dėl savo asmeninės valios.

Hierarchija kaip laipsniavimas ir lygybė yra taip pat tos priešybės, būtinai derintinos katalikiškame gyvenime. Hierarchija buvo numatyta jau paties Kristaus: jau Petras išskiriamas iš dvylikos. Taigi išsižadėti hierarchijos reikštų atsisakyti paties Kristaus duotos Bažnyčios formos. Tačiau antra vertus, pats Kristus yra pabrėžęs ir lygybės reikalą: Zebediejaus vaikai vis dėlto nebus labiau išaukštinti dangaus karalystėje už jų apaštalavimo draugus; be to, kas nori valdyti, turi mokėti ir tarnauti. Taigi hierarchija, kuri būtina Bažnyčioje, vis dėlto negali virsti hierarchizmu; atskiri jos pačios laipsniai negali atsitverti vieni nuo kitų ir pasidaryti vieni kitiems nesuprantami, vieni su kitais nesusišneką, tarsi vieni būtų kunigaikščiai, o kiti vergai; visi hierarchijos laipsniai taip pat negali per daug atsiriboti nuo visų kitų Bažnyčios narių, sukurti kažkokį visai uždarą luomą, kastą. Hierarchija Bažnyčioje - dar nėra viskas. „Kunigas, - sako prof. J. Ambergeris, - veikia Bažnyčioje *ne vienas*, veikia *ne sau* ir *ne iš savęs*. Vyriausias veikėjas Bažnyčioje vis dėlto pasilieka Kristus ir Jo malonė gali rasti kelią į kiekvieną sielą ar visą bendruomenę ir be kunigo tarpininkavimo. Be Kristaus ir kunigo Bažnyčioje dar veikia ir kiti dalykai - šventų žmonių maldos, darbai ir aukos, jų

pavyzdžiai, kurie sužavi sielas ir rodo joms tobulų krikščionių idealą, angelų sargų ir dangaus šventųjų veikimas, skaistyklos sielų maldos, pagaliau pats Bažnyčios gyvenimas, kuris kartais netikėtai pagauna net netikinčio žmogaus sielą ir ją pakreipia eiti Bažnyčios nurodomu keliu" (*Pastoraltheologie*. - 1883-1887. - S. 13). Taigi Bažnyčioje neantraeilė vieta priklauso ir pasauliečiams. Iki III a. jie labai glaudžiai bendradarbiavo su dvasininkais. Šiandien vėl jiems pripažįstamas ypatingas vaidmuo Bažnyčioje ir keliami dideli uždaviniai. Jų veikimas - apaštalavimas vėl laikomas bendradarbiavimu apaštalaujant su hierarchija. Šio bendradarbiavimo pagrindu laikoma pasauliečių kunigystė (plg. Niebecker E. *Das allgemeine Priestertum der Glaubigen*. - Paderborn, 1936; Grosch R. *Das allgemeine Priestertum: Pilgernde Kirche*. - Freiburg i. Br., 1938. - S. 159-218).

Pilnutinėje katalikybėje negali būti išskirtinio individo ir visuomenės vertinimo. „Abu dalykai, - sako prof. Karlas Adamas, - sudaro Bažnyčios esmę: bendruomenė ir asmenybė, ir vienas negali egzistuoti be antro. Iš tikėjimo ir meilės bendrystės individai semiasi naujo gyvenimo, o naujai gimusioji asmenybė teikia bendruomenei savo geriausias žadinančias, uždegančias tikėjimo ir meilės jėgas, kartu apvaisindama ir ugdydama bendruomenę. Bet kur yra bendruomenė, ten turi būti ir bendras gyvenimas, bendros formos, simboliai, įstatymai ir bendras kultas; ten atskiras individas turi laisvu noru prisitaikyti prie bendruomenės formų įvairiose srityse, būtent dogmų, moralės, teisės ir kulto srityse".

Pilnutinė katalikybė būtų nesuprantama ir be pasitikėjimo Apvaizda ir pasitikėjimo savimi sintezės. Negalima visa palikti tik Apvaizdai arba viską tik sau sukrauti. Mes turime daryti visa, ką tik galime, mūsų pačių ir kitų dvasinei ir kitokiai gerovei pakelti. Tačiau galutiniai šitų mūsų pastangų vaisiai priklauso nuo to, kuris turi aukščiausią valią. Taigi mes turime sėti, laistyti, bet privalome neužmiršti ir to, kad augi-

mas vis dėlto priklausys nuo Dievo (*1 Kor* 3, 6). Tai anaiptol negali kelti mūsų nusivylimo, nes galutinis mūsų užmokestis vis dėlto pareis nuo to, koks bus buvęs mūsų pačių darbas (plg. *1 Kor* 3, 8).

Akcija ir kontempliacija yra tarsi du sparnai, kurie kataliką ir katalikų visuomenę kelia ir neša į jųjų idealą. Išskirti šiuodu dalyku reikštų paralyžiuoti palaimingą skridimą į idealų stratosferą. Akcija be kontempliacijos ir atvirkščiai išsigimtų, nueitų į šunkelius: pirmoji be antrosios taptų akla, o antroji be pirmosios - bergždžia. Jeigu apeliuosime į teologijos autoritetus, tai jau šv. Tomo veikale „Summa Theologica" (2a, 2ae, qu. 182) galima rasti aiškų akcijos ir kontempliacijos tarpusavio santykių išsprendimą. Angeliškas daktaras kalba apie kontempliacijos pirmenybę dvasinio pajėgumo atžvilgiu; jis ją vadina net *tam tikra būsimo palaimintojo gyvenimo pradžia.* Tačiau jis iškelia ir akcijos būtinumą, net jos pirmenybę kilmės atžvilgiu. Apskritai, šv. Tomo teigimu, aktyvusis gyvenimas padeda kontempliatyviajam, malšindamas aistras, ypač vaizduotę, kuri itin kliudo kontempliacijai. Kita vertus, kontempliacija padeda akcijai, duodama jai reikiamą kryptį ir ją įprasmindama.

Trumpai ir labai paviršutiniškai kalbant, štai taip turėtų reikštis gyvenimiškasis katalikų ir katalikybės sintetizmas. Pirminis šio sintetizmo pagrindas yra pats krikščionybės kūrėjas Kristus. Jau Jis pats, kaip sako J. Serre, yra didžiausių priešybių - Dievo ir Žmogaus, dieviškumo ir žmogiškumo - sintezė. „Kristus Dievas yra toks protingas ir žmogiškas, kad Jo kultas beveik susilieja su proto ir dorovės kultu. Tačiau žmogiškumas yra toks dieviškas, jog Jo byla, kaip pasakė Renanas, yra pačios Dievybės byla, o Jo kultas - Dievo kultas dvasia ir tiesa... Kristus yra dieviška sintezė galingų priešybių, nutilstančių Jo antgamtinėje saldybėje, kaip Galilėjos jūros vilnys, Jam tarus žodį... Kristaus pavidalas yra iš esmės harmoningas,

sintetiškas"... Jame reiškiasi „religijos ir proto, galybės ir meilės sintezė. Jėzaus gyvenime randame ir kitą sintezę, *būtent tobulybės, idealo susijungimą su realia istorine tikrove"*.

b. Organiškoji katalikiškojo gyvenimo vienybė

Gyvenimiškasis katalikų sintetizmas turi kilti ne iš mechaninio anksčiau minėtų katalikiškojo gyvenimo elementų derinimo, bet iš organinės viso katalikų gyvenimo vienybės. „Mūsų dvasinė būtis ir darbai, - sako benediktinas Chr. Panfoederis, - nėra joks mechaninis tuščių formų krovinys, jokia pastirusių, negyvų, šabloniškų pratybų suma, bet iš vidinio gyvenimo pagrindo - Dievažmogio iškylanti ir Jame išsivysčiusi visuma... Taip pat ir mūsų pamaldumo gyvenimas nėra jokia vienas paskui kitą mechaniškai einančių veiksmų, pratybų, maldų, nuopelnų eilė ar suma, bet iš vidinio išsivystymo kilęs *organizmas*, gyvas, sielas pagaunąs *veikimas*, turtingas, įvairus, individualus *gyvenimas*. Šitas gyvenimas ir veikimas pranoksta bet kokią atskirų pamaldumo formų ir pavidalų visumą" (*Das Organische ir der Liturgie*. - Wiesbaden, 1929. - S. 2, 6).

Taigi gyvenimiškojo katalikų platumo antrasis ryškus bruožas yra organinė viso gyvenimo vienybė arba, geriau sakant, pats organinis katalikiškasis gyvenimas. Apie šitą organiškumą nuolat kalbama evangelijose ir apaštalų laiškuose. Mūsų gyvenimas, Kristaus akimis žiūrint, yra tarsi vynmedžio šakelių gyvenimas gyvame organiškai augančiame vynmedyje. Šv. Povilui tai primena mistinį kūną, su kuriuo mes, kaip sąnariai, organiškai suaugę. Bet kas gi yra šito organinio gyvenimo pagrindas? Tai tas gyvybės ar gyvybinio veikimo principas, iš kurio kyla visas gyvenimas, kuris jungia visas organizmo dalis į vienybę, kuris pajėgia nugalėti kliūtis ir pagaliau visų organų veikimą harmonizuoja. Šitoks organinio katalikų gyvenimo principas yra Kristus. Jis yra tas vynmedis, iš kurio

šakelės gauna savo gyvybę, augimą ir kuriame palaiko vienybę su kitomis šakelėmis. Jis yra ta mistinio kūno galva, siela, kuri atskiriems sąnariams suteikia gyvybės pagrindą, juos suvienija ir jų veikimą harmonizuoja.

Štai kodėl pagrindinis katalikiško auklėjimo, mokymo, visų pamokslų ir drausmės tikslas yra suformuoti tikinčiuose „antrąjį Kristų" arba, kaip Bažnyčios Tėvai sakydavo, padaryti juos pagal „Kristaus formą" (Karlas Adamas).

Kristus kaip giliausias asmeninio ir visuomeninio katalikų gyvenimo pagrindas kaip tiktai ir gali sukurti paties individo ir visų katalikų bei visos visuomenės ir tautos organinę vienybę. „Šitas aukščiausias auklėjimo tikslas (Kristus) apsaugo vidinę krikščioniškosios dorovės vienybę. Bažnyčioje nėra jokios dvejopos moralės, nes reikia suformuoti žmonėse *vieną* Kristų. Be galo įvairios yra tik priemonės ir būdai, kuriais siekiamas šitas vienas tikslas, nes įvairūs ir patys žmonės, privalantys tapti panašūs į Kristų". Tik gaila, kad „nemažai tikinčiųjų Kristaus paveikslą tik vos užbrėžia savyje... Aktyvi Kristaus pilnybė visados įgauna išraišką ir nušvinta šventųjų figūrose" (Karlas Adamas). (...)

### c. Organinė taktinių elementų vienybė

Organinės katalikų taktikos reikalas kyla iš organinio katalikų gyvenimo kūrimo būtinumo. Katalikų gyvenimas, kaip jau anksčiau pastebėta, turi būti organinis; kitaip jis nebus pilnutinis, kartu ir katalikiškas. Katalikų taktikos organiškumui apibūdinti visų pirma būtina *išskirti esminius taktikos elementus*. Mūsų minėtos taktinės priešybės rodo, kad, sakysime, akcija esmingesnė negu preservacija, penetracija negu izoliacija, specializacija negu koordinacija, principų taikymas negu jų saugojimas, pozityvi veikla negu negatyvi. Kodėl? Tiesioginis, pirmaeilis, taigi ir *esminis katalikybės uždavinys yra duoti tiesos, malonės*, tvarkos *pilnumą kiekvienam žmogui ir žmonių bend-*

*ruomenei kiekvienoje vietoje ir visada.* Tuo tarpu saugoti (preservuoti) *depositum fidei,* tradicijas, papročius, rūpintis tolesniu savo narių tobulinimu užsidarius (izoliacijoje), palaikyti jų tarpusavio vienybę koordinacijos priemonėmis, gintis nuo priešų pasikėsinimų - tėra tik priemonės savo egzistencijai ir stiprybei palaikyti. Tiesa, ir šios priemonės yra būtinos, o tam tikra prasme net pirmaeilės: mat neišlaikius savo integralumo, stiprybės, vargu ar būtų įmanoma rimtesnė akcija, penetracija, specializacija ir t.t. Vis dėlto visa tai tėra *tik sąlyga anksčiau minėtam katalikybės uždaviniui vykdyti.* Vadinasi, nors be preservacijos, izoliacijos, koordinacijos, konservacijos, negatyvios veiklos būtų neįmanoma arba bent nelabai sėkminga akcija, penetracija, specializacija, akomodacija, pozityvi veikla, tačiau ir be pastarųjų neturėtų prasmės pirmosios. Iš tikro kam tad reikėtų preservuoti - saugoti praeities tradicijas, patirtį, įgytus postus, jeigu jie nebūtų skiriami ir perduodami ateičiai ir jos kartoms, kam save išskirti iš pasaulio ir siekti kažkokios vidinės stiprybės, jeigu ta stiprybė lieka savaime tikslas; kam ta koordinacija - vienijimas, jeigu nebėra ko jungti, jeigu visi suformuoti pagal vieną iš anksto sudarytą objektyvų modelį arba visi yra suskirstyti į prieštaraujančias ir nesujungiamas grupes (teisinguosius ir niekšus, tikinčiuosius ir tikėjimo priešus, katalikus ir antikatalikus); kam tas rūpestingas principų saugojimas, jeigu jie pasidaro neprieinami tiems, kuriems jie skirti; pagaliau kam kova, jeigu nustumiama į šalį tai, dėl ko kovojama?

Taigi neišleidžiant iš akių ryšio tarp priešingų katalikų taktikos elementų, vis dėlto dera visuomet turėti galvoje ir tai, kas čia yra tik sąlyga ir kas tikslas.

Be to, ir pirmaeiliai, ir antraeiliai katalikų taktikos elementai turi būti jungiami į organinę vienybę. Suprantama, organinės vienybės pagrindas gali būti tik tam tikras vidinis principas, gyvybinis pradas. Kas gi yra ar gali būti katalikų taktikos

vidinis principas? Suprantama, būtų bergždžia tokio principo ieškoti, nepaisant principinių katalikybės tikslų. Nors pastarieji gali būti išreiškiami įvairiomis frazėmis, tačiau jų esmę sudaro Dievo karalystės tęsimas ir tolesnis kūrimas individuose ir visuomenėje, laike ir vietoje - kitais žodžiais tariant, Kristaus inkorporavimas arba Jojo mistinio Kūno (Bažnyčios) palaikymas ir tolesnis vystymas (*aedificatio Corporis Christi*) tarp žmonių, laike ir erdvėje. Šitas pagrindinis bet kokio katalikiškojo veikimo tikslas turi būti ir tas vidinis katalikiškosios taktikos principas, jungiąs į organinę vienybę ir pirmaeilius, ir antraeilius taktinius elementus. Be šitos vidinės jungties katalikų taktikai visuomet grės pavojus išskysti į palaidus elementus ir prarasti tikslingumą.

# Mūsų draugė - kančia

Meilė ir kančia kaip dvi draugės stovi šalia rašytojo ir kursto jį.

- Rašyk iš meilės ilgesio, iš nerimo, kurį įžiebiau širdyje, kurk naują gyvenimą, iš žavesio naujus pasaulius atausk. Argi aš nesu tavo saulė, kurioje nardo pasakų drugeliai ir baltos rankos prisiliečia prie dar baltesnio žiedo, kad jį tau nuskintų. Aš nepakeičiama tavo įkvėpėja - rašyk!

- Rašyk iš sielvarto, - kalba kančia, - iš suspaudimo kurk, iš klaikios nykumos, iš veriančių raudų, iš skundų šauksmo. Aš tavo nemigo naktys, tavo veido raukšlės, tavo širdies gėla. Jei tu neprabilsi, šauks akmenys, kalbės kapinynai, sukils visos neteisybių aukos.

Nei viena, nei kita neleidžia nurimti rašančiai plunksnai. Nepakeičiamos jos kaip žydinčios vasaros dienos ir audringos rudenio naktys. Net neatskiriamos: mylėdamas žmogus kenčia

ir kentėdamas myli. Meilė be kančios būtų tik žaismas, trumpas ir netvarus, kaip vasaros vėjo dvelktelėjimas. Kas myli ir nekenčia, tas dar nepažįsta meilės gelmių. Tam dar nepasakyta - Tu tikrai mylėjai.

Kančia nūnai ataustì mūsų raštai, nes mes mylėjome ir mylim tą, kuri nuo mūsų nutolo. Išsapnavom ją kančioje gražesnę už gražiausias šalis pasaulyje. Nebaigiama kančia ir nežinia, kada ji baigsis - be jos, mūsų vienintelės ir nepakeičiamos. Ir ji ne viena - ta didžioji visų tremties kančių.

Ką pasakyti apie ją, kaip kančią suprasti, kokią prasmę duoti jai?

Kalbėti apie kančią - tai kalbėti apie vaivorykštę, kuri vienu vardu vadinasi, bet tiek spalvų turi, tiek atspalvių, tiek neaptariamų perėjimų, kad jautriausia žmogaus akis nepajėgs jų atskirti.

Užsitrenkė durys į prarastą rojų - kenti ir kremties. O gal tai ne kančia, tik ilgesys savų namų - sunkus, slegiantis, alpinąs. Alksti, perkaręs vaikštai - lyg kirminas griaužia tave kažkoks jausmas. Matai žmogų, užlaužusį rankas, ašarom pasruvusį - kieta dvasioje, žodžio jam nerandi. Muša tave, spardo, keiksmais kaip šunį palydi - skaudu ir sunku, juoba kad nei žodžiu negali apginti savęs. Niaukiasi padangė, ties tavimi audra įšėlsta, perkūnai trankosi - negalvoji tada apie save. Tik kas bus su jais: tuo, kurį ant rankos laikai, ta, kuri šalia tavęs virpa, tais, kurie į atvirą jūrą išplaukę. Kas bus su jais - kankinies ir nerimsti.

Viena kančia, bet kiek jos atomainų, pavidalų? Fizinė ir dvasinė... Kančia, kurią ilgesiu vadinam, kuri netikrumu ir baime vaidenasi. Kančia, kaip skausmas ir gėla, kaip nerimas ir sielvartas, kaip pažeminimas ir iškoneveikimas. Kančia - vargas ir skurdas, alkis ir troškulys, žaizdos ir diegliai, šaltis ir tvankuma.

Kančios skalė tokia plati, kad joks žmogus per savo amžių

jos nebus praėjęs, jos visumos apėmęs, iki jos gelmių nusileidęs. Taip vargu ar kas galės pasakyti, kas ji, ar aptarti, remdamasis savo asmenine patirtimi. Tik kai ką, tik labai nedaug tepasakys žmogus apie savo draugę - kančią. Ji nemiela jam, baugi, nelaukiama. Žmogus ginkluojasi prieš ją, kai ji lėtai ir iš tolo artėja. Vaizduotė sukuria jos tikrovę daug baisesnę, negu iš tikro yra. Tik kai ji ateina nelaukta, kai staiga užklumpa, tada ji ne tokia baisi. Kaip trumpas stiprus lietus nepermerkia žemės, taip ji, rodos, neperveria širdies.

Pakeldamas akis aukštyn drebėjau,
Kad nepalaužtų valios man kančia -
Įsmigo štai pirmoji vilyčia,
Ir nerimas, o Viešpatie, praėjo...

(*J. Aisčio „Šv. Sebastijonas"*)

Nustembi iš pradžių. Keistas apstulbimas apima. Apsvaigsti ir užkaisti. Bet tuoj pasidaro kažkaip gera, net saldu. Tegu, gali plakt! - tari sau.

Kaip miela - lyg lašai lašėja...
Lyg šąla sąnariai... Kaip gera čia
Man laukt, matyt su šypsena skaisčia
Ateinantį iš tolo Atpirkėją.

(*J. Aisčio „Šv. Sebastijonas"*)

Ne visi kančios slenkstį praeina tvirtu ir tiesiu žingsniu. Ne visi eina į kartuves kaip tie, kuriuos matėm - ramūs ir drąsūs, tarsi į priėmimo estradą koptų.

Šią vasarą viename Lenkijos kaime tėvai išsiuntė vaiką į bažnyčią. Mergaitė apdalijo bučiniu motiną, paskui ir tėvą, ko niekad ji nedarė. Pora karių atėjo iš kažkur. Vienas prisijungė prie besimeldžiančių, o antras liko kieme ir vartė rankoje

sproginį. Žmonės po pamaldų pasižėrė iš bažnyčios, o vaikai - pirma jų. Tuo metu - sprogimas ir vienuolika žmonių paliečia skeveldros.

Mergaitė ant tėvo rankų. Gyva ar jau ne! - jis pats dar nežino. Ne! - pasako jam kiti. Suklumpa prieš ją ant kelių, purto ją. Ir vėl meta, bėga į kiemą, puola karius, kurie patys aikčioja žaizdose - pribaigti pasiryžęs juos. Žmonių rankos turi valdyti jį ir saugoti nuo jo pašėlimo.

Tuo tarpu motina rami ir tyli, tarsi nieko nebūtų atsitikę. Puošia gėlėmis dukrą, glosto, kaip visuomet gulinčią ar pakirdusią glostydavo. „Kas bus, jei abu neteksime galvos", - kalba ji.

Praėjo keletas dienų. Kapas jau buvo sužertas. Viskas, rodos, nutolo. Net tėvas pats nurimo. Tada pradėjo be saiko verkti ji.

Prisimenu Prancūzijos akademijos nario rašytojo L. M. E. Bertrand'o vaizduojamą Augustiną prie Monikos karsto. Jis, rodos, pilnas giedraus džiaugsmo, kaip dera krikščioniui, kuris tiki į šviesią amžinatvę, kurios dalyvė nūn tampa jo motina. Jis neaikčios kaip tie, kuriems mirtis - galutinis sunaikinimas. Bet pareina namo - nėra jos, o akys ieško jos pėdsakų. Čia jos rymota, čia melstasi, čia dirbta.

Daikto pasigendi, rankraščio, geresnės ir įkvėptos vietelės, kuri tau liko ten. O čia žmogus, kurį mylėjai ir kuris tave mylėjo. Tai kas, kad jis ten ir tu jį kada nors rasi. Jo nebuvimas čia, dabar - tokio, koks jis buvo - slegia ir diegia... Augustinas nepasiduoda, laikosi. Bet žmogiškumas nugali jį - sukniumba ir verkia kaip vaikas.

Kančia kaip opiumas - vienus veikia greičiau, kitus ne taip. Visiškai stoiškai iškęsti jos neįmanoma. Galima ją tramdyti, bet tik ligi tam tikro laiko. Išsiveržimas, kokia forma jis pasireikštų - ašarom, kalbom, raudom, rašymu - turi būti.

Didelė ir gili kančia išveda žmogų iš jo paties. Kaip aukšta temperatūra sergant perdegina organizmą, ir jis tampa pasikeitęs, atsinaujinęs. Kančia lyg kokia uždanga atriboja vie-

ną veiksmų skalę nuo kitos. Upelis teka lygiai ir vienodai iki slenksčio, bet kai prieina prie užtvankos, - keičia krantus, vagos formą ir judrumą - jis nebe toks, koks buvo.

Kančia skaidrina žmogų, šlifuoja. Bet ne visus. Ne kiekvienas medis tinka politūrai ir ne kiekvienas granitas kūriniui. Kančios kaltas vienus išgražina kaip Michelangelo Mozę, kuriam belieka tik byloti, kitus sukapoja suaižo - net pasakyti sunku, kad žmogaus būta. Skulptorius pažymi punktus, kuriuos iš modelio reikia perkelti į granitą, bet atbrailos lekia į šalį ne visad kaip apskaičiuota. Pažinau vyrą, kuris buvo kančios dezertyras. Bėgo nuo naštų, kurias reikėjo dalytis su draugais. Alkanas pasiglemždavo kitų maisto dalį - skurdžią, kaip ir jo. Keiksmu lydėjo smūgius ir kerštą nešiojosi širdyje. Iš kančių ugnies jis išėjo koks ir atėjęs - egoistas.

Pažinau kitą - tokių buvo daug - kuris bijojo kančios, dėl to kankino kitus. Dėjosi drąsiu, vartojo kumštį ir lazda plakė savo likimo draugus. Kančios bailiai, pasirodo, patys didžiausi budeliai. Išduoti brolius, įskųsti, per kitų lavonus išvengti mirties ir kankinimų - tokie yra šie žmonės.

Visais laikais, pasirodo, kartojasi tie trys kančios keliai, kuriuos matome praeityje. Tai Termopilų, Apijos ir Golgotos keliai. Termopilų kančia yra gėdinga, Apijos beviltiška, Golgotos heroiška.

Kas lieka tiems, kuriuos pačių saviškių rankos stumia į pražūties skardį. Tik dėl to, kad jie paliegę, pasenę, fizinės negalios palaužti, turi mirti gėdingiausia mirtimi. Kaip nereikalingus daiktus išmeta juos savoji tauta ir sunaikina. Didesnės, labiau pažeminančios kančios niekas negali sugalvoti.

Ir tie, kurie Apijos keliu eina kaip gladiatoriai į mirties areną - už ką jie eina? Išvengti kančios ir mirties, kitus sužalodami ir pribaigdami! Ilgam? Kol kitas pasinaudos jo jėgų išsekimu ar neapdairumu ir jį patį kitąsyk paskandins kraujuose. Beviltiška ir betikslė kančia.

Tik į Golgotą einantysis įkūnija kančios prasmę. Jis eina permaldauti, eina išpirkti kitų negalias. Jis mirs, kad prisikeltų kiti. Kančia jam bus ne primesta, bet paties pasirinkta. Jis iškęs visus paniekinimus, visus smūgius pakels iš meilės išperkančiajai kančiai, iš meilės žmogui, net tam pačiam kankintojui. Be skundo ir priekaišto pereis visą kryžiaus kelią, neburnos ir nekeiks kaip tas, kuris jam iš kairės pakibo. Heroiška šio vyro kančia! Ir ji prikels naujam gyvenimui - perkeistam, nuskaidrėjusiam.

Tauta kaip mūsų, kuriuo keliu pasuks ji? Ji kenčia ir kovoja nūnai, kaip darė savo praeityje. Visi jai pranašavo lėtą mirtį. Apdainavo jos galą. Jos palikimu visos kaimynės dalijosi. O ji prisikėlė. Nes jos kančia buvo Golgotos kančia - heroiška, tvari, be baimės ir dėmės.

O nūnai kas drįs jai mesti šešėlį? Kitų sąskaita ji nekūrė savo gerovės. Neskandino kraujuje kitų, kad save gelbėtų. Silpnybės! - jų turi jinai, kaip kiekvienas žemiškas kūrinys. Bet kokios jos mažos, palyginti su kitų silpnybėmis.

Kančia nesunaikins jos, veikiau - atnaujins, gyvybės naujos duos. Istorijoje žinomas stebuklas - prisikėlimas iš mirties. Ji mena pergalę visiems teisingą kovą kovojantiems, nes kryžius gyvatą žadėjo.

Tad nesiskubinkime nuleisti rankų ir kančioje palūžti! Tvirtumas - garbingas ir tiesus, patvara - be lūkuriavimo, bet darbu ir auka pašventinta - viltis ir pasitikėjimas amžinuoju teisingumu, kuris mūsų kovą seka ir mūsų aukas skaičiuoja!

Rašytojas! Kokia jo vieta kančių kelyje? Fiksuoti kitų vaitojimus ir savo širdies gėlą apdainuoti? Gyventi momento nuotaikom ir jas žymėti? Būti žmogumi tarp žmonių, verkti su verkiančiaisiais? Tremtis juk niekam nedavė didžiųjų sparnų - mes negalim pranokti savęs... *Oi ne!* Nemirštamų dalykų sukūrė žmonės už grotų ir ištremtyje - patvirtinkite literatūros istorikai! Mickevičiai, Slovackiai, Norvidai - kur

pasiekė savo didybės? Kur subrendo Dostojevskio talentas?

Persilaužimo gadynę išgyvenam - mes, tos gadynės vaikai ir liudininkai. Sunku joje, tiesa, susivokti - neturim perspektyvos, neapimam visumos. Bet kiek analogiškų lūžių buvo istorijoje, net ir mūsų pačių tautoje. Mums reikia atsigręžti į praeitį. Nepopuliaru, tiesa. Nebe romantizmo metu gyvenam. Deja. Romantikai pažinojo istoriją ir joje ieškojo atsakymo dabarčiai. O mes iškritom iš dabarties, nes jos neturim, ir nežinom praeities. Štai kokia mūsų tragedija. Mes klaidžiojam kančios apstulbinti, nes ji pernelyg arti mūsų, ir ji temdo lyg rūkų danga mūsų žvilgsnį ateitin. Mums reikia bent kelis žingsnius atsitraukti nuo dabarties - įsijautimu, studijomis - ir lyg iš aukšto kalno žvelgt į jos įvykius. Tada ims ryškėti kai kurie jos kontūrai ir atsiras ateities perspektyva.

Goethe racionalizmo gadynei suprasti, gadynei, kurioje pats gyveno, griebiasi XVI a. legendos, kurioje slypėjo gili tautų išmintis ir psichologinė tiesa apie pliką proto gudrybę. Adomas Mickevičius, matęs nelygią tautos kovą su priešu, taip pat ieško jai atsakymo Konrado Valenrodo istorijoje.

Kančia, vedama meilės, nesiliauja tavęs kursčiusi:

- Rašyk! Ieškok atsakymo sužalotam tautos veidui nuskaidrinti. Kelrodžio nelauk, kitas jo neduos - ieškok pats! Bandyk! Nerimk! Užsimok didžiam!..

- Berk, berk, pamišėle, žodžius, kaip žirnius į sieną. Tavo kalba - mirštančiojo kliedėjimas. Ateis naktis, ir visa paskandins tamsoje. Ar nejauti, kaip artėja mirties paukštis. Mes žaidžiam pienės pūkeliu, o jis jau virš galvų.

- Paukštis virš galvų. Taip. Aš jį matau. Bet vilyčia krinta ant jo ir ji tikrai pataikys. Kada? Atsakymo nelauk! O tu - rašyk! Be prasmės tau nenukris nė vienas plaukas nuo galvos. Aš tau sakau, aš tavo draugė - *kančia.* Jei tu neprabilsi, šauks akmenys, kalbės kapinynai, sukils visos neteisybių aukos...

# Meilės visuma ir tikslas

Iš meilės elementų, formų ir savybių aiškėja jos visuma. Meilė plati savo turiniu ir gili savo esme. Ji nesuvedama į vieną sąvoką. Tačiau ji yra kažkas viena, žvelgiant į jos visumą ir organišką ryšį.

Meilės organiškumas pasireiškia visų pirma jos elementų susipynimu. Tiesiog sunku nustatyti, kada prasideda simpatija ir susižavėjimas, kada išauga ilgesys ir kančia. Viskas yra taip susimezgę vienas su kitu, kad tik vienų jausmų pasireiškimas vienu metu, kitų - labiau kitu padeda juos išskirti ar bent pastebėti.

Nėra taip pat jokios eilės mūsų minėtiems meilės elementams pasireikšti. Simpatija ir susižavėjimas yra pradiniai jausmai, tačiau šitie jausmai lieka neatskiriami nuo visos meilės visumos; jei mylimas objektas netenka fizinio ar dvasinio žavumo, pati meilė atsiduria kryžkelėje. Kančia ir baimė, kurie rodos turėtų būti praeinami, įsiaudžia meilės visumon taip giliai, kad jie lydi besimylinčius visą laiką. Leiskim dar kartą prabilti giliems Fr. Mauriaco žodžiams, kurie tik vienu atžvilgiu pavaizduoja šitą kančią ir baimę. „Prieš mylėdamas, tu visai nekreipei dėmesio į mirtį, bet ėmęs mylėti, tu visados jauti aną pasmerkimą, ištartą kūnui, tu myli labiau už savo gyvybę, labiau už savo sielą. Tu neturi jėgos pažvelgti ne savo paties mirčiai, bet mylimos būtybės mirčiai į akis". Mylintysis gyvena didelį džiaugsmą, bet kartu jis nėra laisvas nuo rūpesčio to džiaugsmo netekti.

Meilė yra *nedaloma*. Jau kalbėdami apie formas esame pabrėžę, kad juo meilė darosi aukštesnė ir intensyvesnė, juo labiau ji siaurėja objektų apimtimi. Jeigu universali meilė nedaloma, kiek ji pasireiškia žmonijai ir žmonėms kaip visumai, tai ji taip pat nedaloma kaip kolektyvinė meilė, nes ir čia ji reiškiasi visumos formomis. Nors ir būtų kartais išskiriami toje

meilėje kai kurie objektai ypatingiau, tačiau bendrai ji reiškiasi visu organišku nedalomumu. Ar imsim savos tautos, ar savos religijos bei ideologijos žmonių meilę, jai vis tiek būdinga kažkas nedaloma. Sava tauta, savi žmonės apsupami bendru simpatijos ir žavėjimosi, rūpesčio jais ir jų ilgesio jausmu, kuris tuojau išsiskiria priešpriešinus kitą tautą su jos rūpesčiais ir reikalais. Juo labiau nedaloma pasidaro šeimos meilė, nes čia vienų sielvartas ir kančia yra tokie pat jautrūs kitiems, kaip ir džiaugsmas ar laimė. Abipusėje dviejų asmenų meilėje šitas nedalomumas pasiekia tokį jautrų tašką, kad mažiausias vieno išsiskyrimas kelia kitam paniką ir ardo pačios meilės pagrindus. Galėtume net taip apibūdinti: arba yra meilė ir ji yra visa, arba jos nėra; jokių padalytų, apribotų ar susiaurintų meilės apraiškų čia negali būti, nekalbant apie laipsnius, kuriais ji subręsta. Jeigu iš tikrųjų neretai būna tokių padalijimų, tai jie ženklina, kad iš meilės telikusi tik pareiga. Dėl to apgaudinėja save ir kitus tas, kas suskaldęs tarp dviejų priešingos lyties žmonių savo jausmus, tariasi mylįs vieną ir antrą. Arba jis iš tikrųjų myli vieną arba antrą, bet jokiu būdu ne abu.

Nedaloma iš tikrųjų yra ir vadinamoji kūno ir dvasios meilė. Kūno meilė yra tik papildinys dvasinės, tik natūrali pastarosios išvada. Kūno meilė negali būti vadinama net meilės vardu, jeigu ji nesisieja su dvasine; be dvasinės meilės ji lieka tik paprastas geidulys, tik instinktyvi aistra. Ir pats gyvenimas labai įtikinamai parodo, kad kur veikia tik kūnas, ten meilė neklesti ir netveria. Kūno meilė vaikšto gatvėmis kaip klajūnė ir benamė ir niekada nesukuria pastovios namų idilijos.

Meilės nedalomumo viršūnė pasireiškia vienatinėje meilėje. Čia vienas tėra meilės objektas ir jis apima antrąjį. Jam tėra viena trauka, nors jis visa savo širdimi mylėtų žmones ir visą žmoniją. Jis pats skęsta didžioje meilėje ir veda paskui save visus, atitraukdamas, bent stengdamasis atitraukti, nuo visų kasdienos reikalų ir visų kitų meilės pavidalų.

Tokia yra meilė! Kaip gyvenimas - perkeistas, sugyvintas, sugražintas, tarsi amžino pavasario saulėje skęstantis, tačiau *gyvenimas*, kur tiek daug elementų ir formų - tačiau vienas, nedalomas, organiškas. Meilė yra pati aukščiausia *vienybė daugybėje*!

Viskas žmogiškoje būtyje ir jos apraiškose yra tikslinga, dėl to žmogiška meilė taip pat negali neturėti savo tikslo. Žmogus savo protu gali tą tikslą pasiekti, jį pagilinti ir įprasminti. Ir priešingai, jis gali jį iškreipti ir blogam panaudoti. Tačiau žmogus niekad jo nenulemia, nes meilės tikslas glūdi *pačioje meilėje*.

Meilė pažadina ir sugyvina vidines žmogaus galias. Jos tartum pabunda: sieloje išauga įvairialytis jautrumas, išauga vidaus nerimas, ieškojimas; atsiskleidžia socialiniai jausmai, išsivysto didelis vidinis veiklumas. Sugyvindama vidaus galias, meilė veda žmogų į naują jo asmenybės sklaidą. Joje glūdi neapskaičiojama galia žmogų pakeisti ir atnaujinti. Ir nors jautrumas praeitų ir jis praeina, bet po jo lieka naujas pastovus psichinis charakteris. Kaip geležis, ugnies veikiama, žėruoja tik laikinai, tačiau tuo metu įspaustos joje formos lieka kaip pastovūs ženklai, taip ir meilė palieka savo neišdildomus įspaudus. Tad meilės tikslas - *individualus*: perkeisti žmogų, atnaujinti jo dvasines galias, naujais bruožais praturtinti jo asmenybę.

Tačiau meilė krypsta į kitą asmenį. Ji ieško objekto, kuriame save atrastų ir kuriame save atbaigtų. Ji siekia išvidinės vienybės ir trokšta būti patenkinta. Meilės dalyviai, Platono žodžiais, yra lygūs vargšai ir turtingieji, reikalaują ir duodą, formuoją ir vienas antro formuojami. Tai atskleidžia kitą - *socialinį* jos charakterį.

Žmogui reikia idealinės pilnumos, kurios jis pats negali rasti. Kokia turtinga bebūtų dvasia, ji visada jausis vieniša. Paties Kūrėjo ištarmė „vargas būti žmogui vienam" ją visada lydės. Jai reikia su kitu dalytis tuo, ką ji turi, reikia save atverti, susitelkusį minčių pasaulį ir išgyventus įspūdžius perduoti,

pagaliau save palyginti su kitu, nustatyti teisingą savo galvosenos ir jautimo kelią.

Visas individualus pasaulis yra toks asmeniškas ir toks intymus, kad ne kiekvienam jis gali būti atveriamas. Nieko taip žmogus nevengia, kaip savo vidaus šventovę atidengti tam, kuris ją gali palydėti juoku, pasityčioti ar viešumos sprendimui atiduoti. Ir tik tuomet, kai atranda tokį, kuriam būna įdomi jo dvasios paslaptis, prisiriša, pamėgsta ir iš pradžių atsargiai ir pamažu, paskui vis daugiau ir daugiau atveria save; atsakydamas tuo pačiu, jis nori išklausyti kitą ir jį suprasti. Taip meilė padeda *save atrasti kitame*, nes uždaras pasaulis visuomet išgyvena netikrumą. Nors žmogus būtų geriausios nuomonės apie save, visada ieškos save pasitikrinti - būti įvertintas ar pataisytas. Ir koks būna džiaugsmas, kai jo sprendimus lygiai tuo pačiu ar panašiu būdu priėmė ir kitas. Dar labiau žmogus ieško tokio savo jausmų atradimo. Jis ieško kito, kurs jaustų kaip jis. Tada jis atsiveria, nes yra tikras, kad bus suprastas ir ras pagalbą savo siekimams.

Būdama abipusė, meilė ieško ne tik save atrasti kitame, bet ir *kitą savyje*. „Meilė, pasak Nikolajaus Berdiajevo, yra kelias atskleisti asmens misterijai ir įimti asmenį į savo būties gelmes. Mylįs apie mylimojo asmenį žino tai, ko visas pasaulis nežino, ir jis tai tikriau supranta, negu visas pasaulis. Tiktai mylįs iš tikro atveria asmenybę, tik jis iššifruoja jos genialumą". Meilė atveria akis į kito pasaulį, kuris jokiu kitu būdu neįžvelgiamas. „Svetimos individualybės esmė, kuri neaprašoma ir sąvokomis neišreiškiama, Ericho Przywaros žodžiais, pasireiškia tiktai meilėje ar ekstazėje. Šiuo atveju mylįs žmogus mato daugiau, negu kiti, ir tik jis, o ne kiti mato tai, kas yra objektyvu ir tikra".

Šitas meilės atradimas yra tik tolimas atšvaitas visų atradimų, kurie atkreipia didelį dėmesį ir dvasinį interesą, išvedantį žmones iš siaurų savo asmens reikalų. Šitas atradimas

veda į *bendradarbiavimą* abipusiam bendram dvasiniam pasauliui kurti. Vienas kito papildymas ir vienas kito skatinimas nejučiom ugdo ir tobulina galias, tada atsiranda jėgų pastangoms, kurių anksčiau nejausta, ir praregimos tokios vertybės, apie kurias nė nesapnuota.

Dviejų asmenų sutapimas ir tarpusavio pagalba meilėje dažnai pereina į platesnę plotmę. Juo žmogus pasiekia bręsdamas didesnį individualaus tobulumo laipsnį, juo labiau jis jaučia reikalą save apvaisinti *socialinėje bendruomenėje*. Kolektyvinės meilės fazėje jis ieško draugų, bendraminčių ir bendradarbių. Dvipolinėje meilėje, kurioje artimiausias jam žmogus pasidaro lyg jo gyvenimo papildinys, jis telkiasi aplink jį kaip savo socialinės veiklos intymiausią patarėją ir įkvėpėją. Neretai meilės bendruomenėje vienas papildo kito mokslinius, meninius, visuomeninius darbus. Dažnai tie darbai eina vienu vardu, bet sukuriami abiejų bendromis pastangomis.

Šitas dvasinės meilės principu pagrįstas kūrybinis bendradarbiavimas reiškiasi net šventųjų gyvenime. Pranciškonų judėjimas nebūtų buvęs toks vaisingas, jeigu Asyžiečio darbuose, kaip pastebi J. J. Jörgensen, nebūtų Klaros dalies. Visa didžiosios Teresės kūryba - tiek raštai, tiek organizaciniai laimėjimai - būtų nesuprantama be Kryžiaus Jono bendradarbiavimo. Visi didieji dvasiniai sąjūdžiai, ar jie būtų pradėti Vincento Pauliečio, ar Pranciškaus Saleziečio, ar kitų didžiųjų vyrų, nebūtų buvę tokie platūs ir tokie vaisingi, jei juose nebūtų moteriškos meilės prado.

Meilė iš viso sukuria tokią dvasinę būklę, kai žmogus pasidaro daug *kūrybiškesnis*. Meilėje kūrybinės galios atgyja ir sustipréja; žmogaus dvasia pasidaro, kaip minėjom, jautresnė ir veiklesnė. Protas be meilės būtų per daug apskaičiuojantis; jis pabūgtų per didelės aukos ir naštos. Tuo tarpu meilė neskaičiuoja ir jai nėra nieko negalima. Ji įveikia ir proto atsargumą, ir valios interiškumą. Tačiau didžiausias kūrybinio vaisingu-

mo akstinas yra *įtampa,* kuri kyla iš pačios meilės prigimties. „Kūrybos, pasak prof. A. Maceinos, nėra ten, kur pradai yra arba visiškai atsiskyrę, arba visiškai susilieję. Žmogiškųjų asmenų meilėje tokio visiško atsiskyrimo ar visiško suliejimo nėra. Meilė sujungia asmenis ir sukuria jų gyvenimo bendruomenę. Bet esminis asmens vienišumas neleidžia dvasioms susilieti ir išnykti individualiems ir asmeniniams skirtumams. Taip kyla įtampa ir kūryba. Štai kodėl meilė žmogaus ir žmonijos gyvenime yra didžiausias kūrybos akstinas ir palaikytoja".

Visi tikslai, kuriuos palietėm, gali būti apibūdinti vienu pagrindiniu: būtent - *vaisingumas*! Meilėje apsivaisina individualios žmogaus galios, sakytume, gimdydamos naują gyvenimą. Meilėje dviejų žmonių bendruomenė neša įvairiopus dvasinius laimėjimus. Išeidama į socialinę plotmę, meilė kuria naujas idėjas ir naujus dvasinius sąjūdžius. Moksle, ypač mene ji pagimdo naujus kūrinius. Būdama dvasinė jėga, meilė pirmiausia reiškiasi dvasiniu vaisingumu, ir, pratęsdama savo veikimą, ji pereina į fizinį vaisingumą, duodama pasauliui *naują žmogų*.

# Religinio gyvenimo tipai

Religija suprantama kaip žmogaus ryšys su Dievu. Šį ryšį lemia Dievas ir žmogus. Dievas apsireiškia, leidžia pažinti savo valią. Žmogus Dievą pažįsta, pripažįsta ir išpažįsta - pažįsta protu, pripažįsta valia, išpažįsta jausmais.

Dievas yra amžina, nekintama Būtis. Jo apsireiškimas, Jo duoti žmogui doroviniai dėsniai yra antlaikiniai ir pastovūs. Dėl to religija, kiek jos turinys išreiškia dieviškąjį gyvenimą, Dievo apsireiškimą, jo valią, - yra amžina, *pastovi.* Žmogus yra ribota būtis. Jo ryšys su Dievu priklauso nuo riboto žmogiško proto, ribotos valios ir jausmų. Šitas ribotumas priklauso nuo

žmogaus individualaus pajėgumo Dievą pažinti, pripažinti ir išpažinti. Dėl to žmogaus religija gali būti įvairi ir *kintama*.

Kalbėdami apie religiją, turime skirti objektyvų ir subjektyvų jos pasireiškimą. Religijos turinys, kiek jis atsiremia į Dievo apsireiškimą, gali būti pažįstamas objektyviu tikrumu ir pilnumu, pripažįstamas iš objektyvaus dorovės principų mokymo ir išpažįstamas objektyviomis liturgijos bei maldų formomis. Ta prasme galima kalbėti apie *objektyvią* religiją, kokią skelbia ir kuriai atstovauja Bažnyčia. Tačiau kiek šitas religijos turinys ir formos pažįstamos, pripažįstamos ir išpažįstamos priklausomai nuo subjektyvių žmogaus imlumo galių ir pajėgumo, tiek religija yra *subjektyvi*. Šita subjektyvi religija, pasireiškianti konkrečiame žmonių gyvenime - jų galvosena, veiksena ir jausmais - įgyja kitokią prasmę ir dėl to vadinama *religingumo* vardu.

Dievo ir žmogaus ryšių skalėje gali būti įvairių subjektyvių pasireiškimo formų. Žmogaus religingumas gali labiau priartėti prie objektyvios religijos reikalavimų ir gali būti gerokai nutolęs. Ieškodami toje salėje pagrindinių žmogaus religingumo punktų, mes ir pastebime tipiškus ir net tipais virstančius pasireiškimus. Šitų religingumo tipų *kilmės, pobūdžio* ir *vertės* klausimai ir sudarys mūsų svarstymą.

## I. RELIGINIŲ TIPŲ KILMĖ

Žmogus nėra skulptūra, turinti galutinę dvasinę išraišką. Skulptūra gali būti labai žavi ir puošni, tačiau naujų bruožų nebeįgis ir nauju tobulumu nebepasipuoš. Tik gyva žmogaus dvasia pačia savo prigimtimi siekia pilnumos ir visumos. Siekia ji šito, kopdama tam tikrais laiptais, pereidama įprastinius brendimo tarpsnius. Tai dvasios brendimo raidai palenktas ir religinis žmogaus gyvenimas. Žmogaus religingumas pereina tam tikras skirtingas išsivystymo fazes.

Spręsdami religinių tipų kilmės klausimą, mes ir paliesime: religingumo kitimą žmogui išsivystant, tris religinio išsivystymo tarpsnius ir tų tarpsnių virtimą tipais.

### 1. *Žmogaus religingumo kitimas žmogui išsivystant*

Bręstant žmogaus protui, įgyjant naują patirtį, aiškinant priežastingumą, apibendrinant visą žinojimą - kartu bręsta ir religijos pažinimas, išryškėja natūralus ir antgamtinis priežastingumas, ribos tarp žmogiško ir dieviško žinojimo. Ko protas nepajėgia atsakyti, į tai veda *nuojauta,* veda zigzagais, kartais susikryžiuojant dviejų traukų jausmams, bet lyg šviesos pragiedrulys per miglas paliesdamas dar neatmerktas blakstienas, ir žmogus jaučia jį kaitinant ir glamonėjant. Nuojauta, kad ir neaiški, nustato religinio gyvenimo turinį, nustato savaip - vaizduotės pagalba prisidurdama ir prisigalvodama ir taip atsakydama į amžinuosius klausimus. Tada žmogaus religijoje matome apsčiai vaizdinio elemento, daug primityvių sprendimų, labai paprastų ir konkrečių pavidalų. Visoje šitoje pajautos religijoje yra daug paslaptingumo, pastebimo kuriamose religinėse legendose, giesmėse, vaizduojamajame mene ir papročiuose. Visiškas atsidavimas Dievui dažnai siejasi su baime, net prietaringumu, tačiau jam nestinga didelio nuoširdumo, pareigingumo, ištikimybės. Šitokios religingumo apraiškos pastebimos primityviškesnėse tautose arba liaudyje, esančioje arčiau gamtos ir deramai neapsišvietusioje; jos būdingos ir vaikams, gyvenantiems daugiau nuojauta nei protu. Iš dalies šita nuojauta daugiau būdinga ir moters religingumui, nes moteris turi turtingesnį nuojautos, instinkto, sveikos sąžinės pasaulį.

Pereinant tautoms iš primityvios gyvenimo formos į kultūrinę, ir žmonėms šviečiantis,*protu* aiškinantis visatos ir gyvatos priežastis bei paslaptis - vaizdi ir konkreti religija tampa racionali ir abstrakti. Vaizdai virsta sąvokomis, tiksliomis formulė-

mis. Protas siekia aiškumo ir tikslumo, ieško to, kas esmiška ir nori atmesti ar į šalį nustumti atsitiktinius dalykus. Kaip filosofinės teorijos, lenktyniaudamos viena su kita, ieško paties esmingiausio ir paties tiksliausio metafizinių problemų sprendimo, taip ir racionalus religingumas eina šituo precizijos, formulavimo, išsiaiškinimo keliu. Suprantama, tai daro žmonės pagal protinį savo pajėgumą. Ne visi pajėgia daryti galutines išvadas, dėl to labai įvairiai religija suvokiama ir ja gyvenama.

Šituo dvasinio brendimo tarpsniu religija sausoka, abstraktoka, teoriškesnė, labiau pagrįsta logišku svarstymu. Čia niekas nekuria religinių legendų ir religinės poezijos, o jei kuria, tai jos yra kitokio pobūdžio nei primityvaus religingumo tarpsniu. Tuo tarpu kuriama apsčiai religijos kilmės ir esmės aiškinimo teorijų, pervertinamos pačios religingumo formos, ieškoma logiškai pagrįstų ir asmeniškai priimtinesnių bendravimo su Dievu lyčių.

Esant subjektyviam religingumui *valios* ugdymas ir jos persvara reiškiasi herojinėmis pastangomis. Valiai vadovauja protas arba instinktas - taip kyla herojinės pastangos. Religinė nuojauta žadina fantastines priemones, užsidegimas pereina į atgailą, net viešą, nebijančią jokių pažeminimų; asketizmas gali žmogų tiesiog sunaikinti. Visoms šioms pastangoms būdingas didelis jausmingumas ir gaivališkumas, jokiai logikai nepalenkiamas, ir kaip tik dėl to pilnas kontrastų - panašių į Dostojevskio pateiktus rusų tautos vaizdus arba indų genčių gyvenimą. Bendro instinktų impulsyvumo vadovaujama valia asketizmą padaro kartais labai nesveiką, priešingą ir žmogiškai prigimčiai, ir dieviškai valiai, kaip rodo rusų skopcų, dadaistų ir panašių sąjūdžių praktika. Kai valiai vadovauja protas, asketizmas yra palenktas tvarkai, nuoseklumui ir planingumui. Gali jis būti kietas, nepermaldaujamai atkaklus, bet neišsiskirs staigiais posūkiais ir svyravimais. Jis keičia žmogaus gyvenimą, pamažu ir pastoviai išlygina prigimties ar auklybos kreives.

*2. Trys religinio išsivystymo tarpsniai*

Bendroji genetinė psichologija mena tris pagrindinius dvasinio žmogaus išsivystymo tarpsnius - vaikystę, jaunystę ir brandų amžių. Kartu čia galima minėti ir tris pagrindinius žmogaus religingumo išsivystymo momentus. Vaikui būdingiausias dvasios bruožas yra naivumas, jaunuoliui - kritiškumas, suaugusiam žmogui - pusiausvyra. Vaiko religija paženklinta naivumu, jaunuolio - kritiškumu, suaugusio žmogaus išsilyginimu, išsibalansavimu.

Tris minėtas amžiaus tarpsnių dvasines būsenas primena kaimiečio, mokslus einančiojo ir kultūriškai subrendusiojo dvasinės būsenos. Kaimiečio dvasiai būdingas tam tikras primityvumas ir jo religija paženklinta daugiau primityviu suvokimu, paprastomis ir naiviomis pasireiškimo formomis. Jaunuolio kritiškus nusiteikimus atitinka mokslus einančiųjų kritiškumas, pastebimas ir jų religijoje. Tuo tarpu subrendusio žmogaus nuosaikus galvojimas daugiau ar mažiau atitinka ir kultūrinę aukštumą pasiekusiųjų dvasinę, o kartu religinę brandą.

Pripažindami genetinį žmonijos raidos principą, turėsime sutikti, kad ir ji išgyvena savo vaikystę, jaunystę ir subrendimą. Tai patvirtina net krikščionybės istorija. Pirmųjų krikščionybės amžių religingumui buvo neabejotinai būdingas sveikas primityvumas, o Viduramžiais - sveikas kritiškumas. Nuo humanizmo iki XIX a. antros pusės šis kritiškumas įgavo daugiau negatyvų pobūdį. Pagaliau šiame šimtmetyje religinį gyvenimą stengiamasi padaryti pilnutinį ir organišką.

Tie trys religingumo tarpsniai pereinami laipsniškai. Kiekvienam iš jų reikia kito, kaip vaikystei reikia jaunystės, o jaunystei - brandaus amžiaus. Kiekvienas tarpsnis yra išaugamas, bet kartu jis įauga į kitą tarpsnį taip, kad, pereinant iš vieno tarpsnio į kitą, šis tas atkrinta, sakytume, išaugama, bet šis tas - svarbaus ir vertingo - pasilieka.

### 3. *Religinių tarpsnių virtimas tipais*

Trys minėti religingumo tarpsniai yra tipiški. Kiekvienas jų turi bendrų bruožų, būdingų tik jam vienam. Ar imsim vaiko religingumą - kokios tautos ar kultūros vaikas jis bus, - ar imsim liaudies religingumą - visur rasim tų pačių bendrumo momentų. Taip pat ir racionalų brendimą išgyvenančių žmonių - jaunuolių ar besimokančiųjų - amžiuje pastebimi tie patys kritinio religingumo pradai. Subrendusiųjų amžiuje įsigali tam tikra pusiausvyra, atnešanti ramybę ir pilnatvę - visur, kartu ir religijoje.

Minėti tipai skirtini nuo nusistovėjusių uždarų galutinių tipų, įgaunančių pastovias religinio gyvenimo formas. Nors tie trys religinio išsivystymo tarpsniai iš esmės yra pereinami, praaugantys ir įaugantys į kitus tarpsnius, vis dėlto kartais jie sustingsta, virsta uždarais ir neperžengiamais. Taip susidaro ryškus *naivaus* religingumo tipas liaudies masės be pilnutinio religinio mokymo ir religinės kultūros. Kartais toks pat ryškus išlieka inteligentų *kritinio* religingumo tipas, inteligentų, išsilaisvinusių, bet nedarančių didesnės dvasinės pažangos. Kartais tipu virsta ir neužbaigtas *pilnutinis* religingumas, vidinei jėgai išsekus ar jos pakankamai neturint.

## II. RELIGINIŲ TIPŲ POBŪDIS

Minėtini trys religingumo išsivystymo tipai: naivusis, kritinis ir pilnutinis. Juos čia ir bandysime apibūdinti. Šalia trijų individualių bendravimo su Dievu formų, susidaro dar trys tipai santykių su Bažnyčia ir tikinčiųjų bei netikinčiųjų sluoksniais. Dėl to kiekvieną religingumo tipą charakterizuosime dar dviem atžvilgiais - individualiu ir socialiniu.

*1. Naivusis tipas*

Naivaus religingumo tarpsniu tikima viskuo ir nežinoma abejonių bei svyravimų! Tačiau nesusivokiama ir neskiriama, kas religijoje yra esminiai ir kas atsitiktiniai dalykai, taip pat - kas turinys ir kas forma. Šitam religingumui nestinga formalizmo, klaidų, net prietarų, tačiau ir to labai laikomasi, kaip šventų ir nepakeičiamų dalykų.

Religinį turinį ir formą paprastai sąlygoja autoritetas. Žmogus priima tai ir taip, kas ir kaip jam duodama iš viršaus arba ką jis mato vyresnius ir autoritetingesnius darant ar liepiant daryti. Subjektyviu mąstymu jis nepagilina objektyvių tiesų ir negeba asmeniškai pilniau jų pritaikyti. Religines formas taiko daugiau mechaniškai ir elgiasi pagal nusistovėjusias normas, susidariusius papročius, kitų sukurtus religinio dorovinio gyvenimo pavyzdžius. Dėl to religiniai pavyzdžiai, bendros tikėjimo formos ir papročiai šiuo tarpsniu įgyja ypatingos reikšmės. Kieno nors nukrypimas nuo jų laikomas nukrypimu ir nuo pačios religijos.

Pasekime vidines šitą religingumo tipą formuojančias priežastis. Kodėl, sakysime, šio religingumo atstovai nepajėgia skirti esminių ir atsitiktinių dalykų, turinio ir formos? Jie nemoka dalykų pažinti ir negali abstrakčiai galvoti. Jų - kaimiečių, taip pat vaikų - galvojimas yra perdėm konkretus. Kadangi tikėjimo forma yra konkretesnė ir suprantamesnė už turinį, daiktai ir veiksmai - už simbolinę jų reikšmę, pripuolamybės - už esmę, dėl to jų tikėjime persveria formiškumas, daiktiškumas, veiksmiškumas, atsitiktiniai dalykai. Negalima sakyti, kad jie sveika savo nuojauta bei gaspadoriška išmintimi iš viso nesuvokia tikėjimo esmės. Jie daug jaučia ir suvokia, nors tai paaiškinti ir nepajėgia. Ypač jie jaučia, kas tikėjime asmeniška - jaučia Dievo artumą, Jo Apvaizdos globą. Kartais, tiesa, tikėjimo dalykai per daug suasmeninami. Dievas jiems

yra ne tik geras, mylįs Tėvas, bet ir pykstąs, keršijąs Viešpats. Ir dangaus džiaugsmas ir pragaro kančios taip pat tampa per daug konkrečios, sužmogintos. Šitas sukonkretintas, sužmogintas tikėjimo turinys perduodamas iš kartos į kartą kaip tikėjimo turtas. Tai yra „sodžiūnų teologija", kaip pasakytų Jonas Gerutis-Balvočius, o kartu ir „sodžiūnų" religinė pedagogika.

Be kita ko, asmeniškumas reiškiasi ir per dideliu religijos siejimu su konkrečiu religiniu autoritetu. Kunigas jų religingumui susidaryti yra pirmoji priežastis ir šaltinis. Dėl to jis laikomas kaip akis kaktoje - į jį žiūrima, juo sekama, jo uolumu gyvenama; jei jis puola jų akyse - griūva ir jų tikėjimas.

Toks naivusis religingumas būdingas ir inteligentams, išlaikantiems pirminį religingumą, jį menkai papildantiems ir pagilinantiems religijos studijomis. Religijos turinį jie nepakankamai pagrindžia ir patikslina protu. Neišgyvenę didesnių abejonių ir kriticizmo, jie nepajėgia giliau suvokti esminių religijos momentų. Jų religinė praktika lieka daugiau tradicinė, formali, stabilizuota, savo dvasia mažai pranokstanti liaudies religingumo formas. Jie jaučiasi esą tvirto tikėjimo, nežinantys svyravimų, bet ir nepažįstantys gilesnių religijos problemų ir gilesnės jos prasmės. Jie skiria religijos esmę ir atsitiktinumus, formą ir turinį, bet nepajėgia jų suvokti kaip pilnos organiškos visumos. Su kitaip galvojančiaisiais jie elgiasi taip, kaip ir naiviojo religingumo atstovai - iš esmės jų nesuprasdami ir nepakęsdami.

Kyla klausimas, kaip šis religingumo tipas reiškiasi *socialiniu* atžvilgiu? Plačiau neanalizuodami, pastebėsime tik kai kurias būdingesnes apraiškas. Naiviojo religingumo atstovai su Dievu bendrauja per žmones ir institucijas. Bažnyčiai skiriama absoliuti reikšmė. Jos žodis, net patarimas yra šventas tarsi paties Dievo įstatymas. Pažeisti Bažnyčios nurodytą tvarką net tada, kai žmogus nenusideda, laikoma nusigręžimu nuo jos pačios. Kitaip tikintieji arba dvejojantieji, o juo labiau

visai netikintieji pasidaro kaip raupsuotieji, kuriems nevalia ištarti gero žodžio, su jais bendrauti, juo labiau jiems padėti ar iš viso kokį nors pasigailėjimą jiems rodyti. Pasityčiojimas ar pravardžiavimai tokių žmonių nelaikomi nuodėme. Paprastai nesvarstoma, kodėl tie žmonės netiki ar kitaip tiki ir ar jie dėl to yra asmeniškai kalti. Gilintis į tokius išvidinius klausimus jie nepajėgia; jie sprendžia labai paprastai: jei kas netiki, netiki iš nedorumo, „paleistuvystės", nes kaip galima netikėti tuo, kas gera ir šventa.

Maždaug taip mano ne tik liaudis, bet ir inteligentai, išlaikantys kritinio amžiaus nesukrėstą religingumą, tik jį papildantys racionaliais pradais. Jie taip pat lieka absoliučiai ištikimi Bažnyčios autoritetui, gina jos vardą, neatsižvelgdami į jokias istorines klaidas - į žmogiškumą, kuris Bažnyčioje neišvengiamas. Jiems Bažnyčia yra tik dieviška institucija (o ne dieviška-žmogiška), dėl to neklaidinga visur ir visuomet. Kiekvienas šešėlis, metamas jos atstovams, jiems atrodo pačios Bažnyčios pagrindų griovimas. Jie mano esą vieninteliai ištikimi tikri katalikai, verti ir Bažnyčios visiškos paramos ir globos. Visi kiti, kurių religingumas menkesnis, jiems atrodo neverti ne tik Bažnyčios dėmesio ir rūpesčio, bet, priešingai, tik nuo jų Bažnyčia privalanti nusigręžti ir su jais kovoti.

### 2. *Kritinis tipas*

Kritinis religingumas pradeda skirti, kas religijoje esminga ir kas atsitiktina. Tačiau turinys iškeliamas prieš formą ir pastaroji dažnai visiškai atmetama. Pačiame religijos turinyje ieškoma daugiau to, kas patenkina protą ir visai nevertinama arba per mažai vertinama tai, kas liečia širdį. Šiuo tarpsniu daug religinio netikrumo, abejonių, tačiau ir daug pasitikėjimo savo proto galia.

Kritinis religingumas, priešingai naiviajam, nepasitiki au-

toritetu ir tuo, ką jis duoda iš viršaus. Jis nori būti asmeniškas ir nepriklausomas. Žmogus tepasitiki savimi ir savo protu. Objektyvų turinį jis priima ne tokį, koks yra, bet asmenišku protu jį iškedena - žiūri, kas jam tinkama ir priimtina. Nieko jis taip nevengia, kaip sekti kitus, būti kitų įtakoje. Jam nesvarbu, kaip tiki kiti, - jis nori tikėti taip, kaip jam geriausiai atrodo. Kyla net baimė būti tokiam, kaip kiti, kaip dauguma, - baimė priklausyti nuo kitų religingumo būdo, religinio kitų galvojimo ir veikimo. Ta baimė išskiria iš tikinčiųjų bendruomenės, iš bendro religinio gyvenimo - religinių formų ir papročių. Tokio tipo žmonės vengia bendrų pamaldų, eina į bažnyčią vakarais, kai nieko nėra, kai kiti nemato ir nevaržo.

Kritinis religingumas prasideda nuo pirmųjų nusivylimų matomu religijos autoritetu. Pabudęs kritiškas protas pastebi netobulumų naivioje religijoje, ir jam krinta į akis per didelis formiškumas, sudaiktinimas, net prietaringumas. Kas religijoje yra esmiška, o kas ne, jam vis dar ne visai aišku, ir jis lieka pusiaukelėje, nedrįsdamas visko atmesti. Arba jis aiškiai apsisprendžia, viską nusviedžia į šalį ir atmeta religiją. Pirmu atveju matome abejingą, skeptišką, antru - netikintį žmogų. Bet jei žmogus stengiasi išsiaiškinti, jei geba daiktus apibendrinti, juos palyginti ir pasverti, jų vertę nustatyti, - tada jis pamažu įsitikina, kas religijoje svarbu daugiau, kas mažiau; kas būtina, privaloma, o kas priklauso nuo laisvo žmogaus pasirinkimo; kas religijos turinyje yra esmiška, o kas ne; pagaliau kas yra formų ir veiksmų gilioji prasmė, o kas tik ženklai. Tačiau ieškodamas pirmiausia esmės, turinio, prasmės, į juos pernelyg įsižiūrėjęs ir jais susižavėjęs, - jis dažnai neišvengia pavojaus nusigręžti nuo religinės formos, religinių veiksmų ir daiktų, - žodžiu, nuo konkretybės ir formalybės. Taip jis atmeta religinius papročius, įprastas tikėjimo formas, net pačią religinę organizaciją kaip konkretizuotą, jo manymu, religiją. Tikėjimas, jo manymu, turi būti laisvas nuo visokių formų - daugiau dva-

sinis, minties ir jausmo, turinio be formos tikėjimas. Santykis su Dievu - tik tiesioginis ir dvasinis, be jokių tarpininkų ir jokių konkrečių įsipareigojimų.

*Socialiniu* atžvilgiu kritinis religingumas yra, sakytume, pats nesociališkiausias. Jam visai nereikia kitų žmonių ar institucijų tarpininkavimo; jis nori bendrauti su Dievu pats vienas, be jokios kitų pagalbos. Dėl to į Bažnyčią jis žiūri atsargiai, net abejodamas. Iš esmės jis jos neneigia, bet nori apsieiti be jos bent tada, kai galvoja galįs pats sutvarkyti savo reikalus su Dievu. Jei Dievas yra išmintingiausia ir geriausia Būtis, kodėl žmogus tik su Juo vienu negalėtų palaikyti ryšio. Vienas Dievas ir vienas, atskiras žmogus - štai kaip galima formuluoti šio tipo asmenų nusistatymą. Žmonių bendruomenė yra tokia įvairi ir marga, kad Bažnyčia, net norėdama, negali visų patenkinti. Bendros religingumo formos jiems atrodo lyg žmogaus individualybės niveliavimas. Pagaliau Dievas yra visur, kodėl jį reikia garbinti tik maldos namuose ir tik tam tikru laiku. Dvasia yra laisva pasirinkti sau tokį momentą, kada ji pati nori veržtis Dievop. Bendrauti su Dievu kada reikia, o ne kada nori - kada yra įkvėpimas, - atrodo lyg kokia prievarta. Jis nenori prievartauti savo širdies, o laukia, kada ji pati pasiges, ilgėsis, veršis į maldą. Ir kai toks įkvėpimas ateis, jis pasirinks tylią vietelę - gal net ištuštėjusią Bažnyčią, ir čia prarymos ar praklūpos tol, kol baigsis tas dvasios nerimas. Jo jautrumas Dievui toks didelis, kad jis, jausdamasis nevertas - dėl savo nuodėmės ar dėl kankinančios ydos - visai neis sakramentų, net liausis meldęsis. Dievo malonė, jo nuomone, tik vertiesiems ir tvirtiesiems. Tiems, kurie nepajėgia pakilti iš savo negalių, nevalia praktikuoti religijos ir jos didžiosiomis paslaptimis naudotis. „Jei tavo gyvenimas skiriasi nuo Dievo, kaip gali drįsti piktnaudžiauti Dievo malone!" Dėl to šio tipo žmonės piktinsis tais tikinčiaisiais, kurie nuolat eina sakramentų ir vis dėlto nėra geri arba nuolat daro tas pačias klaidas ir blogybes.

Jų įsitikinimu, žmogus turi būti logiškas, nuoseklus - tikėjimas ir gyvenimas turi vienas su kitu derintis. Ir jie, būdami logiški, nusigręžia nuo religiją praktikuojančių, jeigu mato, kad jų gyvenimas nedoras, arba, jei jų gyvenimas doras, jie religiją praktikuoja, bet nusigręžia nuo tų praktikuojančių, kuriuos jie laiko nevertus praktikuoti. Bene pats didžiausias priekaištas dėl to bus ir Bažnyčiai, kad ji nelogiška, leisdama tokiems žmonėms naudotis prieglobsčiu ir jiems pernelyg atlaidžiai teikdama atleidimus.

Nepripažindami Bažnyčiai tarpininkės tarp Dievo ir žmonių vaidmens, jie negali suprasti ir jos intervencijos į viešuosius gyvenimo dalykus. Bažnyčia turi būti pasyvi ir tik prašančiajam ištiesti pagalbos ranką, bet ji neprivalo pati veržtis ir būti našta žmogui, juoba žmonių visuomenei. Gerų geriausiu atveju jos uždavinys būti ryšininke tarp vieno Dievo ir atskiro žmogaus. O šeimos, mokyklos, socialinių reikalų, ypač valstybės gyvenimo tvarkymas, - jiems atrodo, kaip Bažnyčios kišimasis į svetimą sritį, nežinia kokiais - greičiausia politinės hegemonijos - tikslais. Ir visi tikintieji, taip pat kunigai, vykdantys tokius Bažnyčios uždavinius, jiems atrodo kaip politikuojantys katalikai ir kunigai klerikalai. Kovą su ta klaida jie laiko garbinga, beveik kaip tarnavimą tikrajam Dievui ir tikrajai religijai. Tai yra galutinis religinis individualizmas, kaip naiviojo tipo - religinis „kolektyvizmas".

Šie tipiški kritinio religingumo bruožai, žmogaus dvasiai toliau bręstant, savaime išauga. Tik tam tikrais atvejais, kaip toliau matysim, jie tampa pastoviais ir virsta nusistovėjusiu kritiniu tipu. Žmonės, stipriai išgyvenę kritinį brendimo tarpsnį, iš jo nebepajėgia pakilti į trečiąjį tarpsnį ir lieka pusiaukelėje. Religija jiems nėra visai svetima, kartais jie ją net praktikuoja, bet iš abejonių ir kriticizmo neįstengia išsivaduoti. Jie nuolat veikiami pernelyg kritinės savo aplinkos, lektūros, ryšio su politine srove, kuri savo ideologiją grindžia filosofiniu libera-

lizmu ar istoriniu materializmu. Šitas religingumo tipas būdingas ir tiems, kurių prigimtis yra iš viso hiperkritiška arba, kaip šių dienų psichologai pasakytų, dezintegruota. Perdėta kritika neleidžia jų dvasiai nusistovėti - stabilizuotis, ramiai gilintis į dalykus, galutinai apsispręsti. Maža smulkmena sudrumsčia dvasinę jų pusiausvyrą, ir jie susierzina, pasipiktina, įžvelgia nelogiškumą, netenka noro dalykus pagilinti. Tokiems žmonėms nėra religijos atstovo, religinio veikalo, kuriems jie negalėtų ko nors prikišti. Geriausia argumentacija, įrodymai jiems atrodys nepakankamai pagrįsti.

Dezintegruojančios prigimties žmonės iš viso nepajėgia įžvelgti visumos ar vienumo. Jiems, Jaenscho teigimu, būdinga silpna dvasinių galių (funkcijų) tarpusavių sąveika, menkas ryšys su aplinkos pasauliu, nelankstus, statiškas pastabumas ir labiau fizišku priežastingumu pagrįstas galvojimas. Tokie žmonės religijoje labiau mato atskirus dalykus negu visumą, ir iš jų daro apibendrinimus. Jie daugiausia mato, sakysim, religijos ar Bažnyčios istorijos įvykius ir dėl jų nepajėgia susidaryti perspektyvos (plg. Povilo Jako „Krikščionybės tragizmą").

Nusistovėjęs kriticizmas būdingas ir tiems žmonėms, kurie skaito atsitiktinę ir prieštaraujančią literatūrą arba savo brendimo amžiuje dėl gausybės profesinių darbų visai neturi laiko pagilinti savo religijos ir gyvena tik tuo prieštaraujančiu anksčiau susidarytu lektūros lobiu. Pažinti dalykus iš esmės ir susidaryti religijos visumos vaizdą jie neturi laiko, o dažnai ir nesistengia.

### 3. *Pilnutinis tipas*

Pilnutinis religingumas nepasižymi tokiu tvirtu tikėjimu kaip naivusis, bet nėra ir toks abejingas kaip kritinis. Religijoje jis regi daug problemų, kurias aiškinasi ir stengiasi pažinti, tačiau jis žino ir savo pastangų ribas. Jis pažįsta dalykų esmę,

bet taip pat jam suprantamos ir tam tikros jų formos. Čia susijungia turinys ir forma, protas ir širdis.

Pilnutinis religingumas derina religinį autoritetą ir asmeninę laisvę, objektyvų religijos turinį bei formą ir subjektyvų jų taikymą. Jis nesitenkina tuo, ką ir kaip autoritetai duoda, bet pats ieško gilesnės prasmės, pats tą turinį gilina, stengiasi jį savo gyvenime tinkamiausiai pritaikyti. Žmogus čia yra ne tik priimantysis, bet ir duodantysis. Remdamasis pažinta dalykų esme, jis ieško naujos, jam labiau asmeniškai priimtinos šviesos; ieško naujesnių su Dievu bendravimo formų - jam artimesnių ir bendravimo esmę labiau išreiškiančių. Tad jis labiau pažįsta pačią tiesą, sukuria naujų formų. Dėl to jis ir meldžiasi ne tik pagal kitų sukurtas maldų formules, bet ir pats jas kuria; objektyvių maldos formų jis neneigia - jis ieško ir randa čia gilią prasmę. Kitaip manančiųjų atžvilgiu jis yra atlaidus - pripažįsta, kad ir kitų tikėjimas gali turėti subjektyvių skirtumų. Kritišką tikėjimą jis laiko ne bedievybe, kaip tai daro naiviojo religingumo atstovai, bet Dievo ieškojimu.

Pilnutinio religingumo tarpsniu žmogus pastebi, kad kiekvienas turinys turi savo formą, kad kiekviena idėja objektyvuojasi konkrečiais pavidalais, - kad be formos nėra nei literatūros, nei kultūros, nei žmonių dvasinio bendravimo. Tai matydamas žmogus ima vis labiau vertinti pačias religijos formas, veiksmus, ženklus ir daiktus. Taip ateina pusiausvyra tarp religijos turinio ir jo pasireiškimo. Žmogus bręsta toliau - jis mato, kaip idėjos įgyja lytis kitokiu būdu kiekviename laike, kiekviename kultūros cikle, kiekvienoje tautoje ir kiekviename žmoguje. Ir religijoje jis pastebi tą patį dėsningumą. Kiekvienas šventasis yra kitoks, - vis kitaip tą patį religijos ir dorovės turinį pritaiko savo gyvenime. Religinės bendruomenės, sakysim, įvairūs vienuolynai, taip pat siekia tų pačių tikslų, kitokias priemones pasirinkdami ir kitokį dvasinio gyvenimo tipą sukurdami. Tai turėdamas galvoje, pažintąjį religijos turinį žmo-

gus stengiasi perimti savo asmenine galia labiau jaudinančiu ir atitinkančiu būdu. Objektyvioje religijoje jis ieško ir suranda tai, kas subjektyvu - bent prasmės ir priemonių vartojimo atžvilgiu. Taip atsiranda pusiausvyra tarp asmeninio - subjektyvaus ir objektyvaus - pradų.

Pilnutinis religingumo tarpsnis - tai individualinio ir *socialinio* religijos momentų sintezė. Žmogus neteikia Bažnyčiai absoliučios reikšmės, bet taip pat nesiima vienas spręsti ir tvarkyti savo santykių su Dievu. Bažnyčia yra tarpininkė ne tik jam, bet ir kitiems žmonėms, tačiau atsižvelgiant į kiekvieno žmogaus, jo amžiaus, lyties, išsilavinimo reikalavimus. Žmogus Bažnyčioje gauna ne tiktai, kas jam duodama, bet ir tai, ką jis pats nori ir kas jam reikalinga. Pagaliau ir jis pats Bažnyčiai duoda - tiek individualiu religinio gyvenimo tvarkymu, tiek asmenine patirtimi, kurią jis, veikliai reikšdamasis raštu ir žodžiu, perduoda tikintiesiems. Bažnyčioje jis mato dieviškąją paskirtį, tačiau neužmerkia akių ir prieš žmogiškąją jos pusę. Jis neteisina pasitaikančių ar pasitaikiusių klaidų, tačiau jaučia pareigą pats veikti, kad tos klaidos nesikartotų. Jis skiria tai, kas Bažnyčioje yra nekeičiama, ir tai, kas gali ir turi būti nuolat atnaujinama ir tobulinama. Religinį įkvėpimą, maldos ekstazę jis laiko didele Dievo palaima, tačiau jis pripažįsta ir religinio gyvenimo pareigą. Iš žmogiškos patirties jis žino, kad reikia veikti ne tik tada, kai yra noras ir malonumas, bet ir kai jo nėra. Religija, jo nuomone, nėra tik tobuliesiems, bet kad žmogus jos padedamas pats tobulėtų. Kol žmogus lieka žmogumi, niekad negalės išvengti klaidos ir blogio, ir svarbu ne tai, kad žmogus, išpažindamas religiją, nebenusidėtų, bet kad nelaikytų galimu nusidėti tik dėl to, kad Bažnyčia jam visuomet gali ateiti į pagalbą tas nuodėmes išrišti. Religiją jis laikys gyvenimu, o ne tik pasaulėžiūra - dėl to stengsis, kad ji būtų jam gyva. Tačiau kaip gyvenimas, taip ir religija - jis pats tai yra pajutęs - bręsta ir pereina įvairius raidos

laipsnius. Pats išgyvenęs kritiškąjį tarpsnį, jis gerai supras ir kitus, šito tarpsnio neperaugančius; jis jų nesmerks, bet stengsis juos suprasti ir jiems padėti. Jis supras ir naivaus religingumo atstovus, tačiau anaiptol nelaikys šito religingumo pilnu ir pakankamu. Bažnyčios autoritetą jis gerbs, bet žinos, kur ir kiek jis yra laisvas tvarkytis pats. Jis varys savo vagą, suderintą su Bažnyčios valia, ne tik asmeniniame, bet ir visuomeniniame gyvenime. Tačiau kunigo pažiūras dar nelaikys pačios Bažnyčios valia.

## III. RELIGINIŲ TIPŲ VERTĖ

Nelengva nustatyti, kokie minėtų religingumo tipų bruožai vertingi ir pozityvūs, o kokie neigiami. Kita vertus, tai nustatyti labai svarbu tiek patiems minėtų tipų atstovams, darant iš to asmenines išvadas, tiek ir religinei pedagogikai, kad minėtų tipų pozityviosios savybės būtų stiprinamos, o neigiamos - silpninamos.

### *1. Naiviojo tipo teigiamybės ir neigiamybės*

Pergyvenę racionalizmo amžiaus įtakos persvarą, kada visoks irracionalus pasaulis ir iš jo kylančios apraiškos buvo neigiamos ir atmetamos, dabar vėl imame vertinti pasąmonės, instinkto, pajautos pasaulį. Vėl iškyla naivusis religingumas, kuris šituo pasauliu pirmiausia rėmėsi. Religijos psichologai ir pedagogai imasi jį analizuoti ir vertinti jo sukurtas vertybes. Religinius papročius, kurie buvo be atodairos atmetami kaip konkreti liaudies religinio gyvenimo išraiška, kaip per didelis religijos sukonkretinimas, dabar vėl bandoma grąžinti į gyvenimą. Tokie laukų, javų, namų šventinimai arba įvairūs religiniai šventinimo papročiai atspindi gyvosios liturgijos pradus, derančius su dogmatiniais reikalavimais.

Antras pozityvus naiviojo religinio gyvenimo bruožas - tai Bažnyčios, kaip tikinčiųjų bendruomenės ir artimosios tarpininkės, iškėlimas. Tiesa, šitas momentas čia taip nepabrėžiamas, kaip tai daro pilnutinis šių dienų religingumas. Bažnyčia, kaip mistinis Kristus ir kunigas, kaip regimas Kristaus atstovas, pažįstantiems šios mistikos turinį, visą intymųjį žmogaus ryšį su Dievu išreiškia per regimąją bendruomenę ir jos atstovus. Naivusis religingumas čia remiasi savo nuojauta ir jam būdingomis lytimis.

Trečias vertingas bruožas - tai nuoširdus ir gyvas ryšys su Dievu, kurio taip pasigesta racionalizmo sušaldytoje religijoje ir kuris toks savas meilės religijai - krikščionybei. Dvasios paprastumas, kuris toks būdingas naiviam religingumui, Evangelijoje labai vertinamas ir turėtume baimintis jį praradę. Ne išmintingiesiems, bet šitiems dvasios prasčiokams Kristus žadėjo dangaus karalystę, žinodamas, kad jų paprastumas neapsieis be religinių ir moralinių kreivių, ne iš blogos valios pasireiškiančių. Jei net klaidingai tikintieji gali turėti amžinojo gyvenimo viltį, jei jie nuoširdžiai ir pareigingai vykdo savo religijos principus, tai juo labiau netenka abejoti verte tų žmonių religingumo, kuris, kad ir kupinas klaidų, vis dėlto yra nuoširdus ir giliausiu įsitikinimu pagrįstas.

Šito religingumo atstovų dvasia labai nekomplikuota. Dėl dvasios paprastumo jiems dažniausia nekyla didelių sąžinės konfliktų. Religijos turinys, kurį jie vertina daug paprasčiau, taip pat neproblemiškas. Religija jiems yra gyvenimas, kaip iš tikro religija ir turi būti. Tačiau ir gyvenimas turi turėti giliausius motyvus. Tą išvidinį religingumą gaivinančių pradų kaip tik ir stinga naiviajam tipui. Tiesa, tuos išvidinius akstinus jam atstoja išorinės sugestijos. Bet kaip tik čia ir glūdi didelis pavojus. Kai šitų sugestijų žmogus pristinga arba kai ateina priešingos sugestijos, naivusis religingumas netenka tvirtumo ir užsidegimo. Dėl to šitas religingumas gali klestėti tik tikinčiųjų

bendruomenėje - kaimuose, mažuose ir užsikonservavusiuose miesteliuose arba izoliuotose vietovėse. Dideliame mieste ir tokiose vietose, kur jis jaučiasi vienas, šį religingumą sunku išlaikyti. Tada jis netenka atramos, bent tokios atramos, kokią, sakysim, turi pilnutinis religingumas.

Savisaugos instinktu reikia aiškinti kitą neigiamą bruožą, kad naivusis religingumas savoje aplinkoje negali pakęsti išsiskyrėlių, kitaip manančių. Kiekvienas išsiskyrimas, aišku, paliečia jo religinės egzistencijos pagrindą, ir dėl to instinktyviai jis su juo kovoja. Šitas krikščioniškos meilės požiūriu nesuderinamas kitaip tikinčių neapkentimas turi dar ir kitą pagrindimą, būtent sužmogintą Dievo suvokimą, kuriame šalia meilės yra ir neapykanta. Jei Dievas, jo supratimu, gali pykti ir keršyti, kodėl žmogus negalėtų pykti ir neapkęsti nuo Dievo nutolusių žmonių.

Pasitikėjimas Dievu, naiviajam religingumui įgyjantis absoliučią reikšmę, taip pat laikytinas klaida ta prasme, kad visiškai atpalaiduoja žmogų patį veikti ir veda į religinį kvietizmą. Visur pasikliovimas Dievu ir Jo nuolatinės intervencijos įžiūrėjimas primena fatalizmą ir, be religinio pasyvumo, nieko daugiau neduoda. Taip galima aiškinti nesistengimą gilintis į pačias religines paslaptis, savo pojūčių ir aistrų - pykčio, nenuosaikumo geriant, nekontroliavimą arba nekovojimą kad ir už žmogišką savo egzistenciją, - šio religingumo atstovams tai itin būdinga.

### *2. Kritinio tipo teigiamybės ir neigiamybės*

Religinis gyvenimas nedarytų pažangos, jeigu žmogus neieškotų, neišgyventų abejonių, kritiškumo. Abejonės religijos srityje turi savo reikšmę - būtent jos skatina aiškintis ir gilintis, nustatyti, kas yra versmė, o kas atsitiktinumas, pagaliau rasti religinių vertybių gradaciją. Sveikam kritiškumui mes turime

būti dėkingi, kad žmonės niekada nenurimsta, stengdamiesi pilniau suvokti dalykus.

Kritinis religingumas iškelia žmogaus pastangų vertę religiniame gyvenime. Juk religijoje tarp Dievo ir žmogaus yra ryšys. Tad žmogus negali likti pasyvus stebėtojas ir bevalis Dievo valios vykdytojas. Dievas duoda, bet žmogus turi priimti ir priimti sąmoningai bei veikliai, kaip sąmoningai ir laisvai būtybei pritinka. Pagaliau jis turi Dievą pritaikyti savo asmeniniame gyvenime, vadinasi, ir čia jis turi būti veiklus ir dalyvauti visomis savo galiomis. Taigi asmeninių pastangų iškėlimas, būdingas kritiniam religingumui, yra labai pozityvus, jei tik jis nepereina ribas - savęs neprilygina Dievui, kaip tai matome kai kuriose iš kriticizmo kilusiose filosofinėse srovėse.

Antras pozityvus kritinio religingumo bruožas - tai religijos turinio pabrėžimas. Naivusis religingumas kenčia dėl gilesnio turinio stokos, o kritinis tarpsnis, sakytume, imasi jį kompensuoti. Šiaip ar taip, religijos turinys yra svarbesnis už religinę formą, ir dėl to jo pabrėžimas yra teisingas ir vertingas. Ir Kristus ta prasme kalbėjo apie laiką, kada žmonės garbins Dievą dvasia ir tiesa. Be abejo, savo turinį turi ir religinės formos, kurias kritinis religingumas per mažai vertina. Jose slypi simbolinė reikšmė ir vaizdingu bei konkrečiu būdu jos išreiškia tai, kas kituose religijos šaltiniuose suformuluota kaip apibrėžtys, teiginiai, įrodymai.

Trečias kritinio religingumo teigiamas reiškinys - tai logiškas gyvenimas pagal išpažįstamą religiją. Tiesa, krikščioniškas nuoseklumas gyvenime ir jautrumas Dievui yra pati sunkiausia praktinė problema. Apsipratimas su religijos vertybėmis, su šventais ir pašvęstais dalykais, taip pat pernelyg didelis kompromisiškumas yra skaudžiausia tikinčiųjų gyvenimo žaizda. Kritinis religingumas teisingai reikalauja, kad žmogus būtų vertas Dievo ir bendrystės su Juo. Šitą momentą kritinis religingumas pernelyg iškelia ir daro kartais perdėtas išvadas.

Tačiau tai suprantama, turint galvoje jautrumą, su kuriuo jis sutinka kitą dažną kraštutinumą tikinčiųjų gyvenime.

Iš neigiamybių pastebėtinos šios: per mažas religijos formų vertinimas, bendruomenės ir socialinės Bažnyčios paskirties nepripažinimas, individualistinė pozicija religiniame gyvenime, per didelis religijos sudvasinimas, užmirštant, kad religija nėra tik dieviškas, bet dieviškai žmogiškas dalykas; bendravimas su Dievu labiau nuotaika ir savaime kylančiu jausmu, nesistengiant pasiruošti ir nusilenkti pareigai.

### *3. Pilnutinio tipo teigiamumai ir neigiamumai*

Naivusis religingumas laikytinas teze, kritinis - antiteze, o pilnutinis religingumas sinteze. Iš tikro jis jungia teigiamuosius ir vieno, ir kito religingumo tarpsnių bruožus. Dėl to būdingiausias pilnutinio tipo bruožas yra pusiausvyros saugojimas - pusiausvyros tarp Dievo valios ir žmogaus valios, religijos turinio ir formos, individualių religijos ir socialinių bendruomeninių reikalavimų, tarp objektyvaus ir subjektyvaus religijos pradų, autoriteto ir laisvės, meilės ir pareigos, proto ir nuojautos. Ta prasme pilnutinis religingumas yra paženklintas visuotinumo (*katolikos*) žyme. Jis jungia visa, kas yra pozityvaus gyvenime ir visa tai stengiasi įprasminti mintimis ir veiksmais. Jis neužsisklendęs nuo bet kokios tiesos ir bet kokio žmogaus. Jis visapusiškai atviras: tiek dieviško apreiškimo ir tiesos visumai, tiek žmogiškoms vertybėms.

Ieškant pilnutinės religinės sintezės reikia daug dvasinės energijos, ir ne visuomet žmonės pajėgia ją pritaikyti savo gyvenime. Tokių žmonių religijos pažinimas ir religinis galvojimas būna pasigėrėtinas, bet religinis gyvenimas ne visuomet tinkamas. Jų raštai ir kalbos yra gražiausias pilnutinio religingumo ir Bažnyčios misijos liudijimas; jie žavi kitus savo įsijautimu, labai naujai ir originaliai sprendžia religines problemas,

bet jų praktinis gyvenimas, jų santykiai su žmonėmis ir Bažnyčia dar turi daug spragų ir nelygumų. Tai jaučia ir jie patys, gal daugiau jaučia nei tie, kurie nesuvokia pilnutinio religingumo. Vis dėlto jie ne visuomet turi jėgų suderinti savo tikrovę ir idealą, kurį yra pažinę. Jų išgyvenamos tragedijos gal iš viso sunku išvengti siekiant religijos pilnumos. Ir šventieji jaučia prarają tarp dvasinės savo tikrovės ir pažintų bei pajaustų religinio gyvenimo aukštumų. Šita tragedija, nors ir kankinanti, būna akstinas bent nenurimti ir vietoj nesustoti. Savo negalios jutimas verčia juos būti kukliais tiek sprendžiant apie kitų religingumą, tiek ir veikiant, kai siekiama kitus pakelti į naują religingumo laipsnį.

Naivusis religingumas stengiasi išsilaikyti kolektyvinėmis priemonėmis, kritinis religingumas - individualiai išsiskirdamas iš visumos, o pilnutinis religingumas stengiasi visas atsiskleisti kitiems. Dėl to pilnutinio religingumo atstovams būdingas veiklumas. Jie jaučia, kad davęs laisvą valią ir pažinimo šviesą - tuos dieviškuosius savo esmės pradus - Dievas laukia atkuriančios ir perkuriančios jų valios. Pagaliau pats Dievas yra juose ir veikia su jais. Jie neskaičiuoja, ko verta bus jų veikla ir kiek jie patys iš viso verti šį darbą vykdyti. Jie egzistuoja ne sau, bet visumai, kuri yra pati Visybė. Jie jausis menki ir silpni parodyti pasauliui, kokia ateitis jo laukia - kokia religijos ateitis, kai ryšys su Dievu bus labiausiai pažįstamas, pripažįstamas ir išpažįstamas. Jie guosis nebent tuo, kad žmonija pasisuko ieškoti tos ateities, nors dar turės praeiti neįsivaizduojamai sunkius bandymo kelius. Paskutines viltis jie deda į tobulą, visažinančią ir visagalę Dvasią, pirmapradę žmogaus ir žmonijos dvasios brendimo ir apipavidalinimo priežastį. Būdama amžinai gyva ir veikianti, Ji gaivina ir veikdina žmogaus galias. Ir Mokytojas savo vizijoje kalbėjo apie ateities žmones, kurie dvasia ir tiesa garbins dangaus Tėvą. Ir Jo paliktoji institucija - Bažnyčia - nesitenkina per trejų metų Jo

keliones paskelbtais pradais. Jis Pats, pasilikęs „per visas dienas", brandina ir plečia dvasinį žmonių akiratį.

# Atnaujinimo šauksmas

Pačioje žmogaus prigimtyje glūdi keistas dalykas. Nereiktų nakties poilsio, jei kūnas ir dvasia nesišauktų atvangos. Nei atostogų, nei darbo pakaitų nieks neieškotų, jei be to žmogus galėtų apsieiti. Gyvenimą gaubianti rutina mus nuobodina. Mes šaukiam - duokit ko nors nauja! Mūsų nepatenkina įprastas žodis - laukiame sąmojaus, naujų formų, naujos minties. Ką gi tai reiškia?

**Perkeitimo vyksmas**

Gyvenimas turi nuolat atsinaujinti, kaip diena atsinaujina, saulei patekėjus, kaip žemė, išaušus pavasariui, kaip augmenija, nulijus lietui. Jei iš organizmo nepašalinamos senos medžiagos, jos sukelia ligą. Visuomenė pati daro operacijas - nelauktomis reformomis, sukilimais, tautos - karais, jei susitelkusios negerovės nepagydomos laiku, nuolatine profilaktika. Taigi nori nenori, atsinaujinimas ateina, bet jis būna sunkus, daug aukų reikalaujantis: Bažnyčios istorija būtų nuėjusi kita kryptimi, jei vidinio atsinaujinimo procesas būtų vykęs laiku. Būtų išvengta skaudžių religinių reformų, suskaldžiusių Dievo pasaulį į kelis skirtingus frontus. Evoliucinis ar revoliucinis, bet atsinaujinimas būtinas, neišvengiamas ir nepakeičiamas.

Visa tai, kas vyksta gyvenime - asmeniniame ar visuomeniniame, šeimyniniame ar valstybiniame, religiniame ar tautiniame - reikia naujinti ir atnaujinti. Visa - neišskiriant jokios gyvenimo srities, jokio darbo baro, jokio amžiaus ir profesijos.

Mastas! Bet koks šito perkeitimo vyksmo mastas ir gairės? Kas žmogus - receptas, kas galva - išmintis. Kiek daug pasiūlų, kiek pedagoginių mokyklų, kiek filosofinių srovių, kiek politinių krypčių! Visi nori pasaulį ir visa, kas jame yra, atnaujinti. Tai juk dar vienas įrodymas, kad žmonės jaučia reikalą atsinaujinti, tik nesutaria dėl būdų, dėl krypties, dėl priemonių.

O mes! Kas esame mes? Vieno bėgio mašina - nežinanti nieko daugiau, kaip tą vieną Kristų? Gyvenimas toks šakotas, o Kristaus atsakymai tokie paprasti! Kaip tatai atnaujinti be visumos? Įvesti pasaulyje teokratiją, viską atiduoti spręsti Bažnyčiai! Bet Bažnyčia neapima viso gyvenimo. Pagaliau ji pati, Bažnyčia, nepretenduoja, sakysim, valdyti valstybę, tvarkyti ūkio dalykus...

Šitaip mes suprantam Kristų! Atleisk mums, Dieve, mes Jį tik mokyklos vadovėliuose tepažinom. Jo vieta tik ant kryžiaus ir altoriuose, o Jo tiesa tik dogmatikoje ir etikoje, kurių taip sunku buvo mokytis! Ką norėjo pasakyti Paulius, šaukdamas „visa atnaujinti Kristuje!" Ir kam tą frazę pakartojo Pijus X? Ir kodėl Dovydaičiui atėjo į galvą užrašyti tuos žodžius „Ateities" puslapiuose, o kai kuriems žmonėms kartoti tai beveik 40 metų? Ana, tas taip pat iš jų tarpo - senas jau vilkas. Kažin ką jam Kristus pasakytų, pažiūrėjęs į širdį, apdulkusią kaip spintos viršus? Bet ką čia daug kalbėti: žodžiai lieka žodžiais, o darbų nesimato! Ir su Kristumi nedaug kas padaryta mūsų gyvenime, kad ir vadinamųjų mūsiškių.

Ką į šį klausimą atsakysi tu, kurs rašai? Visos plačios tiesos, atvirai sakant, mes nė nelaukėme išdėstant. Truputį nuobodu, kai kas nors kalba „pabažnom" temom.

**Biblija ir Babelis**

Juk Jūs žinote tą pagrindinį veikalą, kuriuo Pranas Dovydaitis pasuko mūsų inteligentijos galvojimą visai nauja kryp-

timi. „Biblija ir Babelis" - fui, pasakysit! Dvelkia senumu... Vardai, tiesa, seni, bet tai, kas už jų slepias, yra ir dabar pati didžiausia naujiena. Nesileisim į visą tą istorijos filosofiją, kuri dėstoma toje Dovydaičio knygoje. Atkreipkim dėmesį į pačią priešingybę, kuri šiais dviem žodžiais išreiškiama.

Babelis - pasiūlų babelis pasaulio kilmei ir prasmei išaiškinti, ir Biblija - vienui vienas kelias. Babelis statomas ligi šiol, nors ne kartą griuvo ir žmonės neberado kalbos vienas su kitu. Biblija tęsia savo darbą - taip pat sunkiai, bet vis dėlto tęsia. Babelio centre stovi žmogus, o Biblijos - Dievas.

Klausykit! Visatos vidury stovi sostas. Į jį gravituoja planetos, žvaigždės, kometos. Ties sostu iškyla aukuras ir iš jo rusena ugnis. Soste sėdi nematomasis, kurio neįžiūri paprastos akys. Kas jis - niekas nepasakys, nes jo veido bruožai neįskaitomi. Ir vis dėlto jis pasaulio centras, viso judėjimo ašis. Tai Rex - Viešpats, kaip jį vaizduoja mūsų Čiurlionis geriausiame savo paveiksle. Atimk šį Rex, išbrauk jį iš visatos, ir visa, kas pasaulyje yra, neteks atramos: nueis kas sau, išsisklaidys, susikryžiuos ir susikirs. Pasidarys chaosas, babelis!

Jaunas Drauge, tu jau tiek esi mokęsis, jog žinai viena: žmonijos ir visatos raidą veikia gamtos dėsniai, matematikos aksiomos, logikos principai, prigimtinės dorovės įstatymai, sąžinės balso imperatyvas. Tai žmonių ir pačios visatos prigimtin įdiegti krypties vairai. Jie kažkur kreipia visa, į kažką veda - tiksliai ir planingai.

Kas tą tikslą nustatė ir tuos vairus įspaudė? - Tik ne žmogus, tik ne visa babelio civilizacija! Tiesa, kai ką gali ir žmogus. Laisva jis būtybė, pažįstanti tuos dėsnius, galinti žmonijos istoriją kreipti sava linkme. Jis gali griauti ir dėsnius, ir principus, ir visus moralės įstatymus. Jis gali vietoj Biblijos centro sukurti babelio priešcentrį, vietoj Dievo harmonijos - savo chaosą. Tai žmogus gali! Tada pakrinka dėsnių, principų, normų pusiausvyra.

- Mūsų planeta taps nebegyvenama, jeigu žmonės savo fizinių galių nepajungs moralės įstatymams! - kalba Amerikos politikas Johnas Forestalas Dullesas.

- Mūsų bendra pareiga šiandien, kol dar ne vėlu, išaiškinti pasauliui, kad mūsų civilizacija tegali išlikti gyva tik priimdama krikščionybės principus! - šaukia anglų premjeras Attlee.

Žmogus yra laisvas pasirinkti sunaikinimą ar išsigelbėjimą. Babelis siūlo sunaikinti Dievo įdiegtą tvarką. Biblija šaukia: sunaikinsit save pačius, jei Dievo tvarkos neginsit ir pagal ją negyvensit.

**Kristus mumyse!**

Žmonijos pareiga grįžti prie pastovios, dalykų prigimtin įdiegtos Dievo tvarkos. Šitą pareigą jaučia kiekviena jautri sąžinė. Bandymų daug, ir mes žinome begales pasiūlymų. Rousseau siūlė grįžti į gamtą, nes joje pulsuoja ta tyra Dievo tvarka. Ir daugelis grįžo, bet, gamtos grožio užliūliuoti, užmiršo jos Kūrėją.

Grįžti reikia į pilną ir gyvą Dievą - Tą, kurs yra matomas per savo siųstąjį Kristų, kurs buvo ir yra mumyse. Pasaulio sąmonė negali ištrinti didžiausio istorinio fakto: Kristaus buvimo! Per Jį, su Juo ir Jame atėjo pasauliui naujas žodis, nauja tvarka ir naujas veiksmas. Kas neveikia su Kristumi, tas veikia prieš Jį ir Dievo tvarką.

Kas tiki Kristų, tam nereikia šito įrodinėti. Kas netiki, tam įrodyti negalima - bent protu; tam galima parodyti Kristų mumyse - gyvą, veikiantį, kalbantį. Ne savo žodžiu ir ne savo veiksmu mes galim atnaujinti pasaulio sąžinę ir sąmonę, bet Kristumi, kurs kalba ir veikia mumyse.

Šito norėjo Paulius, šito - Pijus X, šito ir mūsų Dovydaitis, kai jie visu balsu šaukė: VISA ATNAUJINTI KRISTUJE!

- Jeigu mes drįsome ištarti, kad Kristus-Dievas yra mūsų

Alfa ir Omega, - rašė Dovydaitis 1911 m. „Ateityje", - kad Kristus yra pirmas ir paskutinis mūsų gyvenimo tikslas, kad mes pasiryžome viską atnaujinti Kristuje, - tai kad neprieštarautumėm savo žodžiams, kad nepasiliktume tuščiais pagyrūnais - veidmainiais, būtinai turime parodyti, ir kiek galint greičiau, kad katalikų Bažnyčios Kristus, Dievas-Žmogus, yra mums tikriausias FAKTAS. Tą darbą darydami, turime į nieką neatsižvelgti, prieš nieką nesustoti, nors mūsų „laisvės" amžiuje mums reiktų katakombas gamintis ir į jas persikraustyti.

- Šį pirmą ir didžiausią mūsų uždavinį atliksime tuomet, - šaukė toliau Dovydaitis, - kai savo gyvenimu parodysime, kad mes ne tokie, kaip kiti, kad mes vadovaujamės kitokiu mokslu, kitokiais principais, klausome kitokio mokytojo, siekiame kitokio tikslo, kad šiame atsinaujinimo procese Kristus mums yra realiausias iš visų realybių, kad kiekvienas iš mūsų galėtų ištarti su apaštalu: „Ne aš gyvenu, bet manyje gyvena Kristus!"

Drauge, daugiau pasakyti aš neturiu tau ko! Mums lieka gyventi Kristumi ir veikti su Juo.

# Ateik, Gyvoji Dvasia

ŽVELGIANT į aštuntąjį mūsų krikščionybės šimtmetį, prisimintina, kad tautos krikštas yra ne tik istorinis įvykis, bet ir religinis. Krikštas - tautos vienybės aktas su Dievu. To akto negalima nutraukti. Negalima leisti, kad jį kiti nutrauktų. Jį tenka ugdyti, plėsti, gilinti ir ginti prieš tuos, kurie jį pažeidžia ar ardo.

Krikštas iškėlė mūsų tautai aukštesnę paskirtį. Savo prigimtimi būdama bendruomenė, ji pasidarė ir antgamtinė bendruomenė; ji tapo mistinio Kristaus Kūno nariu. Ne vienas šių dienų teologas primena ir kitą dalyką: dėl krikšto tauta nepraranda

savo individualumo. Įsijungdama į visuotinę Bažnyčią, ji nenustoja savito charakterio. Priešingai, jos charakteris stiprinamas ir ugdomas.

Šią naują padėtį reikia įsisąmoninti. Tauta įsigyvena į savo religiją per šimtmečių bandymus, kovas ir pastangas. Bet tas kelias lėtas ir skausmingas. Reikia visuomet tą sąmonę dar gyvinti ir stiprinti. Tauta turi giliau pažinti, pripažinti ir išpažinti savo Dievą per Kristų Bažnyčioje.

Gilinant vienybę su Dievu, tenka tautą tikslingiau ir planingiau religinti. Tą vienybę stiprinant per Kristų ir Jo nurodytu būdu, reikia tautą veikliau krikščioninti. Palenkiant tautos dvasinį gyvenimą visuotinei (*katolikos*) Bažnyčiai, būtina katalikinti.

**Religinti**

Nepaisant daug sveikų ir gražių religingumo bruožų, kuriais išpuošė mūsų tautos dvasią 700 metų krikščioniškoji tradicija, vis dar pastebime ir didelių trūkumų. Jie būdingi tik mums - lietuviams. Gal tai eina iš pačios mūsų tautos prigimties, o gal iš nepakankamai rūpestingos ir tikslingos pastoracijos. Juk ilgą laiką mūsų pastoracijai vadovavo svetimieji ar svetimybėmis užsikrėtusieji. Ar rūpintasi suprasti lietuvio silpnybę ir dorybę? Ar stengtasi veikti visą tautą, kad jos dvasią pakeltų, sugyvintų? Gal dėl to „lietuviams, kaip sako prof. St. Šalkauskis, trūksta religinio entuziazmo, tvirto pasiryžimo, pasiaukojimo. Inercija, pasyvumas, iniciatyvos stoka, kurie apskritai apibūdina lietuvių visuomenę, reiškiasi taip pat ir lietuvių katalikų gyvenime religijos atžvilgiu. Mažas religinis supratimas, praktinis nenuoseklumas religijos dalykuose, beveik visiškas neatsparumas religiją ardantiems veiksniams, nesugebėjimas parodyti bent kiek gyvesnės iniciatyvos praktiniais religinio gyvenimo klausimais yra beveik visuotinės

lietuvių katalikų žymės. Tai, kas būdinga lietuviams, katalikams, gali būti išreikšta vienu posakiu - gyvosios dvasios stoka".

Prof. Šalkauskis su skausmu pripažįsta, kad „katalikų masėje šitokių tariamųjų katalikų svoris daug kartų persveria susipratusių, veiklių ir sumanių katalikų reikšmę. Katalikai yra per daug paslankūs kaltinti kitus dėl savo nepasisekimų ir sykiu labai mažai nusimano, kiek čia sveria jų pačių netobulybės, silpnybės ir ydos. Katalikai labiausiai kenčia nuo to, kad jie patys nėra gyvosios dvasios katalikai, doktrinaliai susipratę, aktyviai nusistatę ir kūrybiškai nusiteikę... Dėl to už katalikų padėtį Lietuvoje kuo mažiausia 50 % kaltės atitenka patiems katalikams, o šių nuošimčių didelė dalis jų vadams, nes kokie vadai, tokia ir kariuomenė. Tuo tarpu lietuvių katalikų visuomenėje dažniausiai ne kariuomenė rikiuojasi pagal vadus, bet vadai pagal kariuomenę" (*Gyvosios dvasios reikalu* // Tiesos Kelias. - 1938. - Nr. 2. - P. 113).

Nuo to laiko, kada šie žodžiai buvo pasakyti, daug kas pasikeitė. Pasikeitė ne vieno lietuvio dvasinė padėtis asmeniškai - vienų pagerėjo, kitų pablogėjo. Bet bendra religinė visų lietuvių padėtis liko panaši. Ir tremtinių, ir pirmųjų išeivių masėje sąmoningų ir gilių katalikų nuošimtis vis dar per mažas. (Veltui ieškotume skirtumo parapinių reiškinių akiratyje!) Veiklių katalikų yra daugiau, bet tas veiklumas labai dažnai neturi religinės atramos: vienur (liaudyje) jis eina tik iš prigimtinio gerumo, kitur (inteligentų) - apgaubtas asmeninės garbės ar naudos. Dar mažiau terastume kūrybiškai nusiteikusių katalikų (ir kunigų!), kurie pranoktų savo pareigų rutiną. O ir tarp kūrybingųjų kiek berastum nuoširdžiai trokštančių Dievo ir besistengiančių savo kūrybą įglaudinti į Dievo planą.

Nors jau 700 metų tęsiamas tautos religinimas, bet nūn reikia daug ką pradėti lyg iš naujo, iš pagrindų, gal paprasčiausiomis priemonėmis. Svarbiausia - gilinti religinę sąmonę, ugdyti

apaštalinį veikimą, skatinti religinę iniciatyvą ir atsakomybę.

### Krikščioninti

Visi lietuviai yra krikštyti. Visi pripažįsta Dievą, bet nebe visi Jį išpažįsta. Tai yra liūdnas ir kartu skatinantis faktas. Negalima jų išsižadėti, nes ir jie priklauso pakrikštytos tautos bendruomenei; jie yra mistinio Kūno dalis - Kristaus paveldėjimas. Juos reikia krikščioninti.

Beveik visus juos galėtume vadinti vienu vardu - liberalai. Vieni iš jų yra politiniai liberalai, nepripažįstantys krikščionybės viešojo vaidmens. Privačiai ir asmeniškai jie atiduoda, kas jai priklauso. Kiti neatlieka jokių religinių aktų, bet to nedraudžia savo šeimai. Kiti draudžia ir šeimai, ir norėtų uždrausti ar bent kliudyti visiems kitiems. Ir šie dar daro skirtumą: sako, pačios religijos neneigią, tik netikį Kristų arba nepripažįstą Bažnyčios ir kovoją prieš „klerikalizmą".

Pastariesiems priklauso ir masonai, kurių mūsų tautoje nėra daug, bet įtaka stipri. Teoriškai jie išpažįsta deistinį Dievą, bet praktiškai ir ypač taktiškai sumaniai griauna krikščionybę. Vysk. Pranciškus Būčys kitados rašė, kad tų „slaptųjų draugijų pasižymėję nariai pasirūpins įsiskverbti ir pasižymėti (katalikų sąjūdžiuose), bet, užėmę vadovaujančias vietas, visą sąjūdį pasistengs pakreipti į priešingą esme ir dvasia pusę. Reikia mokėti gintis ne tik nuo tų, kurie tiesiogiai šitoms organizacijoms priklauso, bet ir nuo tų, kurie yra įstoję į alijuotas anoms draugijas. Šitie žmonės katalikuose ypatingai moka naudotis katalikiškuoju sąžinės jautrumu, vengiančiu įtarti artimą. Jie padaro daug nedovanotinai skaudžios žalos ten, kur jie įsiskverbia" (*Gyvosios Dvasios veikla* // Tiesos Kelias. - 1938. - Nr. 6. - P. 416).

Reikia budėti, kad tokių įsibrovimų nebūtų. Bet tenka budėti, kad nebūtų ir katalikų bei kunigų išsišokimų. Yra tokių,

kurie stumia nuo krikščionybės visus, kitaip galvojančius ar turinčius kitokias politines pažiūras. Vieni tai daro nesąmoningai - iš įgimto kitaip manančių nepakentimo ar iš nesveiko ir siauro krikščionybės uždavinių supratimo. Kiti daugiau atsižvelgia į politinius motyvus ir sąmoningai ugdo kovą kitaip manantiems. Vieni ir kiti daugiau kenkia krikščioniškajai misijai tautoje, negu jai pasitarnauja. Jų elgesys būna užkrečiantis, nuteikiantis, įaudrinantis. Galbūt tokias šališkas nuotaikas sąmoningai pakursto ir tie, kurie mėgsta iš vidaus kenkti katalikybės uždaviniams. Kunigų paskirtis neįsitraukti į tokią kovą, bet rūpintis laimėti Kristui visus. Politinės priemonės yra ne jų ginklas. Jų stiprybė - apaštalinė meilė ir didelė kantrybė. Nereikia norėti greito liberalų atsivertimo. Tai gali padaryti tik Dievo malonė. Pirmas dalykas jų n e a t s t u m t i , neapšaukti bedieviais. Antras, veikti per jų tikinčias šeimas. Trečias, patiems nevengti su jais sąlyčio bendrų reikalų srityje.

**Katalikinti**

Mūsų tauta laiminga, kad nebuvo suskaldyta konfesijų kaip Vokietija, Anglija ar kaimynė Latvija. Konfesinė vienybė yra didžiausia dvasinės ir tautinės vienybės atrama. Koks vargas toms tautoms, kurių viena dalis pasidaro priešiška kitai dėl to, kad jie priklauso ne tai pačiai konfesijai. Mūsų konfesinė vienybė buvo išlaikyta didžiausiomis aukomis, ir tai padėjo išugdyti patį tautinį ir moralinį atsparumą. Neprisitaikę vienur, mes pajėgėme „nebeprisitaikyti" ir kitų pavojų atveju.

Nedidelė mūsų tautos dalis priklauso kitoms krikščioniškoms konfesijoms. Jie neskaldo religinės vienybės, nors, prisijungdama prie visuotinės Bažnyčios, tą tautos vienybę dar labiau sustiprintų. Bet to galima laukti galbūt su puoselėjama kituose kraštuose Bažnyčių vienybe. Gera būtų jau tai, kad mes, kaip krikščionys, rastume su jais bendrą kalbą. Protingo

ryšio reikia ieškoti ne tik su protestantais, bet ir su tautinės bažnyčios atstovais. Ir jie yra mūsų broliai, pašaukti būti vienybėje su Dievu per Kristų visuotinėje Bažnyčioje. Argi nebūtų galima rasti kelių, kad ir jie susivienytų?

Yra daug uždavinių ir dar daugiau praktiškų klausimų. Jiems spręsti reikia vieno - gyvos, veiklios, apaštalinės dvasios. Šią dvasią ugdyti savyje ir tarp mūsų katalikų gal ir bus pats didžiausias uždavinys aštuntame mūsų krikščionybės šimtmetyje.

# Instauracija

Žmonijos išgelbėjimas galimas tik sugrįžus prie to, kas atmesta. Protinė, dorinė ir socialinė netvarka gali būti pašalinta tik atnaujinant ryšį su tuo centriniu pasaulio esmės punktu, kuris viskam suteikia didžiausią tvarką. Dvasia sutverta tiesai, ją įkūnija Tas, kuris pasakė „Aš esu tiesa". Mūsų laikotarpio nuomonių chaose ir anarchijoje būtina tvirtas autoritetas, o jis būdingas tik Katalikų Bažnyčiai. Tai pripažįsta net nekatalikai.

Žmonijos tobulybė ir atbaiga yra Kristus. Žmonijos išganymas yra Katalikų Bažnyčios Kristuje, o ne ateizmo, racionalizmo, „laisvosios krikščionybės" ar kitokiame Kristuje.

Ateitis - Katalikų Bažnyčios Kristus. Jis išgelbėjo senąjį pasaulį nuo žlugimo. Tik Jis - tas pats Katalikų Bažnyčios Kristus - gali atnaujinti mūsų dienų pasaulį. Jis - Katalikų Bažnyčios centras, ir ši Bažnyčia turi jėgos atnaujinti pasaulį. Ji veda į ateitį. Daugelis tai jaučia ir dėl to jos neapkenčia. Nėra kitos tokios neapkenčiamos įstaigos pasaulyje. Jos neapkenčia tautos, valdžios, individai. Tarp jų yra daug ir mums artimų žmonių. Todėl Katalikų Bažnyčia kreipiasi į mus savo dieviškojo steigėjo žodžiais: „Ar ir jūs mane apleisite?" Mes jai

atsakome su Simonu Petru: „Pas ką mes eisime; tik tu turi amžino gyvenimo žodžius!"

Priklausydami Kristaus Bažnyčiai, kuri yra paties Kristaus mistinis kūnas, mes visam pasauliui tariame:

*Instaurare omnia in Christo! Viską atnaujinti Kristuje!* (*Ef* 1, 10).

1. ATNAUJINTI SAVE ASMENIŠKAI. Ištarę šį šūkį, mes imamės pirmutinės ir didžiausios pareigos - atnaujinti Kristuje save, savo gyvenimą. Tai yra parodyti savo gyvenimu - darbais ir elgesiu, - kad mums šie žodžiai nėra tuščia frazė.

Negalime ir neturime reikalauti, kad ir kiti tai padarytų. Daugelis iš jų nepažįsta Kristaus dievybės, neskiria Jam jokios reikšmės istorijoje, net visai neigia istorinį Jo buvimą. Šie žmonės negali matyti to, kas mums taip aišku. Istoriniais argumentais mes galime tik šiek tiek parodyti jų klaidas. Taip mažai ką telaimėsime. Bet yra dalykų, prieš kuriuos nublanksta visi argumentai. Ginklai, kurių neįveikia jokie argumentai, vadinasi faktais.

Mes drįsome ištarti, kad Kristus-Dievas yra mūsų alfa ir omega. Jis yra pirmasis ir paskutinysis mūsų gyvenimo tikslas, ir mes ryžomės viską Jame atnaujinti. Kad neprieštarautume savo žodžiams, kad neliktume tušti pagyrūnai, turime parodyti ir kiek galima greičiau, kad *katalikų Bažnyčios Kristus, Dievas-Žmogus, mums yra tikriausias faktas.*

Šį uždavinį atliksime tada, kai savo gyvenimu parodysime, kad vadovaujamės *kitokiu* mokslu, *kitokiais* principais, klausome *kitokio* mokytojo, siekiame *kitokio* tikslo. Šiame atnaujinimo vyksme Kristus mums yra *realiausias iš visų realybių.*

Mes negalime tenkintis teoriniais įrodymais, kad Kristus buvo Dievas. Turime parodyti praktiškai, savo gyvenimu, kad Jis faktiškai gyvena dabar ir tarp mūsų. Pirmiausia reikia parengti Kristui vietą mumyse. Tai padaryti galima, *tik atsisakius visų kitų dievų.*

Reikia liautis smilkyti įvairiems stabams ir juos visus su-

trupinti. Tada nereikės vadintis vien tokiais ar kitokiais „visuomenės labo" veikėjais. Mes esame krikščionys, ir turime būti tik tokie, o ne kitokie. Su moderniąja stabmeldybe neturime daryti nė mažiausių kompromisų. Mūsų tikslas - Dievo karalystė ir Jo tiesa. Kristaus idealas yra visu dangum aukštesnis už tą, kurį mums gali parodyti didžiausi pasaulio išminčiai. Tad turime drįsti tapti ir pasirodyti esą *tikri krikščionys.* Nežiūrėkime šnairai į kitus, kad jie nekrikščionys, patys tapkime krikščionimis!

2. ATNAUJINTI GYVENIMO KOVĄ. Kodėl nejaučiame tiek pagarbos ir dėkingumo Kristui: visur matome, kaip Jis niekinamas, nekenčiamas, kaip iš Jo tyčiojamasi, o mes tylime, nieko nedarome. Ar vertas krikščionio vardo tas, kuris atsisako viešai išpažinti Kristų? Ar galima teisintis „gyvenimo aplinkybėmis", mada, papročiais, pažiūromis, suvaržymu, negalėjimu?

Tušti žodžiai! Prisipažinkime, kad už jų slypi baimė atsisakyti savų stabų. Mums reikia drąsos - į nieką neatsižvelgiant kovoti už Kristaus tiesą. Ji pasireiškia visais - mažais ir dideliais, teoriniais ir praktiniais dalykais.

Paduokime vienas kitam ranką. Tarp mūsų neturi būti jokių mus skiriančių užtvarų. Žmonės susikūrė daugybę pertvarų kaip prietarų, dėl to į vienas kitą šnairuoja, vienas kitą niekina ir žemina. Visos užtvaros - kilmės, išsilavinimo, turto ir padėties - tarp mūsų turi subirti į dulkes. „Visi Dievo sūnūs tikėjimu į Jėzų Kristų" (šv. Paulius).

Tad visi, kurie mylime iš širdies Kristų, paduokime vienas kitam ranką, susispieskime būrin, kad greičiau ir stipriau vykdytume kovą prieš pasipūtusias gyvenimo niekšybes ir žvilgančias nedorybes. Vienas kitam padėsime: medžiagiškai ir intelektuališkai stipresnieji paremsime silpnesniuosius, turintieji ginklus apginkluos beginklius. „Ateitis" bus toji vieta, kur susirinkę išreikšime savo *Credo,* kur vykdysime didžiausią mūsų gyvenimo uždavinį: *Visa atnaujinti Kristuje!*

Kviečiame visus. Bet įspėjame, jog tai nelengvas kelias. Kviečiame tuos, kurie nori tarnauti Kristui. Bet Jo karalystė ne iš šio pasaulio. Kristų sekti - tai nešti Jo kryžių. Krikščionybė yra kryžiaus religija. Gyvenimo naštos mes neturime krauti ant kitų. Mūsų kelyje sutinkamus erškėčius neprivalome mesti kitiems po kojų. Mes turime sugebėti tą naštą palengvinti ir erškėčius paversti žiedais. Mums reikės antgamtinių jėgų, kurių gavo ir gauna visi, iš širdies mylintys Kristų ir atvirai ieškantys Dievo karalystės ir Jo tiesos. Mes tikime laimėsią gyvenimo pilnatvę. Tikime jėga, kurios negali sunaikinti jokia žemės galybė.

Mes neišvengsime priekaištų, pirštais rodymo, paniekos. Būkime pasiruošę kiekvienam atsakyti, kodėl taip galvojame. Visuomet būkime tikri, kad kiekvienam iš mūsų reikės duoti apyskaitą už savo elgesį. Turime parodyti, kad mūsų paklusnumas Kristui yra *protingas*, o mūsų tikėjimas - *tiesa*.

3. Atnaujinti mokslo ir religijos santykį. Mokslas - tai žmogaus dvasios plėtojimas tiesos kryptimi. Mokslas yra pastanga rasti tiesą, gilintis į tiesą, ją užkariauti, harmonizuoti ir sistematizuoti. Mūsų pareiga plėtoti tą mūsų dvasios ypatybę ir jėgas. Tai pareiga - *kurti mokslą*.

Tačiau mūsų laikais nuolat tenka girdėti, kad tikėjimas prieštarauja mokslui, kad tikėjimas ir mokslas nieko bendra neturi, kad krikščionybė mokslą neigia. Argi mūsų ryžtas kurti mokslą būtų priešingas pirminei ir didžiausiai mūsų pareigai - ieškoti Dievo karalystės ir Jo tiesos? Ar Kristaus dvasios žmogus gali kurti mokslą, nekenkdamas savo tikėjimui?

Taip. Tiesos ieškantis mokslas sutiks tikėjimo angelą. Sutikęs tikėjimą, mokslas pažins, kad jiedu yra broliai. Tikėjimo ieškantis protas sutiks proto ieškantį tikėjimą ir susijungę abu sukurs tikrą išmintį. Kitaip mokslas būtų tik tuščias smalsumas.

Kai ant prakilnios žmogaus gamtos bus pastatytas antgamtis, kai įvyks gamtos ir antgamčio pažinimo harmonija, tik tada bus pasiekta *mokslinio ir dorinio pasaulėvaizdžio darna*.

Tiesa mums - ne tik gyvenimo faktas. Tiesos reikia laikytis ir keliant teorinius argumentus. Mes ieškosime tiesos „ateities" puslapiuose. Stipresnieji mokslų srityje nagrinėsime, kiek tiesos pateikia anksčiau minėto „mokslo katekizmo" atsakymai. Pažiūrėsime, ar ateizmas ir antikrikščionybė gali turėti tiesos ir mokslo monopolį. Keliausime po platų gamtos mokslų pasaulį, ypač gilinsimės į žmogų liečiančius klausimus. Padėsime vieni kitiems susidaryti tvirtas filosofines pažiūras. Tarp filosofijos ir pasaulio istorijos tyrinėjimų yra glaudus ryšys, todėl ir juos bandysime pažinti. Pagaliau kiekvienas iš mūsų, bent iš dalies, turi būti ir teologas. Ir čia stipresnieji stengsimės padėti silpnesniesiems.

Taip prieš ateizmo katekizmą tikimės susikurti tiesos pradžiamokslį.

# Kunigas kontroversijoje

Yra kunigų, apie kuriuos sakoma: jie kontroversiški. Kontroversija suprantama lyg blogybė, kurios kunigas turėtų vengti. Betgi pats kunigo pašaukimas daro jį kontroversišku. Kilęs iš pasaulio ir dirbąs pasaulyje, jis pranoksta pasaulio tikslus. Pasaulio akimis žiūrint kunigo požiūriai, jo atsakomybė, veiksena, net visa psichologija yra tokie skirtingi, kad nė kiek nenuostabu, jeigu jo daug kas nesupranta ar blogai supranta. Mažiausiai kontroversiški kunigai, kurie neina į viešumą. Kas eina, gali būti šventasis, vis tiek neišvengs priešingų ir prieštaringų vertinimų. Kas to išvengia, eidamas į visuomenę, greičiau laikytinas „visiems geru žmogumi", o ne geru kunigu.

Kita vertus, žmonių pažiūros į kunigą išsiskiria dėl įvairių priežasčių. Vieniems pasaulėžiūra, kitiems politinė taktika neleidžia žiūrėti į kunigą vienodu mastu. Kunigo pozicija iš

esmės yra religinė - moralinė ir jos negalima matuoti kuriuo nors antriniu požiūriu. O tų antrinių požiūrių žmonės susikuria įvairių ir prieštaringų. Visuomeniniai prožektoriai, kurie paliečia kunigus, turi įvairių spalvų.

Kunigas apsipranta su tais skirtingais vertinimais ir jam atrodo neprotinga reaguoti į tai, kas ką kalba iš vienos ar kitos pusės. Dėl to atsiranda kunigams būdinga dorybė „nepaisyti". Tačiau ši dorybė kelia vieną pavojų. Mes pradedame nebepaisyti, kai kontroversija paliečia nebe mus asmeniškai, bet visus kunigus ir pačią jų misiją. Tokios kontroversijos pastaruoju laiku yra iškilusios dėl kunigo vaidmens tautoje, kultūroje ir politikoje.

Šios kontroversijos vertos dėmesio, nes jos atskleidžia platesnį mūsų žmonių galvojimą, susirūpinimą, jaudinimąsi. Jos verčia galvoti ir klausti, ar teisinga mūsų laikysena ir ypač pastoracinis mūsų darbas.

## I. KUNIGO VAIDMUO TAUTYBĖJE

Kiekvienas kunigas, kilęs iš savo tautos, savaime dirba jos dvasiniam labui. Savo žmonių tautybė jam yra natūrali atrama pastoracijos darbe. Tik retais atvejais jis būna pašaukiamas tarnauti kitos tautos žmonėms. Kitose tautose dėl to nekyla klausimas. O pas mus praeityje ir dabar šis klausimas gyvas ir aštrus. Vieni norėtų, kad kunigas ne tik šalia bažnyčios, bet ir pačioje bažnyčioje daugiau pabrėžtų tautybę arba bent daugiau ją sietų su religija. Kiti reiškia baimę, kad tautybę norima palenkti religijai.

### *1. Iš kur ši kontroversija?*

Mus tebelydi istorinis patyrimas, kuris ne visais atžvilgiais buvo laimingas. Mes turėjome tris kunigo ir tautybės santykio

variacijas: 1) kunigų, kurie tarnavo žmonėms sava kalba; tarp jų buvo savos kilmės ir svetimų; 2) kunigų, kurie savo kalbą buvo užmiršę arba svetimieji jos neišmokę; jie patenkino nutautėjusius bajorus, bet nepatenkino savos liaudies; 3) kunigai, kurie ne tik kalbėjo su liaudimi sava kalba, bet dar kėlė savos kalbos kultūrą, diegė ją bajorams ir patys tapo lietuviškosios kultūros pionieriais.

Patys kunigai, kaip matome, šiuo atžvilgiu pasireiškė kontroversiškai. Vienų apsileidimas, o kitų uolumas sukūrė mūsų tautos sąmonėje netikslų ir nesubalansuotą kunigo vaidmens supratimą. Kultūros pionieriai, vadinamieji „patriotai", pradėti laikyti lyg normali gairė visiems kunigams lietuviams bet kuriomis sąlygomis.

Nepriklausomybės laikais sąlygos pasikeitė, bet iš kunigų vis buvo laukiama kažko daugiau, negu tarnauti žmonėms sava kalba, savos kultūros būdu, pagal savo papročius ir tradicijas. Emigracijoje, kur kalbinis ir tautinis gyvenimas tampa netikras, visuomenė vėl žvalgosi į kunigus ir laukia iš jų ypatingo patriotizmo. Kontroversija iškyla vertinant kunigą ateivį ir čionykštį kunigą. Ateivis laikomas patriotu ir iš jo laukiama, kad rūpintųsi tautybe nemažiau už religiją. Priešingai, čia gimęs kunigas lydimas nepasitikėjimo ir jam daromi dažni priekaištai dėl nepakankamo lietuviškumo. Kai kas apgailestauja, kad mūsų kunigams tautybė iš viso nerūpi taip, kaip rūpėjusi kan. Tumui-Vaižgantui ar nūn prel. Krupavičiui.

Viešoji opinija daro klaidą, laukdama iš kunigo, kad jis tautybei skirtų ypatingą vietą. Joks kunigas negali būti šovinistas. Toks nebuvo nei kan. Tumas, toks nėra nei prel. Krupavičius. Religija nėra ir negali būti priemonė tautybei. Religija tik atsiremia į tautybę kaip natūralų pagrindą.

Patriotizmas turi savo vietą religijoje. Jis yra dorybė, pačios Bažnyčios yra vainikuota altorių garbės ženklais. Kunigui šito berods nereikia aiškinti. Vaižganto žodžiais jis galėtų sakyti:

„ne katalikybė dėl tėvynės, bet patriotizmas iš Dievo meilės". Kunigas žino, kad Dievą reikia mylėti už viską labiau, artimą, kaip patį save, o tėvynę už save daugiau.

*2. Pastoracinė problema ir jos santykis su tautybe*

Kunigui pirmiausia rūpi pastoracija: tarnauti žmonėms jų kalba ir jų kultūros būdu - tarnauti jų vienybei su Dievu. Normaliomis sąlygomis jis vykdo šį principą, ir jam nekyla jokio vidinio konflikto. Bet kaip tą principą pritaikyti, kai kinta pačių žmonių santykis su tautybe arba bent su kalba? Senųjų mūsų emigrantų, ypač čia gimusių jų vaikų tautiškumo sąmonė yra pakitusi, keičiasi ir naujai atvykusių bei jų vaikų sąmonė. Ką tokiu atveju kunigas turi daryti, atlikdamas tiesioginę savo misiją? Ar jis gali, sakysim, versti mažamečius vaikus mokytis katekizmo lietuviškai ar ruoštis išpažinčiai, jeigu patys tėvai tam nepritaria? Argi kunigas neturi atsižvelgti į tėvų teisę spręsti savo vaikų mokymo būdą?

Tokios ir panašios problemos kunigui iškyla dirbant lietuvių parapijose. Bet kiek lietuvių kunigų šiandien dirba kitataučių parapijose. Čia jie yra lyg misionieriai, kurie save palenkia kitų žmonių kalbai ir jų kultūros būdui. Bet ar jie tada tebėra įpareigoti kuriuo nors būdu rūpintis ir savų tautiečių dvasiniais reikalais? Ir kaip jie gali tai padaryti, jei yra toli nuo jų arba, jei ir netoli, bet neturi atliekamo laiko ir jėgų imtis dar kitų darbų.

Kitas vidinis konfliktas, dirbant lietuvių parapijoje, paraleliai aprūpinančioje ir nelietuvius. Kaip tada suderinti patriotinę ir misijinę pareigą? Ar tuo atveju jis turi laikytis vadinamojo pariteto, atseit abiem atvejais būti „patriotas". Arba abiejų tautybių atžvilgiu laikytis neutraliai? Laikytis neutraliai reikštų ribotis religija, lyg ji nieko bendra neturėtų su tautybe gilesne prasme, ne vien tik kalba. Bet tada būtų pažeidžiamas

religijos ir tautybės santykis, nes religija nėra amorfiška tautybių atžvilgiu. Ji yra anttautiška, bet nėra atautiška.

Šitą vidinę kunigo padėtį šiomis sąlygomis mūsų pasauliečiai nelabai pajėgia suprasti. Ypač nesupras tie, kuriems svetimas pačios kunigo tarnybos supratimas. Jie ir toliau kels savo reikalavimus, remdamiesi tik bendru patriotizmo principu.

Tačiau tokių reikalavimų negalima *a priori* atmesti. Geri katalikai kartais turi sveikos nuojautos ir iš šalies labiau pastebi mūsų darbo trūkumus. Jeigu jie patys randa girtiną religijos ir tautybės derinį savo šeimose ar visuomeniniame darbe, kodėl jų žodis negalėtų būti vertas mūsų dėmesio. Pagaliau derinimas yra didelis menas, kurio mums patiems visada reikia mokytis, ir tai priklauso ne tik nuo mūsų pačių išminties bei atsakomybės. Mes galime mokytis iš kitų pavyzdžių, iš kitų žmonių patarimų, net savo pačių klaidų. Kol tebeveikia tautinės parapijos ir tautiniu pagrindu įsikūrusios vienuolijos bei kitos katalikiškos institucijos, tol patriotizmo principas bus aktualus.

### 3. *Pritaikomieji pastebėjimai*

Kaip gi šį principą kunigas turėtų derinti su anksčiau minėtu pastoraciniu principu, dirbdamas savoje, svetimoje ar mišrioje parapijoje? Mūsų pačių svarstymui gal pravers šie pritaikomieji pastebėjimai:

1. Tremtiniai kunigai, kurių daugelis dirba nelietuvių parapijose kiek jų laikas ir jėgos leidžia, vis dėlto privalėtų turėti moralinę pareigą rūpintis bent bendraisiais dvasiniais lietuvių emigrantų reikalais, nes kas gi kitas jais pasirūpins. Praktiškai ne vienas jungiasi į talką lietuviškoje katalikų spaudoje ir organizacijose. Kas to negali daryti tiesiogiai, turėtų kitu būdu paremti katalikiškos spaudos bei literatūros ar katalikiškų bei lietuviškų institucijų darbą.

2. Čionykščiai ir ateiviai kunigai, kurie dirba lietuvių parapijose, turėtų nesiriboti tik dvasine talka savo tautiečiams bažnyčiose gimtąja kalba. Moralinė pareiga reikalauja teikti paramą bet kuriam tautiniam bei kultūriniam darbui šalia bažnyčios, kiek jis siejasi su patriotine visų lietuvių pareiga. Dėl to nesuprantama, kodėl lietuvis kunigas, sakysim, turėtų vengti viešų lietuviškų renginių, minėjimų, koncertų ar nesidomėti lietuviškomis organizacijomis.

3. Lietuviškose parapijose dažnai glaudžiasi ir nelietuviai. Jų tautybė gali būti įvairi, bet jie vartoja vieną vietos kalbą. Su jais tenka kalbėti jiems suprantama vietine kalba. Dėl jų dalyvavimo mūsų parapijose nesumažėja pareiga rūpintis savo tautybės žmonėmis ne tik religiniu, bet ir tautiniu bei kultūriniu požiūriu.

4. Turint galvoje, kad lietuvių parapijos nūnai rūpinasi ir senaisiais emigrantais ir naujaisiais ateiviais, dėl pastoracinio tikslingumo derėtų šalia čia gimusio kunigo pasitelkti ir naujai atvykusį. Berods ne vienoje parapijoje šis principas jau pritaikytas. Bet jis galėtų dar būti išplėstas ir į kitas lietuvių parapijas.

5. Kur lietuvių parapija neturi galimumo pasitelkti ateivio kunigo, o savo parapijoje priglaudžia didesnį skaičių naujųjų ateivių, kunigai galėtų labiau pagilinti bei patobulinti savo lietuvių kalbos vartojimą, ypač iš sakyklos. Kalbos laužymas neleistinas pirmiausia pastoraciniu požiūriu, nekalbant apie pačią kalbą ir tuos žmones, kurie ją tobuliau vartoja.

## II. KUNIGO VAIDMUO KULTŪROJE

Visais laikais ir visur buvo kunigų, pasišventusių mokslui, švietimui, menams. Tokių kunigų ypač nestigo mūsų tautoje. Kunigystė ir kultūra yra tokie suderinami dalykai, kad, rodos, negali būti kalbos apie bet kokią kontroversiją. Deja,

kontroversija yra toks dažnas reiškinys mūsų gyvenime, kad verčia šį klausimą aiškintis.

*1. Kontroversijos apraiškos*

Susiduriame su dvejopu žmonių nusiteikimu. Vieni laukia, kad kunigas aktyviai reikštųsi kultūros baruose, kiti - priešingai, kad nieko kito nesiimtų šalia bažnytinio darbo. Kunigo darbas kultūroje vienų labai vertinamas, kitų sutinkamas su neslepiamu nepasitikėjimu. Tokiems kunigams vieni rodo daugiau dėmesio ir pagarbos, kiti jų šalinasi. Vieni juos vadina kultūringais kunigais, kiti juos laiko nebažnytiškais.

Gal ne visų ausis pasiekia pirmųjų jaudinimasis. Kodėl esą kunigai per mažai domisi kultūros gyvenimu? Kiek jų tedalyvauja kultūros kongresuose, dainų šventėse, tautinių šokių festivaliuose, dailės parodose? Ateina tik vienas kitas. Ką veikia kiti, kokiais kultūros interesais jie gyvena?

Kodėl kunigai vengia kalbėti su pasauliečiais kultūros temomis? Argi jiems tai svetima? Kunigai turėtų būti pajėgi inteligentų klasė, bet ar jie seka geriausius kultūros žurnalus, ar jų bibliotekose rasi naujausią literatūrą?

Ar kunigai vertina pasauliečių kultūrininkų talką pastoracijoje ir katalikiškose akcijose? Jie kviečiami tik kolektoriais, salės tvarkytojais, parapijos piknikų talkininkais. Bet ar tai kultūrinių jėgų panaudojimas parapijoje? Kultūra tarnauja religijai ir keliant kultūrinį parapijos lygį praplečiamos apaštalavimo ribos. Ar tokia yra Bažnyčios mintis, kad parapijose būtų tik beformė tikinčiųjų masė, be jokio skirtumo tarp darbininko ir kultūros žmogaus?

Taip galvoja ne vienas inteligentas. Kitaip žiūri tikinčiųjų masė. Ji nepasitiki kunigais, kurie bando praplėsti akiračius kiek toliau už bažnyčios ribų. Kunigas jiems turi kalbėti tik bažnytiškai. Jis gali juos pabarti už asmeninius netobulumus,

bet jam nedera liesti viso aplinkos gyvenimo.

Kunigas jaučia masės spaudimą - nekelti nieko nauja, nieko nekeisti net pačioje bažnyčioje. Tegu lieka tos pačios primityvaus skonio dekoracijos, statulos, paveikslai, vitražai. Kunigas neturi vaikytis aukštesnio skonio, nors to reikalautų patys popiežiai. Jis neturi išskirti žmonių pagal kažkokį aukštesnį kultūros lygį. „Ar religija ne visiems ta pati, ar mes ne tokie pat žmonės, kaip anie, kurie baigė mokslus?"

Ypatingas nepasitikėjimas lydi tuos kunigus, kurie nesitenkina žodžiu, o griebiasi plunksnos. Thomas Mertonas knygoje „The Sign of Jonas" iškelia žmonių pažiūrą, jog knygas rašantis vienuolis turįs mesti vienuolyną. Mertonas klausia, kodėl? Kiek vienuolių esą metę vienuolyną visai nieko neparašę. Ir mūsų Adomas Jakštas kitados „Draugijoje" (1909) piktai reagavo: „Metas jau būtų nusikratyti negudrios pažiūros į kunigą rašytoją, lyg į žmogų ne visai normalų, arba net kaip slaptą Bažnyčios priešą. Žinoma, būtų klaidingas principas statyti visados kunigą rašytoją aukščiau už kunigą nerašytoją, nes visokių yra ir rašytojų. Bet dar didesnė priešinga klaida statyti visados kunigą nerašytoją aukščiau už kunigą rašytoją. Nes tarp kunigų nerašytojų, kaip gyvenimas parodo, dar mažiau tėra pilnai įvykdytų šventybės idealų".

Kaip matome, ši kontroversija nėra nauja; be to, ji žinoma ne vien pas mus. Kaip tik dėl to ją verta išsamiau aptarti.

### 2. *Kontroversijos pagrindas*

Priekaištai, kad kunigai per mažai rūpinasi kultūra, eina iš mūsų inteligentų. Jiems kultūros sritis ypač rūpi. Daugelis jų jaučia natūralų ryšį tarp kultūros ir religijos. Kultūra turi būti pašvęsta religijos, o tai neįmanoma be kunigų dalyvavimo. Kita vertus, religijai reikia kultūros, kaip natūralios atramos, dėl to kunigų rūpestis šia atrama jiems atrodo savaime turėtų būti gyvas.

Žymesnieji kultūrininkai gerai pažįsta istorinį kunigijos įnašą į kultūros gyvenimą. Pažvelgus istoriškai, šis įnašas, be abejo, atrodo labai kondensuotas. Jis sukuria įspūdį, kad dabar lyg visai nebebūtų kunigų, kurie panašiu rūpestingumu sielotųsi kultūra.

Inteligentai katalikai, baigę katalikiškus universitetus, turėjo progos bręsti ne vieno kunigo mokslininko ar rašytojo įtakoje. Kunigai prabildavo į juos kultūros kalba, susieta su religija, arba, kalbėdami apie religiją, jungdavo ją su kultūrinėmis vertybėmis. Atsidūrę parapijoje, jie randa kiek kitokią padėtį. Jie pasigenda didesnės asmeninės kunigo kultūros ir pačiame pastoracijos darbe. Dėl to jų priekaištus iš dalies reikia suprasti ir suvokti pagal jų galvojimo mastą. Tačiau, kaip matysime, šis galvojimas yra ne visiškai pagrįstas.

Nepagrįstas ir kitas priekaištas, kad kunigai, jeigu jie reiškiasi kultūros baruose, esą mažiau bažnytiški. Kunigo bažnytiškumą žmonės kartais supranta labai siaurai. Jie turi prieš akis kunigus, kurie rūpinasi bažnyčios remontais, administruoja parapiją, veda sodalicijas ir brolijas, kalba iš sakyklos suprantamais pavyzdžiais, o salėje pažeria nekaltų juokų. Tai jiems atrodo labai bažnytiška ir kunigiška. Jei kuris kunigas pradeda labiau pabrėžti vaikų auklėjimą, mokyklų ir spaudos reikšmę, reikalą apvalyti namus ir miestus nuo nepadorios literatūros, saugoti vaikus nuo nepadorių filmų, kovoti už socialinį teisingumą, ginti tiesą ir ją visur liudyti, - toks kunigas jau darosi įtartinas. Atrodo, kad jis braunasi ne į savo sritis, per aukštai šoka ir be reikalo šokdina tikinčiuosius.

Žmonės turi siaurą atsakomybės jutimą. Jiems tėra šeima, darbas ir Dievas bažnyčioje. Kunigo pareiga juos užimti sekmadieniais, paguosti, pradžiuginti, truputį pamokyti - ir viskas. Pamokyti paprastai, žinomais katekizminiais, homiletiniais žodžiais. Taip visi parapijų kunigai darė „nuo amžių" ir ko gi daugiau iš jų mums reikia.

Tokį kunigą geriau supranta ne tik darbininkai, bet ir pralavinti miesčionys. Prie šių jungiasi ir kai kurie aukšto išsilavinimo žmonės - įvairių techninių specialybių atstovai, kuriems stinga ne tik gilesnių religijos pagrindų, bet ir platesnių kultūrinių interesų. Visi jie išgyvena baimę, kai kunigas kalba ne įprastine kalba, o aukštesnėm sąvokom ir beldžiasi į platesnę atsakomybę. Šie žmonės nepajėgia suvokti gilesnių krikščionybės problemų. Jų religiškumas yra labai elementarus ir jų ištikimybė Bažnyčiai nepranoksta paprastos liaudies ištikimybės.

Šiuos žmones taip pat reikia suprasti. Tačiau jų mastą negalima laikyti pakankamu, nes religinis ir dorinis brendimas negali sustoti vietoje.

### *3. Gilesnės kontroversijos šaknys*

Kunigo santykį su kultūra paliečiantys nesusipratimai plaukia iš nesuprasto religijos ir kultūros santykio. Religijos šaknys yra antprigimtiniame gyvenime, o kultūros - prigimtiniame. Religijos tikslas yra antlaikinis, o kultūros - laikinis. Šito skirtumo negalima užmiršti. Dėl to negalima sutapatinti Bažnyčios misijos su kultūros paskirtimi. Bažnyčia yra išugdžiusi krikščioniškąją kultūrą, bet dėl to ji nepasidarė tik kultūrinė institucija. Lygiai krikščioniškoji kultūra, savu keliu rengdama žmones religijai, sukurdama dėkingą religijai atmosferą, išvystydama jų galvojimą ir duodama atitinkamą veiklos kryptį, dar neatstoja Bažnyčios misijos. Krikščioniškosios kultūrinės priemonės, kaip antai spauda, mokykla, organizacijos, teatrai, dailė, muzika gali daug pasitarnauti krikščioniškam galvojimui bei nusiteikimui ugdyti, bet visa tai turi ir savo ribas. Kultūrinis katalikų veikimas gali būti parengiamasis kelias sieloms pašventinti ir jas vienyti su Dievu. Bet pati vienybė su Dievu grindžiama Bažnyčios priemonėmis.

Galima džiaugtis, kad kunigai įsijungia į krikščioniškosios kultūros darbus, bet negalima išleisti iš akių, kad šiuos darbus lygiai gerai gali atlikti pasauliečiai. O pasauliečiai niekad neatliks kunigo darbo, kuris jam tiesiogiai priklauso vienijant žmones su Dievu. Pasauliečiai kartais pervertina kultūrą ir kultūrinį kunigo veikimą. Kunigas anaiptol nėra mažesnis kunigas, jeigu jis nekuria poezijos, nerašo romanų, neskelbia studijų ar straipsnių. Priešingai, jis gali būti didesnis savo dvasia. Jo darbas iš esmės yra religinis-dorinis ir šie darbo vaisiai ugdant žmonių dvasinę kultūrą gali būti labai dideli. Platus ir šakotas yra kunigo darbas, kupinas ne tik matomų reikalų, bet ir nematomų rūpesčių. Jei kunigas nori gerai atlikti savo darbą, jis išnaudoja visą savo laiką ir dvasines savo galias. Net ir labai norėdamas jis nebegali sekti naujausios kultūrinės literatūros ar dalyvauti visuose kultūrinio gyvenimo įvykiuose. Pagaliau sekti naujausią literatūrą yra kultūrininkų specialistų reikalas. Tad negalima iš kunigo daugiau reikalauti, negu iš esmės jam dera arba dėl kitų sąlygų įmanoma.

Jei pasauliečiai kartais pervertina kultūrą, tai kunigams yra pavojus jos neįvertinti. Religija, tiesa, yra antprigimtinė, tačiau skirta perkeisti prigimtinį gyvenimą. Savu keliu prigimtinį gyvenimą ugdo, tobulina, skaidrina kultūra. Ji vysto ir prigimtines dvasines galias, o kartu rengia dirvą religijai įleisti šaknis. Negalima galvoti, kad kultūra nėra svarbi religijai. Priešingai, ji yra tokia svarbi, kad be jos vargu ar būtų įmanoma įvykdyti pačios religijos misiją. Išskirkim, sakysim, visas kultūrines priemones iš bažnyčios, ir kas joje beliks, ar ne plikos sienos? Atimkim visą kultūrinį žmogaus parengimą, ir pamatysim, koks bus mūsų pastoracinis veiksmingumas. Imkim kitą atvejį. Sakykim, kad kultūra atsigręžia prieš religiją ir moralę, arba kultūrinis žmogaus parengimas susikryžiuoja su religijos ir moralės principais. Ar tada geriausiam pastoraciniam kunigo veikimui nekils pavojus likti mažiausiai vai-

singu? Ar šis pavojus nėra realus, ar jis nebuvo visada realus?

*4. Nepašvęstos kultūros pavojus*

Kunigas negali užmiršti istorinės Bažnyčios patirties. Ar Bažnyčia būtų įleidusi šaknis pirmaisiais amžiais ir Viduramžiais, jeigu nebūtų žmonių švietusi, puoselėjusi civilizacijos, kėlusi socialinį lygį? Pirmieji Bažnyčios tėvai ir rašytojai tik dėl to galėjo kalbėti į žmonių protus ir daryti milžinišką įtaką savų laikų dvasinei perkaitai, kad patys buvo gerai pažinę ano meto kultūros gyvenimą. Viduramžiais Bažnyčia vadovavo universitetams ir davė toną visai kultūros krypčiai.

Kitas reformacijos laikų patyrimas. Ar galima įsivaizduoti jėzuitų ir kitų ordinų pasisekimą kovoje prieš religinį suskilimą be visų vartotų kultūros priemonių. Jėzuitai nesitenkino tik rekolekcijomis ir misijomis. Jie kūrė mokyklas ir spaudą, panaudojo muziką, vaidybą ir net architektūrą. Vienuolynų mokyklos buvo pagrindinė priemonė, padėjusi perkeisti ypač mūsų tautos šviesuomenės jaunąją kartą ir atgręžti ją iš reformacijos į katalikybę. Kitų veiksmingesnių priemonių anais laikais ir nebuvo.

Šiandien mokyklos tebėra vienintelė daugelyje kraštų Bažnyčios dar išlaikoma katalikiška vieta. Deja, pačios mokyklos nebėra tas vienintelis veiksnys parengti jaunus žmones krikščioniškam gyvenimui. Šalia mokyklos iškilo masinė spauda, išaugo kinas, radijas, televizija. Geriausios mokyklos dabar nebeatsveria kitų veiksnių įtakos, - veiksnių, tarnaujančių nepašvęstajai kultūrai. Nepašvęstoji kultūra dabar iš esmės griauna žmogaus dvasią.

Pasekmės jaučiamos labai liūdnos. Bažnyčia nepajėgia paveikti ne tik jaunos kartos. Ji praranda taip pat žmones tarp 21 ir 55 amžiaus metų. Dabar daugelyje katalikiškų kraštų vos 20 % žmonių tepraktikuoja savo religiją. Tai akivaizdžiai kon-

statuoja religijos sociologija. Bažnyčiai dabar kyla rimčiausias pavojus prarasti mases. Prarasti kitaip, negu tai buvo XIX a.

Kodėl mes į visą tai turėtume žiūrėti, lyg tai neliestų žmonių išganymo? Moderniąją kultūrą reikia perkeisti arba ji sugriaus išganymo darbą tarp tikinčiųjų masių. Argi čia nepraverstų pasauliečių kultūrininkų mobilizavimas? Ar mums patiems nereikėtų daugiau studijuoti šių dienų kultūros problemas ir ypač susirūpinti kultūros priemonėmis savo pastoracijoje?

*5. Ko reikia mūsų pastoracijoje?*

Reikėtų konkretesnio plano ar bent didesnio susirūpinimo kai kuriais dalykais.

1. Kunigas negali manyti, kad jo pastoracija bus vaisinga, jei jis nesirūpins kelti kultūrinio parapijiečių lygio. Misionieriai ir rekolekcijų vedėjai pastebi, kad didžiausia kliūtis giliau paliesti religinius - dorinius klausimus yra ta, kad žmonės neturi pakankamai sąvokų; jie nepasirengę religiją giliau suprasti ir ją pritaikyti savo gyvenime. Kunigas turi žmones šviesti, plėsti jų mąstyseną ir tam yra priemonių. Viena iš tokių priemonių yra spauda. Reikia žmonėms sudaryti sąlygas daugiau skaityti, domėtis, gilintis. Ar mes parenkame tinkamą literatūrą, ar atkreipiame žmonių dėmesį į svarbesnes brošiūras ir svarbesnius laikraščių straipsnius? Ar mums rūpi, kad mūsų parapijiečių šeimose būtų prenumeruojami katalikiški laikraščiai? Visa tai juk yra mūsų pastoracinio rūpesčio dalis.

2. Tradicijos yra gražiausias įrodymas, kaip religija bei dorovė susiejama su kultūrinėmis formomis. Šeimose išlaikomos tradicijos virsta didele pagalba pastoracijoje, nes jos savaip diegia religinius pradus namuose iš pat mažens ir juos išlaiko per visą žmogaus brendimą. Kiek mes skiriame dėmesio savo pastoracijoje toms šeimų tradicijoms palaikyti, jas pabrėžti, naujai diegti? Ar į mūsų parapijų šeimas nesibrauna tokie

papročiai, kurie ateina iš pagoniškosios kultūros lauko?

3. Ką padės geriausia mūsų pastoracija Bažnyčioje, jei šalia jos žmonės daugiau laiko praleidžia pramogų vietose, kurios yra neatsakingų biznierių rankose. Neturėdami moralinės atsakomybės, jie žaloja ypač jaunuosius mūsų parapijiečius. Kunigas turi galvoti, kaip užimti žmones po jų darbo, kaip jiems organizuoti kultūringas pramogas. Jei tokias girtinas kultūrines pramogas organizuoja kiti, kunigo pareiga jas remti, žmones paskatinti ir savo asmenišku dalyvavimu tokias pastangas įvertinti.

Kaip tik ši sritis galėtų susilaukti pasauliečių inteligentų talkos ir paramos. Jie galėtų imtis tokių kultūrinių pramogų organizavimo parapijose, jei tik kunigas juos trauktų, su jais tartųsi, jiems leistų sudaryti planą ir padėtų spręsti kai kurias tokio organizavimo sąlygas.

4. Ne kartą buvo keliamas klausimas, kad mūsų parapijose būtų atsižvelgiama ir į inteligentų dvasinius reikalus. Šitaip apleisti inteligentus kaip nūnai, nieko jiems neduodant parapijos bažnyčioje, neteisinga ir pastoraciniu požiūriu netikslinga. Juk vienaip kalbame vaikams, jaunimui, jaunavedžiams, kodėl turėtume užmiršti, kaip kitaip dera kalbėti inteligentams? Inteligentams yra daugiau duota ir iš jų bus daugiau reikalaujama Dievo teisme. Ar galime teisintis, kad kiti to nemėgsta, nepakenčia, piktinasi, laiko kažkokių išskyrimu. Juk ir Mistinio Kristaus Kūno mokslas reikalauja atsižvelgti į skirtingas dovanas bei skirtingas narių funkcijas. Jei negalime inteligentams ruošti atskirų pamaldų su jiems pritaikytais pamokslais, tai turėtume bent galvoti apie atskiras konferencijas, susitelkimo dienas, specialias rekolekcijas.

5. Religinės kultūros ugdymas yra tiesioginė pačių kunigų darbo sritis. Bet kiek kunigų jai pasišvenčia, kiek jų rašo arba remia kitų ruošiamą religinę literatūrą? Prieš keletą metų Romoje buvo paruoštas planas leisti seriją religinės krikščioniš-

kosios literatūros leidinių. Šis reikalas dar nepajudėjo dėl dviejų priežasčių. Viena, per maža dėmesio jam skiria kunigai rėmėjai. Antra, tie, kurie galėtų rašyti ir paruošti tos serijos temas, negali atsiplėšti nuo kitų darbų, būtinų jų egzistencijai. O nemaža mūsų inteligentų dalis laukia tokios literatūros. Tai būtų jiems dvasinis maistas. Ką mes ruošime Lietuvai, kuri jau 20 metų neišleidžia jokios religinės knygos? Jei atsivers kada laisvės durys, ką mes, kunigai, parvešime ir ką pateiksime toms išalkusioms mūsų tikinčiųjų masėms?

# Kas iš tikro yra meilė?

Meilė yra didžiausia žmogų ugdanti ir kelianti aukštyn jėga. Meilė išlygina žmogaus charakterį. Meilė įtikslina žmogaus gabumus ir išsilavinimą. Meilės reikia ypač tavo asmenybei išsiskleisti.

Tu esi meilės vaikas. Buvai mylima tėvų, mokytojų, draugių. Dabar atėjo laikas, kad pati mylėtum ir neštum meilės vaisių. Tik negalvok apie kūno vaisių. *Meilė nėra kūnas. Ji nėra geismas nei lyties trauka.* Visi turime juslinę prigimtį ir trauką. Tai mums bendra su juslinėmis būtimis, bet tai nėra meilė.

**Kas yra meilė?**

Asmeniškoji meilė yra pirmas didelis ir paslaptingas atradimas. Bet ar ji naujai atrandama? Kiti sako, ji neatrandama, bet *pati išbunda* ir išbudina žmogų.

Kai tu kalbi apie meilę, galvoji apie berniuką. Įdomus sutapimas! Atrodo, be berniuko nebūtų ir meilės. Bet ar tai tiesa? Ar tu tik apie jį galvoji, tik jo ilgiesi? Berniukas buvo tik proga, tik nežymus įrankis galvoti apie kažką daugiau ir jausti

giliau. Berniukas lyg saulėtekio spindulėlis nusmelkė širdį žavesiu, ir atsirado ilgesys, nerimas, kančia. *Meilė yra dvasios išbudimas ir atsivėrimas naujai begalybei.*

Meilė mus sieja su dvasinėmis būtimis, nes ji turi amžiną šaltinį. Iš meilės sėmė džiaugsmą ir nerimą šimtmečių kartos ir sems ligi amžių pabaigos. Tu niekad neišsiaiškinsi, kodėl širdis, pabudusi meilei, šaukiasi erdvių ir gelmių.

Tavo meilė nėra tik tavo širdies atradimas ar berniuko širdies atliepimas. Ne! *Ji yra išbudęs šūksnis į meilės gelmę, į pačią Meilę.* Klausyk, ką sako šveicaras gydytojas Teodoras Bovet savo knygoje „Moterystė" (*Die Ehe*):

- Meilė nėra asmeninis dalykas; nėra kažkokia sukilninta lyties trauka kitam asmeniui. Meilė kyla iš Dievo, tik iš Dievo. Meilė kaip muzika, siunčiama radijo bangomis. Jei siųstuvas tyli, mes nieko negirdime. Kai Dievas, kuris yra Meilė, siunčia savo bangas, mes išgirstame, išbundame ir savotiškai apsvaigstame. Bet ne visi pagauna tikrąją bangą. Tai priklauso nuo žmogaus, kiek jis atsigręžia į Dievą savo tikėjimu ir viltimi.

## Meilė skirta žmogui, ne žmonai

Meilė tam yra duota ir pažadinta, kad mūsų akiratis prasiplėstų, mūsų asmuo pasikeistų, mūsų santykis su žmonėmis pasidarytų kilnesnis ir mūsų visas gyvenimas atgimtų iš dvasios. *Meilė pažadina mus veikti, nerimti, kankintis, ieškoti, kurti ir taip* subręsti *pilnesniu žmogumi.*

Įsidėmėk! Pradėję mylėti, mes pradedame ir kentėti. Kenčiame ne dėl to, kad mylime. Ir ne dėl to, kad nepajėgiame tobulai mylėti ar būti mylimi. *Kenčiame dėl to, kad nepajėgiame taip tobulėti ir taip bręsti, kaip meilė mus skatina.* Tik mylėdami mes pajuntame, kokie esame netobuli.

Tobulybės viršūnė yra Dievas. „Būkite tobuli, kaip dangaus Tėvas"! Dėl to mūsų nerimas krypsta į Dievą.

- Žmogus be atvangos yra vejamas Dievo meilės, - sako tas pats dr. T. Bovet, - kad galutinai tik Jame galėtų nurimti.

O kaip su berniuku? Mylėdama jį, tu nei jauti, nei galvoji apie Dievą. Atrodo, ne Dievas, o berniukas tėra visas minčių, ilgesio, nerimo centras. Daug kas taip žiūri į meilę; žiūri artimiausio meilės taško.

Dar esi jauna ir tavo meilė tėra pradinė. Meilės gelmė tau dar nežinoma.

- Dievas leido vyrą ir moterį, kad tarp jų įsiterptų meilė, - sako dr. T. Bovet. - Meilė juos trauks vienas prie kito ir niekad jų pilnai nepatenkins, kad abu kartu ilgėtųsi Dievo ir bėgtų prie Jo. Dievas veda vyrą ir moterį į tobulybę, kuri glūdi Jame.

Protestanto gydytojo mintis nuostabiai sutapo su katalikų vyskupo Fultono J. Sheeno žodžiais. Ar ne panašiai jis rašo knygoje *Three to Get Married*? Vyskupas Sheenas sako:

- Yra trys, kurie sudaro meilę danguje: Dievas Tėvas, Sūnus ir Šventoji Dvasia. Yra trys, kurie sukūrė meilę žemei: Dievas, žmogus ir Marija, per kurią Dievas tapo žmogumi. Yra trys, kurie sukūrė meilę šventoje šeimoje: Marija ir Juozapas, ir jų meilės išsipildymas - Jėzus. Pagaliau yra trys, kurie sukuria meilę širdyje: mylimasis, mylimoji ir pati meilė. Ši meilė reiškia ne tai, kad mylimasis ir mylimoji atsiduotų vienas antram, bet kad abu kartu atsiduotų negeismingai meilei, kuri yra Dievas.

### Nuo meilės niekur nepabėgsi

Atėjo laikas tau mylėti, kaip auštančio pavasario laikas atgimti, atsinaujinti, paruošti naujus žiedus. Tavyje pilna atbudusių naujų jėgų. *Pradėk tas jėgas ryškinti, derinti, lyginti.* Atsiverk plačiau Dievui ir artimui. Veržkis aukštyn, kaip pavasario augmenija - į saulę, į šviesą.

Nuo meilės niekur nebepabėgsi. Keisis meilės formos, keisis žmonės, kuriuos tu mylėsi, bet meilė liks. Ji tavęs nebepa-

leis. Neleis nurimti - kels aukštyn, jei suprasi, kur ji veda, arba gniuždys, jei nenorėsi būti jos keliama ir vedama. *Meilė tau duota kaip žmogui, o ne kaip būsimai žmonai.* Dar tu nežinai, ar būsi žmona ir motina. Gal liksi netekėjusi arba pasuksi į vienuolyną. Visur reikės meilės - tos pačios, į Dievą nukreiptos, į Jį atsirėmusios.

Jei būsi žmona, tai ne dėl to, kad pamilai vieną berniuką visa širdimi. Dar vieną veidą ir ne vieną žmogų mylėsi visa širdimi. Nesigailėsi nei tų veidų, nei vardų, kuriais žavėjaisi ir mylėjai. Gailėsies vieno, jei juos mylėdama tuščiai praleidai laiką svajonėms, plepėjimui, svaigiems laiškams. Nors tie pirmųjų meilių žaislai neišvengiami, bet jie gali nublokšti tavo dėmesį į šalį, nuo pačios meilės tikslo. *Meilė turi vesti tave giliau į dvasios pasaulį,* tave praturtinti, kilninti tavo santykius. Jei mylėdama tu pasidarei artimesnė Dievui; jei tau ir tėvai brangesni, ir broliai - seserys geresni (iš tikro tu jiems geresnė), tada tavo meilės tikslas bent iš dalies buvo pasiektas.

Meilė negali tavęs pakeisti staiga. Jai reikia laiko tave „įveikti", išjudinti tavo inertiškumą. Nuo pirmųjų meilės dienų turi praeiti bent keletas metų, kol tu būsi paruošta. Neužtenka tavo fizinio subrendimo, kuris baigiasi tarp 18-20 metų. Reikia, kad nurimtų tavo nusiteikimai, išsilygintų pažiūros, taptų blaivūs sprendimai. Tavo meilė išsivaduos iš vaikiškos kančios, pasidarys ramesnė, nuskaidrėjusi. Kitaip tada žiūrėsi į tą „vienintelį", kuris bus nebe pirmas sutiktasis.

# Ar išpažintis praras savo vertę?

Viename interviu Billy Grahamas pastebėjo, jog Amerikoje nebekalbama apie mirtį, nenorima jos liesti, lyg toks dalykas nebeegzistuotų. Garsusis pamokslininkas tai sieja su nenoru

ką nors žinoti apie pomirtinį gyvenimą, apie kurį taip įsakmiai kalba Šv. Raštas. Panašiai nebenorima kalbėti apie nuodėmę, kaltę, atsakomybę. „Aš nesijaučiu kaltas, mano sąžinė rami. Nekalbėkit apie teismą, bausmę, išpažintį - tokių dalykų nėra. Nebėra nė Dievo - jis miręs!"

Dievo mirtis nuskambėjo labai plačiai. Kartu kai kurie teologai pradėjo neįprastai mąstyti. Dievas neteko reikšmės praktiniame žmonių gyvenime, nes jie nebejaučia ryšio su juo. Dievas mirė žmonėse, vadinasi, daugiau nebeegzistuoja. Taip galvojant, galima nurašyti daug dalykų. Sakysim, kai kurie mūsų istorikai teigia, kad Mindaugo krikštas nepalikęs pėdsakų tautoje, neradęs praktiško tęstinumo, kartu jis netekęs istorinės reikšmės, atseit - istoriškai neegzistuoja. Šis mąstymo metodas dabar taikomas literatūroje, menuose, kai kuriuose moksluose, pagaliau juo remiantis vertinama dora.

Sąžinė nebeugdoma, jai nebevadovauja nei autoritetas, nei dorinės normos. Žmogus žmogui negalįs nustatyti elgesio ribų, o Dievas? Kas įrodys, kad jis davė kokias normas, kas pasakys, kad žmonės jų neiškraipė. Ar ne žmonės sugalvojo ir tokį dalyką kaip išpažintis?

Jei nėra kaltės, aišku, neturėtų būti nė išpažinties. Tačiau šiuolaikiniai psichologai ir psichoanalitikai kaltės sąmonę laiko tikru dalyku. Jie patys vartoja išpažinties pakaitą (išsipasakojimus), tačiau susiduria su viena kliūtimi - negali žmogaus išlaisvinti nuo kaltės jausmo. Dėl to savo pacientams ieško kunigų talkos, tiksliau - sakramentinio atleidimo. O kunigai, bent tam tikra jų dalis, suabejojo, ar bereikia asmeninės išpažinties ir asmeninio nuodėmių atleidimo. Kodėl? Jiems atrodo, kad asmeninė išpažintis daugeliui žmonių pasidarė nebeveiksminga. Žmonės nemoka savo sąžinės analizuoti, nežino, kaip savo nuodėmes išpažinti, nepaprastai varžosi, išgyvena išpažinties bergždumą. Šiems žmonėms išpažintis nebeturinti praktinės reikšmės, vadinasi, nebetenka ir savo egzistencijos. Tačiau no-

rėdami žmonėms padėti, kai kurie kunigai (sava atsakomybe) duoda bendrą išrišimą be išpažinties.

Kiti kunigai galvoja, kad žmonės dėl to nepajėgia gerai atlikti išpažinties, kad per anksti ir per mažai jai buvo ruošiami. Ar ne geriau pirmąją išpažintį atlikti vėliau, kai subręsta protas, sakysim, apie keturioliktuosius metus? Kiti iškelia „faktą", kad vaikai iki panašaus amžiaus nesijaučia nusidedą, tad jiems reikią leisti eiti komunijos be išpažinties.

Iš tikro bent dviem atvejais jaunimas šiuo metu „nesijaučia kaltas" - tai prieš tėvus ir dėl skaistybės. Priešingai, jis yra linkęs tėvus laikyti kaltais dėl daugelio vaikų problemų. Nesijaučia jis kaltas ir dėl sekso. Amerikoje ir Švedijoje sekso nuodėmė laikoma jau „nugalėta". Neseniai buvo nugalėta ir viena dažniausių venerinių ligų - gonorėja. Bet sveikatos priežiūros įstaigos Vašingtone šiais metais skelbia, kad ši liga vėl plinta, ypač tarp bręstančio jaunimo. Tai esąs pašlijusios moralės rezultatas.

Europoje taip pat buvo populiari pažiūra, jog vaikas nepajėgus racionaliai analizuoti savo sąžinės bent iki 14 metų. Proto subrendimas laikytas pagrindiniu moralinių sprendimų veiksniu. Dėl to kai kurie tėvai sulaikydavo vaikus nuo ankstyvos išpažinties. Psichologai (Karl ir Charlotte Buchler) savo tyrinėjimais įrodė, kad vaiko sąžinė sparčiai vystosi nuo 3 m., nors yra priklausoma nuo aplinkos ta prasme, kad gali būti pajautrinta, iškreipta, atbukinta. Vaiko kaltės išgyvenimą maldo, švelnina, tikslina tėvai, kiek jie suvokia ir kiek vaikas jiems atsiveria. Neaišku, kada vaikas nuo tėvų „užsidaro", tačiau tai pastebima apie 7-9 amžiaus metus. Kai vaikas nepajėgia atsiverti tėvams, jam reikia pagalbos, nes kaltės slogutis jam gali būti per didelis, ypač jo jautraus amžiaus metu. Viena aišku, kad vaiko proto brendimas, kuris sustiprėja nuo 12 metų, nevyksta paraleliai su sąžinės brendimu. Jaunesnis vaikas kažkaip jaučia visumą ir supranta daugelį dalykų, taip pat ir nuodėmę bei kaltę.

Kaip teko pastebėti iš Yale universiteto leidinių, psichologiniai vaikų tyrinėjimai atliekami ir Amerikoje. Minėtuose leidiniuose neradau medžiagos apie vaiko sąžinės brendimą. Amerikoje sąžinės brendimas, kaip ir jos ugdymas, atrodo lyg būtų visai neaktuali tema. Šiems klausimams nerodo dėmesio mokykla, o aplinka skelbia neribotą sąžinės laisvę. Dėl to vienų tėvų pastangos formuoti vaiko sąžinę dažnai palūžta, o ką jau kalbėti apie vaikus tų šeimų, kurios pačios palūžusios. Kai tėvai ir vaikai nesulaukia tinkamos pagalbos nė iš kunigų, jie atsiduria nežinioje. Tie, kurie pirmiau ragino bent kartą per mėnesį, jei ne dažniau, eiti išpažinties, dabar veja žmones nuo klausyklos, o vaikams primena: jūs dar nenusikaltote, tad nevarginkite kunigų!

Tokių kunigų ne daug, ir jie, išaugę fenomenologinio galvojimo atmosferoje, tariasi taip darą pagal savo įsitikinimus. Bet Vatikano II Susirinkimo nutarimuose parašyta: „Klebonai tebūna pasiruošę mielai klausyti tikinčiųjų išpažinties" (II, 83). „Kunigai kiekvienu metu tebūna pasiruošę teikti atgailos sakramentą bet kuriam jo pagrįstai prašančiam tikinčiajam" (II, 196). Vadinasi, po Vatikano II Susirinkimo čia niekas nepakeista, tik Liturginė Konstitucija (72 paragr.) primena, kad reikia peržiūrėti atgailos sakramento „apeigas ir formulę, kad aiškiau išreikštų sakramento esmę ir vaisius". Išrišimo formulė iš tikro jau supaprastinta ir vartojama gimtąja žmonių kalba. Didesnių išpažinties apeigų „peržiūrėjimų" dar nepadaryta.

Tačiau problema žmonių paruošimas išpažinčiai. Ligšiol jai ruošiami tik vaikai; išmokomi išpažinties technikos, formos ir šiek tiek analizuoti sąžinę. Bet sąžinės problemos naujai iškyla bręstant, sukūrus šeimą, įsigijus profesiją, atliekant visuomenines pareigas. Kai nesirūpinama padėti bręstantiems ir vyresnio amžiaus žmonėms, kaip spręsti savo sąžinės reikalus ir kaip juos iškelti per išpažintį, Bažnyčios sielovadoje lieka spraga. Išpažintis nepilna, jei nuodėmės tik statistiškai sumi-

nimos, giliau nepaanalizavus savo santykių su Dievu, artimu, šeima, savo profesinio darbo. Vaikystėje išmokta išpažinties forma subrendusiam žmogui atrodo banali, jis tai jaučia ir tai jo netenkina. Taip iškyla klausimas, kam tokios išpažinties reikia. Ar neužtektų bendro išrišimo, kaip įvairiose protestantų sektose? Bet protestantai, sakysim, Rytprūsiuose, turėjo asmeninę išpažintį ligi XVIII a. vidurio. Dabar Vokietijoje jie vėl bando fakultatyviai ją įvesti. Išpažintį atlieka ir nemano jos atsisakyti ortodoksai, o anglikonai, bent kai kurie, taip pat ją išlaikė iki šiol.

Praradę išpažinties techniką ir nesuaugę su jos esme, daugelis tikrai neranda išeities. Kai kurių kunigų pasiūlymas suteikti bendrą išrišimą jautresnio žmogaus vis tiek nepatenkina, juoba tų, kurie žino, jog tai dar ne Bažnyčios, ne jos atsakingos vadovybės mintis. Tad kyla priekaištas: kodėl kai kurie kunigai bando lengvinti padėtį ne tuo keliu? Kodėl neaiškina, nekalba, kaip geriau atlikti asmeninę išpažintį, kodėl nepadeda klausyklose arba per pamokslus? Esama bandymų ir šioje srityje, tačiau daugelis kunigų nepakankamai pasirengę psichologijos, pedagogikos ir katechetikos srityse. Pagaliau tai priklauso ne vien nuo kunigų. Yra žmonių, kurie, jausdami mechaniško išpažinties atlikimo trūkumus, patys ieško būdų giliau savo sąžinę analizuoti ir geriau atlikti išpažintį. Kiti pasinaudoja uždaromis rekolekcijomis, kad bent vieną kartą su specialiai tam atsidėjusiu kunigu išsiaiškintų savo sąžinės ir išpažinties reikalus.

Vienas jaunas inžinierius, atlikęs *Cursillos* (specialias rekolekcijas), sako pagaliau supratęs, kas yra išpažintis. Nuodėmių išskaičiavimas čia nėra esminis dalykas. Asmeninė nuodėmių apyskaita, įžvalga į save, savo santykių su Dievu diagnozė yra tik vienas iš išpažinties elementų. Išrišimas ir atleidimas - antras ir pats svarbiausias elementas, bet jį sąlygojantis trečiasis - atsiprašymas, gailestis, pasiryžimas atitaisyti pažeistą

santykį su Dievu ir jo dorine tvarka. Daug priklauso nuo kunigo, kaip jis apčiuopia pirmąjį elementą, kaip tai panaudoja paruošti trečiajam elementui. Bet labai daug priklauso ir nuo paties žmogaus, kaip jis, darydamas įžvalgą, išgyvena savo trūkumus ir netesėjimus, ar jis nuoširdžiai ir atvirai bando išsisakyti ir ar siekia išpažintimi save atnaujinti, o ne vien gauti formalų išrišimą. Naujoji Bažnyčios linkmė nesiekia sumažinti žmonių atsakomybės bei atskaitomybės už savo sąžinės dalykus. Bet Bažnyčia dar turės geriau paruošti savo kunigus šiai nepaprastai pareigai. Po Vatikano II Susirinkimo sielovados reikalai tampa svarbiausi, o anksčiau teologinėse mokyklose jie buvo antraeiliai dalykai. Anglosaksų ir lotynų kraštuose sielovada kaip mokymo objektas net nebuvo pradėta.

Baigdami norėtume pastebėti, kad čia keliamos problemos ne visiems atrodys tokios jautrios. Yra žmonių, kuriems nekliūva nei dabartinė išpažinties forma, nei nuodėmių skaičiavimas. Išpažinties forma nesuparalyžiuoja jų nuoširdumo, atvirumo, nuolankumo. Jie įveikia ne tik šiuos, bet ir kitus asmeninius sunkumus ir jaučiasi tikrai laimingi, gavę nuodėmių atleidimą. Stebint tokius žmones, negali suprasti, kas lemia išpažinties sėkmę ir palaimą: ar žmogaus paprastumas ir nuoširdumas, ar jo dvasios gelmė ir gyvas ryšys su Dievu, ar kokia malonė, kuri žmogų lydi ir šiuo atveju?

# Lietuvių religingumo vertė

Prieš vertinant lietuvių religingumo bruožus, dera įsidėmėti keletą dalykų.

Visų pirma religingumas dar nėra pati religija. Jis tik rodo, ko religijoje žmogus ieško ir ką bei kaip iš jos pasiima. Aišku, religingumas remiasi religija arba iš jos išplaukia. Čia ir iškyla

klausimas, kiek ir kaip remiasi, kur ir kokiu būdu sutampa su religija arba skiriasi.

Religingumas yra subjektyvus, dėl to niekad visiškai nesutaps su objektyvia religija. Tai neįmanoma dėl žmogiškojo ribotumo ir dėl religijos idealo, siekiančio patenkinti visus žmones visais laikais ir visose kultūrose bei tautose. Visiško sutapimo nesitiki nė Bažnyčia; jai svarbu, kad religingumas atitiktų svarbiausius religinius reikalavimus, bent tuos, kurie būtini išganymui.

Vis dėlto religingumas yra ženklas, iš kurio galima spręsti apie religinį tautos lygį ir jo tobulumo laipsnį. Siekti tobulumo arba pažangos, kaip kitose srityse, taip ir čia yra būtina. O religinei pažangai krypties gairė yra pati religija, atseit sutapimas su jos esme.

Po šių pastabų bandykime peržvelgti minėtus ryškesnius lietuvių religingumo bruožus. Kur jie priartėja prie religijos reikalavimų ir kur nesutampa arba ne visiškai atitinka.

### *1. Kaip vertinti tiesos ir prasmės ieškojimą?*

Ieškoti tiesos bei prasmės savaime yra sveikas bruožas. Religija juk remiasi tiesa. Krikščioniškoji religija vertina kiekvieną tiesą, ypač apreikštąją tiesą. *Aš tam esu gimęs ir atėjęs į pasaulį, kad liudyčiau tiesą. Kas tik brangina tiesą, klauso mano balso* (*Jn* 18, 37). Paskutinės vakarienės metu Kristus meldėsi Tėvui: *Aš jiems perdaviau tavo žodį... Pašventink juos tiesa! Tavo žodis yra tiesa* (*Jn* 17, 14-17).

Tiesa yra pirminis dvasinio alkio elementas, bet ne vienintelis. Dar yra gėris ir meilė. Religine kalba gėris aptariamas kaip Dievo valia. Daryk gera, vadinasi, vykdyk Dievo valią, laikykis Dievo įsakymų, sek Evangelijos nurodymais. Svarbiausias Dievo įsakymas, kaip žinome, yra mylėti. *Jei laikysitės mano įsakymų, pasiliksite mano meilėje* (*Jn* 15, 10). *Tai mano*

*įsakymas, kad vienas kitą mylėtumėte, kaip aš jus mylėjau* (*Jn* 15, 12). *Pasilikite mano meilėje!* (*Jn* 15, 9).

Tie trys religijos elementai - tiesa, gėris ir meilė - neatskiriami. Jie organiškai suaugę, nes tiesoje slypi gėris, gėryje tiesa, o meilė yra tiesi ir gera. Ieškodamas tiesos, lietuvis neaplenkia gėrio, sakyčiau, negali aplenkti, nes gėris yra ir pačioje tiesoje. Beje, gėris daugiau dorinis elementas, ne proto, o valios dalykas. Lietuvis mažiau jautrus doriniams reikalavimams, ir jo gerumas, bent liaudyje, kartu su natūraliu polinkiu buvo linkęs remtis Dievo valia. Tuo lietuvis neaplenkia ir trečiojo elemento - meilės.

Meilė yra kaip dovana, ir religinėje kalboje ji siejama su malone. Minėjome, kad lietuvis lyg ir mažiau vertina malonę. Čia turėtume aiškintis, kuria prasme. Lietuvis ieško Dievo maloningumo, tiki jo globa ir viliasi jo pagalbos. Mažiau jam įkandamas dalykas - sakramentinė malonė, gaunama tarpininkavimu ir susieta su tam tikru formalumu. Jis nesibaido sakramentų, tačiau kažkaip jam labiau sava ieškoti Dievo maloningumo tiesiai, asmeniškai.

Lietuvio tiesos alkis nėra išskirtinai religinis. Jis tik atsispindi jo religingume. Lietuvis yra mąstytojas, savotiškas filosofas, dėl to jo religinė tiesa pasireiškia kaip bendras polinkis visur ieškoti prasmės. Lietuvis neišskiria religinės plotmės daugiau ar specialiau, nebent kas imtų jo religiją atakuoti. Tas bendras tiesos ieškojimas, pasineriant į studijas bei tyrinėjimus kitose srityse, gali netgi nustelbti religinės tiesos alkį, nes jis jaučiasi pasotintas kitokiu tiesos apstumu.

St. Šalkauskis kitados pastebėjo, kad lietuviui trūksta religinio susipratimo bei sąmoningumo, palyginti su jo veržlumu sąmonėti kitose srityse. Religinio sąmoningumo jokioje tautoje nėra per daug, ir jį nelengva pasverti. Sąmoningumas reiškia religijos pažinimą, jos mokslo įsisavinimą; ir tai tik viena klausimo pusė. Svarbesnė pusė - gelminė; išmąs-

tyti, susieti religinius elementus ir juos įveiksminti gyvenime.

Religinio sąmoningumo stoka, apie kurią kalba Šalkauskis, gal daugiau būdinga lietuviui inteligentui. Jis pats kitados stipriai pabrėžė pasaulėžiūrinį susipratimą, ideologinį sąmoningumą krikščioniškuoju požiūriu. Nors krikščioniškoji pasaulėžiūra išplaukia iš religijos, vis dėlto nebuvo ir nėra tas pats dalykas. Pasaulėžiūra daugiau liečia visuomeninius santykius, kultūrinės kūrybos kryptį, valstybinio gyvenimo tvarkymą. Religinė tiesa, jos gėris, juoba meilė nebuvo pabrėžiama, dėl to galėjo atsirasti prielaida, kad pasaulėžiūra katalikui inteligentui atstoja gyvąją religiją. Ar ne dėl to Šalkauskis vėliau puolėsi kelti gyvosios religijos dvasios reikalą?

Pasaulėžiūrinio susipratimo būtinybė buvo iškilusi dėl buvusių ideologinių kovų pas mus ir ypač mūsų pašonėje (Rusijoje ir Lenkijoje), kur mokėsi mūsų studentija. Socialinis ir politinis, o kartu ir kultūrinis antireligiškumas pažadino atoveikį, suformavusį socialinį, politinį ir kultūrinį krikščioniškumą. Tai istorinės aplinkybės, kurios vėliau keitėsi. Išskyrus komunistinį bloką, kiti kairieji ir liberalai atsisakė tiesioginės antireliginės kovos. Taip prarado savo veikimą ir krikščionių pasaulėžiūrinis ginklas, bet vietoj jo dar nespėjo atsirasti tiesioginės religijos apraiškos. Joms ugdyti nebuvo sąlygų išeivijoje, tuo labiau savo krašte. Bet išeivijoje didėja nerimas, susirūpinimas, tam tikras alkis, o krašte stiprėja religinis susitelkimas. Tiesos ilgesiui pasotinti dabar Lietuvoje trūksta priemonių, o visos priemonės palenktos jai gniuždyti. Bet čia lietuvio silpnybėje matome ir stiprybę. Tas religinis tiesos alkis gyviau išbunda, matydamas „mokslinės tiesos" skelbiamą falsifikatą, pigią ir banalią demagogiją, dažniausiai nuogą melą. Žinant lietuvio polinkį nepriimti prievartos, brukamasis ateizmas, kaip nauja religija, neturi ateities lietuvio dvasioje, priešingai, veikia religine kryptimi.

Su religine tiesa yra susiję trys dalykai. Neužtenka ją pažin-

ti kaip bet kurią kitą tiesą. Per maža ją ir pripažinti, kaip kitas tiesas, ją dera išpažinti, liudyti gyvenimu ir gyvenime, nes religinė tiesa įpareigoja. Ties tuo trečiuoju momentu lietuvis buvo linkęs truputį stabtelti. Net ir gyvendamas religine tiesa, jis nebuvo skubus jos reikšti viešajame gyvenime. Pastaruoju metu, veikiamas išeivijoje kitų tautų pavyzdžio, jis pradeda iš to išsivaduoti, o krašte priverstas ginti savo religingumą žodžiu ir veiksmu, kartais heroiška rizika.

*2. Kaip vertinti dvasios persvarą prieš formą?*

Ieškoti religijoje pirmiausia ne formos, o dvasios iš esmės yra gera apraiška. *Dvasia teikia gyvybę... Žodžiai, kuriuos jums kalbėjau, yra dvasia ir gyvenimas* (*Jn* 6, 63). *Dievas yra dvasia, ir jo garbintojai turi šlovinti jį dvasia ir tiesa* (*Jn* 4, 24). Kristus plakė fariziejus kaip tik už tai, kad formą ar įstatymo raidę kėlė labiau negu dvasią. Dvasinis-mistinis pradas, atrodo, bus persvėręs ir senoje lietuvių religijoje; ji neturėjo nei ypatingų formų, nei ceremonialo.

Vis dėlto religija nėra atsieta nuo formos. Ji yra abipusis žmogaus ir Dievo santykis, bet žmogus nėra tik dvasia. Bažnyčia taip pat nėra vien dvasinė, bet ir žmogiškoji bendruomenė.

Paprastai nėra religinio akto be apibrėžtos formos. Be žodžio, ženklų, veiksmo, net be medžiaginių priemonių, nebūtų nei tiesos, nei gėrio, nei malonės. Tiesą pažįstame per įformintą žodį, gėrį - per tam tikrą dorinę normą, o malonę gauname per regimus ženklus. Pagaliau forma nėra tuščias dalykas, kaip lietuvis kartais galvoja. Forma išreiškia turinį, ji turinio ženklas, simbolis.

Lietuvio religingumas, vengdamas formos, kartais išeina į laukus. Ieškoti Dievo laukuose, gamtoje nėra peiktina. Gamta yra atvertoji Dievo knyga, bet gana elementari. Ji gal pažadina išgyvenimą, įsijautimą, kurį lietuvis perdėtai vertina. Buvo

jausmas - buvo gera malda. Buvo nuoširdus išgyvenimas - gera išpažintis ir komunija. Ar buvo valia, noras, ar buvo religinio akto tikslumas? Juk tai irgi svarbu. Jausmas ir išgyvenimas yra malonūs tik asmeniškai. Argi visada ieškai jausmo, kai reikia atlikti pareigą?

Formos nepaisymas kartais virsta religiniu beformiškumu. Lietuvis tai pajunta, susidūręs su kitų tautų tikinčiaisiais. Būna lyg sugautas, nežino, kaip rankas laikyti, klauptis ar keltis bažnyčioje; klauptis ar tik nusilenkti, einant pro altorių; pakelti ar palenkti galvą per pakylėjimą; po komunijos žegnotis ar ne; priimant komuniją, žiūrėti kunigui į akis ar to vengti ir t.t. Žiūrėk, puikūs, nuoširdūs vyrai, o bažnyčioje per pamaldas laiko rankas užpakalyje sunėrę arba kišenėse. Bažnyčiose lietuviai elgiasi labai įvairiai, ir tai rodo nesusigaudymą, nenorą išsiaiškinti, kokia forma tikslesnė ir oresnė.

Formos pasigendi gerų, uolių katalikų bute. Pirmas įspūdis, kad čia tikriausiai gyvena koks nors netikintis. Kodėl? Nerasi kryžiaus, o jei pastebėsi, bus ne ten, kur reikėtų, arba bus tik koks nors suvenyrinis drožinys, koplytstulpis - tautinė puošmena, kurią mėgsta ir netikintieji. Prie stalo, prieš valgant ar pavalgius, nepastebėsi kryžiaus ženklo, o jeigu dėl kunigo ar kito religingesnio žmogaus jį ir padarys, tai bus taip nenatūralu, susivaržius, skubotai, kad net nejauku. Dažniausiai tai pastebėsi tarp inteligentų.

Liaudies religingumui būdinga daug formų, o šio šimtmečio pradžioje jų buvo dar daugiau. Jos perėjo į šeimų tradicijas ir buvo ryškiai sudvasintos. Liaudies religingumas atspindėjo pusiausvyrą tarp dvasios ir formos.

Čia, išeivijoje, liaudies beveik neturime, tad ji nesudaro kontrasto inteligentijai. Bet yra kontrasto apraiškų tarp generacijų. Jaunesnieji, brendę svetur, išėję konfesines mokyklas, susidurdami su kitų etninių grupių tikinčiaisiais ir jų šeimomis, savo šeimose bando ieškoti ryškesnės religinės formos. Daugiau

dėmesio jie rodo formai ir viešose pamaldose. Atrodo, kad ir lietuvis gali perkopti intravertinį uždarumą, tik reikia laiko.

### 3. *Kaip suprasti asmenišką santykį su Dievu?*

Religingumas remiasi asmeniškumu - kitaip ir būti negali. Kaipgi kitaip suvoksi tiesą, gėrį, meilę? Kaip juos taikysi gyvenime? Mes tai perimame savo sąmonės akylumu, laisvos valios pastangomis, jausmo lakumu - įsijautimu. Asmeniškasis momentas religiniame gyvenime yra esminis ir nepakeičiamas. Ir Kristus, jei įsiskaitome evangelijas, dažnai kreipdavosi asmeniškai: ar tiki, ar nori, eik ir daryk! Kai jis klausė apaštalų, ką žmonės galvoja apie jį, po to teiravosi: o ką jūs galvojate? Lietuvio asmeniškumas religiniame gyvenime savaime yra geras. Negeras jis pasidaro tada, kai tampa uždaras ir visiškai atsiskyręs nuo kitų.

Anksčiau, negu žmogus pajėgia bendrauti su Dievu asmeniškai, tai daro per kitus ir su kitais. Taip jo religingumas išauga ir subręsta reikštis savarankiškai. Žmogus įsijungia į tikinčiųjų bendruomenę šeimoje, Bažnyčioje, tautoje, ir nuo to negali atsipalaiduoti. Supratimas, kad Dievas nėra tik tau vienam ir tu Dievui nesi vienas, reikalauja susigyventi su bendruomene ir kartu su ja jį garbinti. Asmeniškumas tik tada yra girtinas, kai dera su bendruomeniškumu, nes religija turi bendruomeninį charakterį. Pilnutinė religija yra ne formulė „Dievas ir aš", bet „Dievas ir mes". Mūsų liaudis tai, rodos, geriau suvokė už inteligentus. Ji dalyvavo bendrose pamaldose bei apeigose, jas mėgo ir ugdė šeimose, kaimo bendruomenėse, parapijose.

Inteligentas ne tik vengia arba nedrąsiai, lyg ne savas, atlieka bendrus religinius veiksmus, bet kartais net akivaizdžiai gina savo religijos privatiškumą. Santykis su kunigu, kaip minėta, neperkopia į religinę plotmę. Retai kada jis pasiteiraus,

kaip suprasti vieną ar kitą religijos tiesą, kaip elgtis, kad geriau atitiktų religijos reikalavimus. Gal nenori pasirodyti nežinantis, neišmanantis? Gal bijo liesti grynai individualų dalyką, kokiu laiko savo religiją. Gerai ar ne taip gerai - tačiau tai mano reikalas! Ir keista, kad to ne taip bijo mažiau tikintieji arba abejojantieji, negu žmonės, save laikantys žinomais katalikais.

Nepaisant didelio noro pažinti tiesą, lietuvis vis dėlto per mažai ima į rankas religinę knygą. Kodėl? Gal nepasitiki autoriumi, gal nelaiko jo pakankamu autoritetu? O gal knyga ne jo skonio, ne pagal jo galvojimą? Įsidėmėkime šį paskutinį dalyką. Lietuvis, pradėjęs skaityti, žiūrėk, užklius už vieno ar kito jam nepriimtino sakinio ir mes knygą į šalį. Ta pati priežastis atbaido jį ir nuo kunigo. Gal neabejoja, kad kunigas vis dėlto daugiau už jį nusimano religijos srityje, bet ar jis supras jo asmenišką pažiūrą, ar priims jo motyvus, gal bandys sugriauti tai, kas jam neliečiama, sava? Tas „sava" pasidaro labai dažnai nepaliečiamas „tabu" - ir nesakytume, kad tuo lietuvis būtų labai patenkintas. Protu jis žino, kad turėtų kitaip elgtis, bet nepajėgia įveikti tą jautrų užsidarymą, tą perdėtą savo jautrumą.

# Žmogaus skausmas

Skausmas mums nemalonus, ar jis būtų mūsų, ar kitų. Kančia visuomet nemaloni. Mes bėgam nuo kančios instinktyviai; bėgam dėl to, kad ji, mums atrodo, atima tai, kas svarbiausia - džiaugsmą ir laimę. Mes norime džiaugtis, norime juoktis, o ne kentėti.

Bet ar iš tikrųjų kančia tik liūdesį neša? Ar ji negalėtų nešti džiaugsmo? Jei žmogus teturėtų vieną - juslinį instinktą, tai būtų teisus, iš kančios nelaukdamas nieko gera. Bet žmogus turi dar kitą - dvasinį instinktą, kuris kančioje lemia ne žmo-

gaus sunaikinimą, bet patobulinimą. Jis numano, kad tikrieji gyvenimo džiaugsmai vargu ar galimi be skausmų, vargo ir liūdesio. O jeigu ir galimi, tai nėra tokie patvarūs ir brangūs. Argi būtų taip mielas pavasaris, jeigu jis ateitų ne po kietos žiemos? Mes bėgam instinktyviai nuo skausmo dėl to, kad jis mums, rodos, atima džiaugsmą ir laimę. Kaipgi jis galėtų duoti tai, ką, mūsų manymu, atima?

Mat žmogus, turėdamas ne tik juslinį, bet ir dvasinį instinktą, gyvenimo įvykiuose įžvelgia gilesnį ryšį. Kančioje jis mato ne žmogaus ir žmonijos sunaikinimą, bet patobulinimą. Jis numano, kodėl Velykos ateina po gavėnios. Ne dėl to, kad tokia eile jos yra mūsų minimos. Ne, Velykų džiaugsmas - tai tikras gavėnios liūdesio ir skausmo vaikas. Net gyvybė, brangiausias mūsų džiaugsmas, argi būtų gaunama ir išlaikoma be skausmo? Jau ir grūdui reikia apmirti, kad iš jo išaugtų naujų grūdų. Ir Kristus juk sako: *Iš tiesų, iš tiesų sakau jums: jei kviečių grūdas nekris į žemę ir neapmirs, jis pasiliks vienas, o jei apmirs, jis duos gausių vaisių* (*Jn* 12, 24). Tai tinka ir fizinės, ir dvasinės gyvybės palaikymui. Argi motina ne po didelio skausmo paima ant rankų kūdikį ir priglaudžia prie savo širdies? Tad ar galima manyti, kad ir dvasinei gyvybei išlaikyti nereikia aukų? Ir Kristus sako, kad kas paaukoja gyvybę šiame pasaulyje, išlaikys ją amžinajam gyvenimui (plg. *Jn* 12, 25).

Taip, kas paaukoja savo gyvybę šiame pasaulyje, dar jos nepraranda. Paaukotos gyvybės vaisiai kartais būna tokie dideli, kad jais remiasi tautų laisvė ir nepriklausomybė. Argi negrąžino laisvės prancūzų tautai Orleano Mergelės mirtis? O mūsų tautos knygnešių vargas, kančios, kalėjimai ir Sibiras, mūsų savanorių mirtis kovos lauke ar neparuošė, ar neatnešė mums turėtosios nepriklausomybės? Ar pirmųjų krikščionių kankinių kraujas neišugdė Bažnyčios, ar nebuvo sėkla naujiems krikščionių būriams atsirasti? Taip, kančia ir mirtis dažniausiai būna ne be prasmės.

Kančia retai kada būna beprasmiška. Be abejo, didžiausios reikšmės dvasinei pasaulio gyvybei išgelbėti ir palaikyti turėjo ir tebeturi Kristaus kančia ir mirtis. Štai kodėl Bažnyčia kasmet primena ją krikščionims. Tam yra skirtas ir gavėnios laikas, ypač Didžioji savaitė. Bet ne tik Kristaus kančiai ir mirčiai prisiminti ji yra skirta. Ji primena žmogui ir jo paties kančias. Ar Bažnyčia, kalbėdama apie Kristaus kančią ir jos prasmę, nekalba ir apie kiekvieno žmogaus kančią bei josios prasmę? Prieš mūsų akis iškeldama žmones, kurie vedė į Kalvarijos kalną, ar ji neprimena, kad tarp jų buvome ir mes? Argi anie, kankinę Kristų, nebuvo žmonės, ar mes nesame jų broliai? Ar mums atrodo, kad Kristus nebūtų kopęs į Golgotą, jei būtų gyvenęs mūsų laikais, tarp mūsų? Taigi ir mes, nors dar nebuvome gimę, savo dabartiniais nusikaltimais jau slėgėme Kristaus širdį ir vertėme pasirinkti tą baisią kančią.

Štai kodėl kiekvienas Kristaus kančios prisiminimas mums taip pat sukelia kančią, kuri būna panaši į užuojautą dėl mylimo žmogaus kančios ir į atsiprašymą, atgailą dėl to paties asmens įžeidimo ir įskaudinimų. Taip dėl Kristaus kančios mumyse kyla žmogiška užuojauta. Tada Kristaus gailimės ir pradedame jį labiau mylėti, jam vis daugiau simpatijų reikšti. Todėl neklydo rašytojas Axelis Munthe, kai šituo mastu matavo savo meilę žmonėms: „Tikrasis mano simpatijos žmogui pagrindas, be abejo, buvo tas, kad man buvo jo gaila. Iš tikrųjų mylėti galėjau tik tuos žmones, kurių gailėdavausi". Užuojauta Kristui virsta mūsų pačių kančia dėl to, kad ir mes esame jo kančios kaltininkai.

Bet kaip tik čia mums gali kilti klausimas: bet argi? Argi aš kaltas dėl Kristaus kančios? Ar aš noriu jį skaudinti, kai darau ką nors bloga? Ir apskritai, ar aš kaltas, jei mano darbai ką nors skaudina? Juk aš elgiuosi pagal savo prigimtį, gautą iš savo tėvų. Kaip mane auklėjo tėvai, kaip mokė mokytojai, pagaliau kaip mano gyvenimo aplinkybės padiktavo, taip aš ir elgiuosi. Tad kokia čia mano kaltė?

Tiesa, mūsų veiksmai labai daug priklauso nuo paveldėjimo, auklėjimo ir gyvenimo sąlygų, bet vis dėlto mes esame laisvi elgtis vienaip ar kitaip. Mes galime ir galėjome blogai daryti ar nedaryti. Prieš darydami mes svarstėme: daryti ar ne? Nutarę daryti, dar galėjome sustoti, nutraukti, susilaikyti. Nebent kas nors jėga būtų vertęs tai daryti. Mes juk krimtomės, padarę blogai. Jeigu nebūtume buvę laisvi, ar mums būtų atėję į galvą gailėtis dėl blogo darbo arba džiaugtis geru darbu?

Dėl to tie visi slapti ar vieši nusikaltimai, kuriuos krikščionybė vadina nuodėmėmis, kaip tik ir skaudino Kristų, o mūsų sieloje gali žadinti taip pat skausmą, mūsų vadinamą gailesčiu. Iš gailesčio dėl kitam padaryto skausmo kaip tik ir kyla reikalas atsilyginti, daryti atgailą. Štai kodėl Bažnyčia, gavėnioje primindama Kristaus kančią, kviečia gailėtis dėl savo kalčių ir atsilyginti už jas.

Su gailesčiu ir noru atsilyginti paprastai siejasi *prisipažinimas*. Vaikas, gailėdamasis ir norėdamas atsilyginti mamai už jos įžeidimą, prisipažįsta ją įžeidęs. Įžeidus Kristų, taip pat dera jį atsiprašyti, pasisakant jam savo kaltę. Tai padaryti dabar tėra galima tik per atstovą... Kviesdama išpažinti savo nusikaltimus kunigui, Bažnyčia primena, kad ji atstovauja Kristui ir išrišimą bei atgailą suteikia ne savo, bet paties Kristaus vardu.

Tad gavėnios atgaila yra kasmetinis atsilyginimas Kristui dėl jo įžeidimų. Gavėnios išpažintis yra kasmet pakartojamas prisipažinimas Kristui per jo regimą atstovą, taip pat nusidėjėlį, kuris taip pat turi gailėtis dėl savo nusikaltimų ir juos išpažinti.

Štai kodėl gavėnios atgaila ir išpažintis yra visų krikščionių būtina ir garbinga pareiga. Kam pritrūktų drąsos atlikti šią pareigą po to, kai nestigo drąsos nusikalsti, tas nebūtų garbingas Kristaus akyse.

Manyti, kad užtenka šią pareigą atlikti kas kelinti metai,

nebūtų protinga. Kas gi būtų, jei keletą metų tvertų žiema? Juk viskas pamažu imtų nykti ir ateitų gyvosios gamtos mirtis. Arba kas būtų, jeigu mūsų organizmas neatsinaujintų, jeigu, pvz., mūsų plaučiai ilgiau neįtrauktų oro? Taigi kas nenorėtų kasmet dvasiškai atsinaujinti, nusikratyti dvasios plaučiuose susitelkusio jau pasenusio oro ir įkvėpti šviežio, naikintų pats save, neturėtų normalaus dvasinio gyvenimo ir iš jo kylančio džiaugsmo.

Manyti, kad nesi nusikaltęs, nieko blogo niekam padaręs arba Kristaus nieku neįžeidęs, tikrai nebūtų teisinga. Žmogus nėra ir negali būti tokia tobula būtybė, kad ištisus metus išsisaugotų nuo bet kokio nusikaltimo. Jeigu net šventieji skundžiasi, kad kasdien ne kartą įžeidžia Dievą, tai ką jau kalbėti apie mus, kurie nelaikome savęs šventesniais už didžiausius šventuosius.

Jeigu ir manytume, kad galėtų būti visus metus nenusidėjęs žmogus, tai ar nereikėtų jokios atgailos daryti? Argi mes tik dėl savo nusikaltimų privalome gailėtis, ar mums visai nerūpi mūsų artimųjų, šeimos narių, draugų ir net visos tautos blogybės? Tiesa, kiekvienas esame atskira, autonomiška būtybė, tačiau esame sujungti tam tikrais ryšiais su savo šeima, parapija, tauta, net ir su visa žmonija. Tad turime pareigą ir už juos stengtis atsilyginti.

Taip, mes turime ne tik asmeninių, bet ir tautinių ydų. Vieni kitiems pavydime, kitus negailestingai apkalbame ir įtarinėjame, ugdome keršto jausmus ir linkime kitiems bloga, ilgai neatleidžiame artimui jo kalčių. Argi tai nėra specifiškos mūsų ydos? Argi nereikia kada nors pasitaisyti, kada nors jas išpirkti. Ar visuomet mes versime Kristų būti mūsų pakelių Rūpintojėliu, susikrimtusiu ne tiek dėl mūsų tautos skaudaus likimo, kiek dėl mūsų, lietuvių, ydų?

Kristus galėtų mus paklausti: „Mano tauta, ką aš tau padariau? Kuo aš tave užgavau? Pasakyk man! Ar už tai, kad aš

tave išvedžiau iš nelaisvės, tu man parengei kryžių?" Juk mes tikrai esame jo tauta. Toliau jis galėtų tęsti: „Ką daugiau tau galėjau padaryti ir nepadariau? Juk aš pasodinau tave lyg gražiausią vynmedį, o tu man pasidarei labai karti, nes, man trokštant, girdei mane actu ir ietimi pervėrei šoną!"

Ką mes galėtume į tai atsakyti? Nieko daugiau, tik ištarti maždaug tokius žodžius: „Viešpatie, atleisk man nusidėjėliui! Atleisk ir mano tautai. Tu tai gali, nes esi geras ir gailestingas". Ir kai mūsų ausys išgirs: „Atleista" - mūsų sieloje suskambės velykinis „Aleliuja". Po gavėnios mums bus atėjusios Velykos. Mūsų gailesčio skausmas jau bus atnešęs džiaugsmą.

# Žmogaus religinis brendimas

Žmogus nėra kaip skulptūra, turinti jau galutinę išraišką. Jis bręsta savo dvasia ir pereina įvairius tarpsnius. Taip bręsta ir jo santykis su Dievu.

### Religinio brendimo tarpsniai

Genetinė psichologija mena tris psichofizinio žmogaus brendimo tarpsnius: vaiko, jaunuolio, subrendusio. Tie tarpsniai turi ir savo būdingus religingumo bruožus. Vaiko religingumas labai paprastas, nuoširdus, pagrįstas daugiau įspūdžiais ir intuicija, atremtas į tėvų autoritetą. Jaunuolio religingumas pamažu atsiplėšia nuo autoriteto, darosi kritiškas ir racionalus, o ryšio su Dievu ieško individualiai ir uždarai. Subrendęs žmogus daug ką derina, dėl to jo religingumas darosi labiau išlygintas.

Panašius skirtumus pastebėtume tarp nemokyto kaimiečio, mokslus einančio jaunuolio ir kūrybiškai subrendusio as-

mens. Kaimiečio religingumas paprastas ir nuoširdus. Moksleivio gausus abejonių, daugmaž sutrikęs. Pasiekęs kultūrinio subrendimo, žmogus išlygina natūralius ir racionalius elementus, dėl to jo religingumas įgauna racionalų paprastumą, susiderinimą, sakytume, tam tikrą pilnatvę.

Tą patį galėtume pritaikyti ir krikščionijos brendimui. Pirmųjų amžių krikščionių tikėjimas buvo paprastesnis, nuoširdesnis, tvirtesnis.

Visa tai dingo tavo jaunystėje. Bet vienas dalykas liko: tie gyvi išgyvenimai, ta vaikiškai stipri intuicija, kuri tau padėjo tiesiogiai suvokti gyvą ryšį tarp tavęs ir Dievo. Intuicija ir instinktas yra patys stipriausi dalykai vaikystėje, jie neiškreipia ir nemeluoja patyrimo, suvokimo, tiesioginio sąlyčio su būtimis ir vertybėmis. Aišku, tuo amžiaus tarpsniu buvo ir daug vaizduotės priedų, kurie dabar atrodo naivūs.

**Kokios naujos apraiškos jaunystėje?**

Tu dabar perėjai iš vaizdinio ir veiksminio religijos išgyvenimo į sąvokinį, teoriškesnį ir logiškesnį. Viduramžių krikščionija išugdė aukštą intelektualinį religijos suvokimą bei teologinį pagrindimą, pagrįstą teigiamuoju kritiškumu. Bet nuo XVI a. religinis nerimas ir kritiškumas pasuko daugiau negatyvia kryptimi. Pastarasis amžius, pradedant XIX a. pabaiga, religiniame gyvenime ieško organiško ryšio ir pilnatvės.

**Koks brendimo tarpsnių santykis?**

Tie trys tarpsniai yra pereinamieji, vienas kitą peraugantys. Kiekvienam iš jų reikia kito, kaip vaikystės reikia jaunystei ir jaunystės subrendimui. Kiekvienas tarpsnis yra išaugamas, bet kartu ir įauga į kitą tarpsnį. Pereinant iš vienos pakopos į kitą, šis bei tas atkrinta, bet šis bei tas svarbaus ir vertinga palieka.

Bet yra išimčių. Dalis žmonių lieka savotiški vaikai, nors būtų pasiekę subrendimo. Kita dalis ligi senatvės būna audringi, hiperkritiški, visą laiką neramūs, neapsisprendę. Žodžiu, yra žmonių, kurie lyg neperkopia savo tarpsnio, ir jų religingumas lieka primityviai paprastas arba kritiškas.

**Kas būdinga religinėms būsenoms**

Tavo brendimas pasiekė jaunystės tarpsnį, ir daug kas pasikeitė. Bet ar nieko neliko tau iš vaikystės? O gal jau užčiuopi, kas tavo religinį brendimą galėtų užbaigti?

**Kas tau liko iš vaikystės?**

Kol buvai vaikas, tikėjai viskuo - be svyravimų ir abejonių. Ir tada viskas atrodė svarbu, o ypač svarbu religiniai veiksmai, daiktai, simboliai ir visos religinės formos. Tai buvo konkretu, pajaučiama, tikra ir kažkas šilta, asmeniška, miela. Tau nūnai svarbu religijos turinys ir mažiausiai įdomi forma. Turinys tau turi būti pagrįstas ir motyvuotas, o ne autoritetingai teigiamas kaip vaikystėje. Tu nusigręži nuo tų, kurie tik moko, tik teigia ir tvirtina. Atmeti ir tokias institucijas. Ieškai pats savo kelio į Dievą - asmeniško ir tavo protą patenkinančio, ir kyla abejonės, neaiškumai, netikrumas.

Kitas dalykas - tau sunku melstis, ypač su kitais, ir daryti kaip daro kiti. Ieškai savos religinės formos, savų bendravimo būdų. Tau sunku priimti ir „nustatytą laiką" melstis, dalyvauti Mišiose ar priimti sakramentus. Vaikystėje buvai socialus, ir tau buvo malonu melstis su tėvais - visoje šeimoje ar vaikų būryje. Dabar daraisi individualistas: skiriesi nuo masės, jautiesi nelaisvas grupinėse (net draugų ateitininkų) Mišiose. Tai nėra tavo nesocialumas, bet išaugęs religinis subtilumas, individualumas, asmeniškumas ir intymumas.

## Kaip pajusti naujus subrendimo bruožus?

Ligšiol tu buvai pernelyg analitiškas, buvo sunku dalykus sieti, sintetinti. Bet pamažu, sukakus 16-18 metų, jauti, kad pabirę religijos gabalai pradeda jungtis į visumą. Kažkaip integruojasi turinys ir forma, individualumas ir bendruomeniškumas, noras pačiam aiškintis ir noras rasti gerų autorių, religijos žinovų. Tave ima dominti didžiosios religinės asmenybės. Savotiškai žavi religiškai motyvuota heroika. Tavo valia kartais ieško aukos. Nors yra dar abejonių ir neaiškumų, nors jauti nenorą melstis ar priimti sakramentus, bet kartais švysteli nauja šviesa, prasiveržia šiltas jausmas maldoje ir ypač dramatiškas ilgesys susirasti gyvą Dievą.

# II. Pasaulėžiūros klausimų analitikas

*Viešpatie, mano dienų Dieve! Aukoju spindulius, kurie žėri mūsų vėliavoje, paženklintoje tavo kryžium. Tešviečia man mokslo tiesa, ištryškusi iš tavo išminties. Težavi mane dorumas, kuriuo esi tu, aukščiausias Gėri! Teveda mane tautos reikalai į darbą ir kovą dėl Lietuvos.*

*Padėk mano jėgoms ir stiprink mano jaunystės sparnus, kad ištverčiau prieš visokias audras. Gydyk mano negalias ir nuskaidrink mano įpročius, kad būčiau tobulas šios kovos įrankis.*

*Leisk man išpažinti idealą pačiom mano gyvybės sultim. Leisk man apreikšti juos pačiu mano gyvenimu, kaip yra darę tie, kurie išaugo į šviesias ir šventas mūsų kovos asmenybes.*

*Ateitininkų malda*

# Komunistų veikimo metodai

*1. Bendrosios pastabos*

Komunistų veikimo metodas yra bene vienas iš įdomiausių ir aktualiausių punktų visoje komunizmo problemoje. Nuo to, kokį vartosi savo veikime metodą, pareis beveik visa to veikimo sėkmė. Tai turėdami galvoje, komunistai ir veikia pagal labai rūpestingai apgalvotą, jų siekiams ir vietai bei laikui pritaikytą būdą-metodą.

Komunistų veikimo metodo klausimas yra vienas svarbiausių ir tiems, kurie komunizmą laiko pavojingu priešu ir nori su juo kovoti. Priešo veikimą geriausiai galima paralyžiuoti tik tada, kai žinoma jo taktika ir pats veikimo metodas.

Nepaisant šito klausimo svarbumo ir aktualumo, jis vis dėlto net iki šiol lieka mažiausiai ištirtas. Plačioje komunistinėje ir apie komunizmą rašytoje literatūroje šio klausimo beveik neužtiksi, o jeigu kas nors jį bando pajudinti, tai taip paviršutiniškai, kad nesusidaro jokio pilnesnio vaizdo.

Suprantama, metodų klausimas yra apskritai nelengvas klausimas. Metodas - tai juk kažkas labai lankstu, kintama ir dėl to nelengvai apčiuopiama.

Vis dėlto mes ryžtamės bandyti šitą klausimą spręsti.

Komunistų veikimo metodai apskritai yra tai būdai komunizmo tikslams siekti ir jo uždaviniams realizuoti. Kokie gi pagrindiniai komunizmo tikslai ir uždaviniai? Trumpai kalbant, tai pasaulio reformavimas pagal marksistinę doktriną pasaulinės revoliucijos pagalba. Antraeiliai komunizmo tikslai yra pasaulio sąmonės formavimas marksizmo doktrina ir

dabartinės socialinės politinės santvarkos pakeitimas komunistine santvarka.

Šitiems tikslams siekti ir uždaviniams vykdyti komunizmas vartoja įvairias priemones. Pasaulio sąmonei performuoti vartojama spauda, radijas, filmai, teatras, organizacijos ir kitos propagandos priemonės. Dabartinei socialinei ir politinei santvarkai sugriauti provokuojami ir remiami visokie tarptautiniai ir tautiniai konfliktai ir neramumai, provokuojami ir organizuojami visuotiniai ir daliniai streikai, naikinant fabrikų įrengimus, mašinas, trukdant susisiekimą, įvairiais būdais kompromituojant įtakingus asmenis, organizuojant prieš juos pasikėsinimus, kurstant sukilimus prieš valdžias ir keliant nesantaiką tarp karininkų ir kareivių.

Šitų čia suminėtų įvairių priemonių, *reikalingų komunizmo tikslams siekti ir uždaviniams realizuoti, vartojimo būdas kaip tik ir sudaro komunistinio veikimo metodo esmę.* Tačiau priemonių vartojimo būdas gali daugiau ar mažiau keistis pagal vietos, laiko ir kitas aplinkybes. Nors, antra vertus, čia gali būti tam tikrų esminių, vadinasi, nesikeičiančių bruožų. Dėl to kalbėdami apie komunistinį metodą, mes bandysime paliesti visų pirma *pastoviuosius,* o paskui *kintamuosius* jo (metodo) bruožus.

### 2. *Pastovieji komunistų metodo bruožai*

Iš pastoviųjų komunistų veikimo metodo bruožų, kurie bendri visų kraštų, taigi ir mūsų krašto komunistų veikimui, yra šie: dinamiškumas, visuotinumas bei visapusiškumas, organizuotumas, konspiratyvumas, akomodacija - prisitaikymas, konkretumas, negatyvumas, sugestyvumas.

*a. Dinamiškumas.* Komunistų veikimas yra labai dinamiškas. Tuo jų veikimas skiriasi nuo kitų įprastų, daug kur ir daug kieno net iki pastarųjų laikų tebevartojamų pasyviųjų, konservatyviųjų veikimo metodų. Komunistai globoja ar saugo

ne tik tam tikrą jiems priklausančią visuomenės dalį, institucijas, sritis ar vertybes, kaip tai daro pasyviųjų metodų atstovai. Komunistai nėra tie *beati possidentes*, kurie tenkintųsi tik tuo, ką jau turi, bet - *euntes in mundum*. Jie veržiasi į visas gyvenimo sritis, visus visuomenės sluoksnius, visus kraštus, žodžiu, į visą gyvenimą ir visą pasaulį. Jie *ne minimalistai, bet maksimalistai*. Jiems nėra mažų dalykų, smulkių uždavinių. Jie siekia tik didelių dalykų ir realizuoja tik kolosalius pasakiškus planus. Nesvarbu, kad šitie užsimojimai dažnai pranoksta bet kokias realias galimybes. Didingų darbų realizavimo šūkiai ir kovos, užkariavimo dvasia reikalinga dėl to, kad ji pažadina *aktyvizmą, dažnai nežinantį ribų ir beatodairišką*.

Šitas komunistinis dinamizmas, pažadintas ir gaivinamas didingos revoliucinės, pasaulinės revoliucijos mistikos, verčia komunistus paneigti net save. Asmeniniai ar šeimyniniai interesai tikram komunistui negali egzistuoti. „Partijos aktyvas" (suprask: aktyvizmas - veikimas), kaip jiems sakoma, turi būti svarbiau už asmens ir šeimos reikalus.

Suprantama, šitokio aktyvizmo kupinam komunistui nebaisios jokios kliūtys. Pagaliau šių dienų žmonija net neturi jokių materialinių priemonių šitokiam aktyvizmui sustabdyti. Kalėjimas, izoliuojantis komunistų veikėjus, mūsų akimis žiūrint, atrodo, pati radikaliausia priemonė kovoje su komunistų aktyvumu. Tačiau net *už kalėjimo sienų šis aktyvizmas nesiliauja*. Komunistai randa būdų ir kalėjimus paversti savo aktyvistų ruošimo mokykla.

*b. Totališkumas.* Komunistų veikimas, kaip jau iš dalies buvo minėta, paliečia visus asmenis, visus visuomenės sluoksnius, visas valstybes, visas gyvenimo sritis ir visas vertybes. Komunizmas - tai totališkiausias idėjinis ir politinis sąjūdis.

Komunizmas stengiasi apimti *plačiausias žmonių mases*, nepaisant amžiaus, profesijos, net ideologijos skirtumo. Būtent jis stengiasi apimti tiek suaugusius, jaunimą ir vaikus, tiek

darbininkus ir ūkininkus, tiek moksleivius, studentus ir inteligentus, tiek vyrus ir moteris, tiek kairiųjų, tiek liberalių, tiek teistinių bei krikščioniškų pažiūrų žmones ir organizacijas.

Komunizmas stengiasi apimti *visus kraštus ir visas valstybes*. Būtų naivu manyti, kad komunizmas kaip tarptautinė politinė pajėga, vykdanti pasaulinę revoliuciją, pasitenkintų įsigalėjimu tik viename ar kitame krašte. Tai būtų nesuderinama ne tik su jo principais, bet ir su jo taktika. Komunizmo vadai puikiai supranta, kad vieno ar kito krašto laimėjimas neatneštų laukiamų vaisių: nekomunistiški kraštai, nepakęsdami šalia savęs sukomunistintos valstybės, pasistengtų ją bematant likviduoti. Dėl to komunizmas stengiasi taip paruošti dirvą proletariato revoliucijai atskiruose kraštuose, kad, revoliucinei bangai prasidėjus vienur, ji bematant galėtų persimesti kitur - į kitus kraštus ir užlieti jei ne ištisus kontinentus, tai bent atskiras stambesnes jų dalis. Šitoks eksperimentas berods buvo daromas 1918-1921 metais, kai Europoje ir kituose kraštuose buvo įvykdyta ir vykdoma komunistų revoliucija. Tačiau, viena vertus, dar per silpnos tada buvo paties komunizmo pajėgos, antra vertus, per menkai paruošta tuose kraštuose dirva neleido realizuoti užsimotų žygių arba realizuotuosius (pvz., Vengrijoje, Bavarijoje, Italijoje ir kitur) išlaikyti. Tokių bandymų komunizmas yra daręs ir vėliau. Neatsisako nuo savo užsimojimų jis ir šiandien. Taigi šiaip ar taip, komunizmas siekia vykdyti revoliuciją visuose kraštuose. Jo pavojus yra visuotinis - visiems kraštams jis gresia lygiai, tik vienus jis gali užklupti anksčiau, kitus vėliau.

Jei komunizmas kaip politinis veiksnys gresia visoms valstybėms, tai kaip idėjinis sąjūdis jis gresia *visoms vertybėms ir visiems jų palaikytojams*. Kaip būtų naivu manyti, kad komunizmas politiniu atžvilgiu gresia tik Ispanijai, Prancūzijai ar Čekoslovakijai, taip būtų lygiai naivu teigti, kad komunizmas idėjiniu atžvilgiu gresia, pvz., tiktai religijai ir jos palaikytojai

Bažnyčiai ar tariamai buržuazinei Vakarų kultūrai ir ją palaikantiems sluoksniams. Ne. Komunizmas gresia ne vienai kuriai vertybei ir jos palaikytojams, bet visoms - tiek religinėms, tiek kultūrinėms, tiek tautinėms, tiek teisinėms, tiek dorovinėms, tiek politinėms, tiek profesinėms, ir visiems jų palaikytojams - tiek Bažnyčiai, tiek mokyklai, tiek tautai, tiek šeimai, tiek valstybei, tiek profesijoms, neišskiriant nė pačių darbininkų profesijos, kurios vardu viskas daroma, tiek visiems režimams, neaplenkiant nė demokratiškojo, kurį jis sako ginąs nuo fašizmo.

Pagaliau komunizmas stengiasi apimti *visas sritis*: kultūrinę (spaudą, mokyklą, meną), ekonominę (prekybą, pramonę, žemės ūkį), kūno kultūros (sportą), militarinę (kariuomenėje organizuoja savo jačeikas), pasaulėžiūrinę (proletariškosios laisvamanybės akciją).

c. *Organizuotumas.* Visuotinoji ir visapusiškoji komunistų akcija yra vykdoma *gerai organizuotų branduolių*, arba organizacinių vienetų, kuriems vadovauja galingas, *puikiai organizuotas centras*, vadinamas Kominternu arba Komunistų Internacionalu - Tarptautinė Komunistų Partija. Visas komunistų organizacinių vienetų darbas yra griežtai centralizuotas. Jokia atskiro krašto organizacija negali veikti autonomiškai. Vyriausioji atskirų kraštų, taigi ir Lietuvos vadovybė yra Kominterno centre ir veikia kaip to krašto sekcija, pvz., Litsekcija. Atskiruose kraštuose esančios vadovybės visiškai priklauso nuo tautinių sekcijų. Be šios vadovybės žinios jis nieko negali daryti, nebent labai mažos reikšmės dalykus. Be to, sekcijos vadovybei Sovietų Rusijoje atskirų kraštų vadovybės turi atsiskaityti. Dėl to tarp atskirų kraštų organizacinių vadovybių ir Kominterno sekcijų vyksta nuolatinis kontakto palaikymas per specialius asmenis arba korespondenciją. Šitą darbą atlieka speciali Kominterno įstaiga, skirta specialiai ryšių su atskirais kraštais palaikymo bei susižinojimo reikalams. Kaip tai daroma, mums būtų nelengva ir nepatogu atsakyti. Svarbu tik tai,

kad ši operacija yra sutvarkyta taip gerai, kad komunistinio veikimo vadovavimas ir kontroliavimas atskiruose kraštuose Kominternui nesudaro jokio sunkumo.

Kalbant apie Lietuvos komunistų organizuotumą, reikia pasakyti, kad jis yra glaudžiai susijęs su Maskva. Tai yra vyriausiasis Lietuvos reikalams skirtas sekretoriatas, kuriam priklauso Lietuvos Komunistų Partijos Centro Komitetas ir Lietuvos Komunistų Partijos Politinis Biuras, esą taip pat SSR teritorijoje (berods Minske). Ilgametis LKPCK ir PB vadas yra buvęs žinomas lietuvis Vincas Mickevičius-Kapsukas, miręs 1935 metais, o dabar jo vietoj yra kitas lietuvis Zigmas Aleksa-Angarietis. Be jų vyriausioje vadovybėje yra dar ir kitų lietuvių, kurie gerai pažįsta mūsų kraštą ir jo sąlygas. Lietuvos komunistų organizacijos iš savo vadų Sovietų Rusijoje gauna tikslią informaciją ir vykdo savo darbą. Šitam darbui Lietuvoje vadovauja LKPCK-to sekretoriatas. Šitas sekretoriatas vadovauja rajonų komitetams - raikomams, kurių Lietuvoje yra įvairiose vietose, parajonio komitetams - paraikomams ir atskiroms kuopelėms. Parajonių ir rajonų komitetų ir konferencijų nutarimai turi galią tiktai tada, kai juos patvirtina centro komitetai. Be centro komiteto tvirtinimo neturi galios ir išrenkamos rajono bei parajonio vadovybės ir instruktoriai. Taigi matome, kad komunistų veikimas yra paremtas ne laisvo sąjūdžio, bet *griežtos organizacijos principu*. Be to, pati organizacija yra ne koordinacinė, bet *griežtos centralizacijos pobūdžio*. Šita centralizacija atskiruose kraštuose yra tokia griežta, kaip griežta ir pačios komunistinės Sovietų Rusijos valstybės valstybinė centralizacija. Tarp šitų gerai centralizuotų organizacijų pas mus yra ne tik Lietuvos Komunistų Partija, bet ir Lietuvos Komunistinio Jaunimo Sąjunga, Lietuvos Raudonoji Pagalba, Profesinės Sąjungos, Proletarinės Laisvamanybės būreliai, beveik visuose kalėjimuose esą Komkolektyvai ir kitos organizacijos.

*d. Konspiratyviškumas.* Komunistų organizacijos veikia konspiracijos pagrindu. Tai yra būdinga ne tik tų kraštų komunistams, kur jų viešas veikimas yra varžomas, bet ir ten, kur jie turi visišką laisvę. Komunistai puikiai supranta, kad jų tikslai ir užsimojimai negali patikti jokiai nekomunistinei valstybei ar kraštui. Jie žino, kad revoliuciją tuose kraštuose galima realizuoti veikiant tik labai atsargiai ir maskuotai. Dėl to jie *niekad per daug atvirai nekalba apie savo tiesioginius tikslus,* slepia savo ryšius su Maskva, slepia savo asmenis, dirbančius kitose, vadinasi, nekomunistinėse organizacijose bei įstaigose. Juo labiau slepiamas veikimas ir jo tikslai tuose kraštuose, kur su komunizmu kovojama valstybinėmis priemonėmis. Čia konspiracija yra beveik būtina sąlyga bet kokiam veikimui.

Tuo tikslu slepiami svarbesnieji uždaviniai ir svarbesnieji vadai net nuo pačių komunistų organizacijų eilinių narių. Už komunistinį veikimą į policijos rankas patekęs narys turi *griežtai laikyti paslaptyje savo draugų pavardes bei žinias,* liečiančias patį komunistinį veikimą. Už paslapties neišlaikymą arba *už neatsargius išsiplepėjimus nariams gresia net gyvybės netekimas.* Faktai rodo, kad net ne komunistai, praskleidę kuriuo nors būdu plačiajai visuomenei bent dalį tiesos iš slapto komunistų veikimo, yra grasinami mirtimi ar net stačiai nužudomi. Kad nariai išlaikytų slaptumo reikalavimą, jiems griežtai draudžiama vartoti svaigiuosius gėrimus.

*e. Prisitaikomumas.* Komunistai veikdami labai paiso vietos, laiko, žmonių interesų, net jų nusiteikimo ir kitų aplinkybių. Visų pirma jie *gerai ištiria sąlygas, kurioms esant jiems tenka veikti ir numato kelius, kuriais lengviausia būtų galima prieiti prie žmonių.* Tad jie moka prabilti į atskiros profesijos, tautybės, kultūros, pasaulėžiūros žmones jiems įprasta kalba ir atsižvelgti į opius jų reikalus.

Veikdami tarp liaudies žmonių, jie stengiasi pastebėti ir *pabrėžti kiekvieno jų vargo reiškinį ir sužadinti jų nepasitenkinimą*

*tais, kurie prie to vargo atsiradimo šiokiu ar tokiu būdu yra prisidėję* (plg. Daulius J. *Komunizmas Lietuvoje.* - P. 50, 51, 56, 57).

Dirbdami tarp tautinių mažumų, jie *stengiasi atsižvelgti į jų tautines aspiracijas* ir dėl to dedasi esą dideli jų užtarėjai prieš krašto valdžią.

Kreipdamiesi į moksleivius, jie *reiškia jiems užuojautą dėl jų sunkios materialinės būklės,* siūlo jiems savo realią pagalbą arba stengiasi paremti jų kovą su nemėgstamais pedagogais.

Darbininkijai jie kalba *apie išnaudojimus, apie buržuazijos pertekimą ir turto švaistymą,* žadėdami jiems realią pagalbą kovojant su išnaudotojais ir buržuazijos rėmėjais.

Tikintiesiems, religingiems žmonėms komunistai kalba apie religiją kaip žmonių opiumą, *įrodinėdami ją esant nesuderinamą su mokslu, o ypač stengdamiesi žeminti jų dvasininkiją,* keldami tikruosius ir tariamuosius jų nukrypimus nuo savo religijos principus ir kaltindami juos nesirūpinant darbo ir vargo žmonėmis.

Demokratinio nusistatymo žmonėms komunistai kalba *apie fašizmą kaip didžiausią demokratijos priešą,* ir dedasi esą didžiausi demokratijos gynėjai nuo fašizmo, nors faktiškai, kaip žinoma, yra patys didžiausi diktatūros šalininkai.

Kultūrininkams, mokslo žmonėms, jie *įrodinėja, kad fašizmas yra aršiausias kultūros priešininkas,* nes varžąs mokslininkų laisvę ir reikalaująs mokslininkus tarnauti fašistinio nacionalizmo tikslams, ir dedasi esą kultūros ir kultūrinės laisvės gynėjai nuo fašizmo, nors, kaip žinoma, komunistinėje Sovietų Rusijoje mokslas ir mokslininkai taip pat neturi reikiamos laisvės.

Pacifistams, taikos išsiilgusiems žmonėms *skelbia fašistinio militarizmo pavojų taikai* ir dedasi esą dideli pacifistai - taikos gynėjai, nors jie patys yra ne mažesni militaristai kaip ir fašistai.

Taigi komunistai yra *didžiausi prisitaikymo menininkai,* nors tas prisitaikymo menas ne visuomet būna toks vykęs, kad derintųsi su tikraisiais komunizmo tikslais ir su aiškiais į akis

krintančiais komunistinės Sovietų Rusijos gyvenimo faktais.

*f. Konkretumas.* Tiek politinis, tiek ir idėjinis komunistų veikimas remiasi konkrečiu gyvenimu ir konkrečiomis pastangomis. Niekas nėra toks didelis abstrakcijos priešas kaip komunistai. Jie *siekia konkrečių tikslų, vykdo konkrečius uždavinius, vartoja konkrečiausias priemones ir atsižvelgia į konkrečias* atskiras profesijas, tautybes, visuomenės sluoksnius, kultūrų ir pasaulėžiūrų rūpesčius.

Tiesa, komunizmas skelbia idėjas, kurios iš esmės nėra konkrečios, tačiau jos liečia konkretų gyvenimą. Tą patį galima pasakyti ir dėl mistikos, kurios komunizmas neatsisako. Jo žadamasis rojus, jo technikos dievinimas, jo vado kultas yra ne kas kita kaip misticizmas. Tačiau ir šis misticizmas liečia, kaip matome, socialinio, politinio arba ekonominio gyvenimo realybes.

Taigi komunistai nėra kažkokie praktiškieji fantastai. Jei galima kalbėti apie jų fantastiškumą, tai tik teorinėje srityje. Jų mesianizmas, žadėjimas realizuoti rojų žemėje, vis dėlto yra ne fantastinio, bet *žemiškojo rojaus mesianizmas.* Būdami ištikimi istorinio materializmo šalininkai, jie tiki, kad tik konkrečių sąlygų pakeitimu, ir tai pačiu konkrečiausiu, būtent revoliucijos keliu, bus galima realizuoti kad ir mums atrodančią fantastinę žemės rojaus idėją.

*g. Negatyvumas.* Labai ryškus yra komunistų veikimo negatyvumas. Griovimas ligšiolinių kultūros, religijos, tautinių ir kitokių vertybių, žadinimas neapykantos tarp asmenų, klasių, atskirų tautų ir valstybių, smurto, teroro aktų vykdymas, beatodairinis jiems nepageidaujamų asmenų grūdimas į kalėjimus, jų pagrobimai ir net žudymai rodo, koks stiprus komunizmo veikimo negatyvusis pradas.

Šitą komunizmo negatyvumą stengiamasi pagrįsti savotiška filosofija. Remiantis šia filosofija, valstybė yra aukščiausias Dievas, tarsi koks meksikiečių Malochas, kuriam nėra brangi

jokia gyvybė ir auka. Tačiau tai, kas nustato valstybei reikalaujamų aukų ribas ir veikimo mastą, yra komunistų partija. Taigi komunistų partijos instrukcijos ir vyriausios vadovybės nurodymai yra šventi dėsniai, nors tai būtų nesuderinama su įgimtos dorovės ir paprasto žmoniškumo reikalavimais. Ne be reikalo kai kurie komunistų partijos rašytojai tvirtina, kad dora yra tai, kas naudinga komunistų partijai, ir nedora, kas kenkia jos tikslams.

*Šitas negatyvumas ypač būdingas komunistų kovai su religija.* Kaip apskritai laisvamanybė, taip proletariškoji, atseit komunistinė laisvamanybė tenkinasi tiktai negatyvia kova su religija, t.y. jos griovimu. Į jos vietą ji nieko pozityvaus nesiūlo. Drastišku vieno mūsų laisvamanio palyginimu, religija yra apendicitas, kuris jokios reikšmės organizmui neturi ir kurį pakanka tiktai pašalinti. Panašiai yra kovojama ir su krikščioniškąja Vakarų kultūra, kurios vietoj komunizmas nežada nieko kito, nebent bedvasę savo techniką.

Taigi šiaip ar taip, komunizmas tiek savo esme, tiek ir savo veikimu yra daugiau negatyvus arba, dar vaizdžiau tariant, destruktyvus sąjūdis.

*h. Sugestyvumas.* Ryški komunistinio veikimo metodo sugestija. Šita sugestija yra visų komunistinių manifestacijų, visos technikos, statybos, raudonosios armijos jėgos demonstravimo, radijo, filmų, teatro, spaudos, visų kalbų pagrindinis bruožas. Komunistų veikėjai puikiai supranta, kad masėms reikia parado, pompos, ekspresyvių vaizdų ir žodžių, dinamiškos spartos. Paneigęs individą, komunizmas kaip tiktai ir turėjo remtis ne individualia, bet masės psichologija. O masei nereikia įrodinėjimų, subtilių idėjų, bet pakanka teigimų, drąsių, kategoriškų tvirtinimų. Todėl komunistų veikimui, jų propagandai ir pastarosioms priemonėms veltui ieškotume įrodinėjimų, aiškinimų ir pagrindimo. *Teigimas be įrodinėjimų, bet drąsus, kategoriškas, sugestyvus teigimas* - štai kas yra komunistų propagandos masėse pasisekimo pagrindas.

*3. Kintamieji komunistų metodo bruožai*

Jau anksčiau buvome pastebėję, kad komunistai savo veikimą stengiasi pritaikyti įvairiomis aplinkybėmis. Tai jie daro vis dėlto ne atsitiktinai, ne kiekvienas savo galva. Jų vadai labai rūpestingai išstudijuoja kiekvieną svarbesnę aplinkybę ir nustato veikimo būdą, labiausiai jai tinkamą.

Iš aplinkybių, prie kurių komunistai specialiai pritaiko veikimo būdą, galima paminėti šias: *vietą, laiką ir politinę situaciją*.

*a. Veikimo vietinis pritaikymas.* Savo veikimo metodą komunistai keičia ne tik pagal atskirus kraštus, bet net pagal kontinentus.

*Atskiruose kontinentuose.* Pagrindiniai komunistų veikimo metodų pakeitimai pastebimi šiuose kontinentuose: Afrikoje, Azijoje (geriau sakant, kolonijose) ir Europoje bei Amerikoje. Pirmuose dviejuose kontinentuose opesni tautiniai klausimai, nes daugelis tautų yra europiečių pavergtos arba yra jų protektoratai. Dėl to komunistai savo veikimą ir nukreipia ta kryptimi, kad pavergtųjų tautelių mases tautinio apsisprendimo motyvais sukeltų prieš okupacinę ar mandatinę valdžią ir ją revoliucijos keliu pašalintų. Suprantama, tie, kurie bus paruošę mases tokiai revoliucijai, atseit komunistų vadai, pašalinus mandatinę valdžią, patys galės paimti ją į savo rankas ir krašte realizuos komunistinę santvarką. Dėl to Afrikoje ir Azijoje komunistų veikimas reiškiasi taip: *žadinami tautiniai pavergtųjų tautų bei giminių jausmai, gilinami konfliktai tarp mandatą turinčių vyriausybių ir vietos gyventojų, palaikoma tautų valstybinės nepriklausomybės kūrimo idėja.* Dėl to šiuose kontinentuose komunistų veikėjai dedasi patriotais ir kovotojais dėl tautinės laisvės ir valstybinės nepriklausomybės. Taip, sakysime, Kinijoje jie dedasi kinais tautininkais, dideliais Japonijos priešais, Indijoje - indais patriotais, kovotojais prieš anglus, Egipte - egiptiečiais tautininkais, Maroke - nepriklausomybės siekiančiais rifkabiliais.

Tuo tarpu Europoje ir Amerikoje, kur opesni socialiniai klausimai ir kur socialinė arba klasių kova greičiau padeda laimėti mases, paskatinti jas kovoti su tų kraštų vyriausybėmis ir jų pagalba laimėti daugumą parlamente arba revoliuciniu keliu laimėti valdžią, komunistai *stengiasi sugriauti socialinės santvarkos pagrindus - religiją, teisėtumą, valdžią, pagilinti kovą tarp buržuazijos ir proletariato, sunaikinti tautinio ir valstybinio solidarumo jausmus*. Kaip tik dėl to Europoje ir Amerikoje komunistai yra karšti klasių kovos skelbėjai ir nepataisomi religijos ir tautybės kaip tariamų buržuazijos palaikų priešai.

*Atskiruose kraštuose*. Kiekvienas kraštas turi specifinius savo skirtumus. Yra kraštų, kuriuose stipriai išsiplėtojusi pramonė ir gyventojų daugumą sudaro darbininkija. Tačiau yra ir kitų kraštų, kur žemės ūkis sudaro daugumos gyventojų verslą. Arba vėl yra kraštų, kur kultūra yra aukštesnė, o kituose ne tokia aukšta. Yra ir kitokių skirtumų, kurie būdingi turtingesniems ir skurdesniems kraštams. Šituos skirtumus dar gali padidinti tautinis krašto vienalytiškumas arba didelis įvairių mažumų procentas. Visi minėti skirtumai, be abejo, yra reikšmingi, ir į juos komunistai atsižvelgia.

*b. Prisitaikymas prie laiko*. Ne visais laikais komunistai, sakysime, Lietuvoje laikėsi vienodos taktikos bei metodo. Nepriklausomybės atgavimo išvakarėse lietuviai komunistai varė akciją prieš Lietuvos nepriklausomybę. Tuos, kurie reikalavo Lietuvos Nepriklausomybės, vadino kontrrevoliucionieriais. Kai Lietuva atgavo nepriklausomybę, komunistai pasiryžo *ginklu ją atimti*. 1918 m. pabaigoje jie suorganizavo „litovskoruskije" divizijas, kurios V. Kapsuko ir kitų vadovaujamos užėmė Vilnių, priversdamos iš jo pasitraukti jau įsikūrusią Lietuvos vyriausybę, tikėdamiesi tuo būdu okupuoti visą Lietuvą.

1919 m. sausio mėn. gale Lietuvos komunistai sudarė savo valdžią, vad. Vremennoje Revoliucijonnoje Roboče-Krestianskoe Pravitelstvo Litvi, kuriai vadovavo Vincas Kapsukas su

pagalbininkais - nariais Aleksa-Angariečiu, Vainšteinu, Dimenšteinu, Kernovičium, Svoteliu-Proletaru, K. Cichovskiu ir A. Jakševičium. Šita valdžia Vilniuje išleido manifestą, kuriame sukilusių darbininkų, mažažemių, bežemių ir suorganizuotos raudonosios milicijos vardu pareiškė, kad visa valdžia pereina į Lietuvos darbininkų, mažažemių ir bežemių rankas. Kapsukas išleido įsakymą ardyti Lietuvoje geležinkelius, tiltus ir taip toliau. Šitiems komunistų užsimojimams pritarė ir Lietuvos socialistai. Jeigu komunistams nepavyko ginklu išplėšti mums nepriklausomybės, tai dėl to turime būti dėkingi mūsų broliams savanoriams.

c. *Pakeitimai pagal politines aplinkybes*. Pokariniu laiku politinės sąlygos įvairiuose kraštuose yra ne kartą kitusios. Iš pradžių dauguma kraštų laikėsi demokratinio režimo, tačiau vėliau, apie 1925-1926 m., ne tik Italijoje, bet ir kituose kraštuose pradėjo įsigalėti fašizmas. Komunizmas iš pradžių *naudojosi demokratinėmis laisvėmis* ir visą savo veikimą buvo nukreipęs *į daugumos laimėjimą parlamentų rinkimuose*. Ne be to, kad ir tada komunizmas nebūtų rūpinęsis ir kitais būdais, ypač *perversmų keliu* pasiekti valdžią. Tai rodo, kad ir perversmai, tuo laiku bandyti įvykdyti daugelyje kraštų, pvz., Suomijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Vengrijoje, Turkijoje, Italijoje, Bulgarijoje, Estijoje, Maroke, Sirijoje, vėl Austrijoje, Kinijoje ir kitur.

Įvairiuose kraštuose įsigalėjus fašizmui, ypač nukreiptam prieš komunizmą kaip realiausią politinį priešą, neliko nieko kito kaip *pakeisti savo metodus antifašistine kryptimi*. Šita kryptimi dabar ir nukreiptas tiek politinis, tiek idėjinis komunistų veikimas.

### 4. *Išvados*

Komunistų veikimo metodas, kaip matome, yra labai efektyvus. Jis yra *dinamiškai lankstus:* jojo aktyvizmas nėra stan-

dartizuotas, bet sumaniai pritaikytas ir pritaikomas žmonių, vietos, laiko ir kitų aplinkybių psichologijai ir reikalavimams. Jis *preciziškai tikslingas*, nes siekia iš anksto nustatyto artimesnio, tolimesnio ar galutinio tikslo. Jis *totalistiškai partikuliarinis*, nes apima visus žmones, visas gyvenimo sritis, visas vertybes, tačiau juos veikia atskirai - per atskiras organizacijas, spaudą, atrinktų žmonių grupes, skirtas atskiroms sritims ir vertybėms laimėti. Jis *romantiškai realistinis*, nes remiamas klasės ir ateities žemės rojaus mistika, bet kartu pasireiškęs ir realiausių darbų bei uždavinių vykdymu. Jis *negatyviai pozityvus*, nes jam būdingas drumstimas, griovimas, naikinimas įprastinių vertybių, institucijų, net žmonių, tačiau šis negatyvus veikimas yra kaip priemonė pozityvių komunistinės veiklos uždavinių realizavimui. Pagaliau jis *atsargiai maskuotas*, kad priešai ne taip greit susiorientuotų ir ne taip sėkmingai sukliudytų.

Baigdami kalbėti apie komunistų veikimo metodus, mes dar norėjome padaryti vieną pastabą apie komunistų veikimą Lietuvoje. Iš to, ką esame iki šiol pasakę, anaiptol nereiškia, kad Lietuva būtų ypač palanki dirva komunistinėms idėjoms. Priešingai, jos mažiausia čia palankumo susilaukia ir nėra jokių duomenų manyti, kad susilauks. Norėjome čia konstatuoti tik pačias pastangas, bet jokiu būdu ne to veikimo vaisius. Visa lietuvių tauta gyvena savo nepriklausomybės išlaikymo mintimi ir jokios idėjos, galinčios griauti tos nepriklausomybės pagrindus, negali rasti pritarimo; išimčių, žinoma, pasitaiko visur, pasitaiko ir pas mus.

Be to, mums rūpėjo čia tik komunistų taktika įvairių kraštų, valstybės santvarkų ir kitais atžvilgiais. Kaip matom, komunistų kovojama ne tik su tuo, kas gera, bet ir su tuo, kas iš esmės nėra jau taip gera. Dėl to negalima daryti išvados, kad tai, su kuo komunizmas kovoja, jau savaime yra gera. Tuos dalykus vertinti reikėtų skyrium.

# Dabarties žmogus

### *1. Suskilęs žmogus*

Jau savo prigimtim žmogus nėra vienalytis. Visada jis jautėsi esąs plėšomas glūdinčių jame dviejų pradų - dvasinio ir materialinio. Šitą tragišką žmogaus padėtį pastebi jau šv. Paulius. *Mat aš sugebu gero trokšti, o padaryti - ne. Aš nedarau gėrio, kurio trokštu, o darau blogį, kurio nenoriu. (...) Vargšas aš žmogus!* (*Rom* 7, 18-19, 24). Ir didysis afrikietis Augustinas dejuoja savo „Išpažinimuose": „Čia (šiame medžiaginiame pasaulyje) galiu būti, bet nenoriu, ten (aname dvasiniame pasaulyje) noriu būti, bet negaliu. Vargšas aš abiem atvejais!"

Taigi, jau savo prigimtimi žmogus yra tragiška būtybė. Jis jaučia ir negali nejausti tam tikro suskilimo. Tačiau niekas ir niekad nejautė jo tokio didelio, kaip jaučia jį dabarties žmogus. Jis, kaip ir visų laikų žmogus, ilgisi tiesos, gėrio, grožio, šventumo, veržiasi į šias gėrybes savo protu, valia, jausmais ir visa būtybe. Bet jis gyvena tokioje aplinkos ir laiko dvasios atmosferoje, kuri jo dėmesį nuo šių gėrybių arba visai stengiasi atitraukti, arba pačias tas gėrybes taip sureliatyvina ir net erzacgėrybėmis paverčia, kad darosi neįmanoma jomis patenkinti giliausių savo dvasios potroškių ir pasiekti vidaus harmoniją.

Sakysime, savo protu žmogus ieško tiesos. Ieško jis jos tam, kad susišildytų, atsigaivintų, atsistotų ant savo kojų, pakiltų. Jo tiesos ilgesys toks didelis, kaip ir laimės. Jis tiki, kad tiesos nušviestas protas atsakys į visas jį varginančias gyvenimo problemas, iškels jį patį aukščiau kitų, įduos jam į rankas priemonių, palengvinančių jo dalį. Jis tiki, kad pats tiesos pažinimas jį išganys, padarys jį laimingą. Ir ieško jis jos visur - storų knygų lapuose, žurnalų ir laikraščių skiltyse, kalbėtojų žodžiuose, ieško aistringai ir patvariai.

Tačiau koks tragizmas! Juo jis labiau leidžiasi keliu, vedančiu, jo manymu, į tiesą, juo labiau jaučia, kad ji (tiesa) nėra ta magiškoji lazdelė, kuri patenkintų visus jo sielos potroškius. Pilna ir absoliuti tiesa tai ir padarytų. Bet kas gali atrasti pilną tiesą? Jei jis, ieškojęs jos tiek metų gamtos moksluose, technikoje, teisėje, literatūroje, neįstengė atrasti, tai kas gali būti toks patvarus ir pajėgus toliau dar jos ieškoti? Taip žmogus pamažu pasiduoda rezignacijai - pasitenkina ta daline, o kai kada net reliatyvia tiesa, kurią atrado savo siauroje specialybėje ar kituose elementaraus lavinimosi moksluose. Būtų dar pusė bėdos, jei šita tiesa nebūtų dažnai tokia sausa ir negyva, o ja perkrautas protas nepasidarytų toks išdžiovintas. Deja, labai dažnai yra taip, kad sausos tiesos išdžiovintas protas nustelbia žmoguje jausmą, sunaikina gyvenimo romantiką ir mistiką, suniekina pačią dvasią, užgniaužia joje natūralų dvasinių gėrybių troškulį ir uždaro kelius į didįjį tų gėrybių šaltinį - Dievą. Taip žmogus, užuot pasiekęs vidaus harmoniją, pasijunta tik dar labiau suskaldytas savo išprusinto, bet šalto proto.

Vidaus konsolidacijos ir buities įprasminimo dabarties žmogus dar bando ieškoti siekdamas gėrio ir gerovės valios pastangomis. Jis griebiasi darbo - visuomeninio, politinio, profesinio; bando prasimušti profesijoje, įkurti pelningą verslą, išsikariauti sau deramą vietą visuomenės ar valstybės gyvenime. Čia jis tikisi įdėti visą savo sielą, pasiekti pats tam tikro gėrio ar jį praturtinti, parūpinti jį kitiems ir pakelti kitų gerovės lygį, pagaliau čia save išreikšti, apipavidalinti ir kartu pasiekto gėrio ir darbo rezultatais įprasminti savo ir kitų buitį. Ir siekia jis šio tikslo ilgai ir patvariai, negailėdamas jėgų ir laiko, nepaisydamas kliūčių ir nepasisekimų. Pagaliau per jėgą ir dideles pastangas artimasis tikslas pasiektas - užimta priderama vieta, įsigytas vardas, susidarytos reikiamos sąlygos. Rodos, jau galėtų imtis siekti tolimesnių, esminių ir prasmingesnių tikslų. Bet... intensyviai apskaičiuotos pastangos siekiant pirmųjų

tikslų ir konkurencijos bei intrigų antpuolio atlaikymas juos pasiekus taip išsemia valios energiją ir sugniuždo idealius nusiteikimus, kad tolimesniems tikslams siekti nebelieka jėgų ir noro. Taip žmogus, pasiekęs reikiamas sąlygas ir, rodos, galėdamas pats siekti gėrio ir kitų gerovę kelti, atleidžia savo valios įtampą gėrio kryptimi ir pasidaro apatiškas kitų gėrio ir gerovės atžvilgiu. Šitą nenormalią padėtį jis pats jaučia - net per gerai jaučia. Dėl to jis kartais graužiasi ir kankinasi, galvoja net pasitraukti iš vietos, kurioje negali patenkinti savo paties įdėtų vilčių. Dar labiau jis graužiasi patyręs, kad negali patenkinti nė kitų, kurie jo veikimą vertina pagal objektyvius posto reikalavimus. Taigi jis jaučia savo nelemtą padėtį ir kankinasi, bet nebesuranda naujų valios išteklių nei jai pataisyti, nei iš paties posto pasitraukti. Jis pasijunta atsidūręs pusiaukelėje: nei gali toliau eiti, nei atgal grįžti. Prarasta valios energijos pusiausvyra atima iš jo ir tą nesuinteresuotą nuoširdumą dirbti bei pasitenkinimą darbu, kurį patiria žmonės normaliomis sąlygomis. Taip žmogus pasidaro palūžęs ir nelaimingas.

Tiesa, jam dar lieka grožio ir jausmų sritis. Nusivylęs šaltu protu ir išsekusia valia, jis ima vis labiau pasiduoti jausmams, manydamas bent šiuo keliu pasiekti vidaus harmoniją ir savo žmogiškos buities įprasminimą. Taip jis moja ranka į tiesą ir gėrį ir ima vaikytis grožinių įspūdžių ir pajautų. Būtų pusė bėdos, jeigu jis tai galėtų daryti savarankiškai. Blogiausia, kad jo jausmais ima spekuliuoti kiti. Apgaulingos sugestijos priemonėmis jo jausmus stengiamasi papirkti visur, kur tik jam tenka pasimaišyti - politikoje, ekonomikoje, mene, o ypač pramogų srityje. Dabarties propaganda taip jį apglušina, kad jis turi veikti daug negalvodamas, impulsyviai, beveik automatiškai - pagal garsesnį reklamos šūkį, ekspresyvesnį ir stipresnį jo jausmų paerzinimą. Taip pamažu žmoguje įsivyrauja jausmų chaosas: jis nebežino, nei ką turi mylėti, ko neapkęsti, nei kam dėkingumą reikšti ar kumščiu grasinti. Jis blaškosi tarp

priešingų ir dažnai prieštaraujančių jausmų. Juos sutvarkyti ar surikiuoti jis yra bejėgis.

Čia kaip tiktai ir ateina pats tragiškiausias dabarties žmogaus momentas, būtent - jis pasidaro labiausiai nepastovus ir nelogiškas. Jis, sakysime, žino, kad neteisinga ir negarbinga būti neištikimam savo principams, pažadams, savo profesijos ar luomo reikalavimams, bet jis yra bejėgis atsispirti stiprių jausmų ir aistrų srovei. Dabarties žmogus darosi donžuanas, girtuoklis, melagis prieš savo proto ir sąžinės balsą, ir darosi jis toks beveik automatiškai, mechaniškai, dažnai kitų stumiamas ar skatinamas.

Tačiau kaip tik šiuo metu - didžiausio vidaus suskilimo metu - dabarties žmogus pradeda vėl ilgėtis vidaus harmonijos. Jo akys turbūt niekad nemėgo taip žavėtis kaip dabar, suradusios pilnutinį žmogų, žmogų logišką, savęs viešpatį, žmogų, kuriame gražioje sutartinėje gyvena protas, valia ir jausmai. Nesvarbu, ar toks žmogus yra gyvas ar miręs, asmeniškai pažintas ir pažįstamas, ar tik iš knygų išskaitytas. Jam jis daro didelį įspūdį, imponuoja. Būdamas pats hiperkritikas, nematąs gyvenime šviesių asmenybių, tokiam surastam žmogui jis negailės kažin ko - pagyrimų, net altoriaus garbės. Su tokio žmogaus atradimu jis atranda ir autoritetą, kuris šiaip jau jo akyse buvo tapęs bereikšmis. Tokiam autoritetui - nesvarbu, ar jis sutaps su kokiu autoritetingu postu, ar ne - jis palenks savo širdį. Jam jis, šis autoritetas, bus atramos taškas, ypač tais atvejais, kai jį apniks apatija ir nusivylimas. Jis bus laimingas, jei pas tą žmogų bent nueis ir valandėlę pabus: arba pasiskųs ir savo bejėgiškumą jam išpažins. Jei jis tokį žmogų bus išskaitęs iš knygų, tai sunkiaisiais momentais jis eis pas jį bent mintimis, prisimindamas herojiškus jo žygius ir taip stiprindamas patižusią savo valią, apmaldydamas įsisiūbavusius savo jausmus.

Dabarties žmogus ne tik ilgisi pilnutinio žmogaus, bet ir pats bando jį savyje formuoti. Tiesa, bando jis dar labai nedrą-

siai ir, sakytume, nelabai vykusiai, svyruodamas, lyg nelaukdamas greitų ir tikrų rezultatų, dažnai atleisdamas savo pastangų vadžias ar neturėdamas valios jų ilgiau išlaikyti tą pačią įtampą. Bando jis pasiekti vidaus harmonijos dažnai dar tik savo vieno jėgomis. Nors tie bandymai dar negreit gal taps realybe, tačiau gera bent tai, kad tos realybės siekiama.

### 2. *Vienišas žmogus*

Žmogus nėra izoliuota būtybė. Įsijungti į žmonių tarpą ir bendrauti su jais jam taip sava, kaip paukščiui lakioti. Socialumas yra viena pagrindinių jo savybių. Toks yra žmogus apskritai.

Dabarties žmogus, deja, yra kitoks. Kitoks jis ne dėl to, kad būtų pasikeitusi jo prigimtis. Ne. Ji paliko tokia pat. Ir dabar žmogus jaučia visuomeninį polinkį, nori reikštis visuomenėje. Bet kartu tos visuomenės jis ir vengia. Ji jam ir jis jai darosi svetimi. Sakysim, jis stovi šalia savo brolio - kito žmogaus ir galvoja: kas mane sieja su juo? Bendra kalba? Taip, aš moku jo kalbą, galėčiau į jį prabilti, bet ne: geriau tylėsiu. Nenoriu kalbėti tik tam, kad būtų kalbama, o kalbėti iš širdies negaliu. Negaliu dėl to, kad nepasitikiu, kad manau, jog to pasitikėjimo jis net nevertas. Pagaliau kas dar mane gali su juo sieti - bendras interesas, bendri reikalai? Taip, nebent jie. Be viso to, kokia gali būti bendra, nuoširdi kalba?

Taigi dabarties žmogus vengia kitų žmonių. Intymiau bendrauja tik su itin patikimais. Šiaip jau jo bendravimas tėra išorinis, oficialus, tiek, kiek bendri reikalai suveda ir kiek jie reikalauja palaikyti bendrus ryšius. Tiesa, atviresnis ir nuoširdesnis jis pasidaro įsigėręs. Pasitikėjimo verti jam tada pasidaro visi su juo geriantieji, nesvarbu, kas jie bebūtų. Nebent čia įsimaišytų negeriantysis. Tada jis vėl bus atsargus ir tylus. Kam atverti savo vidaus pasaulį prie tokių, kurie gali kai ką atsiminti.

Ne, to jis nenori. Net būdamas labiausiai sumenkėjęs dabarties žmogus nenori būti tokiu laikomas. Kam prarasti garbingumo, kilnumo aureolę prieš kitus, jei šita aureolė ypač reikalinga užimamai vietai - jei ji yra net *conditio sine qua non* šioje vietoje sėdėti.

Kitas žmogus, kaip to paties Dievo vaikas, Kristaus brolis, Šv. Dvasios indas, dabarties žmogui neegzistuoja. Ir iš viso jam neegzistuoja ne tik krikščioniška, bet net platoniška žmonių meilė. Bent praktiškai ji atrodo jam neįvykdoma. Negi užmerksi akis prieš realybę, neaptarsi jos, neįvertinsi. O žmonių realybė anaiptol nėra ideali. Nesvarbu, kad ir jis pats gal ne geresnis, bet jis negali nesmerkti matomų blogybių, o kartu ir jų autorių.

Ir taip dabarties žmogus gyvena tarp žmonių, bet neberanda natūralių, žmogiškų ryšių, kurie jį jungtų su jais. Ir lieka jis vienas kaip lašas jūroje, įsimaišęs į kitų tarpą, bet su jais nesutapęs. Tiesa, jį sieja mechaniniai įvairių kasdieninių reikalų ryšiai, bet tai juk ne tas pats, kas organiniai ryšiai. Nenuostabu, kad dabarties žmogus nenori atsiverti kitiems žmonėms; priešingai, jis nori tarp jų išnykti, paskęsti jų masėje, net nebegalvoti, kaip ir masės žmogus, pasidaryti miniažmogis.

Nerasdamas organinių ryšių su kitu žmogumi, jis sunkiai įsijungia ir į žmonių bendruomenę - šeimą, profesiją, valstybę, tautą. Šeima jį domina, bet kartu ir gąsdina. Šeimos palaima jam atrodo per brangia kaina perkama. Jis bijo netekti net tos vienintelės brangenybės, kuria jis dar džiaugiasi, - laisvės. Net suradęs kelią į šeimą, jis bijo galutinai prarasti savo laisvę ir dėl to stengiasi skinti šeimyninio gyvenimo rožes be erškėčių. Kūdikiai jam būtų palaima, bet jie užgula per didele našta ir atsakomybe, o jis jaučiasi toks silpnas jas pakelti. Nemažiau jam sunku įsijungti ir į visuomenę, dalyvauti visuomenės gyvenime. Jis supranta, kad čia reikia daryti tam tikrų aukų, kartais net rizikuoti, o to jis nenori arba jaučiasi per silpnas patvariai

nešti pasiimtą darbą. Be to, jis jaučia moralinę savo menkystę, vidinį suskilimą, ir, norėdamas būti bent kiek garbingas, nenori užlįsti už akių tiems, kurie to darbo labiau verti. Tačiau norom nenorom jam tenka dalyvauti ir pačioje visuomenėje, net atsidurti atsakingose jos vietose. Ir čia jis patekęs negali rasti tinkamos formos susieti save su kitais: arba jis stengiasi būti nieko nereiškianti figūra, iškaba, visų stumdoma ten, kur reikia eksponatų, arba kitiems primesti savo valią kaip satrapas, diktatorius.

Profesija dabarties žmogui nėra jo buities dalis, jo asmenybės reiškimosi bazė. Tai greičiau verslas, pragyvenimo šaltinis, sakykime, moderniškai - tai automatas, į kurį įgrūdus keleto valandų darbą, gauni keleto litų banknotą.

Su valstybe dabarties žmogus jaučiasi susiję s tik tiek, kiek ji pati jį pritraukia. Jis mielai gyventų ir be jos, jei kas jam duotų pragyvenimą ir laiduotų laisvę bei saugumą.

Tėviškė ir tėvynė jam yra ten, kur geriau gyventi. Ir jis ją pigiai apleidžia, keldamasis į miestą ir kitus kraštus. Tiesa, išsikėlęs jis jaučia nostalgiją, bet dažnai tiek, kiek tėvynė sieja su artimais asmenimis ir išgyventais įspūdžiais. Žinoma, iš esmės jis nėra priešiškas tėvynei ir tautai. Net įkalbinėjamas, kad svarbiau klasės nei tautos interesai, jis vis dėlto bent sąmonės glūdumoje tautą keltų aukščiau klasių ir srovių. Kartais jis net mano, kad egzistuoja tik jo vieno tauta - kitų tautų jam nėra, bent jos jam nieko nereiškia. Suprantama, jis ir čia apsisprendžia dažnai pagal kitų sugestijas ir propagandos šūkius.

Juo labiau dabarties žmogus jaučiasi nesugebąs rasti organiškų ryšių su kitais žmonėmis ir jų bendruomenėmis, juo jis labiau jaučia tų ryšių būtinumą. Jis jaučia, kad tokia padėtis, kokia buvo iki šiol, nenormali: nenormalu būti vienišam. Dar daugiau - tai nepakenčiama. Vis tiek juk esi sociali būtybė ir negali visiškai atsiskirti nuo žmonių arba tebendrauti su jais tik dėl šalto biznio, prie žaliojo stalelio ar svaigalų stikliuko.

Toks bendravimas jam jau darosi koktus ir atrodo žemas. Štai kodėl žmogus ima ilgėtis normalaus bendravimo su kitais. Jis nori į jų tarpą įsijungti, kaip jų brolis, kaip nuoširdus draugas. Ir jis būna laimingas, atsidūręs šeimoje, profesiniame ar visuomeniniame sambūryje, kur tarpusavio bendravimas yra natūralus, nuoširdus ir atviras. Jis čia atgauna savimonę ir atgyja.

*3. Atitrūkęs žmogus*

Bene labiausiai tragiškas dabarties žmogus yra dėl tó, kad po savo kojomis nejaučia savo buities pagrindo. Jei tokį pagrindą jis turėtų, gal ir visa ta vidaus suskilimo ir nuo žmonių atitrūkimo kančia jam būtų lengvesnė. Tuo tarpu jis nežino net to, kodėl kenčia ir kam gyvena. Nežino, tiesa, ne kiekvienas dabarties žmogus. Daugelis tai žino: žino nesą visiškai autonomiškos būtybės, egzistuojančios pačios savaime, bet žino daugiau teoriškai. Praktiškai ir jiems jų būties pagrindas toks tolimas ir svetimas atrodo, kad mažai juos tešildo ir teteikia atramos. Kodėl taip yra, čia būtų per plati kalba. Galbūt dėl to, kad jis jiems atėjo tik tradicijos keliu, ir jie pasisavino jį neišgyvendami, ne jiems savu, prieinamu būdu; jų ryšys su savo būties pagrindu jiems galbūt buvo parodytas per daug formalus ar per daug suobjektyvintas - per mažai asmeniškas. Argi nuostabu, kad susilpnėjus išorinėms tų ryšių formoms, jie pasijunta atitrūkę nuo savo pagrindo, tarsi laivas nuo inkaro.

Taip žmogus, teoriškai dar pripažįstąs Dievą savo pagrindu, praktiškai į Jį jau nebepajėgia atsiremti. Formos, kurių anksčiau pakako ryšiui su Dievu palaikyti, dabar pasidarė per silpnos ir per menkos: naivios dvasios joms įkvėpti jis jau nebegali (tai buvo galima tik vaikystėje ar gyvenant kaime), o gilesnė jų prasmė jam nežinoma. O žaisti tuščiomis formomis (bent tokios jos jam atrodo) jam net prietaringa. Pagaliau kokia Dievui garbė ir pačiam nauda, jei šalta širdimi ir abuoju protu dar

palaikysi su juo - savo Kūrėju ir Palaikytoju - formalius ryšius.

Taip žmogus norėtų gyventi su Dievu, bet neberanda į Jį tikro kelio. Klaustis šio kelio kitų jis drovisi: jis juk tebelaikomas tikinčiu. Pagaliau, kur rasi žmogų, kuriuo pasitikėtum ir kuris būtų tau autoritetas. Jei tokį ir surastum, tai ar jis supras tave ir tu pats ar sugebėsi jam atverti giliausią savo širdies žaizdą. Šitokios psichologinės kliūtys jam atsiranda kelyje į gyvąjį Dievą. Ir kokios didelės jos jam atrodo! Taip ir lieka jis situacijoje, kurios ne tik pataisyti, bet net žodžiais išsamiai apibūdinti jis negali. Jis žino tik viena, jis jaučia, kad buvo laikas, kada būta kitaip - kada visos jo kovos ir kančia turėjo giliausią įprasminimą, kada nuoširdžiu, net vaikišku pasitikėjimu jis galėdavo atsiduoti aukščiausiajai Valiai, jai paklusti, su ja susitaikyti, ir kad dabar viso to nėra. Jis žino ir tai, kad teorinis tikėjimas aukščiausiu savo buities pagrindu, kurį jis dar turi, jo nešildo, neguodžia ir nestiprina.

Taip yra su tais, bent su didele dalimi tų, kurie teoriškai žino arba instinktyviai jaučia Dievą esant giliausią buities pagrindą. Blogiau su to nežinančiais ir nejaučiančiais. Ir jiems norisi gyventi, kaip ir visiems, bet koks betikslis ir beprasmis atrodo šis gyvenimas! Kas kita, jei jis būtų bent rožėmis klotas. Bet kad dabar jis toks pilnas vargo, skausmo, neteisybės. Džiaugsmas! Bet kaip retas ir trumpas jis šiame gyvenime? Pastovus džiaugsmas yra kitur, už šios kelionės ribų, apie kurį kalba kiti, - ak, kaip jis tolimas ir netikras! Taip žmogus ir ima galvoti, kad pirmoji pasaulyje gėrybė - visai negimti, o antroji - užgimus tuoj numirti.

Šita gyvenimo beprasmiškumo nuojauta būna kartais tokia gili ir skaudi, kad sunku ją užslėpti širdies gelmėse. Ji dažnai prasiveržia poezijos posmais, įsibrėžia dienoraščių puslapiuose, prabyla tragiškuose veido bruožuose ir kalbos tone. Kartais ji taip užgula žmogaus širdį, kad jis griebiasi to, kas baisiausia - nutraukti savo gyvenimo siūlą. „Nebemačiau prasmės

gyventi", - štai kruvinas liudijimas, kurį ištaria daugelis savižudžių pačiu tragiškiausiu savo išgyvenimo momentu.

Tokioje situacijoje dabarties žmogus ima ilgėtis pastovesnės savo buities atramos. Kas ji - toji jo buities pastovioji atrama - jis dar tiksliai nežino. Galbūt tai likimas, kuris stengsis, nulems tavo gyvenimą taip, kaip jam patiks. Galbūt tas likimas veikia mums nežinomu būdu. Ar ne jis kai kuriems daiktams bus uždėjęs keistą antspaudą. Kodėl gi skaičius 13, juoda katė lemia bloga, o pasaga - gera?

Taip jis ima tikėti kažkokia aukštesne galia, nesvarbu, ar ji vadinama teosofinės karmos ar kokio nors jogo vardu. Tuo tarpu visa tai jam nesvarbu. Gana, kad tai padeda bent kiek įprasminti savo buitį ir ją lyg pratęsti: induizmas, teosofija juk jam žada pomirtinį gyvenimą, kad ir transformaciją į kitus žmones, gyvius ar daiktus.

Taigi giliausio savo buities įprasminimo žmogus ieško įvairiose pseudoreligijose. Jos jam paglosto jausmus, atgaivina proto per daug išdžiovintą širdį. Jam patinka, sakysime, graudingas išsipasakojimas visų akyse savo Dievui, sentimentalių ir net fantastinių raštų skaitymas, graudžios ir prarastos giesmės.

Menas - taip - jis irgi turi kažką širdį gaivinančio. Dažais, kaltu, vaidyba, akordais įkūnytas grožis - kiek džiaugsmo, paguodos, nusiraminimo jis teikia gyvenimo vargų sujauktai dvasiai. Kad ir tas pats gamtos grožis! Pabūti gamtos prieglobstyje, paskęsti jos grožyje, - tai juk malonumų malonumas, tai paguoda. Čia iš kiekvieno žiedo kalba kažkas dieviška, čia visi balsai susilieja į vieną didingą garbės giesmę, dievišką himną. Argi ne tada žmogus pasijunti pagautas įkvėpimo, tarsi patekęs į patį dangų. Kas tau tada gyvenimo kančia, jo vargai!

Taip žmogus grįžta įvairiais keliais prie tikrojo savo buities pagrindo - prie savo Dievo. Jis grįžta, nes jis Jo ilgisi ir visur Jo ieško. Nesvarbu, kad beieškodamas padaro daug vingių. Reikia tik jį suprasti ir jam padėti.

Štai dabarties žmogus! Nusivylęs savim, savo broliais - žmonėmis, net savo Dievu. Nusivylęs, bet ir pasimokęs. Jis manėsi esąs didis ir galingas, galįs niekinti brolių draugystę ir Tėvo meilę. Kaip sūnus palaidūnas, pasiėmęs savo dalį ant savo vieno pečių, jis daug klajojo, visko išgyveno ir pagaliau įsitikino, koks jis menkas ir bejėgis. Skaudi vienuma, didi vidaus neramybė, baisi neviltis jį padarė nuolankesnį, įžiebė jo širdyje brolių meilę, pasitikėjimą Tėvu. Ir jis grįžta dabar keliu į tikrąjį aš - mes ir Tu. Grįžta ir girdi, kaip jo sieloje audžiasi giesmė: „Garbė Tėvui aukštybėse ir ramybė žemėje geros valios broliams!" Pro patrankų trenksmą, kulkosvaidžių tratėjimą, pro aikčiojančių brolių šauksmą jis girdi vieną ir tą pačią giesmę: „Garbė aukštybėse! Ramybė žemėje!"(...)

## Žmogus ieško savęs

Dabarties žmogus jaučiasi paklydęs savyje, susipainiojęs idėjų raizginyje, dažnai betikslio blaškymosi nualsintas. Ne, žmogus negali toks būti! Čia kas nors negera - arba mes ne taip supratom žmogų, arba mes ėjom ne tuo keliu, kuris žmogui skirtas.

Štai padėtis, iš kurios dabarties žmogus nori tučtuojau išeiti. Nori, bet ir nežino kaip. Klaustis kitų? Ne. Jis netiki, kad būtų žmogus ar instancija, kuri žinotų tikrąjį žmogaus idealą ir kelius į jį. Pagaliau jeigu ir žinotų... Ne, geriau pačiam ieškoti savęs.

Kad ir keistai skamba šis „ieškoti pačiam savęs paties", bet nieko nepadarysi. „Dabartis nebėra daugiau objektyvi ir teologinė, bet subjektyvi ir antropologinė" (Hans Pfeil). Objektyvus ir teologinis žmogaus idealo supratimas nejaudina dabarties žmogaus dėl to, kad ateina jam iš šalies, iš viršaus. Jis nori tokio idealo, kuris jam būtų savas, artimas. Artimas bent ta prasme, kad būtų paties surastas. Galbūt šis jo surastas ide-

alas galų gale sutaps su objektyviuoju ir teologiniu žmogaus buities idealu. Galbūt. Bet tada jis bus ne tik objektyvus, bet ir subjektyvus, ne tik teologinis, tačiau ir antropologinis. Štai kas itin svarbu dabarties žmogui. Svarbu, kad jo ir jo idealo ieškojime nebūtų išskirtas jis pats.

Šiuo atžvilgiu dabarties žmogus labai primena praėjusių amžių savo brolį. Ir tas ieškojo savo buities esmės ir nesitenkino tik objektyviu ir teologiniu savęs supratimu. Skirtumas tarp jo ir dabarties žmogaus gal yra tik tas, kad šios problemos jam rūpėjo daugiau teoriškai, sakytume, iš įdomumo, o dabarties žmogui jos yra gyvybinis reikalas. Praėjusio amžiaus žmogui dar, matyt, nebuvo aktualu ieškoti savęs dėl savęs paties. Jis dar tebeturėjo gyvą objektyvų savo buities supratimą ir dar gana tvirtai buvo atsirėmęs į teologinį savo buities pagrindą. Jam tik įdomu buvo teoriškai filosofiškai pasvarstyti, kas gi iš tikrųjų jis yra ir kokia jo buitis.

Dabarties žmogus, panašus tam tikru atžvilgiu į praeities laikų savo brolį. Panašus, bet ir ne visai. Pastarasis, tyčia išėjo klajoti, o šis, ilgai klajojęs, grįžta vėl į save, bent ieško kelių grįžti. Tas nejuto atsakomybės už savo žygį, o šis, skaudžiai pasimokęs, yra labai atsargus, gal net nerangus ir neryžtingas. Kai tas sukūrė net ištisą savęs ieškojimo epochą ir išbandė įvairias galimybes, šis tūpčioja vietoje ir darosi per daug nerangus. Ir vis dėlto toks jis paveiktas pirmojo praeities brolio išėjimo iš savęs. Tas išėjimas ilgainiui virto klajojimu po dausas, vėl grįžimu į žemę, net knaisiojimusi joje, pagaliau įsimaišymu į gyvulių bandą. Taip atsitiko gal dėl to, kad jis užmiršo realybę ir pradėjo su realiu žmogumi žaisti tarsi su muilo burbulu, žemių sauja ar prijaukintu gyvulėliu. Visas tas žaismas tada galbūt neatrodė pavojingas. Juk tai teoriškas, taigi tik žodžių žaidimas. Jam gal nė į galvą neatėjo, kad iš viso to galės būti padarytos praktiškos išvados, kurios skaudžiai palies ir vėlesnių laikų jo brolį. Palies tuo būdu, kad jo sukurtas galvoji-

mas persiduos platesniems žmonių sluoksniams, bus priimtas kaip realus dalykas, pritaikytas auklėjimo sistemoms ir kultūros krypčiai ir ateis iki mūsų laikų kaip reali gyvenimo forma.

Iš tikro dabarties žmogus gali nieko net nežinoti apie savo brolio ieškojimus ir klajojimą, bet jis negali nejausti jų pasekmių. Tas palikimas glūdi jo pasąmonėje ir atsispindi charakterio bruožuose. Minėtą palikimą jis paveldėjo iš vadovėlių, knygų ir straipsnių, kuriuose vienaip ar kitaip buvo patekę anie teoriniai brolio žaidimai, iš auklėjimo metodų ir dabarties kultūros gyvenimo tendencijų, kurios iš esmės dar vis minta praeities idėjomis. Štai kas dabarties žmogų verčia tūpčioti vietoje ir tenkintis tik gražiomis grįžimo ir ieškojimo iliuzijomis.

Realiam dabarties žmogaus grįžimui patikrinti nelieka nieko kita, kaip leisti jam ramiai ir atidžiai pasekti savo brolio išėjimą iš savęs, blaškymąsi ir pasisukimą keliu, vedančiu atgal į save. Gal tuo būdu jis greičiau suras ir save patį, bent atgaus savimonę ir įžiebs savyje daugiau ryžto ugnies.

# Visuomeniniai tipai

Vienas pagrindinių visuomeninių uždavinių yra pažinti ir suprasti žmogų. Juo labiau svarbu pažinti žmonių grupes bei sroves, kurios visuomenės gyvenime reiškiasi. Tačiau geriausia galima pažinti žmones toje pačioje visuomeninio darbo plotmėje. Darbas išryškina žmonių polinkius ir nusiteikimus, glūdinčius skirtingoje prigimtyje. Neatsitiktina, jeigu vieni dirba vienuose visuomeniniuose baruose, kiti - kituose, arba tuose pačiuose darbo baruose vieni sutampa, kiti išsiskiria. Patiems visuomenininkams dažnai būna sunku atsiplėšti nuo painių įvairiapusių priežasčių, kurios juos su vienais asmenimis susieja, o nuo kitų skiria.

Norime pabrėžti, kad nei subjektyvi visuomeninė padėtis, nei objektyvūs visuomeniniai interesai nėra galutiniai skirtingos visuomeninės veiklos veiksniai. Situacija ir interesai tik paryškina ir pagilina tai, kas glūdi žmogaus dvasioje. Žmonių prigimtis labai skirtinga gabumų ir polinkių atžvilgiu, ir šitas skirtingumas ryškus ir visuomeniniame gyvenime.

Individualių žmonių gabumų, polinkių, nusiteikimų ir gyvenimo suvokimo išryškinimas visuomeninėje plotmėje lemia tam tikrus tipus. Mūsų manymu, ryškiausi yra šie visuomeniniai tipai: *utilitaristo, egotisto, idealisto ir realisto,* kurių charakteristiką čia ir mėginsime pateikti.

*1. Utilitaristas*

Utilitaristu vadiname asmenį, kurio galvoseną ir veikseną lemia *medžiaginės* vertybės (daiktas, pinigas). Jam brangios ne šios vertybės savaime, bet jų nauda. Naudos jis ieško asmeniškai arba visuomenės labui. Dažniausiai persveria *asmeninė* nauda; tada visuomenė ir visuomeninė padėtis tampa gryna priemone. Tiesa, prekybininkas ir pramonininkas tariasi atliekąs tam tikrą visuomenės funkciją; bent jo patarnavimai esą labai naudingi viešajai gerovei. O iš tikrųjų svarbiausias jo tikslas - visuomene *naudotis* ir kiekvieną visuomeninę padėtį *išnaudoti.* Visuomenės gerovė tiesiogiai jam nerūpi arba rūpi tik tiek, kiek padeda kaip priedanga ir bazė iš tos pačios visuomenės susikrauti sau kapitalo.

Tačiau gali būti atvejų, kai visuomenės nauda prilyginama asmeninei naudai. Tada visuomeninė padėtis panaudojama ir sau pasipelnyti ir pačiai visuomenei tiesiogiai ko nors gero pasiekti. Tokie dažniausia yra utilitaristai administratoriai. Vadovaudami kuriai nors ūkinio gyvenimo sričiai, įstaigai ar įmonei, jie stengiasi savo padėtį taip *panaudoti,* kad visuomenė, valstybė ar įmonė turėtų kuo daugiau pelno, kurio pro-

centais arba užtarnautu didesniu atlyginimu ir jie galėtų pasipelnyti.

Utilitaristas yra *veiksmo* žmogus. Tačiau jo veiksmingumas pagrįstas daugiau fiziniu judrumu. Ypač tai būdinga komercinio tipo utilitaristams. Pramoniniai ir administraciniai utilitaristai savo veiklumą rodo daugiau planavimų, svarstymų srityje. Tačiau ir jie mėgsta susitikti su žmonėmis, pavažiuoti, atlikti operacijas, reikalaujančias fizinio judrumo.

Ir vieni, ir kiti yra *praktiško proto* žmonės; gudrūs, gyvenimiški, prisitaikantys prie įvairių aplinkybių, viską *apskaičiuojantys*, savo srityje išradingi, gebantys kombinuoti. Nestinga jiems ir psichologinio *pajautimo*, ypač žmonių silpnybėms suvokti ir padėties diagnozei nustatyti. Bet šitie gabumai nieko dar nepasako apie jų inteligenciją. Ypač tarp verslininkų pasitaiko labai bukų žmonių, be didesnio išsilavinimo ir ryškesnių dvasinio sugebėjimo ženklų. Gebėjimas organizuoti biznį yra siauras ir ribotas. Jis nieko bendra neturi su protiniu išsilavinimu ir asmenybės subrendimu. Tai yra specifiškai *praktinis* gabumas, įgimtas, o ne išsilavinimu pasiektas.

Iš utilitaristo pasąmoninių savybių ryškiausios yra šios: drąsa ir rizika, pasisekimo ieškojimas ir noras būti galingam. Aistra pinigui verčia jį imtis drąsių operacijų bei kombinacijų. Instinktas ir apskaičiuojantis protas padeda jam nugalėti kliūtis ir išveda iš pasitaikiusių painiavų. Šitos savybės utilitaristą iš dalies padaro *fatalistu*: jis tiki savo laime, kuri jį vedanti. Tačiau jis yra ir nemažas *bailys*. Kiekviena rizikingesnė operacija sukuria psichozę ir įtempia nervus. Bet triumfas, kurį jis išgyvena laimėjęs, vėl pastato jį ant kojų ir jis dar labiau magina leistis į naujas operacijas. Utilitaristo jausmai visą laiką svyruoja tarp drąsos ir baimės. Ruošdamasis naujam svarbesniam „žygiui", jis numato įvairius pavojus, pasiruošia jų išvengti, gerai užslepia visus siūlų galus, sumėto pėdas. Tačiau aistra, stipri ir akla, kartais sumaišo protą. Viskas gerai numa-

tyta, bet, žiūrėk, kokia smulkmena ima ir viską išduoda. Šito nebeatsitinka tokiam biznieriui, kuris turi tam tikrą stažą ir išsilavinimą. Tada jo neveikia nei rizika, nei baimė, nei tikėjimas savo laime. Jis vadovaujasi tik *grynu apskaičiavimu*; rizikai ir nepasisekimams jis palieka vietos ne daugiau kaip 10 procentų.

Žodis *proga* utilitaristui turi simbolinę reikšmę. Tų progų jis ieško ir jų pasiūlymui negali atsispirti. Proga jam atneša *pasisekimą*. Jis apskaičiuoja, kiek panaudota proga jam gali atnešti naudos, ir mano, jog būtų kvailys, jei tokios progos nepanaudotų. Viena pasisekusi proga skatina ieškoti kitų. Pasisekimas jį svaigina: pagaliau jis pajunta azartą, naudodamas kiekvieną ir bet kokią progą. Blogą „progą" turintis žmogus darosi sukalbamesnis ir pigesnis. Dėl duonos ar bėdos žmogus pusvelčiui atiduos turimas vertybes, kurios oficialioje rinkoje nekotiruojamos ar mažai apmokomos. Dėl to varge atsidūrusiam jis pasiūlys paskolą, padidindamas procentus ar paimdamas geras garantijas. Šitokios progos utilitaristui pačios dėkingiausios: *juo kam nors blogiau, juo geriau yra jam.*

Kiekvienas vertingas daiktas utilitaristui praverčia. Jei šiuo metu jo nereikia, gal reikės vėliau. Dėl to jis viską ima ir perka. Tačiau įdėtas kapitalas turi apsimokėti. *Apsimokėjimas* yra pagrindinis dalykas. Jei neapsimoka laikyti pinigų, jis pakeis juos į daiktus; jei nei pinigas, nei daiktas neapsimoka, jis ieškos dar patvaresnių vertybių - aukso, perlų.

Turtas, ypač didesnis, virsta galybe. Utilitaristas patiria, kad su pinigu gali kiekvieną nuginkluoti ir kiekvieną reikalą atlikti. Pinigo *galia* jį ima svaiginti, ir jis eina tolyn ir tolyn. Jis tiki, kad šita galia yra vienintelė patvari ir reali. Šiuo atžvilgiu utilitaristas iš esmės skiriasi nuo šykštuolio. Šykštuolį savaime svaigina pinigas; jis jį gaudo ir laiko savo rankose, dažnai jį liečia ir juo džiaugiasi. Seniau, kai pinigas buvo vertingo metalo, kai nesinaudota bankais, o krauta į skrynias, gal ir biznierius turėjo tiesioginio džiaugsmo iš paties pinigo. Šiandien

pinigo jis nebelaiko savo rankose ar asmeniniuose seifuose. Viskas yra bankuose ir jis ne tik jo neliečia, bet net nemato; jo rankose tik čekių ir einamų sąskaitų knygelė. Taigi dabar jį svaigina ne savaime pinigas, bet ta *galia*, kurią jis jam teikia: naudos ir valdžios galia.

Galingumo jausmas neleidžia utilitaristui pamesti iš akių santykio su žmonėmis. Jis nori juos *valdyti* ir žmogišku būdu. Dėl to jis yra *taktiškas*, mandagus, pakantus ir paslaugus. Jis pakenčia viską: tiek reikalų, tiek asmenų atžvilgiu, jeigu to reikalauja nauda. Tačiau jis yra *jautrus* savo garbei, ypač jei ji būtina padėčiai išlaikyti arba vedamiems reikalams nepakenkti. Jis vengia viešų skandalų; nešvaresnes operacijas atlieka per kitus. Nebūdamas tikras, kad iš jo gerai užslėptų operacijų kai kas neišeitų į paviršių, visuomenės akyse jis stengiasi susidaryti tam tikrų *moralinių kreditų*. Jis pašelpia labdaros įstaigas, paremia įtakingesnius ir moralinį svorį turinčius asmenis, padaro šiaip reikšmingesnių paslaugų. Pagalba ir paslaugumas - būdingas jo bruožas, tačiau rafinuotai apskaičiuotas. Jis remia ir visai nereikšmingus bei menkaverčius asmenis. Mat jie užima tam tikrą poziciją, kurios jis jokiu būdu nenorėtų matyti sumanesnėse ir sąžiningesnėse rankose. Jis remia, sakysim, silpnesnį valdininką, pakenčia šalia savęs silpną prekybininką ir net padeda, kad, jiems pasitraukus, neateitų stipresnis konkurentas.

Utilitaristas turi plačias pažintis, naudojasi įvairiais visuomeniniais kanalais, susiranda „neatskiriamų draugų" ir bendradarbių. Šios draugystės yra taip pat apskaičiuotos: kol žmonės naudingi, tol jie draugai. Kai atsiranda naudingesnių draugų, pirmųjų jis nebepažįsta. Širdies draugų utilitaristas neturi ir negali turėti. Jo socialumas yra pagrįstas ne širdim, bet šaltu realybę vertinančiu protu.

Utilitaristas turi išskirtinių asmeninių *polinkių*. Mėgsta jis komfortą ir *patogumus*. Geras butas, skanus ir sveikas valgis,

gražus apdaras, patogi susisiekimo priemonė yra būtinos sąlygos asmeninei jo egzistencijai ir bizniui. Kur jis būtų - savame krašte ar svetur - pirmiausia stengsis susidaryti šias sąlygas. Šie dalykai jam tarnauja kaip priemonė „aukštesniam" tikslui - *naudai*. Jis žino, kad bizniui pradėti ar jį vykdyti reikalingas „pajėgaus" asmens įspūdis. Išorė kaip tik parodo jo turimą padėtį, atidaro jam duris į biznio partnerių namus: *clothes open the door*. Didelis utilitaristas, maišydamasis tarp panašių į save, naudoja visus galimus ženklus savo materialinei vertybei pabrėžti: apsikarsto brangiais žiedais, apsistato patalpas marmuro vazomis, ąžuolo ar riešuto baldais, sidabrinį servizą padeda ant stalo. Gali jis tų dalykų asmeniškai nemėgti ar net neapkęsti (pvz., mūvėti žiedus), bet jis tai daro dėl reikalo.

Utilitaristas save saugo, tausoja ir lepina. Tačiau ir tai įeina į apskaičiavimo sritį. Jis turi gerai išsimiegoti, gerai jaustis, kad jo darbas būtų „produktyvus". Taip save ir visą savo gyvenimo tvarką jis palenkia ne grynam egoistiniam malonumui, o „vertybei". Šia prasme jo negalima vadinti bonvivanu. Geras ir patogus gyvenimas jam nėra aistra, kaip tipiškam bonvivanui. Šis nieko kito nesiekia, tik *pagyventi*: pinigas ir nauda bonvivanui nėra vertybė, bet priemonė - tik būtina priemonė. Dėl to tikrieji bonvivanai paklūsta tiems, kurie turi pinigų; patys nesugebėdami užsidirbti pinigų, jie pasidaro žemi ir akli tų pačių utilitaristų vergai.

Utilitaristui artimiausias yra ekonominis visuomenės sektorius. Tačiau vienokie ar kitokie ekonominiai reikalai būdingi kiekvienai kitai gyvenimo sričiai. Net politikoje ir kultūroje jis susiranda darbo pagal savo polinkius. Jis moka prisitaikyti svetimame pasaulyje ir gali sudaryti net labai neblogo politiko ar kultūrininko įspūdį. Tai jam reikalinga, kad išsilaikytų, turėtų kitus savo rankose ir siektų svarbiausio tikslo - *pasinaudoti*. Jis gali dirbti praktinį „naudingą" kultūros darbą, gaminti

materialines kultūros vertybes, tačiau kiekvienu atveju iš tos pačios kultūros jis turi gauti *pelną*.

Neradęs vietos „platesniuose vandenyse", utilitaristas gali tenkintis eilinio bankininko, buhalterio, advokato įstaigos vedėjo ar viršininko darbu. Tarp tų galimybių jis verčiasi, panaudodamas padėtį ir galią „uždarbiams". Užimdamas tokius postus, jis sugebės pasistatyti namus, įsigyti ūkį, turėti einamąją sąskaitą.

Pasirinkdamas veikimo *priemones*, utilitaristas turi prieš akis tą patį tikslą - naudą. Jos siekti esamoje sistemoje jis negali kitaip, kaip apeidamas asmenis, duodamas kyšius, išnaudodamas tuos, kurie turi valdžią, nugirdydamas, panaudodamas seksualinę aistrą, įstumdamas į vargą kitus. Tikslas jam pateisina *visas* priemones, ir tai jis laiko natūraliu, leistinu, su sąžine suderinamu dalyku. Moralinės kategorijos jam yra absoliučiai reliatyvios. Praktinis reikalas lemia ir veiksmo moralumą: kas naudinga - gera, kas nenaudinga - bloga. Tačiau jį prilaiko du stabdžiai - tai viešoji opinija ir baudžiamosios normos. Į jas jis atsižvelgia, bent kiek jos gali būti pritaikytos *in casu*. Tačiau kur ir kiek jis gali jas apeiti, veikia nesivaržydamas.

Kiekvienas utilitaristas yra *liberalas* ir kitų asmenų moralės atžvilgiu. Jis naudojasi kiekvienu, nesvarbu kas jis ir koks jis būtų. Biznio srityje jam visi vienodi: žydai, graikai, dori ar nedori bendradarbiai. Kaip jie gyvena, kokį vardą turi, jam nesvarbu - tai jų „privatus" reikalas. Tik tada, kai biznio draugai viešai susikompromituoja, jis bando juos „aptvarkyti" arba apginti prieš kitus. Jei žmonės jam vis dėlto neišvengiamai reikalingi, jis ras priemonių juos reabilituoti. Žemesnių polinkių partneriai jam labiau praverčia už aukštos moralės žmones. Tokie ramsčiai visada būna naudingesni, nes, dangstomi galingos pinigo rankos, gali atlikti pačias nešvariausias operacijas.

Visai kitoks jis savo privataus ekonominių reikalų sekto-

riuje. Čia moralinę jėgą jis apskaičiuoja bizniškai. Jis ieško sąžiningo kasininko, buhalterio, darbininko. Jeigu ir jo tarnautojai elgsis su juo, kaip jis su kitais elgiasi, „nugalėdamas" (ne apstatydamas!) - jo reikalai gali pašlyti. Nešvaraus biznio partnerių jis neįsileidžia ir į savo namus, nepalaiko su jais šeimyniškų ryšių, nenori turėti su jais intymių reikalų. Geriau jis „perka" kitą šeimą, kurioje su jais gali susitikti - laisvų papročių šeimą, - kur daug kas leistina. Vieno biznieriaus žodžiais, tai „kaip gera kava, kaip torto gabaliukas". Savą šeimą jis nori matyti laisvą nuo moralinio purvo, kuriame maišosi jis ir jo „draugai".

Utilitaristo sprendimai ir veikla remiasi *dabartimi.* Ateitis jam tiek reiškia, kiek atsiremia į dabartį. Dabartį jis laiko pradiniu tašku ir kiekvieną *esamumą* linkęs palaikyti. Jis nėra konservatyvus - nebijo keisti padėties, jeigu ji žada tam tikros naudos. Jis bijo tik esminių pasikeitimų, nes tai sumaišo visus jo apskaičiavimus, apverčia aukštyn kojomis esamą padėtį. Kas kita kasdieniai pasikeitimai; jie leidžia susidaryti perspektyvą, pritaikyti savo planus. Dėl to, jei reikia ką keisti, tai geriau keisti *evoliucijos,* bet ne revoliucijos keliu. Čia jis mato galimybę dar kai ko išvengti, prie kai ko prisitaikyti, kai ką savo įtaka pakeisti.

Utilitaristui palankiausia yra *liberalinė* ūkio sistema. Dėl jos jis kovoja visomis priemonėmis. Ne dėl jos pačios, ne dėl tų teisių, kurios gali būti brangios kiekvienam žmogui, bet dėl asmeninio išskaičiavimo. Suvaržyta sistema jam - esminė veiklos kliūtis, pro kurią sunkiau byra į rankas auksiniai. Tačiau jis neprapuola ir suvaržytoje ūkio sistemoje. Jeigu jam pavyksta prieiti prie valdžios, tada tuos pačius varžtus nemažiau sėkmingai jis sugeba panaudoti savam reikalui.

*Kovoti,* jei reikia, utilitaristas nebijo. Tačiau asmeninė kova jam neapsimoka. Į atvirą kovą jis pats nelinkęs eiti arba jei eina - tai santūriai ir atsargiai. Pagrindinę ataką jis nukreipia į svetimą sritį, sakysim, politinę.

Jis meistras kovoti svetimais ginklais ir svetimomis rankomis, o pats lieka kovos užkulisyje. Iškilus į viešumą skandalui apie jį patį, utilitaristas visomis priemonėmis stengiasi jį nuslėpti. Viešumos ir tada jis neapleidžia, priešingai - stengiasi dar labiau dalyvauti. Jis nori sudaryti įspūdį, kad jam daromi priekaištai neturi pagrindo. Tuo tarpu tuos, kurie jo klaidas kelia viešumon, jis bando įstumti į „keblią padėtį". Norėdamas nukreipti dėmesį nuo savęs, jis stengiasi savo priešus pulti visuomenės priešų vardu, ieškodamas juose net esminių klaidų. Jo veikimas šiuo atžvilgiu labai *subtilus*, gerai parengtas ir pridengtas. Jei priešui pribaigti per maža paprastų visuomenės talkininkų, panaudodamas asmeniškus ir visuomeninius motyvus jis sudomina visuomenės veikėjus.

Kovodamas už savo būvį ir veikdamas utilitaristas yra tipiškas *materialistas*. Gindamas savo vardą, jis visų pirma gina savo „verslą". Atstovaudamas idealistinei pasaulėžiūrai, jis siekia pelno: idealistinį naivumą lengviau išnaudoti. „Idealisto" firma jam pačiam praverčia kaip priedanga. Pagaliau ši pasaulėžiūra, jeigu jai atstovauja didžiausios masės, padeda jam susidaryti dėkingą užnugarį. Bet su pačiu idealizmu, juo labiau su religine dvasia, visa tai neturi nieko bendra. Utilitaristo religingumas būtų paradoksas, o dažnai - veidmainystė. Jis pats gali save tokiu laikyti, net nejausti didesnių sąžinės moralinių konfliktų, tačiau tai patvirtina ankstesnį teiginį, kad biznieriai pasižymi dideliu dvasiniu bukumu. Vienas jų pats prisipažįsta turėjęs baigti savo religinį praktikavimą; jis jautęs einąs nemoraliu keliu, bet atsispirti pagundai neįstengęs. Jeigu sekmadienį ir ateidavęs į bažnyčią, tai nepajėgdavęs „išsipagirioti" iš biznio reikalų. Tiek pasisiūlančių progų, tiek galimybių ir tiek darbo, kad apie kitką galvoti nebeįmanoma. Net mišių tyloje gimsta mintys, švysteli nauji galimi „pasisekimai". Tokioje sistemoje, jo žodžiais, nėra biznieriui kito kelio, kaip pačiam klampoti purvu ir kitus į jį stumti. Tokia esanti

materija, kuriai tenka tarnauti! Jei būtų griežti įstatymai, vieninga ir aiški viešoji nuomonė, būtų ugdomos moralinės biznio tradicijos - gal galėtų būti kitaip.

### 2. *Egotistas*

Egotistą skiriame nuo egoisto. Egoistą suprantame kaip *savanaudį*, ieškantį ne tiek garbės, kiek naudos. O egotistas nėra tipiškas savanaudis; jam ne nauda, bet *garbė* yra aukščiausia asmeninė vertybė. Savasis *aš* (*ego*) jam tampa svarbiausias visų veiksmų ir pastangų matas. Jis nori būti visų vertinamas, pripažįstamas. Savojo asmens iškėlimas sudaro pagrindinį visuomeninio reiškimosi motyvą.

Tiesiogine prasme egotistas siekia garbės *sau*. Jis ieško progų, kuria situacijas, kalbasi, pasirenka darbą, panaudoja priemones ir draugystes vienam pagrindiniam tikslui - kad galėtų *save* iškelti. Garbės ieško ir kiti - pedagogai pasisekimo, rašytojai ir teatralai visuomenės pripažinimo. Asmeninis vardas jiems dažnai svarbiausias dalykas. Ir jie nori būti populiarūs, visų gerbiami, vertinami ir pripažįstami. Kunigas taip pat siekia *garbės*, tik jam pirmiausia rūpi Dievo garbė; tačiau dažnas kunigas yra labai jautrus ir asmeninei garbei, ypač jei ne iš esmės siekia antgamtinės garbės.

Utilitaristinis tipas stengiasi išnaudoti kiekvieną padėtį, o egotistinis tipas dėl garbės siekia *valdyti*. Valdymo noras gali reikštis įvairiomis formomis. Tikrasis egotistas paprastai siekia aukšto politinio posto, kur kiti jį pripažintų, jam lenktųsi ir jo klausytų. Pasiekęs valdžios, jis stengiasi per *fas nefas* joje *išsilaikyti*. Save jis laiko vieninteliu pašauktuoju, nepakeičiamu, labiausiai apdovanotu gabumais ir pasirengusiu. Kiti egotistinio tipo atstovai valdžios siekia kitomis formomis: jie nori būti įtakingi, turėti savo rankose dvasinio autoriteto aureolę, veikti kitus.

Noras valdyti ir turėti garbės sukuria egotistų psichologijos kompleksą. Jie atkreipia į save kitų dėmesį, sudaro *įspūdį*, stengiasi *pasirodyti*, pozuoti, save demonstruoti. Jie renka įvairias žinias, vartoja įvairius faktus, įsimena daug vardų, techninių terminų (net iš jiems svetimų sričių). Visa tai jiems reikalinga pasirodyti *daug* žinančiais, jeigu ne *visa* žinančiais. Kas iš kokios srities kalbėtų, jie tuoj skuba išlysti su savo „žinojimu" ir stebinančiu tonu iškloti faktus su vardais, datomis, vietovėmis. Jie turi kitus *stebinti*! Kai jie imasi darbo, neriasi iš kailio, kad tik jis būtų atliktas, kaip dar niekas nėra padaręs. „Žiūrėkit, kaip reikia daryti! Niekas taip nepadarė ir nepadarys!" - tarsi norėtų pastebėti. Bet jausdami, kad visą laiką taip dirbti nesugebės, jie greitai palieka kitiems vilkti praktišką darbo naštą, o patys atlieka reprezentacinius vizitus, keliones, priima delegacijas, korespondentus.

Santykius su žmonėmis egotistas nustato pagal asmeninę simpatiją ar antipatiją. Kas jam pagarbą reiškia, jo pranašumą pripažįsta, jam komplimentų nešykšti, į tą ir jis atsižvelgia. Bet kas jį įžeidžia, jo sumanymus kritikuoja ar kuriuo nors būdu jį aplenkia, tas jam priešas. Tokiems jis atsilygina pašaipa, kritika. Jeigu jis rašytojas, tokius savo priešus išvilks į savo herojų galeriją; jei jis bus viršininkas - tokius persekios, „išės" iš tarnybos arba bent neleis niekur pasireikšti, „prasimušti". Kritikuoja egotistas ir šiaip žmones, ir ta kritika ypač skaudi tiems, kurie yra eventualūs jo konkurentai, galį jo žvaigždę sumažinti visuomenėje. Tokie asmenys, jo žodžiais, nieko negali, nieko nesugeba, nesubrendę, netaktiški. Šitoje kritikoje slypi viena mintis, nors ji būtų ir nesąmoninga: tik aš *vienas* esu vertas, aš galiu ir sugebu.

Draugų egotistas neturi, bent sau lygių ir nuoširdžių. Jeigu jis neturi jokios valdžios, lieka vienišas ir izoliuotas. Jei jam pavyksta pasiekti kokią nors valdžią, jo draugais tampa įvairūs pataikūnai, karjeristai, išnaudotojai. Egotistas, kaip toliau ma-

tysim, nesugeba skirti veidmainystės nuo tikro nuoširdumo. Psichologiniu požiūriu jis yra savotiškas nebylys: jis neskiria juoko nuo tikrovės, nuoširdumo nuo režisūros.

Utilitaristo veikloje vyrauja veiksmas, o egotisto - *žodis*. Jis žodžio žmogus, gimęs kalbėti, pasakoti, piešti situacijas. Jis nerimsta, negalėdamas kalbėti ir, priešingai, atgyja, turėdamas progos pasireikšti žodžiu. Kalbėjimo noras jam nėra išvidinis, kad save išsakytų kam nors; kad savo sielvartus, nerimą išpasakotų; kad kokius svarbius ir esminius klausimus išsiaiškintų. Ne! Jį kankina noras kalbėti ir taip save iškelti. Visų pasakojimų centre - paprastai jis pats: arba jis ką darė, arba buvo nepakeičiamas dalyvis. Jis pasakoja su poza, režisuodamas toną, gėrėdamasis savo žodžiais. Viskas vyksta kaip romane - nepaprasti įvykiai, nepaprasti partneriai, nepaprasti jo paties pareikšti žodžiai! Jeigu tai nepasakoma, tai bent toks įspūdis turi susidaryti. Kartais jis mėgsta kalbėti apie planus, kuriuos turės realizuoti; įspūdis taip pat sudaromas stiprus, ir, jeigu to žmogaus nebūsi pažinęs iš arčiau, gali atrodyti, kad tik jis iš tikrųjų tuos planus gali realizuoti. Tie jo planai yra tušti, vien paradiniai žodžiai. Per ilgesnį laiką įsitikinsi, kad jo žodžiai neatitinka veiksmų.

Egotisto žodžiai ir kalbos neatspindi problemų. Jis jų neturi. Jis ne problemų, bet *faktų* - konkrečių faktų žmogus. Dėl to jo kalbos būna ne vientisos; jis greit nutraukia bet kokį dėstymą, padėties apibūdinimą. Padėtis jam paprastai „aiški"; jo sprendimai iš anksto suformuluoti, tačiau jie pagrįsti ne asmenišku svarstymu, o iš kitų pasiskolinti, išgirsti ar išskaityti. Dėl to jam nebūdinga bendrai spręsti klausimus ir apskritai dalyvauti dialoginiame pašnekesyje. Kalba jis visuomet *vienas*, neleisdamas kitiems kalbėti arba greit kitus nutraukdamas. Jis turi „viešpatauti" kalba, į jį turi būti nukreiptas visų klausančiųjų dėmesys.

Dirbti egotistas nemėgsta. Ypač jam nepatinka ilgų pas-

tangų reikalaujantis darbas. Padėti kitiems - dirbantiems - jis gali, ypač atliekant techninį darbą, bet ir tuo atveju, jei mato, kad jo pagalbą labai vertini ir jo sugebėjimus laikai šiame darbe nepakeičiamais. Dirbti iš asmeninio užsidegimo egotistas negali. Jis neturi idėjų, kurios iš vidaus jį kaitintų, nepajėgia įsijausti į objektyvų visuomeninį reikalą. Į visus jo neliečiančius reikalus jis žiūri per savo asmens prizmę. Savęs jis neaukos dėl kitų reikalų. Jis nesiims to, kas pranoksta jo jėgas, kas jam gali būt per daug. Jis tinka atskiram, daliniam reikalui, atskiram darbui, bet ne sričiai, kur susikaupia daug reikalų. Dėl to jo visuomeninis pareigingumo jausmas yra negilus ir nepilnas. Jo visuomeninė *atsakomybė* siejasi su asmenine savisauga ir savigarba. Visuomenės bėdos jo nejaudina, nebent jos paliestų jo asmenį. Dėl jų jis nesisieloja. Pakalbėti, sudaryti įspūdį, kad jam tie reikalai rūpi, jis gali, bet tai žodžiai, o ne efektyvus rūpestis.

Egotistas save laiko gimusiu aukštesniems dalykams (*ad maiora natus*). Jis niekina „vidutinį" žmogų, kuris eina į gyvenimo sūkurį, ir atvirom rankom bando gydyti paprastas ir užsisenėjusias žaizdas. Jis nenori būti tokiu visuomenininku. Visuomenė, žiūrint į ją iš artumos, jam atrodo atstumianti. Jei reikia ją veikti, geriau veikti „iš aukštumos", su ja pačia tiesiogiai nesusiliečiant, į ją nesimaišant, į jos žemumas nenusileidžiant. Egotisto meilė žmonėms, jeigu jis iš viso jos turi, paremta protu, bet ne širdimi. Jis daro gera atsižvelgdamas į tam tikrą racionalumą o ne iš širdies, kuri nežino ribų, kuri jas pranoksta, gal ne visur racionaliai pasirenka priemones, gal net save sunaikina. Jeigu egotistas yra kunigas, tai šitą jo meilę žmonėms galima apibūdinti kaip *teologinę* - principo nustatytą, bet ne *evangelinę*.

*Protiniai egotisto gabumai* dažniausia būna mechaniški, *atminties* gabumai. Jis puikiai išmoksta tekstus (dainas, eilėraščius, įstatymų paragrafus, faktus, datas). Jis gabus kalboms.

Tačiau jam sunku, kaip sakyta, spresti problemas, iškelti idėją, pastebėti psichologines visuomenės nuotaikas. Jam nebūdingi loginiai ir psichologiniai gabumai.

Gabumai kalboms, būdingi egotistams, yra gabumai formai, o ne turiniui. Kalbų jis mokosi ne dėl to, kad jį domintų minčių pasaulis, atsiveriantis per kitas kalbas. Kitos kalbos jam įdomios, kaip nauja minčių reiškimosi *forma*. Jis ir jų mokydamasis daugiau kreipia dėmesį į kalbinius niuansus, į frazeologiją. Svetima kalba patenkina ir jo norą reikštis žodžiu, o kartu parodyti savo pranašumą prieš tuos, kurie tų kalbų negali išmokti. Reikia pastebėti psichologų teigimą, kad gabumas svetimoms kalboms nėra dvasios vientisumo ženklas; kalba jiems nėra suaugusi su visa jų dvasia, ji - kaip vargonų registras, kaip automobilio bėgis, lengvai mechaniškai pakeičiama.

Būdamas formos žmogus, egotistas neskiria didesnės reikšmės ir savo žodžio turiniui. Jo žodis neturi objektyvumo. Jį galima laikyti tam tikra prasme menišku, surežisuotu, perdėtu, įvairioms padėtims pritaikytu. Egotistas politikas savo žodį sudemagogina; pedagogas - per daug susugestyvina, rašytojas - subutaforina, susimbolina; artistas - surežisuoja, kunigas - padaro per daug moralizuojančiu. Šitą žodžio „pertempimo" laipsnį sunku tiksliai nustatyti. Aišku, kad kiekvieno tipiško egotisto žodis neturi realaus pagrindo. Jis lankstus, prisitaikantis ir pritaikomas pagal asmeninį reikalą. Todėl dažnai jis prieštaringas. Kontrastai jį iš viso domina. Jis mėgsta kontrastiškus įvykius, ypač anekdotus, kur atsispindi išvirkščias gyvenimas. Ir kitus jis kritikuoja ne iš esmės, bet tik tai, kas jų gyvenime jam užkliūva, kaip priešingumas. Kontrastais pagrįstas ir egotisto gyvenimas: vienoks jis yra, kitokiu rodosi. Jis niekad neatsiveria, net labai artimiems žmonėms. „Kas mano galvoj ir širdy, tu niekad nesužinosi" (Kreivėno žodžiai žmonai iš V. Ramono romano „Kryžiai").

Ne tik žodžiu, bet ir elgesiu egotistas lieka formos žmogus. Didelę reikšmę jis skiria savo išorei, elgsenai, apdarui. Jis manieros, pasirodymo, etiketo žmogus. Susikalbėti su juo galima dėstant ne reikalo esmę, bet per jo išdėstymo formą. Jis per daug nesigilina į turinį. Jį galima laimėti ir palenkti tik gera forma, geru žodžiu, nors jis būtų ir dirbtinis. Tavo intencijos, tavo slapta mintis jam nesvarbu (jis to nejaučia). Jei mokėsi atsižvelgti į jį, jį paglostysi, pagerbsi, jis darysis sukalbamas. Būdamas viršininkas, egotistas daugiau žiūri į formalią dalykų eigą ir tvarką; retas egotistas nėra formalistas.

Formos žmonės nėra originalūs ir savarankiški. Originalumu nepasižymi ir mechaniškų gabumų žmonės. Jie sugeba *perimti*. Jie lengvai išmoksta svetimas kalbas, jie lengvai perima kitų idėjas. Kitais jie seka, net patys nejausdami. Jie perima kitų manieras, kalbos stilių, net aprangos, šukuosenos ir kitas formas. Jaunesni seka savo mokytojus, profesorius, vyresni - kitus autoritetingus ir įtakingus asmenis. Būdamas originalus ir norėdamas negalėtų kitų sekti. Originalumas nepakartojamas, dėl to originalūs žmonės sunkiai prisitaiko, keičia savo kalbos ir elgsenos stilių, sunkiai išmoksta svetimą kalbą. Gabumas perimti rodo, kad egotistai turi stiprią regėjimo ir klausos atmintį (ir iš viso mechaniškus atminties gabumus). Jie puikiai įsidėmi kartą matytus žmones, vaizdus, filmus, girdėtus pokalbius. Jie gali apibrėžti susitikimo aplinkybes, vietą, elgesio smulkmenas, gali pakartoti kitados išgirstas pašnekesio frazes, net patį kalbos toną. Jie turi gabumų imituoti kitų kalbą, eiseną, laikyseną.

Natūrali neoriginalumo pasekmė yra dažnas egotisto kaitaliojimas savo išorės formų, net savo minčių ir pažiūrų. Stipriai sukritikuoti, jie lengvai atsisako savo minties ar plano. Jie ypač neatsparūs tokiai kritikai, kuri paliečia jų garbę. Pasakyk, kad šis planas tau garbės neteiks, priešingai - jis tave pažemins, ir jis negalvodamas jo atsisakys. Abstrakti jo asmens planų

kritika - objektyvi kritika - jo taip greit neįtikins. Tokiu atveju jis ilgai ginčysis ir nesileis nuginkluojamas. Galima jį įpainioti ir į nevykusius reikalus, jeigu jie pakeis jo asmeninę ambiciją. „Būtų negarbė tau nusileisti, būtų pažeminimas perleisti iniciatyvą į priešų rankas!" - šitas motyvas taip pat gali pakeisti jo nusistatymą.

Ilgainiui egotistas patiria, kad be savo aiškios ir pastovios nuomonės jis daug ką praranda. Tada jis išgyvena didelį netikrumą ir net baimę, ypač kai reikia priimti svarbesnius sprendimus. Šitos baimės ir netikrumo nejaučia tik jauni, dar neprityrę ir karšti egotistai. Užimdami atsakingesnes pareigas, jie ne kartą šauna pro šalį, sukelia nesusipratimų, bando pasiteisinti, padarytus sprendimus taisyti - ir prieštarauja patys sau. Stipriai užpulti, jie bando kalbėti ką kitą, nei buvo pasakę; savo pareiškimus stengiasi patikslinti; kaltina kitus blogai supratus. Rezultatas būna toks, kad apie tą patį dalyką įvairiems žmonėms jie pasako visai skirtingus dalykus. Kas egotisto nesupranta, laiko jį melagiu, piktos valios žmogum, o iš tikrųjų jis yra tik nelaimingasis, patekęs vieton, kurioje jo nevientisumas ir nesavarankiškumas per daug krinta visiems į akis.

Jausdamasis savarankiškas, egotistas visuomet laukia patarimų. Nors jis pats nori vadovauti ir tariasi vadovaująs, tačiau jis visuomet yra kieno nors kito vadovaujamas. Kas nors kitas jam turi suplanuoti, paruošti, nulemti - tada jis *savo vardu* vykdo. Pats nebūdamas išminties žmogus, jis ieško už save išmintingesnių. Tačiau, jo nelaimei, dažniausiai randa gudrius, suktus ir klastingus patarėjus, kurie jo vardu stengiasi įvykdyti savo planus. Šita nelaimė lydi ne vieną egotistą. Sąžiningi ir teisingi patarėjai jam neįtinka, nemoka glostyti jo ambicijos, nepataikauja, priešingai - savo teisumu ambicinius veiklos proveržius stengiasi valdyti, nevientisą galvojimą padaryti logišką. Kaip tik dėl to egotistai paprastai pasirenka tokius savo bendradarbius, kurie nevengia pataikauti, pritarti

nevykusiems jų planams, jų ambiciją pakurstyti, bet kartu juos piktai, nesąžiningai ir negarbingai išnaudoti savo utilitaristiniams tikslams.

Egotistą galima iš dalies apibūdinti kaip *valios* žmogų. Jis nori veikti. Jam patinka valios žmonės, įvairūs herojai, ypač kariškiai (jeigu jis pats toks nėra). Kariškos būdo savybės, disciplina, blizgesys jį svaigina. Magina jo valią ir bet kokia valdininko veikla; jis nori būti viršininkas, kurio beatodairiškai klausoma. Savo valią jis pabrėžia ir linkęs nepaisyti kitų valios, ypač žemesniųjų. Jo valiai vadovauja ne protas, o ambicinis instinktas. Ji greit palūžta, susidūrusi su kliūtimis. Jis nėra *idealus* valios žmogus, kuriam dėl idėjos nebaisu paaukoti net gyvybę. Egoistas nori būti valios herojumi be asmeninio heroizmo pastangų.

Prie gyvenimo egotistas prisirišęs visomis savo gyvybės šaknimis. Mirtis ar liga jam didžiausia nelaimė.

Jis daro visa, kad gyventų *sveikai* ir *ilgai*. Dėl to jis gana tvarkingas: nepersidirba, nepervargsta, išlaiko reguliarumą ir saiką. Svarbiausia jam: „žiūrėk savęs!" Viskas gali griūti, tik ne aš! Dėl to jis stengiasi pats apsirūpinti. Jis reikalauja sau erdvės, gero valgio, atvangos, džiaugsmo, laisvės ir malonumo. Jis nesivaržo dėl laiko, pramogų ir darbo. Mėgsta linksmą kompaniją, pobūvius, geras vaišes, malonius priėmimus, reprezentacines keliones. Netikrais laikais jis skiria daug reikšmės egzistencijos reikalui - „ką valgysi ir kuo apsirengsi". Jis nevengia daryti sau atsargų ir labai šykščiai jas kam nors skiria. Dovanas jis iš visur priima ir vaišinasi pas visus, bet pats negreit tuo pačiu atsilygina. Tačiau jei ką jis vaišina ar dovanų teikia, - stengiasi išlaikyti „fasoną", kad būtų išgirsta visose kertėse.

Egotisto požiūris į ekonomiką, ypač pinigų, skiriasi nuo utilitaristo. Pinigas jam nėra savaime tikslas. Tačiau kaip kiekvienai valdžiai pinigas yra būtina priemonė, taip egotisto valdžios geismui patenkinti jis reikalingas ir ieškomas. Kaupdamas pinigus jis siekia turėti daugiau galios, palenkti žmones, susi-

rasti talkininkų ir bičiulių. Kitu, išvidiniu būdu, negalėdamas jų susirasti, jis daro „papirkimus". Jis galvoja: kam pinigą duosiu, tas man tarnaus, jausis nuo manęs priklausomas. Jeigu savo kapitalo neturi, jis stengiasi bent kitų kapitalu šia prasme disponuoti arba prieiti prie sumų, kurios skirtos kitiems paskirstyti. Jis ir čia galvoja: nesvarbu, kad pinigas ne mano; jei aš paskirstau, vis dėlto nuo manęs priklauso. Tai jis mėgsta net pabrėžti, realiais veiksmais parodyti. Tiems, kurie jam nesilenkia, jis nelinkęs duoti pinigo, nors jiems ir labiau jo reikėtų, nei tie, kurie jam pataikauja.

Žmonių vertingumą jis suvokia labai asmeniškai. Vertingi tie, kurie jam atsidavę. Objektyvią žmonių vertybę jam sunku suvokti. Kaip visiems valdžios žmonėms, taip ir jam svarbiau žmonių *kiekybė* ir jų beatodairiškas ištikimumas jam. Tai yra formalus ir mechaninis žmonių vertinimo mastas. Formaliai jis suvokia ir *autoritetą*. Kas turi rangą, kas hierarchinėje viršūnėje, tas jam ir autoritetas. Tokį autoritetą ir jis pats siekia turėti. Asmenybiškumas jam neatrodo svarbus. Jis ir savo bendradarbius vertina ne pagal asmenines savybes, bet pagal jų santykį su formaliu rangu. Dėl to jis visuomet yra šališkas, *partinis*. Jam yra tik dvi žmonių kategorijos: ištikimieji ir priešai. Su „priešais" jis kovoja ir šitai kovai ieško šalininkų bet kuriame fronte. Visi, kurie nemėgsta jo asmeniškų priešų, nesvarbu kas jie būtų, yra jo draugai. Kovoja jis ne su žmonių idėjomis, bet su jais pačiais. Asmens jis neskiria nuo jo klaidų ar pažiūrų. Kovoja jis ne per kitus, kaip utilitaristas, bet *pats*. Būdamas formalistas, jis stengiasi formaliai pasmerkti savo priešus. Tam stengiasi surasti ir formalių kaltinimų. Kaip autoriteto šalininkas, jis savo kovoje apeliuoja į aukščiausius autoritetus arba remiasi savuoju formaliu autoritetu. Jis neieško daug argumentų - gana, kad pasmerkia ar gali pasmerkti autoritetas. Priemones pasirenka daug nesivaržydamas. Tačiau jis mano, kad veikia objektyvios tiesos, o ne ambicijos veda-

mas. Kas objektyvu ir subjektyvu, ypač kovojant, jam sunku išskirti. Kas jam asmeniškai atrodo ar reikia, kad atrodytų kaip neteisybė, tas ir turi būti objektyvi neteisybė.

Kovoja egotistas už *dabartį*, už esamą padėtį. Jis yra *dienos* žmogus. Jis renkasi garbę, skina pergalės laurus iš to, kas šiuo metu galima. Ateitis jam ne taip svarbi. Jis *dabartininkas* pilna to žodžio prasme. Besivaikydamas dabarties laimėjimų, jis neįžvelgia ateities ir ateičiai dažnai pralaimi. Jis palaiko tai, kas jau yra, gina esamas vertybes, tradicijas, turimą autoritetą. Jis konservatorius, saugotojas įprastinių, formalių dalykų. Jis pritartų pažangai ar pakeitimams tik tuo atveju, jeigu jie padidintų jo autoritetą, jei pašalintų jo konkurentus ir jį į aukštesnį postą iškeltų.

Egotistui galima pritaikyti Sigridos Undset žodžius, pasakytus apie vieną savo romano veikėją: „Žmonės sako, kad jis neprotingas; aš pasakyčiau priešingai - jis protingas, tačiau jo puikybė didesnė už jo protą". Puikybė yra pagrindinė egotisto savybė. Dėl jos jis gali sunaikinti kitą žmogų ir sugriauti visuomenės reikalus. Net būdamas dvasininkas, egotistas, puikybės ir garbės vedamas, eina ne kartą griauti pačios Bažnyčios reikalų. Blogiausia, kad jis to nejaučia - netgi tariasi juos ginąs. Jam tinka Kristaus mintis: ateis laikas, kada užmušinėdami Dievo pranašus, tarsitės tarnaują Dievui. Puikybė egotistą padaro perversišką ir veidmainišką. Jis tariasi kovojąs už tiesą ir teisybę, o iš tikrųjų jo kova yra asmeninės ambicijos reikalas. Visuomenė dėl jo kovos kenčia ir objektyvus gėris pažeidžiamas. Tačiau jis pats gali būti nekaltas. Jis nejaučia tos objektyvios žalos, kylančios iš jo elgsenos. Dėl to subjektyviai jį pasmerkti būtų neteisinga. Jeigu apskritai kovoje reikia skirti asmenį nuo jo klaidų, tai itin tinka kovai su egotisto veiksena. Objektyviu požiūriu dažnas jo žygis vertas nepritarimo ar net pasmerkimo, tačiau subjektyviai tenka jį suprasti ir bent asmeniškai nesmerkti.

*3. Idealistas*

Idealistu vadiname tokį žmogų, kuriam aukščiausia gyvenimo vertybė yra *idėja*. Idėjai jis pavergtas, jai tarnauja, pagal ją veikia, savo gyvenimą jai palenkia.

Idėjos žmogus iš esmės skiriasi nuo faktų ir įvykių žmogaus. Idėjos yra abstrakčios, faktai - konkretūs; idėjos laisvos, faktai - suvaržyti datų, vietos; idėjos antlaikinės, pranokstančios tikrovę, faktai - priklausomi nuo laiko ir erdvės; idėjos reikalauja reflektuojančio, kontempliacinio proto ir jausmo, faktai - tik atminties. Kaip tik dėl to idėjos žmogus nesitenkina viena plika tikrove ir jos įvykiais. Tikrovę jis pažįsta ne tik iš realių faktų, bet ją jaučia ir išgyvena giliau ir betarpiškiau. Penkių pojūčių patirtis jam dar ne viskas; jis eina toliau - ieško minties ir prasmės, kuri tikrovę veda. Jis neskaldo tikrovės, kaip faktų žmonės; jis priima faktus ne analitiškai, bet sintetiškai, suvokia jų visumą. Jis atsižvelgia tik į nepraeinančius faktus, į pagrindinį principą, visa kita faktų medžiaga jam neįdomi. Tad tikrovės įvykius jis paverčia idėjinėmis kategorijomis. Ir kai tą tikrovę reikia vėliau apibūdinti, jis neima konkrečios ir istorinės faktų medžiagos, o kalba tipiškais tos tikrovės vaizdais, išvestiniais, pagrįstais išvadomis, kurias jis padarė iš pačių faktų ir iš gilesnio jų įžvelgimo.

Juo daugiau idėjos žmonės skaito ir stebi gyvenimą, juo idėjiškai labiau pilnėja. Jų išgyvenimai, refleksijos gausėja, savarankiškas galvojimas darosi brandesnis, pilnesnis ir originalesnis. Mokykloje ar tuoj ją baigę jie dar buvo kiek priklausomi nuo savo mokytojų ar žymesnių autorių, o po tam tikro laiko visai nuo jų atitrūksta. Svetimos idėjos dabar gali jų galvojimą tik paremti, pailiustruoti, sustiprinti, bet jų neiškreips ir nesuskaldys. Jie tampa ne tik originalios galvosenos, bet ir išraiškos: sukuria originalų savo stilių, kuris tik jiems vieniems būdingas. Tuo tarpu faktų žmonės, jeigu jie rašo, primargina

savo raštus citatomis, kompiliuoja ir plagijuoja mintis, jų nepraturtindami niekuo savu. Jų mokslinio darbo metodą ir sistemą taip pat nulemia išimtinai svetima medžiaga, išrinkta iš daugelio svetimų autorių. Jie ir savo stiliaus niekad nesukuria, nors būtų sulaukę reikiamo amžiaus.

Idėjos žmogus, kai naudojasi svetimomis mintimis, atsižvelgia į tai, *ką* jomis norima pasakyti. Jis pats randa būdą, kaip tą svetimą mintį perduoti kitiems. Ir jis išsireikš savaip, nepažeisdamas svetimos minties esmės. O faktų žmogus aklai laikosi konteksto, laikosi to, *kaip* pasakyta. Jis kartoja frazes, posakius, norėdamas kitą teisingai suprasti ar perduoti kito mintis. Idėjinis žmogus prisimena tik pačią vedamąją mintį: frazių jis neatsimena (neturi mechaniškos atminties).

Idėjų ir faktų žmonės skirtingai reiškiasi net toje pačioje profesijoje. *Mokytojas*, faktų žmogus, bus geras dalyko dėstytojas: įkals mokiniams į galvą daug žinių, datų, įvykių, privers juos pamokas iškalti, reikalaus aklai laikytis vadovėlio, pagal jį atsakinėti, kartais net tais pačiais žodžiais (frazės saugojimas!). Jis stebins mokinius savo žinių gausumu, bet jų nežavės ir jiems nevadovaus, nes jis yra šaltas faktų vergas, nuobodus ir sausas. Tuo tarpu mokytojas, idėjų žmogus, bus daugiau auklėtojas: stengsis mokiniams duoti vedamųjų gyvenimo gairių, įves juos į idėjų pasaulį, plės dvasinį jų akiratį, juos užburs savo šiluma ir žavės savo giliu bei plačiu žvilgsniu į visus dalykus.

Faktų žmonės gali būti neblogi istorikai, ekonomistai, teisininkai, net literatai, bet jie reikšis kitaip, negu jų kolegos idėjininkai. Kaip *istorikai* jie dėstys plikus faktus - sausus ir šaltus, pateiks gausybę vardų ir datų. Tačiau visas jų dėstymas ar raštas bus nevieningas, kažkuo nesujungtas, per autoriaus minties prizmę neperleistas. Idėjininkas toje pačioje istorijoje ieškos vedamųjų idėjų, domėsis istorinėmis asmenybėmis, jų įtaka tiems laikams, į įvykius atsižvelgs pagal to meto gyvenimo visumą. Idėjininkas istorijoje ieškos gilesnių priežasčių,

padedančių įvykius pilniau suprasti, net pačios istorijos prasmės. Pirmųjų istorija bus daugiau istoriografiška, antrųjų - daugiau istoriosofiška.

*Ekonomistai*, kaip faktų žmonės, tenkinsis ūkinio gyvenimo faktų konstatavimu, jų sugrupavimu ir pavertimu tam tikra sistema. Tuo tarpu idėjininkai nesitenkins ekonominio gyvenimo patirtimis ir logiško ryšio nustatymu tarp atskirų ūkio gyvenimo faktų. Jie, kad ir remdamiesi tikrove, joje nepaskęs, bet ieškos pagrindo ekonominiams faktams aiškinti ir pagrįsti. Idėjininkas ekonomistas ūkio istorijoje įžvelgs ir tą aplinkybę, kad ne vien medžiaginiai faktai lemia žmogaus gyvenimą, bet tam gyvenimui turi įtakos idėjos ir nelygstami amžinojo Ethoso principai. Dėl to jis ieškos naujų ir tobulesnių ūkinio gyvenimo formų.

*Teisininkas*, kaip faktų žmogus, daugiau remsis teisiniais įvykiais ir pozityvios teisės normomis. Teisėje jis įžvelgs tik valdžios valią ir įsakymą. Teisinga jam bus tai, kas dera su pozityviu įstatymu. Teisingumo, kaip idėjos, jis neieškos, nes visoje jo galvosenoje vyrauja kodeksai ir paragrafai. Idėjininkas, kad ir kaip vertintų teisės faktus, jais nesitenkins. Suprasdamas fakto atitikimą teisei, jis vis dėlto gyvai jaus amžinojo teisingumo reikalą. Dėl to pirmaeiliu savo uždaviniu jis laikys išsiaiškinti teisės esmę, jos kilmę, nekintamus jos šaltinius. Susidurdamas su pozityvinės teisės nuostatais, jis nesitenkins konstatavimu, kad įstatymas atitinka visiems atskiro krašto teisės sistemos reikalavimus. Jis dar žiūrės, kaip juos derinti su objektyviu teisingumu ir teise, kaip „gėrio ir teisingumo menu" (*ars aequi at boni*).

*Menininkas*, faktų žmogus, savo kūryboje tikrai laikysis realios tikrovės. Dailininkas „fotografuos" gamtą ir žmones. Literatas atpasakos išgirstus ar paties pergyventus įvykius; jis nevengs kitus autorius pamėgdžioti ar net kopijuoti. Faktų žmogus galės būti neblogas svetimų autorių vertėjas. Kaip lite-

ratūros istorikas jis bus tik meninių faktų registratorius, nepajėgs duoti dvasinio literatūros raidos pjūvio, neparodys idėjinių ar meninių srovių kūryboje. Kiekvienas šio tipo menininkas nepajėgs atsikratyti savo atrastos ar pasiskolintos formos; jis kartos savo frazę, kompoziciją, formą. Tuo tarpu idėjininkas menininkas kurs tiek turinį, tiek formą. Jis nevengs mokytis iš didžiųjų meistrų, stengsis juos pažinti ir išstudijuoti, bet tai nė kiek nekliudys jam likti originaliu. Neturėdamas mechaniško proto, klausos ir regėjimo atminties, jis ir norėdamas negalės prisiminti kito autoriaus minčių, vaizdų, motyvų. Jis bus nepakartojamas kūrėjas, nes ir pats negalės kartą surastos formos antrą sykį pritaikyti. Jo idėjinis pasaulis ir išgyvenimai plečiasi, įvairėja ir tai savaime atsispindi jo kūryboje. Vertindamas kitų kūrinius, jis nesivers tik jų analize, bet ieškos sintetinės kūrinio visumos, ieškos analogijų ir dvasinės giminystės su kitais.

Faktai lemia egotistą, o idėjos idealistą - jo veikseną ir galvoseną. Idealistą galima pakeisti tik tada, kai pervertinamas jo idėjų pasaulis. Jis gali pasikeisti, pasidaryti konvertitas, gali išsižadėti savo pasaulėžiūros ir religijos. Bet tai daroma ne mechanišku būdu, o giliai permąsčius, savo idėjas pervertinus. Faktų žmogui tokiu konvertitu pasidaryti neįmanoma. Jo atsivertimas negali būti išvidinis, nuoširdus ir gilus. Jis gali pakeisti tik išorinę savo laikyseną, savo santykius apriboti, juos tam tikram laikui perlaužti, jis gali prisitaikyti. Net šitokio jo pasikeitimo motyvai ne išvidiniai, bet ambicija pagrįsti.

Idėjos žmogus save iš viso *keičia*, savo gyvenimą derina prie minties ir idealinių vertybių. Iš prigimties jis gali turėti charakterio kampuotumų, jaunystėje gali būti jį pavergusios kai kurios ydos, tačiau per ilgesnį laiką jis save išlygina, pasidaro vieningas, suformuoja savarankišką asmenybę. Jis linkęs keistis ne tik pats, bet keisti ir visą gyvenimą. Kaip utilitaristui veikti reiškia naudotis ir išnaudoti, egotistui - valdyti ir savo padėtį išlaikyti, taip idealistui - kovoti, taisyti, *reformuoti*,

žodžiu, padėtį *pakeisti*. Idėjos žmogus savo prigimtimi yra *reformatorius*.

Remdamasis idėja ir objektyviu reikalu, idealistas pasidaro teoretikas. Teoriškumas yra būdingas jo bruožas, kaip utilitaristo praktiškumas ir egotisto - faktiškumas. Idealistas daro įvairias prielaidas, remiasi idealiniais žmogaus nusiteikimais, visuomenės reikalais; jis tiki sugestyvia tiesos ir principų galia, moralės ir gėrio pradų įtaka. Jis mano, kad žmonės tik dėl to šitų dalykų nevertina ir jais nesivadovauja gyvenime, jog pakankamai jų nepažįsta ir į juos neįsijaučia. Jis linkęs juos dėstyti, veikti skaitytojų ar klausytojų protą, ypač jausmus.

Būdami teoriniai žmonės, idealistai eina daugiausia į kultūrinę sritį, į visuomenę, į spaudą ir į tribūną. Dirbdami politikoje, socialinėje ir ekonominėje srityje jie taip pat išlieka daugiau teoretikai, aukštų principų ir idealių sistemų kūrėjai.

Idealisto teoretizavimo polinkis ir reflektyvumas dera vienas su kitu. Jis daug mąsto, vertina įvykius ir žmones, ieško gilesnių priežasčių. Gyvenime jis nepraktiškas, čia jam stinga gabumo ir noro. Tačiau jis pakankamai išmintingas. Būdamas tiesus ir teisingas, jis ne kartą leidžiasi apgaunamas gudriųjų ir klastingųjų; juoba kad jis nelinkęs iš anksto apie žmogų blogai manyti. Tačiau jis žmones stebi, sintetina jų veiklos faktus ir, betarpiškai su jais bendraudamas, ilgainiui susidaro pilną ir teisingą vaizdą. Įsitikinęs žmogaus klastingumu, jis nuo jo nusigręžia ir jokio pasitikėjimo jam daugiau nerodo, daugiau nelinkęs su juo bendradarbiauti. Reformuodamas gyvenimą, jis stengiasi tokius žmones pašalinti iš viešojo gyvenimo, neleisti jiems to gyvenimo daugiau nuodyti, aukštų idealų klastingai profanuoti.

Tačiau idealistas, kitaip negu egotistas, savo garbės netausoja. Jis nesibijo būti apšmeižtas ar apkalbėtas. Jei jis jaučia reikalą, nors šis ir nemalonus, imasi jį spręsti, taisyti, keisti. Valios jis turi, aukų nebijo, nepasisekus nenuleidžia rankų. Tačiau jo

valiai daugiau vadovauja jausmas nei šaltas protas. Jis nėra toks teoretikas kaip gryni racionalistai. Jo protas ir valia yra jausmo tarnyboje, kaip utilitaristo valia ir jausmas tarnauja šaltam ir apskaičiuojančiam protui arba kaip egotisto protas ir jausmas yra palenktas aklai ir ambicingai valiai.

Turėdamas jausmo persvarą idealistas gali daugiau pasišvęsti. Jam nėra taip sunku atsisakyti savo patogumų ir pakęsti nemalonumus. Jis tiki visuomeniniu idealu, idėjos-gėrio pergale, dėl to šitam idealui siekti jis užsidega visa savo impulsyvia prigimtimi. Jis išpažįsta antgamtinį įstatymą, t.y. įstatymą jėgos, atsirandančios iš entuziazmo, iš tikėjimo, kuris kalnus kiloja. Jis yra atviras ir nuoširdus. Spręsdamas reikalus idealistas eina tiesiai, neapskaičiuodamas ir neapsiskaičiuodamas.

Dvasinių galių atžvilgiu idealistai skiriasi vieni nuo kitų. Vienų gali būti stipresnis protas, kitų valia, trečių jausmas. Pagal tai skiriasi ir jų veikimo būdas. Idealistas, turįs daugiau racionalumo, savo veiklą labiau apskaičiuoja. Į gyvenimo blogybes jis reaguoja taip pat radikaliai, kaip ir visi idealistai. Tačiau jis nenori su žmonėmis pyktis ir juos erzinti, jeigu mato, kad jų vis tiek nepataisys. Užimdamas atsakingą postą ir susidūręs su autoritetingų žmonių kliūtimis, jis tą postą paliks, negu leistis į kovą, kuri visuomenę erzintų ir rezultatų nepasiektų. Tačiau ir tuo atveju jis tiki, kad savo tyliu, bet nelauktu pasitraukimu galės atkreipti atitinkamų žmonių dėmesį, kad tie atsakingi žmonės susipras darą netvarką ir iš to padarys išvadas (moralinis idealizmas). Tačiau rezultatai ne visuomet būna tokie, kokių jis nori. Ir tokios jo priemonės dažnai neranda atgarsio, priešingai - kiti iš jo tik pasijuokia. Tada idealistas nusivilia, moja ranka į visuomeninį veikimą ir kovą, laiko bergždžiu dalyku ką nors gera pasiekti (idealistinis pesimizmas).

Jausmo idealistai viską ima, kaip sakoma, ūmiai ir su užsidegimu. Jie supranta, kad blogis visada turi stiprias šaknis, bet niekada nepripažįsta, kad kova negalėtų to blogio išrauti. Pa-

galiau, jeigu jo visai neišrausi, tai bent veikdamas jį sumažinsi, padarysi ne tokį pavojingą. Dėl to jis gali blogus žmones ilgai pakęsti, bent jų blogybes toleruoti. Jis išbando visas priemones jiems sudrausminti. Tačiau kai idealisto dvasioje prisirenka kartumo, tada sprogsta kantrybė: jis pasidaro tiems žmonėms nepermaldaujamai kietas, nutraukia su jais visus ryšius, plaka jų aklumą. Tačiau vienais žmonėmis nusivylęs, jis dar tiki kitais; vienoje srityje nepasiekęs savo tikslo, renkasi kitas veiklos sritis. Vėl apviltas, jis darosi nebe toks entuziastas, tačiau darbo visai nemeta. Tik vis dažniau kyla idealisto nerimas ir netikrumas. Jis nori apsiriboti vienoje kurioje pozityvesnėje srityje, atsidėti vienam kuriam, jo žodžiais, mažiau nedėkingam darbui. Sulaukęs tinkamo amžiaus, jis dalykus ima vertinti ramiau, šalčiau ir realiau. Raminasi, kad jo darbas tėra tik paruošiamasis, kad ne vienu amžiumi ir ne viena karta dalykai pagerinami.

Idealistas, kurio stipresnė valia, veikia iš karto aiškiai ir radikaliai. Jeigu jis turi valdžią, keičia netinkamus bendradarbius arba priverčia juos pasitraukti. Jei jis valdžios neturi, reikalauja ją turinčius tai padaryti arba pats kelia viešumon netinkamųjų moralinę ubagystę (moralinis bekompromisiškumas). Šia savo veiksena jis sukelia didelę audrą, sudaro prieš save didelę opoziciją, įžiebia daug kalbų ir prieštaringų sprendimų.

Idealistas stengiasi skirti klaidingas idėjas ir blogybes nuo jų autoriaus. Šito paprastai nepajėgia padaryti utilitaristas ir egotistas.

Asmuo idealistui yra kažkas šventa. Su ypatingu pietizmu jis žavisi tauriomis, švariomis ir kilniomis asmenybėmis. Ir *autoritetas* jam sutampa su asmenybe. Idealistas nepripažįsta jokių kitų autoritetų, jeigu jie nėra ir asmenybės. Poaukščiai, rangai, padėtis, kurie formaliai iškelia žmones į autoritetus, jam nieko nereiškia. Priešingai, juo formaliai aukščiau pastatytas žmogus, juo labiau jis reikalauja iš jo dorumo.

Niekas jo taip nepiktina, kaip tokių formaliai iškeltų asmenų nedorumas.

Idealistas yra *asmenybininkas* arba, jei norima, autoritetininkas asmenybės prasme. Jis pirmenybę teikia žmogaus *kokybei*, o ne kiekybei. Dėl to visuomeniniame, politiniame ar kultūriniame darbe jis niekad neskaičiuoja, kiek žmonių jam pritars. Idealistas savotiškai niekina masę, būtent - kiek ji yra beformė ir neasmeninė. Jis priešas įvairių režimų ir politinių sistemų, kurios pirmiausia remiasi mase. Priešas jis ir tų visuomeninių ar kultūrinių srovių, vertinančių tai, *ką* žmogus gali, o ne *koks* jis yra. Idealistas nemėgsta ir organizacinių formų, kurios paremtos narių skaičiumi ir techniniais jų sugebėjimais bei tų sugebėjimų ugdymu. Jis labiau skatina bendruomeninio veikimo formas ir laisvus, idėjine dvasios giminyste susijusius *sąjūdžius*. Sąjūdis jungia žmones tarpusavyje tam tikra idėja ir artimais dvasiniais nusiteikimais; sąjūdis pasitiki individualiu žmogaus sugebėjimu ir asmeniniu jo pajėgumu pačiam rasti technines priemones ir būdus.

Laiko kategoriją idealistas suvokia taip pat skirtingai nei utilitaristas ar egotistas. Jis remiasi dabarties nepakankamumu ir ateityje ieško savo idealių vilčių išsipildymo. Dabartį jis kritikuoja, joje mato daug taisytinų dalykų. Idealistas yra *ateitininkas*: ateičiai skirti visi jo planai ir pastangos. Dabartį jis linkęs perlaužti net revoliucinėmis priemonėmis. Dėl to idealistas nepripažįsta kompromisų ir nelinkęs rinktis pusinių priemonių. Vidurio kelią jis laiko neprincipingu.

Idealistas kaip tik dėl to dažnai nori pranokti realias galimybes. Jis atitrūksta nuo pačios tikrovės, pameta žemę iš po kojų. Savo idėjas jis ima skelbti viršum žmonių galvų. Pagaliau jam, kaip sakyta, vis tiek, ar jo idėjos bus dabar realizuojamos, ar ne. Jis parašė, pasakė, suplanavo - tegu vykdo, kas nori. Jam dažnai stinga atsakomybės už savo idėjas. Visuomeninių pareigų jis neprisiima, o prisiėmęs nelabai jas vykdo.

*4. Realistas*

Realistas yra žmogus, kurio dėmesio centre - gyvenimiškoji tikrovė ir jos reikalai, uždaviniai, siekiai, sunkumai. Gyvenimiškoji egzistencija jam yra sudėtinė žmogiškosios egzistencijos dalis. Jis nenori paskęsti idėjų pasaulyje, nes netiki, kad tik jų pažinimas galėtų gyvenimą padaryti geresnį.

Realistas yra *gyvenimo* žmogus. Gyvenimiški visuomenės reikalai, dėl kurių jis sielojasi, yra ir jo reikalai. Jis juos seka, jais domisi, pats imasi juos tvarkyti. Gyvenimiškas *reikalas* yra lemiamas realisto galvosenos ir veiksenos motyvas. Idealistas tiki, kad gyvenimą lemia ir jam vadovauja abstrakti idėja, o realistas tiki, kad gyvenimas pačias idėjas gimdo, jas pritaiko, apipavidalina ir panaudoja tam pačiam gyvenimui formuoti. Realistas neskiria didesnės reikšmės ir medžiaginės gerovės galiai kaip utilitaristas; turtas jam nėra vertybė, savaime išsprendžianti socialinius, o juo labiau kultūrinius ir moralinius gyvenimo klausimus. Formali valdžios galia, kurios siekia ir kuria tiki egotistas, jam atrodo esanti ribota ir reliatyvi; jis jos neniekina, tačiau laiko vienpusiška, kai tik ja remiantis bandoma spręsti viešuosius reikalus. Realisto žvilgsnį į gyvenimą galima vadinti pilnutiniu ta prasme, kad jis gyvenimą suvokia kaip visumą, kaip visų gyvenimiškų veiksnių sutartinę.

Realistas nėra nei pesimistas, nei optimistas. Tikrovę jis suvokia tokią, kokia ji yra. Žmonių ir gyvenimo jis nekritikuoja taip vienpusiškai, kaip egotistas; realistas neskiria ypatingos reikšmės atskiriems faktams, nors jie būtų ir labai skaudūs. Taip pat jis netriumfuoja dėl atskirų laimėjimų. Gyvenimo reiškinius jis stengiasi pažinti visapusiškai. Realistas renka informaciją, seka visus viešojo gyvenimo įvykius, seka juos ne iš šalies, bet pats visur dalyvauja, išbando įvairias darbo sritis. Jis stebi, daro išvadas, jas tikslina, palygina su kitų išvadomis. Po to jis sprendžia atskirus dalinius klausimus, nevengia

tai daryti greitai, svarbesnius pasilieka vėliau.

Panašiai realistas bendrauja su žmonėmis. Kiekvieną naują sutiktąjį jis sutinka nuoširdžiai, tačiau ir atsargiai. Jis laukia, kada gyvenimas per ilgesnį laiką patvirtins arba paneigs to žmogaus gerą ar blogą valią, sugebėjimus ar negabumą. Taip realistas vertina kitus ir save. Per daug nepaiso, ką apie jį sako ar mano kiti. Užpultas jis nesistengia per daug gintis, pagirtas netiki didesniu savo pranašumu.

Gyvenimas realistui yra kaip savotiškas paskutinis teismas, kuriame kiekvienam atiduodama pagal objektyvią nemeluotą teisybę. Nuo gyvenimo akių jis nesidangsto, kaip utilitaristas ar egotistas. Jis neslepia savo nuomonių, pažiūrų ir savo darbo. Realistas nesiekia ir neieško pigios reklamos, juoba asmeninės, tačiau neužsidaro nuo kitų, kas jie būtų - draugai, svetimieji ar priešai. Jis mano, kad žmonių santykiai turi būti pagrįsti ne apgaule, propaganda, autoreklama, ne intrigomis ir protekcionizmu, ne politinėmis kombinacijomis, bet atviru *tiesumu*.

Gyvenimas jam nėra medžiagiškai *patogus* gyvenimas, nei sėkmingas ir asmeniškai garbingas, nei idealiai pamokslaujantis ir pranašaujantis gyvenimas, bet *darbingas*, kūrybinis gyvenimas. Darbas realistui yra pagrindinis žmonių vertinimo, savo egzistencijos įprasminimo, tarnavimo visuomenei mastas. Iš darbų, ne iš žodžių ir gražių idėjų, juo labiau ne iš gražių turtų sprendžia jis apie žmogaus pajėgumą, jo tinkamumą ir naudingumą visuomenei. Dėl to ir jis pats pirmiausia yra *darbo* žmogus. Darbu jis tikisi viską pasiekti, viską nugalėti: ir tiesą įrodyti, ir teisingumą įvykdyti.

Darbo sąvokos realistas nesusiaurina jokia specialybe, jokiu profesiniu pasiruošimu. Jis pripažįsta specialybes tik techniškuose gyvenimo reikaluose, ir į šias sritis nesistengia pats brautis. Darbą jam lemia visuomeniniai reikalai ir bendras žmogaus dvasinis pajėgumas. Dirbti viską, *ką reikia, kur* reikia ir

*kaip* reikia. Yra bendrų darbų, kur nereikia jokios specialybės - gana dvasinių ypatumų, noro ir pasišventimo. Ne nauda, ne garbė ir ne idėjinis motyvas, bet *reikalas* - bendras, nesuinteresuotas reikalas - jam yra pagrindinis darbo motyvas. Net svetimiausioje srityje pajutęs tokį gyvą reikalą, jis jo imsis, jei nebus kam, jei niekas kitas nesiryš. Gal realistas neapskaičiuos savo jėgų - fizinių ar dvasinių, - gal pažeis kitų kompetenciją, gal padarys tam tikro nuostolio kitoms jam pavestoms darbo sritims, tačiau jis vis tiek imsis. Ir kai atsiras kitas, kuris galės jį pakeisti, jis mielai iš to darbo pasitrauks arba pats ieškos tokio, kuris jį pakeistų. Jis nebrangina savo padėties, nors ji būtų ir labai gera ekonominiu požiūriu arba teiktų jam daug garbės. Jis nesistengia išlaikyti esamą padėtį kaip egotistas arba išnaudoti padėtį savo asmeninei naudai. Tokio dalyko kaip padėtis jis iš viso nepripažįsta. Realistas nė kiek daugiau negerbia žmogaus dėl jo svarbesnės padėties, jeigu jo darbas to nepateisina. Imdamasis atsakingo darbo, jis niekad nekelia klausimo, kiek jam bus atlyginta, ar kokios teisės jam bus garantuotos.

Realistas yra *konkretaus* darbo žmogus. Jam svarbiausia, kiek tas darbas pasiteisina konkrečiame gyvenime. Jis ne tik kels konkrečius gyvenimiškus klausimus, bet ieškos ir konkretaus jų įgyvendinimo plano. Apie savo projektus jis niekad nepasakys, kaip a. a. Šalkauskis apie savuosius: nė vienas mano projektas nebuvo įgyvendintas. Jis kurs juos ir *pats* vykdys; jei ne 100 %, tai bent 20 % jis padarys, nes *pats* imsis daryti. Gali jis neįvykdyti visų planų ir iki galo, nes jis per daug apsikrauna visokiais darbais, per daug viliojamas įvairių reikalų ir būtino viešojo gėrio uždavinių. Konkrečiai, jis neišvarys visiems pastebimos vienos didelės vagos ir neatliks efektingų gyvenimo reformų, tačiau jo planai bus daugiau ar mažiau įvykdyti. Jis neturi ambicijos savo vardą sieti su kuriuo nors vienu darbu ar viena sritimi. Dėl to jam ne taip svarbu pasiekti

greitą ir regimą efektą. Realistui taip pat ne taip svarbu, kad ne vienas jo planas, jam pačiam prisidedant ar daugiausia dirbant, bus vėliau kitų pasisavintas ar suteiks kitiems garbės. Jam svarbiau, kad tai įvykdyta ir kad visuomenė gauna iš to palaimą. Pagaliau jam nesvarbu, *kam* kokie planai ir darbai priklauso. Jis nesieja jų ne tik su savo, bet apskritai su bet kieno asmeniu. Šia prasme realistas yra *objektyvistas*. Tačiau realisto konkretumas visai nepanašus į materialisto praktinį konkretumą ar egotisto faktišką konkretumą. Pastarųjų akimis žiūrint, realistas yra ir nekonkretus, ir nerealus. Nekonkretus dėl to, kad jis per plačiai viską apima, „blaškosi", nevertina konkrečiausio dalyko - pinigo ir pastovios, net garbingos padėties; priešingai, jis dažnai savo tiesiu žodžiu ar drąsiu veiksmu rizikuoja prarasti garbingą padėtį. Realistas yra konkretus žmogus ne asmenine, ne karjeros, ne technine, bet *visuomenine* prasme. Techniškoje darbo srityje (pvz., administracijoje) jis galėtų taip pat būti konkretus, tačiau jam nebūdinga dirbti vienoje siauroje srityje ir susidurti su negatyviais, formaliais dalykais. Jis yra *gyvo* gyvenimo ir *viso* gyvenimo žmogus.

Kaip darbininkas realistas turi pakankamai ištvermingumo, pakantumo ir pasišventimo. Jis nebijo aukoti savo sveikatos, lėšų, net savo karjeros. Dirbti, jei reikia, jis gali tol, kol save pribaigia. Jis nė nepastebi, kada jo jėgos išsenka, nes jis nesaugo savęs kaip egotistas ir neskiria savo gyvenimo tik džiaugsmui. Bendras reikalas yra didesnis, jo manymu, už žmogų ir už visa, kas žmogui asmeniškai skirta ar leista; jis palenkia jam save ir savo gyvenimą.

Realistas nesileidžia lengvai nuteikiamas ar suviliojamas bet kuriam didesniam uždaviniui. Jokie asmeniški, garbės ar naudos, taip pat paprasti idėjiniai motyvai nepalenkia jo apsisprendimo imtis vieno ar kito darbo. Jam svarbu, kiek tas darbas pagrįstas visuomeniniu reikalu, yra „deginantis". Jis turi turėti konkrečių ir objektyvių duomenų. Tačiau jis nepanašus

į praktinio proto ar teorinio proto žmones, kurių vieni sprendžia dalykus šaltu apskaičiavimu, kiti - šaltu logišku tikslingumu. Išmintis visuomet yra veikiama ir širdies balso; ji klusni sąžinės - šiuo atveju visuomeninės sąžinės - balsui. Realistą galima sujaudinti ir uždegti. Tačiau uždegtas, jis neperdega greit kaip gryno impulso žmonės. Jis nepraranda pusiausvyros ir saiko. Ėmęsis darbo visomis jėgomis, realistas apskaičiuoja priemonių tikslingumą ir būdų racionalumą.

Vis dėlto tikėdamas darbo galia, jis pasineria į jį ir ne kartą tampa darbo vergu. Darbas jį užgula, ir jis neberanda laiko susirasti talkininkų arba neranda tokių žmonių, kurie jo imtųsi su panašiu užsidegimu ir rūpestingumu. Jis stengiasi dirbti *gerai*. To paties reikalauja ir iš kitų. Ir kai kiti to nenori ar nepajėgia, jis linkęs atsisakyti talkos ir dirbti pats. Taip realistui ateina pavojus pasidaryti *monopoliniu* darbininku, nebepakeičiamu ir nebesistengiančiu save pakeisti kitais. Tada jis atsiduria kryžkelėje. Reikalas jam atrodo toks svarbus, kad pamesti jo neleidžia sąžinė. Tačiau jis mato: turi pats persiplėšti, kad pajėgtų eiti iki galo. Neretai realistas arba pats palūžta (fiziškai) arba meta patį reikalą ir pasitraukia, palikdamas jį pusiaukelėje. Tačiau ir tam tikrą laiką padirbėjęs kurioje nors srityje, jis vis tiek padaro daug. Bet jam pasitraukus baigiasi ir pats reikalo vykdymas, nes jis neišugdo (nebeturi laiko išugdyti) talkininkų ir savo darbo tęsėjų. Ta prasme jis yra *nepakeičiamas* žmogus. Tokie buvo Dovydaitis, Smetona, Tumas, Lipniūnas.

Būdamas gyvenimo žmogus, realistas veikia gyvenimo paviršiuje ir jo platumoje. Jis visur matomas ir girdimas. Nėra viešojo gyvenimo sričių, kur jis nepridėtų savo rankų. Jis tai daro ne dėl reklamos ir ne dėl išskaičiavimo. Ir jis, kaip sakoma, visur tinka. Tuo jis skiriasi nuo tų „visur tinkančių" žmonių, kurie mėgsta gyvenimo pramogą ir naudą. Jis yra priešingybė ir idealistui, kurio idealas yra vienuma ir uždaras vienminčių būrelis. Realistui visi draugai, kurie sielojasi bendrais reika-

lais. Jis nevengia ir tų, kurių savo dvasioje nelabai mėgsta, visuomenininkų, garbėtroškų ir savanaudžių, jeigu jais galima kai kur pasiremti ar į gerą darbą įjungti. Jis nepaiso kaip egotistas, kad nemėgiamam ar „nevertam" žmogui neprivalo būti patikėtas koks nors visuomeninis darbas. Jis nedės daug vilčių į žmones, kurie ieško savęs ar savo naudos; jiems jis nepatikėtų atsakingų ir pasišventimo reikalaujančių sričių. Tačiau jis rems kiekvieną jų atliktą objektyviai gerą darbą ir džiaugsis „šedevriukais", kad ir iš garbės ar naudos motyvų atsiradusiais. Darbas jam lieka darbu ir jo vertės negalima sieti su asmens nevertumu. Dėl to jis nepaisys, kokiai žmogus priklauso partijai ar religijai, bet ko verti jo darbai.

Realisto gyvenimiškas paviršutiniškumas nėra jo dvasinio paviršutiniškumo ženklas. Jis mėgsta gilintis ne tik į praktinius gyvenimo reikalus, bet sprendžia juos ir teoriškai. Nemėgsta jis tik tikrai abstrakčių idėjų; svetima jam grynoji filosofija. Bet realistas domisi *gyvenimo* filosofija, pedagoginėmis ir psichologinėmis gyvenimo problemomis. Jis derina gyvenimą ir idėją, tačiau idėja jam turi būti *gyvenimiška* - iš gyvenimo išaugusi ar gyvenimui galinti tarnauti.

Tačiau realistai taip pat yra skirtingi. Vis dėlto visi jie reiškiasi daugiau mažiau panašiu būdu. Politikoje jie yra geri planuotojai ir darbininkai, nesuinteresuoti karjera ir asmenine nauda. Jie gali pasidaryti net aistringi politikos veikėjai, jeigu įsitikina, kad šis reikalas yra didelis ir kad jų dalyvavimas jame yra būtinas. Tačiau pasikeitus padėčiai ar išnykus būtinumui, jie be gailesčio šį darbą meta ir imasi kurio nors kito. Kapitalo iš politikos jie niekad nesusikraus ir nesilaikys per *fas nefas* bet kurio politinio posto. Ekonominėje socialinėje srityje jie vykdys reformas, atsižvelgę į bendruosius reikalus. Kapitalas, kurį jie administruoja ar kurį tvarko, bus paskirstomas pagal teisingumą ir visuomenės reikalus. Ir iš šio darbo jie neturės *asmeninės* naudos. Kultūroje jie atsižvelgs ne į asmeninę

poziciją, bet į bendrą kultūros labą. Stengsis jį kelti, organizuoti, rems visus, kurie tai daro. Jie bus gal ne tiek individualūs kultūrinių vertybių kūrėjai, kiek pačios kūrybos skatintojai, vertintojai, ugdytojai.

Realistas visada remiasi esama *padėtimi*. Tačiau jis padėties nedogmatizuoja kaip egotistas, ir jos neišnaudoja kaip utilitaristas, ir nuo jos nenusigręžia kaip idealistas. Jis tik atsiremia į ją, bet kiekvienu atveju ją linkęs tobulinti, gerinti. Jis *pažangos* šalininkas; tačiau pažanga, jo nuomone, apima ir evoliuciją, ir tradiciją. Jis derina abi. Pažangumą jis tikisi pasiekti ne tik darbu ir jo skatinimu, bet ir tam darbui sudaromomis sąlygomis. Jis nėra žmogus, kaip idealistas, kuris taip pat siekia pažangos, radikaliai laužদamas esamą padėtį ir nežadėdamas konkrečiai nieko tikro. Realistas reikalauja ne heroizmo, bet tik paprastos darbo aukos, kuri būtų pateisinta ir paremta egzistencijos reikalavimais. Realistas, panašiai kaip ir idealistas, labiau tiki *ateitimi*, bet ateitimi, ne iš dangaus nukeldinta, o į dabartį ir į žemę atremta. Jis netiki, kad istorija galėtų būti nutraukta ar peršokta; jis tiki jos tęstinumu. Realistas turi omenyje visus gyvenimo veiksnius, net neigiamuosius. Nebūdamas pesimistas, jis nemato reikalo blogį vertinti tik neigiamai; pats blogis - jam blogis, tačiau jis atsižvelgia į tai, koks blogis yra mažesnis ir šį jis linkęs kol kas pakęsti. Pagaliau blogis, jo nuomone, kartais tarnauja ir gėriui. Jis nepripažįsta ir optimizmo, tikinčio, kad naujos sistemos ar naujos radikalios reformos pakeistų iš esmės padėtį. Keisti reikia žmogų ir gyvenimo sąlygų veikmę. Reikia žmonėms duoti gyvenimo prasmę ir gyvenimo sąlygų minimumą - šia kryptimi reikia veikti ir dirbti. O tai tegalima padaryti laipsniškai.

Realistas, kaip ir idealistas, tiki šiame darbe asmenybės ir asmeninio autoriteto reikšme. Tačiau autoritetas jam nėra tas, kas *dirba* ir *moka* dirbti - vien taurumo neužtenka. Kas, būdamas aukštos moralės, kaip asketas gyvena užsidaręs arba kas

tik gražias idėjas skelbia, o jų nesistengia realizuoti - tas jam nėra autoritetas arba nevisiškas autoritetas. Nieko jis taip nemėgsta, kaip tuščiažodžiaujančių arba pozuojančių autoritetų. Tiesa, būdamas realus, jis pakenčia bet kokius autoritetus. Realistas atsižvelgia į padėtį ir čia. Tačiau į tokius autoritetus jis daug dėmesio nekreipia ir į juos savo vilčių nededa. Jis nei jiems lankstosi, nei su jais kovoja.

Realistas gal labiausiai išsiskiria iš kitų visuomeninių tipų savo nusiteikimu kovoti. Kovoti jam reiškia *laukti* ir dirbti. Laikas, jo manymu, geriausias karys (angliška strategijos savybė!). Laikas išgydys žaizdas, laikas iškels autoritetus, laikas atvers žmonėms akis. Laikas, kai žmogus pozityviai dirba ir aukojasi. Jam atrodo neprotinga eikvoti energiją bergždžiai ir greitai kovai. Tačiau įerzintas, objektyvų ir bendrą reikalą jausdamas, ir jis eina į kovą. Realistas kovoja tiesiais ginklais, tačiau kovoja ne su pačiais asmenimis, bet dėl *reikalo*. Kova jam neteikia azarto kaip egotistui; pastarajam kova su „priešais" ir yra beveik vienintelis motyvas veikti. Realistas iškelia kardą, švysteli ir padeda atgal į vietą. Savo pasakė ar padarė ir toliau grįžta prie tiesioginio darbo. Kovos jis nelinkęs gilinti ar aštrinti. Dėl to ir pradėdamas ją, jis apsvarsto, ką sakys - ieško vidurio kelio. Jis pasisako labiau už *kompromisą* (kur jis iš principo galimas), o ne už asmeninę, ekonominę ar bergždžią idėjinę kovą. Jis nemato reikalo kiekvienam įrodinėti tiesą, ypač tam, kuris yra aklas, išpuikęs ar apsiskaičiavęs netikėti. Kas nori tiesą išgirsti, tam užtenka vieną kartą pasakyti.

Žmonių *vertei* jis skiria didelę reikšmę kaip ir idealistas. Tačiau jis vertina ir žmonių kiekybę kaip egotistas. Masė jam nėra *quantité negligeble*, bet žmonės, kurie savaime vertingi ir kuriems turi būti taikomas objektyvus žmogiškas vertinimo mastas. Realistas nenori remti tik gyvenimo aristokratų - išrinktųjų asmenybių, jų draugystėje plaukioti, tik jiems kalbėti ir tik jiems savo kūrybą skirti. Jei jis ką rašo, kalba ar dirba, klausia

savęs, ar dauguma jį supras, ar daugumai tas dalykas bus nenaudingas. Šitokį taikstymąsi idealistas laikytų neleistina klaida: argi svarbu, kad *daugelis* suprastų - svarbu, kad savaime tos idėjos būtų teisingos ir pagrįstos. Realistas nepataikauja kaip utilitaristas neprekiauja žemu ar masėms patinkančiu skoniu. Jis nenori ir kaip egotistas būti visuotinai pripažintas ir visų giriamas.

Realistas remia pedagoginiais motyvais ir dėl to nenori savo masto nei per daug nužeminti, nei per daug iškelti. Ir čia jis siekia pažangos, paremtos tikrove tiek, kiek į ją reikia ir galima atsiremti. Jis yra *pedagogas* plačiąja prasme, tačiau ir su visiems pedagogams būdingais trūkumais - persikrovimu darbais, persidirbimu, materialiniu nepritekliumi, neužbaigtais planais, negebėjimu organizuoti darbo (pats viską dirba), praeinančiu ar ilgiau tveriančiu išsisėmimu (dvasiniu).

*

Baigdami norime pasakyti, kad žmogui nėra svetimi visų mūsų minėtų tipų bruožai. Kaip fizinė būtis, kiekvienas žmogus turi tam tikrų utilitaristinių polinkių. Kaip individuali ir asmeninė būtis, jis negali aplenkti savęs ir *savu* požiūriu nežvelgti į gyvenimą; dėl to kiekvienam yra įgimti didesni ar mažesni egotistiniai polinkiai. Kaip dvasinį pradą turinti būtis, žmogus domisi idėjų pasauliu; jis gali nebūti tipiškas idealistas, tačiau kiekvienu atveju jis nėra ir visai beidėjinis asmuo. Reali tikrovė, kurioje žmogus gyvena, taip pat nėra jam visai svetima.

Tuo norime pasakyti, kad žmoguje yra visko - ir utilitarizmo, ir egotizmo, ir idealizmo, ir realizmo. Tačiau žmoguje vyrauja vienas kuris nors minėtų momentų, nustelbdamas kitus arba juos pavergdamas. Kaip kiekvienam žmogui būdingas protas, valia ir jausmai, tačiau dėl vienos galios vyravimo vienus vadiname protiniais tipais, kitus valingaisiais, trečius jausminiais, taip ir visuomeniniu atžvilgiu vienų utilitarizmas, kitų

egotizmas, trečių idealizmas ir ketvirtų realizmas reiškia tik *vyraujantį* jų bruožą.

Iš anksčiau apibūdintų visuomeninių tipų palyginti nedaug yra visai grynų, užbaigtų ir ryškių. Vienų utilitarizmas susijęs su egotizmu, kitų su idealizmu, trečių su realizmu. Yra ir egotistų, turinčių polinkį į idealizmą, realizmą ar utilitarizmą. Pagaliau ir idealistai kartais turi savybių, būdingų kitiems tipams. Nustatyti, kas žmoguje yra pirmasis ir vyraujantis tonas, galima tik per ilgesnį laiką ir susidūrus su juo realiuose darbo baruose.

Vertinant minėtus psichologinius tipus, galima pasirinkti individualų ir visuomeninį mastą. Kiekvienas žmogus, kaip individuali būtis, yra laisva vienaip ar kitaip veikti. Šitos laisvės nevaržo ir krikščionybė, nes jos požiūriu žmogus yra laisva būtybė. Visuomeniniu požiūriu šita laisvė turi tam tikrų apribojimų, kuriuos lemia bendra visumos gerovė ir visuomenės uždaviniai.

Vertinimas dar gali būti žmogiškas ir krikščioniškas. Yra bendrieji žmogiškosios prigimtinės veiksenos ir elgsenos dėsniai, kuriuos pažeisdamas žmogus nusikalsta pačiam žmoniškumui. Yra dar krikščioniški moralės principai, galiojantys tiek atskiram žmogui, tiek visuomenei; jie saisto individualius ir socialinius žmogaus poelgius bei veiksmus.

Tarp žmogaus laisvės ir objektyvių normų ir reikia ieškoti tų vertinimo principų atskiriems mūsų minėtiems visuomeniniams tipams.

# Ateitį regim Tėvynės laimingą

Kas ateitį tik *regi*, tas jos nepasieks, neįeis į ją, kaip į žadėtąją žemę. Kas tik laukia geresnių dienų, praeitąsias tik apmąsto ir dabartį kritikuoja, tas nejaučia tikrojo gyvenimo. Tokie žmonės nėra ateities kūrėjai.

Ateitininkas nėra toks, bent toks neturėtų būti. Visa keturiasdešimties metų ateitininkijos istorija rodo pastangas ateitį kurti, prisiimti už ją atsakomybę. Bet ar ateitininkas, atitrūkęs nuo savo Tėvynės, gniuždomas gyvenimo pervartų, nepasidarys gyvenimo statistas? Ar jo „ateitį regim" nevirs tik gražus pietistinis, fantastinis ar poetinis ilgesys, svajonė, noras?

Laimingą Tėvynės ateitį regi visi lietuviai - ir jaunuolis, ir kaimietis, ir ūkio planuotojas, ir politikas, ir partizanas, kovojantis beveik beviltišką kovą savoje žemėje. Kuo gi ateitininkas gali išsiskirti iš kitų? Tikslas visų tas pats; skirtis gali tik forma ir būdai. Tad kokią tėvynės ateitį ir kaip regi ateitininkas?

*Ateities regėjimai*

Yra trys ateities regėjimų formos: aiškiaregių, pranašų ir paprastų tikinčiųjų.

*Aiškiaregiai* mato ateitį laimingą ar nelaimingą, šviesią ar tamsią, gerą ar blogą. Bet jie nežino būdų, kaip ją pakeisti, kaip išvengti nelaimių, kaip išsklaidyti tamsą. Jie nekelia ateičiai jokių uždavinių, nesistengia jos pakeisti, nekovoja dėl jos. Priešingai, jie rezignuoja, nuleidžia rankas, leidžia įvykiams klostytis taip, kaip galingesnės jėgos juos kreipia. Tokie regėtojai paprastai būna fatalistai, netinka nei dabarties, nei ateities gyvenimo kovai.

*Pranašai* mato ne tik tai, kokią ateitį žmonės kuria, bet ir ko aukštesnė valia nori. Jie tiki, kad ateitis galėtų būti šviesesnė ir geresnė, jeigu žmonės įstengtų suderinti savo planus su Dievo planais. Jie tiki, kad žmonių galvojimą ir gyvenimą galima pakeisti, pakreipti, idealesniu padaryti. Ir juo labiau jie regi žemiškųjų ateities planų netobulumą, juo karščiau ir atkakliau skelbia dieviškąjį ateities idealą. Jie nerimsta, nesiliauja kalbėję, veikę, kovoję. Dažniausiai jie lieka savo laikų pajuoka, pasityčiojimu, net kankiniais. Tik išrinktųjų būrelis jų klauso, jų

dvasia gyvena, su jais kovoja ir dažniausiai žūsta. Pranašai prisikelia daug vėliau žmonių atmintyje ir širdyse; tada, nors pavėluotai, jų balsas pakeičia tai, kas dar galima pakeisti - bent kitoje laimingesnėje ateityje.

*Tikintieji* mato ateitį vėl kitaip. Jie pasitiki tiesos ir meilės galia, teisingumo ir gėrio persvara, pastangų, darbo ir aukos vaisiais. Kas tiki, tas visuomet šviesiau žvelgia į ateitį; tas nesitenkina esamu gėriu, ir nenusimena dėl regimo blogio: pirmąjį jis ugdo, antrąjį keičia ar išperka. Kas netiki, tam lieka tik dabartis; tas tenkinasi džiaugsmo trupiniais ir gėrį pigiai parduoda blogiui pasiūlius.

Tikinčiųjų regėtojų yra daugelis, nes daug kas išpažįsta gėrį. „Kiekvienas žmogus, sako Maxas Scheleris, žino, kad jis neatsiejamai sujungtas su tam tikru gėriu ar gėrio rūšimi... Be tavęs, gėri, be tikėjimo tavimi aš negaliu būti, nenoriu būti, neprivalau būti. Mes abu, aš ir tu, gėri, bręstame arba nykstame kartu!" (*Vom Ewigen im Menschen*. - P. 197).

Tačiau gėrio išpažintojai skiriasi vieni nuo kitų. „Gėris keičiasi, toliau rašo Scheleris, pagal žmones, klases ir tautas, atsižvelgiant į jo turinį. Mamonos tarnams gėris yra pinigas. Politinio dievo tarnams - toks gėris yra valstybė. Kam tauta yra viskas, tam aukščiausias gėris yra tauta. Vaikui galbūt gėris yra jo lėlė. Žmogus tiki Dievą arba dievus, ir čia nėra trečio pasirinkimo" (t. p.).

Ateitininkas priklauso trečiajai regėtojų kategorijai; jis yra *tikintysis*. Jis tiki gėriu, jo pergale, tačiau tiki *kitaip* nei tie, kuriems aukščiausias gėris yra pinigas, valstybė ar tauta. Ateitininkas yra tikintysis krikščionis; jam aukščiausias gėris yra Dievas. Tėvynės ateitį jis regi Dievo valioje ir su šia valia suderintose žmogaus pastangose. Jo žvilgsnis apima ir politinį, ir ekonominį, ir socialinį, ir kultūrinį Tėvynės gyvenimą, tačiau nė ties viena šia sritim nesustoja, jos nesuabsoliutina. Ateitį jis stengiasi suvokti plačiau, giliau, ir ši kova padaro jo regėjimą

panašų į pranašų regėjimą - panašų neretai savo kančia ir brolių paniekinimu.

*Tėvynės ateities suvokimas*

Čia vėl išsiskiria netikintysis inteligentas (arba tikintysis į pinigą), tikintysis kaimietis ir tikintysis į Dievą inteligentas.

Tikintysis į *pinigą* Tėvynę suvokia kaip bendrą, kolektyvinį interesą, dėl kurio reikia kovoti. Tas interesas susijęs su jo paliktu Tėvynėje turtu, neišnaudotomis medžiaginėmis galimybėmis arba pelningais būsimos valdžios postais. Kai jis priverstas kurtis kitur ir atsiranda didesnių ar tuo metu realesnių galimybių, su Tėvyne susiję interesai praktiškai jam pasidaro bereikšmiai. Kartais gal jis parems kitų pastangas Tėvynei padėti, gal net kovos (esant progai) dėl jos laisvinimo. Nes jei yra žmonių, kurie dėl to kovoja, kas žino, gal jiems ir pavyks. Jis ir čia dar palieka atviras duris, kad pro jas galėtų grįžti ir pareikalauti sau didesnių dividendų. Bet iš tikrųjų jis žiūri tik dabarties reikalų, į juos sudeda visą širdį, gabumus ir laiką. Tėvynės reikalams lieka tik trupiniai, atliekamos, nereikšmingos ir apskaičiuotos valandėlės.

Šiems žmonėms tėvynė yra ten, kur gerai. Jie - ne ateities, bet dabarties žmonės. Jie konjunktūros, esamų sąlygų žmonės, paprastai kalbant, prisitaikėliai. Kam pinigas buvo aukščiausia vertybė Tėvynėje, tam jis bus ir dabar, ir mes pamatysim, su kokia aistra jie tarnaus šiam dievui - daugiau nei mūsų plakamieji senieji emigrantai, kurie vis dėlto savo pinigu sukūrė ir ligi šiol palaiko daugybę tautinių, religinių, kultūrinių ir labdaros institucijų.

Į šiuos mamonos tarnus iš dalies yra panašūs politinio dievo tarnai. Kam politika buvo stabas savame krašte, tas daugiau iš aistros nei iš gilios Tėvynės meilės tęs šią kovą ir svetur. Tėvynė jam bus kažkas plačiau ir daugiau nei viena kuri partija,

bet vis dėlto kelias į jos ateitį bus grindžiamas partijos interesais. *Pars pro toto* - dalinis gėris vietoj didžiojo ir bendrojo - visada bus jiems savesnis ir artimesnis.

Tikinčiojo *kaimiečio* Tėvynės ateities vaizdas visada buvo idealus, bet kartu ir ribotas. Kaimietis turi gražaus tikėjimo ir kaip visur, taip Tėvynės reikalus tvarkant jis mato Dievo ranką. Taikūs ir ramūs ūkininkai laukia iš Dievo rankos Tėvynės laisvės tarsi kokios dovanos, tarsi atlygio už savo ištikimybę, kančią, vargą ir tyrą gerumą. Kaimietis geras, jausmingas, bet ir pasyvus. Savo jėgomis, savo kieta valia jis nekuria ateities; jis neturi plačių, herojinių užsimojimų. Gal tik dabar, tik Tėvynėje kaimiečių nusiteikimas yra pakitęs. Jie ten pradėjo atkaklų pasipriešinimą. Bet tai pasipriešinimas iš paskutiniosios bėdos. Tai pasipriešinimas skriaudai, išvedusiai jį iš namų, atėmusiai jam žemę, tėvus ir vaikus. Tai yra pasipriešinimas, sąlygotas realaus reikalo - prieš realų užpuoliką. Ir šiuo atveju kaimietis gina savo sodybą, savo artimuosius, savo tikėjimą, kaip jis gintų nuo vagies savo turtą, savo gyvulį, nuo išniekintojo - savo dukterį ar žmoną.

Tikintysis *inteligentas* Tėvynės idealą suvokia giliau ir plačiau. Tėvynė jam nėra tik geografinis, etnografinis ar istorinis žemės kampelis, kuriame jo protėviai gyveno, kovojo ir kūrė; ne tik žmonės, kuriuos sieja kraujas, kalba, tradicijos; ne tik miestai ir kaimai, praeities pilys ir ateities rūmai bei sodybos... Tėvynė jam yra ir aukštesnė dovana, paskirtis, erdvė ir laikas, kur jis turi ir privalo natūraliai reikštis, kurti, tą erdvę ir laiką užpildyti prasmingu turiniu. Gal jis taip netikėtų savo Tėvynės ateitimi, jeigu virš jos nematytų Dievo rankos, akies, plano. Tėvynė jam - ne stabas, bet vieta ir padėtis, gyvenimas ir jo forma, kurioje jis ir jo tautiečiai tinkamiausiu būdu gali įvykdyti savo žmogišką ir krikščionišką paskirtį. Kai Dievas sakė žmogui eiti ir valdyti žemę, lietuvis supranta, kad ta žemė jam yra jo Tėvynė; jis turi ją apvaisinti, valdyti, išpuošti - ne tam,

kad tik asmeniškos naudos turėtų, kad tik romantišką jausmą patenkintų, bet kad įvykdytų aukštesnį įsipareigojimą.

Kaip kultūros žmogus, tikintysis inteligentas regi Tėvynės ateitį kitaip nei tikintysis kaimietis. Ne ilgesys, ne romantiškas nusiteikimas, bet pagrįstas *įsitikinimas* verčia jį kovoti. Ši jo kova negali nei mažėti, nei sustoti, nei atvėsti, nes jis veikia ne apsiskaičiavęs ir ne užpultas, ginasi ne įsiutintas, bet nuolat. Jeigu kaimiečio kovos motyvai vis dėlto būna asmeniški, tai inteligento tikinčiojo - bendruomeniški, socialiniai. Jo kova už Tėvynės ateitį apima visus reikalus, liečia visus Tėvynės brolius. Jo žvilgsnis nepasimeta ir negali pasimesti partiniuose vingiuose, ekonominiuose interesuose, visuomeninės veiklos smulkmenose. Ir atskirus darbus dirbdamas, net kasdienę duoną pelnydamas, jis randa laiko tuos bendruosius reikalus paremti, skirti jiems laiko ir darbo. Inteligento nusiteikimai tėvynės ateities atžvilgiu yra kūrybiški ir dinamiški. Inteligentas, jeigu jis tikrai subrendęs, turi kurti kultūrines vertybes. Kultūra jam nėra neva stabas, atitrūkęs nuo religijos, žmogaus ir tautos. Kultūra sujungia visas vertybes ir pirmiausia, kaip sako Arnoldas Rademacheris, žmogiškąsias vertybes. Kultūros tikslas - darniausiai atskleisti visas kilniąsias žmogaus prigimties savybes. Tad kultūra yra žmogaus tapimas *žmogum* pilna to žodžio prasme. Dėl to Tėvynės ateities vizijoje tikintysis inteligentas turi matyti tobulą, kilnų lietuvį, tėvynės sūnų ir dukrą.

Iš šių trijų tėvynės ateities sampratų ateitininkui, aišku, tinka tretysis. Jis yra tas tikintysis inteligentas, tas visuomeniškai ir kūrybiškai nusiteikęs idealistas, tas žmogus, kuris siekia tapti pilnutine asmenybe.

### *Laimingos ateities reliatyvumas*

Nepaisant geriausių ir idealiausių pastangų, Tėvynės ateitis gali būti tik iš dalies laiminga. Tėvynės rojumi gali tikėti tik

vaikas ar nepataisomas romantikas. Realiam, gyvenimiškam žvilgsniui Tėvynės laimė - jos žmonių charakteris, darbas ir kova už laisvę, gerovę, tvarką ir kultūrą. Apgauli laimė, kurios laukia ne vienas, - tai laimė nieko neveikti, džiaugtis kitų kuriamu ar jau sukurtu gyvenimu. Kuriančiųjų ir kovojančiųjų laimė yra ir dabartinė, ir būsima Tėvynės laimė. Dabar kova vyksta už laisvę, bet platesniu mastu ji niekada nesiliaus. Net laisvę atgavus, net trispalvei suplevėsavus virš visų Tėvynės sodybų, bus kovojama už laimingesnę ateitį. Kas iš anksto numato kovos laiką, kas laukia kada nors pergalės, kad galėtų ramiai padėti ginklus, tas blogai supranta savo ir Tėvynės ateitį, ypač laimingą ateitį. Kas liaujasi kovojęs, tas nusigręžia nuo Tėvynės, tas jau miršta. Kovotojui visiškai nesvarbu, ar Tėvynė pripažins jį didvyriu, ar jos vaikai jį kaip pranašus nukryžiuos ir akmenimis užmuš. Asmeninės laimės atsisako tas, kas nori nešti laimę kitiems; jo laimė - save atiduoti kovojant ir kenčiant, dirbant ir nerimstant.

Toks yra laimės supratimas šioje žmogiškoje būtyje. Aišku, joks leistinas laimės spindulėlis nėra uždraustas kiekvienam. Ateitininkas yra ir lieka žmogus ir nieko žmogiško, išskyrus pikta, jam nėra draudžiama. Teisingai sako Arnoldas Rademacheris, kad kuo žmogus yra žmoniškesnis, t.y. dvasinė būtis, tuo labiau jis yra šventasis. Tokio ateitininko galima linkėti ir Lietuvos ateičiai. Tėvynė bus laimingiausia, jeigu galės tikrai ir užtarnautai vadintis šventąja Lietuva.

Kas taip supranta Tėvynės ateitį, yra ateitininkas, nors tuo vardu nesivadintų ir niekad tarp jų nebūtų buvęs. Ateitininkija, švęsdama savo keturiasdešimties metų sukaktį, galėtų tik džiaugtis, jei jos idėjos, jos dvasiniai nusiteikimai paplistų už jos organizacijos ribų. Kas tiki Tėvynės ateitimi kaip tikintis krikščionis inteligentas, kas kovoja ir kuria, tas jau priklauso ateičiai, tas yra ateitininkas. Ateitininkų sąjūdžio nariai būtų neleistinai nekuklūs, jeigu save laikytų aukštesniais už tuos

ateitininkus, kurie nėra jų nariai. Tai, ką šis sąjūdis daro ar siekia, yra tik jo pareiga ir uždavinys Dievui, sąžinei ir Tėvynei.

# Netiesi kova prieš tiesą

*(Iš ciklo „Lietuviškojo liberalizmo problemos")*

Liberalizmo santykis su tiesa atskleidžia visą jo charakterį. Tiesa jam yra varžtas, būtent dėl to, kad ji absoliuti, pastovi, visuotina. Liberalizmas pripažįsta tik vienintelę absoliučią vertybę - laisvę. Dėl to laisvė pasidarė nesuderinama su tiesa.

Liberalizmo kova prieš tiesą nėra lengva. Ji negali būti populiari ir priimtina daugeliui žmonių: kiekvienas instinktyviai gins tiesą ir kartu atsigręš prieš liberalizmą. Dėl to liberalizmas buvo priverstas rinktis tokį metodą ir tokias priemones, kurios šią kovą padarytų ne tokią tiesioginę, atvirą ir tiesią.

## *Žirklės tiesai karpyti*

Jau mūsų spaudos diskusijose kiekvienas galėjo pastebėti liberalų publicistų žaidimą: kalbėti apie subjektyvų tiesos supratimą ir čia pat jį perkelti į objektyvios tiesos plotmę. Kam tai reikalinga?

Visi žino, kad tiesos supratimas yra subjektyvus ir objektyvus. Subjektyvus tiesos supratimas priklauso nuo žmonių pajėgumo pažinti, išsiaiškinti arba nuo noro priimti bei pripažinti. Ne visi žmonės iš prigimties yra vienodai imlūs ir pajėgūs tuos pačius dalykus suprasti. Ne visi turi ir vienodą išlavinimą bei išsilavinimą. Ne visi ir išlavintieji turi tuos pačius sugebėjimus. Vieni linkę ieškoti dalykų visumos ir derinio, kiti tenkinasi atskirais, tarp savęs nesusietais pažinimo atžvilgiais.

Dėl minėto subjektyviųjų galių įvairumo kaip tik ir skiriasi

tiesos supratimas. Dėl to tas supratimas gali būti ir dažnai būna įvairus, sąlygotas (reliatyvus), padalytas, kintamas.

Bet yra kitas dalykas, nepriklausantis nuo subjektyvių įvairybių. Jeigu kalbame apie dalyko supratimą, tai kartu pripažįstame, kad tas dalykas yra šalia ar virš paties supratimo. Atseit suprantamas dar nėra pats dalykas. Tad ne supratimas yra dalyko mastas, o tas dalykas - mūsų supratimo mastas. Tas mastas negali būti subjektyvus, suskaldytas bei padalytas taip, kaip padalytas supratimas. Mastas yra vienas, bendras, objektyvus.

Tai galioja ir tiesai. Ne jos supratimas yra galutinis mastas, bet pati tiesa savaime yra mūsų supratimo mastas. Tiesa nė kiek nekinta, ar ją kas supranta vienaip ar kitaip. Ji nesuskyla į keletą tiesų dėl to, kad ėmė ir susiskaldė kelių žmonių supratimas. Tad ne tiesa yra reliatyvi, kintama, įvairuojanti, subjektyvi, bet toks gali būti tik tiesos supratimas.

Ką gi daro liberalai? Norėdami tiesą nuvainikuoti, jie sąmoningai sumaišo supratimą su pačia tiesa. Tai padarę, jie jau tariasi galį supratimo savybes - kintamumą ir reliatyvumą - perkelti pačios tiesos plotmėn. Dėl to jie ima subjektyvaus supratimo žirkles ir karpo į gabalėlius objektyviąją tiesą. Jų metodinis žaidimas yra pagrįstas šia dialektika: jei tiesa kinta vienur (supratimas), ji kinta visur (jos pagrindai); jei ji sąlygojama subjektyvioje plotmėje (pažinimas), tai sąlygota objektyvioje plotmėje (pati savaime); jei ji žmonių atrandama, tai iš viso ji yra žmonių atrasta, sugalvota.

Liberalizmui įprasta žaisti dviprasmybėmis. Taip jis žaidžia ir žodžiais - išrasti ir atrasti. Amerika nebuvo išrasta, bet atrasta. Ir geležies rūdys ar aukso trupiniai neišrandami, bet tik atrandami. Taip ir tiesa nėra kieno nors išrasta, bet tik atrandama, atskleidžiama, atidengiama. Atradimas bei atskleidimas vyksta mums pažįstant ir suprantant. Tik ta prasme galima kalbėti apie tiesos kitimą - vystymąsi, tobulėjimą ar pritaikymą mums. Bet ji pati nuo to nesikeičia. Nesikeičia ir matematikos

dėsniai, nepaisant to, kad jie buvo pritaikomi geometrijoje, inžinerijoje, statistikoje, buhalterijoje.

*Pareiga tiesos ieškoti*

Dėl to, kad tiesa atrandama bei atskleidžiama ir kad jos supratimas bei pritaikymas gali vystytis, bręsti, pilnėti - mums ir kyla natūrali pareiga jos ieškoti. Ieškoti, vadinasi ne naujai ją išrasti, bet tik tobuliau atskleisti, pažinti, suprasti, būtent - pagal objektyvų jos mastą. Ta prasme tiesos ieškojimas yra visuotinė jokių sąlygų nepanaikinama žmogiškoji pareiga.

Kaip ją vertina liberalizmas? Ar jis gali ieškoti to, ką iš principo yra atmetęs? Jis atmetė objektyvią tiesą, tad jos tikrai negali ieškoti. Bet gal jis ieško subjektyvios tiesos, tiksliau - subjektyvaus supratimo? Bet subjektyvaus supratimo nereikia niekur ieškoti, nes jis eina iš paties žmogaus. Jeigu jau pats supratimas yra tikrasis ir vienintelis tiesos mastas, tai tokių supratimų gali būti tūkstančiai ir milijonai, ir jie visi bus teisingi. Jeigu jie teisingi, tai ko dar ieškoti? Užtat tikras liberalas neturėtų kalbėti nei apie tiesos ieškojimą, nei apie pačią tiesą. Objektyvios tiesos jam nėra, o subjektyvus supratimas dar nėra savaime tiesa.

Tad „tikras liberalas, anglų liberalų filosofo Bertrando Russelo teigimu, nesako: tai yra tiesa, bet - esu linkęs manyti, kad esamomis sąlygomis ši nuomonė galbūt yra geriausia". Tai būtų teisinga ir logiška: *kas subjektyvu, yra tik nuomonė, o ne tiesa.* Kadangi liberalas pripažįsta tik tai, kas subjektyvu, tai jis ir kalba tik apie nuomones. Aišku, jis gali nuomonių ieškoti, bet užtat jis negali sakyti, kad „ieško tiesos".

Tai būtų atvira ir tiesi kalba, kurią tektų vertinti, kaip mums nepriimtiną, bet gerbtiną pažiūrą. O nekeisdamas šios apžiūros, liberalizmas garsiai trimituoja, kad ir jis ieško tiesos. Apie tą tiesos ieškojimą yra įvairių pasisakymų ir mūsų liberalioje

spaudoje. Štai: „Į lietuvišką gyvenimą mes smelkiamės laisvo žmogaus keliu: nuoširdžiai ieškodami tiesos sau ir kitiems" (Liet. Stud. Santaros įstatų preambulė // „Dirvos" priedas. - 1954. - Nr. 23). Kalbama apie žmogų, „nuoširdžiai tarp daugelio falsifikatų ieškantį tiesos, kuri prabiltų jo asmens gelmių ilgesiui, nes kitokia tiesa pagaliau nėra verta ne tik ieškojimo, bet ir paprasčiausio nusispjovimo... Mes ieškome tiesos kaip pirmieji krikščionys" (K. Santaros tikslai // „Dirvos" priedas. - 1954. - Nr. 23). Arba štai vėl: „Bekraštis nuoširdumas ieškoti save ir savo patirtį išreiškiančių tiesų, formų, ideologijų, vaizdų ir garsų, nesvarbu, ar tokių ieškojimų pasekmė būtų tautinis suktinis, ar ji būtų panaši į Picasso... Tiktai nuoširdžiu ir savarankišku ieškojimu, tiktai aistringa kova dėl savo tiesos išsiugdoma asmenybė" (Kavolis V. *Tremties tikrovė ir keliai į lietuviškumą* // „Laisvo žmogaus keliu į lietuviškumą". - Chicago, 1954. - P. 14-15). „Laisvė - tai jau nebe tolerancija, o kova už tiesą, tiesą pirmiausia sau pačiam, o paskui kitiems" (Greimas A. J. *Apie laisvę ir mitus* // „Dirvos" priedas. - 1954. - Nr. 23).

Ar tai nėra būdinga „nuolatinio laisvo ieškojimo dvasia", apie kurią kalbėjo Br. Raila („Dirva". - 1954. - Nr. 19)? Įdomu, nuo kada ji pasidarė nuolatinė? Ar ne nuo 1904 m., kai tarptautinis laisvamanių kongresas Romoje paskelbė naują „visuotinį įpareigojimą ieškoti tiesos"? Ar ne po šio „įpareigojimo" ir atsirado „visuotinis kalbėjimas" apie ieškojimą? Bet ar tos kalbos turi ką nors bendra su pačiu ieškojimu? Ar tai nėra naujas metodinis žaidimas? Kaip matėme iš pacituotų žodžių, liberalai nekalba apie ieškojimų turinį bei prasmę, o tik apie būdą. Vieni tą būdą vadina nuolatiniu, visuotiniu, antri - nuoširdžiu ir savarankišku, treti - kovingu, o de Madariaga prideda - „ieškoti tiesos nesavanaudiškai". Kodėl visas dėmesys kreipiamas tik į būdą? Kodėl „reikia tik ieškoti, nesvarbu kokiais keliais ar klystkeliais, tačiau svarbu, kad visu nuoširdumu" (Kavolis V. *Tremties tikrovė*. - P. 14)? Ar tikram ir nuoširdžiam tiesos ieš-

kojimui tikrai būtų „nesvarbu, kokiais keliais ar klystkeliais"? Gal tie klystkeliai kaip tik svarbūs liberalui?

Atsakymą duoda de Madariaga. Pasak jo, „liberalizmas žiūrėjo į klaidas ne kaip į nuodėmę ar nusikaltimą; klaida liberalizmui tampa laiptu, dažnai neišvengiamu laiptu kelyje į žinojimą. Liberalizmas mato tiesą mėginimų gale, o ne dogmatinių apreiškimų pradžioje, ir jo patarimas toks: vietoj pasidavimo dogmai, rizikuok klaida ir ieškok tiesos" (*Liberalizmo krizė* / / „Australijos Lietuvis". - 1954. - Nr. 20). Štai kaip reikia suprasti „nuoširdų" ir „nesavanaudišką" tiesos ieškojimą. Ieškojimo pagrindas nėra tiesa, o klaida. Tiesa gal kada pati atsiskleis - visų klaidos mėginimų gale. Dėl to ir nebūk savanaudis: neprisiimk jos iš anksto!

Antroji šio metodinio žaidimo paslaptis yra ši. Nuolat kartojant žodį ieškok ir niekad nekalbant apie ieškojimo esmę ir tikslą, galima sukurti žmonėms įspūdį, jog didžioji gyvenimo „tiesa" ir tėra pats ieškojimas, kitaip sakant, ieškojimas be tikslo - kliedint ir klaidžiojant. Juk „išrištų sprendimų niekas neduoda, išskyrus tuos, kurie siūlo receptus, jau per skausmus įrodžiusius savo naivų nepakankamumą" (V. K. *Pora pastabų* / / „Dirvos" pr. - 1954. - Nr. 244). Tad ir pakanka tik „ieškoti", atseit - klysti ir klaidžioti. Ar ne visi klaidžioja, tik ne visi prisipažįsta: „kas skelbia absoliučias tiesas, tas nuo kitų, pagal žmogišką prigimtį klystančiųjų, skiriasi tik tuo, kad nenori savo klaidų prisipažinti" (Kavolis V. *Nepriklausomųjų mintis studentijoje* / / „Vienybė". - 1954. - Nr. 34). Vadinasi, liberalai, pripažindami klaidas, parodo savo atvirumą ir nuoširdumą, o kiti, tikrieji tiesos ieškotojai ir jos teigėjai, yra tik veidmainiai.

Štai kada mums galutinai paaiškėja tas kartojamasis nuoširdumas. Bet kodėl jis dengiamas „tiesos ieškojimu", kai ieškoma tiktai klaidos? Po to nereikia stebėtis tokiomis pastabomis, sakysim, kalbant apie dailininkus (tai tinka ir kitiems ieškotojams), kaip ši: „Ne tie mūsų dailininkai, kurie ieško, kad ir

nerasdami, laikytini mūsų kovos dezertyrais, o priešingai, kurie kartoja" (V. K. *Pora pastabų*). Koks dailininkas, rašytojas ar mokslininkas, norėdamas ką nors atrasti, nekartoja savo bandymų? Ieškok nekartodamas - reiškia ieškok nesistengdamas ką nors atrasti, nes ne atradimas yra tikslas, bet pats ieškojimas. Ar ne šia kryptimi ir veda visi anksčiau cituoti posmai, sąmoningai nutylintys ieškojimų tikslą. Tikslas visur pakeičiamas būdu ar priemonėmis, o tai yra fatališkas liberalų galvosenos reiškinys. „Ši klaida, priemonių pavertimas tikslais, yra taip pat viena (liberalizmo) krizės priežasčių", pastebi net Salvador de Madariaga (op. cit.).

*Sąlygos tiesos neatrasti*

Su „tiesos ieškojimu" liberalai žaidžia, kaip neatsakingi vaikai su muilo burbulais, negalvodami, kad jie iš viso ko nors ieško. Argi jie gali ieškoti, kai jų laisvė yra suvaržyta to paties „laisvo galvojimo" metodo? Juk „šio metodo ypatingumas - ne tam tikrų dalinių tiesų tvirtinimas, pabrėžia tarptautinis laisvamanių kongresas, paskelbęs „visuotiną įpareigojimą ieškoti tiesos". Tvirtinti bei teigti tiesą laisvas galvojimas negali, nes jis jos nepripažįsta. Jam nedera tvirtinti net „dalinę" arba padalinamąją, atseit reliatyvią bei subjektyvią tiesą. Tad liberalinis „ieškojimas" įsakmiai atsiriboja nuo savo tikslo ir prasmės: ką nors atrasti ir teigti.

Yra net trys aplinkybės - laiko, apimties ir būdo - sąlygojančios liberalinį „tiesos ieškojimą".

1. Laiko atžvilgiu tiesos ieškojimas turi būti nuolatinis. Tai yra Br. Railos minimoji „nuolatinio laisvo ieškojimo dvasia". Nuolatinumas reikalauja tiesos neatrasti, nes kitaip, ją suradęs, liberalas bus priverstas ją teigti, atseit pripažinti ir skelbti. To jis negali daryti, nes tada nebebūtų laisvas: jis turėtų jos laikytis, būtų jos saistomas ir varžomas. „Jei ji (tiesa) virsta absoliu-

čia tiesa..., jis (tikėjimas) užgniaužia žmogiškąją laisvę" (Škėma A. // „Vienybė". - 1954. - Nr. 21. - P. 4). Tad liberalas, gindamas absoliučią laisvę, gali sąmoningai klysti (tai jam leidžiama), bet negali sąmoningai nusilenkti tiesai, negali jos priimti ir jos laikytis.

2. Apimties atžvilgiu tiesos ieškojimas turi būti visuotinis - visose srityse. „Laisvas galvojimas turi būti įtrauktas tiek teoriškai į intelektualinę sritį, tiek praktiškai į socialinę" (Tarptautinio laisvamanių kongreso rezoliucija). Vadinasi, jokiu atveju negali būti išimčių. Padaręs išimtį, priėmęs tiesą vienoje srityje, liberalas nusikalstų anam „visuotiniam įpareigojimui". Jis nebežinotų, kur sustoti; jis sugriautų patį ieškojimą.

3. Būdo atžvilgiu tiesos ieškojimas turi būti natūralistinis ir subjektyvistinis, atseit tik savu protu ir tik sava patirtimi. Liberalas ne tik negali priimti, bet negali net ieškoti tokios tiesos, kuri pranoktų jo paties protą. Jam nevalia pasinaudoti kitų patirtimi, sakysim, priimti kitų liudijimą apie tiesą ar pripažinti kitų tiesos ieškotojų (ir tiesą atradusiųjų) autoritetą. Jam neleistina remtis bet kokia tiesos tradicija, perduodama iš kartų į kartas. Vienintelis jo tiesos ieškojimo šaltinis yra sava išmintis. „Liberalai... turi vadovautis sava išmintimi... ir be aukštųjų autoritetų" (Raila B. // „Dirva". - 1954. - Nr. 20).

*Varžtai protui, prigimčiai ir krikščionybei*

Metodinis liberalizmo žaidimas, nukreiptas prieš tiesą, faktiškai paliečia ir protą, ir žmogiškąją prigimtį, ir krikščionybę. Šis metodas proto laisvei uždeda akivaizdžius apynasrius: 1) jam nevalia niekad tiesos atrasti, 2) nevalia niekur, jokioje srityje tiesos teigti ir 3) nevalia prisiimti iš šalies jokių tiesos patirčių, pranokstančių jo galias ir asmenišką patirtį.

Minėtas metodas pažeidžia ir protingąją žmogaus prigimtį: 1) jos tikslingumą, tą natūralų norą pasiekti ieškomąją tiesą,

2) jos logiškumą: kartą atradus tiesą vienoje srityje, eini toliau - siekti įmanomo tiesos pažinimo pilnumo bei visuotinumo ir 3) jos fizinę dvasinę sąrangą ir jos gebėjimą pažinti bei priimti tiesą, pranokstančią net savąjį protą ir savas patirtis.

Šiomis trimis sąlygomis liberalizmas iš esmės pasisako ir prieš krikščionybę, kuri įpareigoja: 1) ne tik tiesos ieškoti, bet, ją suradus, ir teigti, pripažinti bei išpažinti, 2) ieškoti tiesos visur, visur ją priimti ir visose srityse ją teigti ir 3) ieškoti jos ne tik natūraliomis savo dvasios galiomis, ne tik sava išmintimi, bet priimant ir aukštesnę išmintį; ne tik savomis patirtimis, bet pasinaudojant ir kitų patikimais liudijimais bei autoritetu.

Taigi liberalizmo nusistatymą tiesos atžvilgiu galima aiškinti tik tuo, kad jis yra išvidinėje opozicijoje krikščionybei ir prigimtinei tvarkai, kurią krikščionybė saugoja ir gina. Liberalizmas pažįsta savo oponentę - krikščionybę. Jis žino, kad ji yra atvira kiekvienai tiesai, kur ir kieno ji bebūtų. (Ji prisiima tiesą net iš svetimų kultūrų ir filosofijų.) Atsidūręs toje pačioje tiesos priėmimo ir teigimo plotmėje, liberalizmas netektų visų opozicijos ginklų prieš krikščionybę. Jis nebebūtų daugiau liberalizmas. Kadangi krikščionybė teigia tiesą, dėl to jis susilaiko ją teigti. Krikščionybė teigia objektyvią tiesą visuotinai ir pilnai - tiek laiko, tiek apimties, tiek būdo atžvilgiais. Ta prasme jos teigimas yra totalinis. Toks pat totalinis yra liberalizmo susilaikymas teigti tiesą. Ta prasme liberalizmas yra totalinis opozicinis metodas. Kas susilaiko tiesą teigti, yra abejingas (skeptiškas) tiesai. Abejingumas tiesai yra ne kas kita, kaip pasyvus tiesos neigimas. Tačiau liberalizmas niekad nebuvo ir neišliko abejingas: jis pradėjo aktyviai tiesą neigti ir pasidarė negatyvus metodas.

Neigdamas tiesą, liberalizmas nebėra laisvas galvoti. Jis paneigia savo paties pagrindą. Tai yra didžioji šio metodo tragika, kurią jau šio šimtmečio pradžioje yra pastebėjęs liberalinės prancūzų revoliucijos tėvynainis Dr. G. Canet. „Lais-

vamanybė, kuri išdidžiai skelbiasi turinti galvojimo ir laisvės monopolį, iš esmės yra griežtas ir logiškas bet kokio galvojimo ir bet kokios laisvės paneigimas" (*La liberté de penser et la libre pensée*. - Paris, 1912. - P. 4-5).

Ar „tikrieji liberalai tiki, kad žmogus yra dvasia ir kūnas" ir „kad tik dvasios dėka žmogus yra savimi"? - kaip, daug ką maišydamas, vis dėlto teisingai pabrėžia de Madariaga. Jeigu jie tiki, tai kodėl jie nusigręžė nuo tiesos? *Kas gi jums sukliudė laikytis tiesos? Ne tasai, kuris jus šaukia, šitaip prikalbėjo* (*Gal* 5, 7-8). O tas, kuris kiekvieną šaukia, yra pabrėžęs: *Tiesa padarys jus laisvus* (*Jn* 8, 32).

# Kas yra laisvė?

Turbūt jokia kita sąvoka nėra taip iškraipoma, susiaurinama arba išvedama į plačius laukus, kaip laisvė. Kalbama apie politinę, ekonominę, socialinę, kultūrinę laisvę, o paliekama nuošalėje žmogaus laisvė, lyg ji būtų smulkus reikalas. Ginamos asmeninės, individualios laisvės, o apeinama esminė - valios laisvė. Ši netgi paneigiama, tačiau visais trimitais šaukiamasi minties ir sąžinės laisvės. Pripažįstama laisvė pasirinkti ir veikti, bet nekalbama, kodėl ir kam tokia laisvė reikalinga, koks jos tikslas. Jei kalbama apie laisvės tikslą, tai pasirodo, kad jis visiškai atsiejamas nuo žmogaus, o perkeliamas į kolektyvą.

Reikalaujama laisvės mintyti, tyrinėti, mokytis, kalbėti, rašyti, bet nereikalaujama mintyti logiškai, tyrinėti ir mokytis metodiškai, kalbėti protingai ir rašyti kultūringai. Skelbiama sąžinės ir religijos laisvė, bet nutylima laisvė sekti savąja sąžine ir laisvė siekti aukščiausio tobulumo. Kovojama už išsiskyrimų laisvę subrendusiųjų labui, o paneigiama bendro gyvenimo

bei sugyvenimo laisvė vaikų labui. Ginama laisvoji meilė, bet iškreipiama meilės laisvė bei jos tikslas.

Esant tokiems laisvės nesupratimams, kyla klausimas, argi laisvė tikrai su nieku nesusieta, iš nieko neišplaukianti, į nieką neatsiremianti, - palikta suprasti, kaip kam patinka? Nuo ko pirmiausia priklauso laisvės supratimas bei aptarimas: nuo plačiųjų ir skambiųjų laisvių, skirtų masei maginti, ar nuo žmogaus laisvės? Jeigu pradėsime nuo žmogaus, tai ar čia svarbiau atskiro individo - Jono, Petro, Jurgio laisvė, ar žmogaus apskritai, atseit - ne individuali, o visuotinė žmogiškoji laisvė?

Visos laisvės, pasireiškiančios įvairiose srityse, įvairiomis formomis galų gale remiasi laisvu žmogaus veikimu. Veikimas yra žmogaus buvimo būdas bei forma. Veikti, vadinasi, sekti savo buvimą (*agere sequitur esse*). Žmogus yra laisva būtis, dėl to ir jo veikimas yra laisvas. Laisvas veikimas parodo, kokiu būdu asmuo išreiškia savo laisvą prigimtį. Laisvė yra esminė forma išreikšti savąjį asmenį.

Laisvo veikimo atitikmuo žmogiškai būčiai yra tikrasis laisvės pagrindas. Tai nėra šiaip koks nors veikimas, bet tikslingai ir teisingai išreiškiąs laisvos būties esmę. Kaip laisva būtis, žmogus yra paženklintas galia spręsti, rinktis ir veikti atsižvelgiant į galimybes.

Žmogus yra atviras daugeliui galimybių. Jis gali veikti vienaip ar kitaip, pasireikšti vienokiu ar kitokiu būdu. Iš tų galimybių jis renkasi tinkamiausias, vadinasi, jis veikia ne aklai, bet sąmoningai. Prieš veikdamas, jis apsisprendžia: numato kokį nors protingą tikslą ir pasirenka tam tikslui siekti tinkamas priemones. Jis tai daro savarankiškai, laisvai, kitais žodžiais, - laisvai apsisprendžia, renkasi ir veikia.

Laisvė apsispręsti, rinktis ir veikti priklauso nuo dviejų dalykų: gebėjimo ir nesuvaržymo. Gebėjimas (gabumas) eina iš pačios žmogaus prigimties; tai yra savaiminga žmogaus galia, gaunama bei atsinešama pačia prigimtimi. Tačiau ta galia

gali būti sukliudyta kokių nors išvidinių ar išorinių varžtų. Dėl to pilnutinei laisvei neužtenka prigimtinio bei savaimingo gebėjimo, bet dar reikia, kad tas gebėjimas nebūtų kliudomas bei varžomas. Ta prasme kalbama ne tik apie žmonių laisvę veikti, bet ir apie augalų laisvę augti bei gyvulių judėti. Tai reiškia, kad ir augalai auga ne tik natūraliai ir gyvuliai juda ne tik savaimingai, bet jie nėra kliudomi kokių nors varžtų.

Tad laisvė turi dvigubą aptartį. Viena vertus, tai gebėjimas bei galėjimas (galia) apsispręsti, rinktis ir veikti, antra vertus - nebuvimas kliūčių bei varžtų apsispręsti, rinktis ir veikti. Pats gebėjimas yra vadinamas *veiksmingąja laisve*, o nebuvimas kliūčių - *neveiksmingąja (pasyvia) laisve*. Pirmoji yra laisvė kam nors (teigiamam), antroji - laisvė nuo ko nors (neigiamo). Dėl to veiksmingoji laisvė dar vadinama teigiamąja, o nekliudomoji - neigiamąja laisve.

Suprantama, laisvė nuo ko nors tėra sąlyga laisvei kam nors, atseit - laisvei, vedančiai į kokį nors (teigiamą) tikslą. Ta prasme neigiamoji laisvė yra *sąlyginė*, o teigiamoji - *tikslinė*.

Laisvė, kaip matome, turi dvejopą charakterį. Viena vertus ji yra savaiminė galia, išplaukianti iš žmogiškosios būties bei prigimties. Antra vertus, ji yra *sąlyginė galia*, priklausanti nuo išorinių neišvidinių veiksnių, atseit kiek tie veiksniai nekliudo savaiminei galiai reikštis. Šį laisvės dvejopumą mums tenka dar atskirai aiškintis.

### *Neveiksmingoji laisvė*

Tai, ką mes vadiname sąlygine laisve, iš tikrųjų yra *tik nesukliudyta (laisva) valios būsena*. Tai yra *neveiksminga* (pasyvi) ir *nesuinteresuota* (indiferentiška) *valios laikysena*, nepažeista išvidinio būtinumo ar išorinės prievartos. Išorinė prievarta ar išvidinis būtinumas yra pagrindinės šios laisvės kliūtys.

1. *Išorinė prievarta* verčia valią rinktis ir veikti prieš jos norą.

Sakysim, kas nors verčia nevalgyti (badauti) ar įsako valgyti tai, ko valia nenori; kas nors jėga verčia meluoti ar nesakyti tiesos, nepadėti kitam.

Tokia prievarta ne tik išveda valią iš jos nesuinteresuotos padėties, bet ir nukreipia jos pasirinkimą bei veikimą ne jos pačios norima kryptimi.

2. *Išvidinis būtinumas* lenkia valią ką nors norėti rinktis bei veikti ne pagal jos natūralų būdą. Tokiu būtinumu ją lenkia kai kurie proto sprendimai. Kol tie sprendimai yra sveiko proto, tol valios laisvė nėra pažeidžiama, nes toks sprendimų būtinumas atitinka ir natūralų valios pasirinkimo būdą. Kas kita, kai sprendimų būtinumas išplaukia iš pažeistos ar iškreiptos protinės veiksenos.

Išvidiniu būtinumu veikia valią taip pat įvairios vidinės baimės, stiprūs įspūdžiai, įpročiai ar aistros. Tokiais atvejais valios būsena nebėra nesuinteresuota. Valia yra verčiama norėti, kas priešinga sveiko proto sprendimui, arba nenorėti, ką proto sprendimas laiko tikslinga.

Išorinė prievarta ir išvidinis (netikslingas) būtinumas išveda valią iš jos nesuinteresuotumo rinktis bei veikti ne savitu noru, sekant ne savito proto sprendimus. *Tad laisvė nuo tokio išvidinio būtinumo reiškia laisvę nesuinteresuotai ir nekliudomai* norėti, *o laisvė nuo išorinės prievartos reiškia laisvę nesuinteresuotai ir nekliudomai* veikti.

Laisvė nesuinteresuotai bei nekliudomai norėti ir taip laisvai veikti yra skirtingos. Tas skirtumas išryškėja esant išorinei prievartai. Tokia prievarta paliečia veikimo laisvę, t.y. išorinę laisvę, ką anglai vadina *liberty*. Bet prievarta negali paliesti valios noro, t.y. vidinės laisvės, ką anglai vadina *freedom*.

Veikimo laisvė priklauso nuo išorinių aplinkybių, sąlygų, daiktų, o norėjimo laisvė - nuo paties žmogaus vidinio noro ir jo (proto) sprendimo. Joks žmogus nėra laisvas (išvidiniai), jeigu jis negali savarankiškai vartoti savo valios, pagal sąmonin-

gą proto sprendimą. Priverstas niekas negali norėti, t.y. negali savo noru laisvai pritarti. Tad prievartos „laisvė" gali būti tik *laisvė veikti bei vykdyti*, bet ne laisvė norėti. Dėl to klaidinga sakyti, kad vidinė laisvė grąžinama jau tuo pačiu, kai pašalinama išorinė prievarta. Tokios prievartos pašalinimas gali grąžinti valiai tiktai pasyvią ir indiferentišką būseną, bet toji būsena anaiptol dar nėra pati vidinė laisvė.

### *Veiksmingoji laisvė*

Laisvė nesuinteresuotai bei nekliudomai norėti ir veikti dar neapima laisvės visumos. Priešingai, tokia laisvė, kaip sakyta, tėra tik laisvė nuo ko nors (neigiamo). Ji yra tik sąlyga laisvei kam nors (teigiamam), atseit tokiai laisvei, kuri veda į kokį nors tikslą.

Ši laisvė ir yra *veiksmingoji*. Tai veiklusis valios pasireiškimas, savitai pasirenkant ir veikiant. Bendrąja prasme ji yra vadinama pasirinkimo laisvė arba valios laisvė tikrąja prasme. Pasirinkimas liečia svarbiausia - tikslui būtinas priemones. Dėl to ši laisvė dar aptariama, kaip veiksmingoji galia pasirinkti priemones pagal tikslo reikalavimus.

Tikslas nesirenkamas, tik nulemiamas, kaip principas. Iš nulemto tikslo lyg išvada seka priemonių pasirinkimas. Tikslą nulemia protas, o pasirinkti priemones, kurios labiausiai atitinka tikslą, reikia valiai, jos laisvei. Tad pasirinkimas yra artimiausias ir tiesioginis šios laisvės dalykas.

Pasirinkdama priemones, veiksmingoji laisvė turi trejopų galimybių. Ji gali rinktis arba skirtingus dalykus, arba priešingus, arba pagaliau prieštaringus. Vadinasi, ji gali rinktis:

1. Vieną iš dviejų savo rūšimis s k i r t i n g ų dalykų, sakysim, rašyti ar valgyti, dirbti ar keliauti.

2. Vieną iš tos pačios rūšies p r i e š i n g ų dalykų, pvz., rašyti ar nerašyti, važiuoti ar nevažiuoti, sakyti tiesą ar jos nesakyti.

3. Vieną iš savo prigimtimi p r i e š t a r a u j a n č i ų dalykų, pvz., sakyti tiesą ar meluoti, mylėti ar neapkęsti, daryti ką nors ar griauti, kurti ar naikinti.

Šios trys pasirinkimo galimybės yra neatsiejamos nuo laisvės tikslo, būtent veikdinti žmogiškąjį asmenį. Veikdinti - reiškia kreipti jį į žmogiškąją pilnatvę, į galimą jos tobulumą. Ta prasme teigiamoji laisvė yra laisvė tobulėti.

Tobulėjimo galimybės yra įvairios, atsižvelgiant į įvairias pasirinkimo galimybes. Iš trijų minėtų pasirinkimo galimybių, priešybės mažiausiai teikia tobulumo. Kodėl? Priešybių santykis ribojasi tos pačios rūšies veiksmingumu, pvz., rašyti ar nerašyti, vaikščioti ar nevaikščioti. Toks pasirinkimas neturi platesnės skalės, dėl to nepraturtina valios veiksenos. Tačiau šis pasirinkimas yra natūralus, ir jis priklauso pradiniam valios pasireiškimui. Šiuo pasirinkimu valia atlieka, sakytum, pradinę laisvės pratybą. Ta prasme ši laisvė vadinama *pratybinė laisvė.*

Daugiau tobulumo teikia pasirinkimas tokių veiksmų, kurie yra skirtingi savo rūšimi, pvz., rašyti ar valgyti, vaikščioti ar dirbti. Tokios skirtybės labiau įtempia valią, reikalauja ja labiau suderinti su proto sprendimu, kartu išvysto didesnį valios veiklumą ir labiau išplėtoja laisvės pasireiškimą. Čia laisvės tobulėjimas yra susietas su pasirenkamais dalykais. Skirtinga dalykų prigimtis bei tvarka reikalauja didesnio valios lankstumo ir prisitaikomumo. Dalykai čia vaidina žymų vaidmenį. Dėl to šią laisvę labiau tiktų vadinti dalykų pasirinkimo laisve arba tiesiog *pasirinkimo laisve.*

Trečioji galimybių sritis, turinti prieštaringą dalykų santykį, labiausiai įtempia valios jėgas ir daugiausiai atskleidžia galimybių tobulėti. Tačiau šis santykis - tai visiškas nukrypimas nuo tobulybės. Pasirinkdama vieną iš dviejų prieštarų, sakysim, kalbėti tiesą, mylėti ką nors, daryti ar kurti, valia siekia laisvės tikslo. Priešingai, pasirinkdama, sakysim, meluoti, neapkęsti, griauti bei naikinti, - valia visiškai nukrypsta nuo

laisvės tikslo. Pirmu atveju jos pasirinkimas kreipia į tobulumą ir yra doriškas. Antru atveju pasirinkimas naikina tobulybę ir yra nedoras. Ši pasirinkimo laisvė pereina į moralinę sritį, dėl to ji vadinama *dorine laisve.*

Šios trys laisvės - pratybinė, pasirinkimo ir dorinė - viena kita remiasi ir viena nuo kitos priklauso. Tikslo atžvilgiu aukščiausia yra dorinė laisvė. (...)

*Kaip toli siekia sąžinės laisvė?*

Ar žmogaus sąžinė tik pati viena nustato savo objektą: ką ji turi daryti ar ko vengti? Ar ji reiškiasi visiškai laisvų galimybių būdu: jei nori, jei gali - daryk, jei nenori - gali nedaryti? Sąžinės objektas yra gėris. Tai yra, sakytum, asmens prakalbėjimas, atliepimas gėriui. Pats gėrio siekimas nepriklauso nuo individualių asmens interesų - kad iš to man bus kokia gerovė, kad geriau seksis, bus pakilesnis mano gyvenimas ar dėl to labiau išsiskleis mano asmenybė. Ne! Gėris nepriklauso nei nuo asmeniškos naudos, nei nuo patogumo bei malonumo. Gėrio trauka nėra biologinė ar tik psichologinė. *Gėris yra vertybė ir didybė savaime.* Gėrio siekiama dėl to, kad tai verta. Ta vertybė yra įpareigojanti, siejanti, skatinanti. Tu turi taip daryti, tau reikia taip daryti, nes tai yra gera; tai atitinka tavo žmogišką būtį; tavo protas tai numato ir natūralus tavo pajautimas tuo džiaugiasi.

Gėrio atitikimas žmogiškajai būčiai ir yra tas aukščiausias motyvas, pagal kurį veikia mūsų sąžinė. Žmogus priklauso nuo savo aukštosios (žmogiškosios) paskirties, ir tai jį sieja su gėriu. Žmogui reikia gėrio, kad išskleistų savo pilnąjį žmoniškumą. Gėris yra, sakytum, paties žmogiškumo turinys. Tą turinį galima suprasti ir kaip tiesą, nes gėris išreiškia teisingą daiktų santykį, jų reikalavimus bei skatinimus. Tai yra tas teisingas bei tiesus pagrindas, kodėl vienas ar kitas dalykas laikytinas geru.

Kaip mūsų protas yra saistomas pažįstamojo dalyko ir dėl to nebėra absoliučiai (visiškai) autonomiškas, taip ir sąžinė, spręsdama teisingą daiktų pagrindą. Sąžinė nėra akla galia, kad ji nepaisytų daiktų santykio. Ji yra ribojama ir tikrinama (kontroliuojama) teisingumo mastu.

Tad sąžinės laisvė negali būti visiškai autonomiška. Ji tokia negali būti ir dėl to, kad turi kreipti žmogų į jo būties tikslą. Ji turi tarnauti žmogiškosios būties tobulėjimui, pilnesniam išsiskleidimui. Žmogui priklauso absoliuti teisė sekti tik teisinga savo sąžine. Tik tokia sąžinė iš esmės yra laisvoji sąžinė. Laisvai vykdyti gėrį pirmiausia juk reiškia nugalėti vidinį inertiškumą, pasipriešinimą, t.y. pašalinti vidines kliūtis laisvei, linkstančiai į savo objektą - gėrį. Toms kliūtims priskirtinas ir galimas klaidingas sprendimas. Patirtis rodo, kad žmogus kartais pasimeta pats arba sumaišo dalykų tvarką. Jis įpuola į esminę nelaisvę. Iškrypimas, netiesumas, blogybė virsta jo pavergėjais. Tad sąžinė, kaip sako Pranciškus Suaresas, gali kartais klysti, o prigimtinė teisė (įstatymas) visada yra tikra; sąžinė žiūri daugiau į praeitį, o įstatymas galvoja apie ateitį. Čia ir pasirodo, kad sąžinei, kaip artimiausiai žmogiškų veiksmų sprendėjai, dar reikia objektyvių gėrio normų bei jų korektyvų.

Kaip autonominis žmogaus protas tam tikrais atvejais nesitenkina tik savo sprendimu, bet kreipiasi į kitą, taip ir sąžinė. Susirgus, sakysim, neklausiama tik savo proto, bet kreipiamasi į gydytoją, t.y. į objektyvų sprendėją bei autoritetą, pripažįstantį prigimtinę tvarką bei jos santykius. Panašiai teisiamasis kreipiasi į advokatą, mokinys į mokytoją. Kai žmogus ką nors daro, jis daro laisvai, nes taip sąlygoja jo laisvė. Bet kai reikia daryti teisingai, jis jaučiasi saistomas tiesos masto, kuris nenulemiamas tik jo vieno galva. Kai jis žino, kad jam reikia daryti gerai, panašiai jis turi pasiremti gerumo normomis. Norėdamas būti teisingas, žmogus siekia susiderinti su objektyviu protingumu. Norėdamas elgtis gerai, panašiai jis siekia atitikti

objektyvų dorumą. Taip *sąžinės laisvė galų gale įsilieja į dorinę laisvę*. „Jeigu mūsų laisvė pasirodo kada nors priešinga toms (doriškoms, Y) taisyklėms, - sako A. Jakštas, - tai ji jau nebe laisvė, bet doriška netvarka bei doriškas absurdas... Štai, pavyzdžiui, žmogus turi nuodų: gali jų išgerti ir negerti. Kaip žinom, naudodamiesi laisve, vieni jų geria, kiti ne. Ir vieni, ir kiti elgiasi laisvai. Bet pirmųjų laisvė nėra doriška, nes nesutinka nei su sveiku protu, nei su Dievo valia, ir jos rezultatas yra mirtis ir nuodėmė, t.y. pražudymas savęs ir drauge pačios savo laisvės. Antri, negerdami nuodų, elgiasi ne tik laisvai, bet ir dorai, ir laisvai vykdydami doros ir proto taisykles, ne tik nepraranda laisvės, bet ją išlaiko ir stiprina."

Tad sąžinė neturi tokios autonominės laisvės, kuri reikštų jos išsivadavimą iš dorinės tvarkos. Dorinis gėris yra tiesioginis jos objektas ir, šio objekto netekusi, ji nebebūtų daugiau sąžinė. Dėl to autonomistų pastangos „išlaisvinti" sąžinę iš jos pačios „varžtų", reiškia žmogaus išlaisvinimą iš pačios sąžinės. Panašiai, tik jau grubiausia forma Nietzschė siekė išlaisvinti sąžinę iš „vergų moralės". Kiek kitu keliu eina, bet į tą patį tikslą taiko pastarųjų laikų psichoanalitikai. Pradėję nuo psichiškai nesveikų žmonių tyrinėjimo, jie tariasi galį „išgydyti" iš sąžinės nerimo ir sveikuosius. Visos tos pastangos paženklintos dvasine dekadencija, dėl to sunkiai paaiškinamos sveiku galvojimu.

*Religinė laisvė*

Iš visų savivaldos laisvių pati aukščiausia yra laisvė tobulėti. Kitos laisvės kreipia žmogų į atskirus gėrius ir patarnauja dalinei jo tobulybei. Mąstymo laisvė tobulina mūsų protą; mokslo bei mokymo laisvė praturtina mūsų žinojimą, pažinimą. Sąžinės laisvė teikia tobulybės mūsų veiksenai, elgsenai. Visos šios laisvės yra dalinės savo apimtimi ir paskirtimi. Tuo

tarpu laisvė tobulėti siekia *pilnatvės;* dėl to ji veržiasi į gėrių visumą, būtent į tobulą jų pasireiškimą. Laisvė tobulėti nesitenkina paprasta tiesa, bet ieško *tobulos tiesos.* Nesitenkina paprastais gerais darbais, bet ilgisi tobulo, aukščiausio gėrio. Ši laisvė nesiriboja paprasta gyvenimiškąja egzistencija, bet nori kurti *tobulą gyvenimą.* Laisvė siekti šios pilnutinės tobulybės ir yra ne kas kita, *kaip religinė laisvė plačiąja prasme.*

*Religinės laisvės esmė ir tikslas*

Religinė laisvė skyla į religijos ir religingumo laisvę. Kuo šios laisvės skiriasi, pirmiausia kuo skiriasi religija nuo religingumo? *Religija yra žmogaus ryšys su Dievu* - ryšys, kurį lemia ir Dievas, ir žmogus, abi laisvos būtys: Dievas absoliučiai (visiškai) laisvas, žmogus - reliatyviai (sąlygiškai). Dievas laisvu savo sprendimu apreiškia žmogui savo tiesą ir gėrį, teikia savo malonę. Žmogus laisvai priima (pažįsta) šią tiesą, pripažįsta gėrį (dorinę gėrio tvarką), išpažįsta Dievą aukščiausiu savo idealu ir priima jo teikiamą pagalbą. Tad religijos akte dalyvauja ir žmogaus protas, ir valia, ir jausmai.

Religijoje yra du pradai: *objektyvusis ir subjektyvusis.* Religijos turinys, kiek jis išplaukia iš Dievo apreiškimo, gali būti pažįstamas objektyviu tikrumu bei pilnumu; pripažįstamas iš objektyvaus dorovės pradų mokymo; išpažįstamas objektyviomis liturgijos formomis. Ta prasme ir kalbama apie *objektyvią religiją.* Tačiau, kiek šis religijos turinys ir formos pažįstamos, pripažįstamos ir išpažįstamos priklausomai nuo subjektyvių žmogaus imlumo galių ir pajėgumo, tiek religija yra subjektyvi. Ši subjektyvi religija, pasireiškianti konkrečiame žmonių gyvenime - jų galvosena, veiksena, jutimu - vadinama *religingumu.*

Tad religijos laisvė yra: Dievo atžvilgiu - laisvas atskleidimas dieviškųjų savo paslapčių bei aukštesnio gyvenimo tvar-

kos ir laisva pagalba žmogui; žmogaus atžvilgiu - laisvas priėmimas dieviško turinio ir aukštesnės gyvenimo tvarkos bei pagalbos. Tuo tarpu *religingumo laisvė: negatyviai kalbant, nebuvimas kliūčių bei varžtų, paralyžiuojančių žmogaus ryšį su Dievu; ir pozityviai (teigiamai) kalbant - galėjimas bei gebėjimas išvystyti savo galias ir jas palenkti Dievui pažinti, pripažinti ir išpažinti.*

Abi šios laisvės - religijos ir religingumo - būtinos esminiam religijos bei religingumo tikslui, būtent žmogiškosios būties tobulėjimui. Pati religija šį tikslą aptaria žmogaus išganymu, perkeitimu, sudievinimu. Dievo ir žmogaus sąveika kaip tiktai veikia išganomai, pakeliamai, sudievinamai. Tai žino ir jaučia kiekvienas, išgyvendamas savo ryšį su Dievu. Žmogus tada, rodos, grįžta į giliausios savo esmės prieglobstį, lyg į savo tikruosius namus, pripildomas kažkokios begalybės, gėrio, rimties. Tose dvasinio pakilimo ir atsinaujinimo erdvėse žmogus jaučia tokią laisvę ir tokias galimybes, kurių negali teikti jokios kitos žmogiškosios patirtys. Tada žmogus atsiveria, lyg atsipalaiduoja nuo kažko - apribojančio, suvaržančio, užsklendžiančio. Ar tai nėra ta tikroji laisvė tobulėti, randama daugybėje religinio gyvenimo pavyzdžių įvairiais laikais ir įvairiose tautose?

*Laisvė nukreipta prieš religijos esmę*

Kaip religijos laisvę supranta autonomistinės srovės? Vienos jų apriboja bei susiaurina žmogaus ryšį su Dievu, kitos visai jį neigia. Tad jos susiaurina arba visai neigia ir pačią to ryšio laisvę. Racionalizmas pavertė Dievą protine idėja, pažįstama tik teoriniu žmogaus protu. Kriticizmas (Kantas) skelbė Dievą tik kaip aukščiausią dorinę idėją, atsekamą praktiniu žmogaus protu. Deizmui Dievas buvo tik prigimtinės dorinės pasaulio tvarkos kūrėjas, palikęs tą tvarką autonomiškai vykdyti pačiam žmogui. Pozityvizmui Dievas - tai pats pasaulis, žmonija, o religija - tik žmogaus ryšys su žmonija. Panteizmui

religija tik gamtos išgyvenimas, nes gamta, Dievas ir žmogus reiškia vieną ir tą patį dalyką. Fichtei religija - grynas veiksmingumas (valingumas), o Schleiermacheriui - grynas jausmas. Kilmės atžvilgiu religija pozityvizmui - tik primityvus naivumas, išaugęs iš gamtos apraiškų bei priežasčių nepažinimo, o materializmui - prietaringumas ir apgaulė, tarnaujanti tam tikros klasės ūkiniams tikslams.

Taip ryšys su Dievu buvo galutinai nutrauktas. Autonominės srovės kreipėsi į žmogų, savaiminį tikslą ir savaiminę tobulybę. Toks savaiminis tikslas vėliau pasidarė pasaulis, istorija, egzistencija. Autonomizmas apsiriboja savais dievais: žmogumi, žmonija, pasauliu, gyvenimu, medžiaga, technika, politika, klase. Tie dievai buvo apdovanoti Dievo savybėmis: žmogaus protas - visažinojimu, mokslas ir technika - visagalybe, gamta ir medžiaga - amžinumu, politinė kova - išganymu. Tai buvo nauja religija, tiksliau - religijos. Šių religijų laisvė, reiškianti atsiribojimą nuo pačios religijos, autonomistų lūpose nūn ir reiškia „religinę laisvę". Iš tos tariamos religinės laisvės, kaip matome, neliko nei religijos, nei laisvės, ypač laisvės tobulėti.

Autonomistinė „religijos laisvė" dabar reiškiasi plačiame žmonių gyvenime. Tos apraiškos - tai išgyvenamas vidinis pasimetimas, nepajėgumas kilti aukščiau, užsidarymas ribotų interesų kiaute, savęs suvaržymas įgeidžiais, nepasitenkinimas gyvenimu ir pasauliu, pesimizmas, beprasmybė, visko neigimas. Tai yra pernelyg matomi žmogiškosios atžangos bei nuopuolio (dekadenso) ženklai.

Autonomistinės pažiūros dabar sumišusios, sujukusios. Daugelis autonomistų patys nebežino, kas jie yra, kokiomis pažiūrų šaknimis maitinasi ir kokius pasikartojančius (ne naujus) daigus leidžia. Plačiame gyvenime tos pažiūros susibėgo į dvi vagas: individualistinę ir kolektyvistinę. Kolektyvistinėje srovėje ryškus valios pradas, kuriąs savo „religiją", palenktą klasės, rasės, tautos dievams. Individualistinėje srovėje run-

giasi protinis ir jausminis elementai, ir jų „religija" paženklinta kriticizmo arba sentimentalizmo.

Protininkams individualistams religija yra teorinis dalykas, protinių sąvokų bei idėjų sritis. Ta sritis priklausanti tik individualiam protui: nuo jo pareina, ką ir kaip jis priima ar atmeta. Nėra bendrų, apibendrintų, objektyvių sprendimų. Individualūs sprendimai neliečia praktinio gyvenimo.

Jausmininkams individualistams religija yra tik išgyvenimas - aklas, nesąmoningas, neapibrėžtas, iš niekur nekilęs, tik iš paties individo, į nieką kitą nevedąs, neturįs jokios reikšmės asmeniniam tobulėjimui ir iš viso neturįs jokios gilesnės prasmės.

# Metodo klausimas svarstant mūsų liberalizmą

Ligšiol pas mus nebuvo kilęs klausimas, kokį metodą vartoti svarstant mūsų liberalizmą. Nūnai šį klausimą iškėlė dr. Juozas Girnius straipsnyje „Liberalizmo klausimu" (Aidai. - 1956. - Nr. 4). Be kita ko, jis pasisako ir prieš šių eilučių autoriaus pasirinktąjį metodinį kelią. Jis siūlo kitą, jo manymu, tikslingesnį metodą. Šiam klausimui iškilus, dera dėl jo atsiliepti ir išsiaiškinti.

*Kas lemia metodo pasirinkimą?*

Metodas pasirenkamas pagal siekiamąjį tikslą, ir jį pasirinkau dvejopą: mūsų liberalizmą *pažinti* ir jį *vertinti*. Siekiant pažinti tikrovišką liberalizmą, manding nėra kito tinkamesnio būdo kaip *induktyvinis* - *įvestinis*. Iš atskirų reiškinių bei galvo-

senos faktų daromi apibendrinimai bei principinės išvados. Kitas dalykas vertinti mūsų liberalizmą. Čia jau tenka vartoti *deduktyvinį - išvestinį* metodą, atseit remtis visuotiniais principais ir juos taikyti atskiriems mūsų liberalizmo reiškiniams bei galvosenos apraiškoms.

Aš pasirinkau ne tik dvigubą metodą, bet ir du išeities punktus. Liberalizmui pažinti remtasi pačiu liberalizmu, o jam vertinti - bendru, visuotiniu galvojimu. Kodėl antruoju atveju peršokta į kitą plotmę, atseit kodėl nesilaikyta tos pačios liberalizmo plotmės? Mano įsitikinimu, liberalizmas neturi savo visuotinių ir visų vienodai suvokiamų principų. Jis pats yra tik metodas, kuris, tiesa, paliečia principų sritį ir, ją liesdamas, reiškiasi įvairiopu subjektyvizmu bei reliatyvizmu. Tad vertinti liberalizmą jo paties mastu būtų tas pats, kas imtis subjektyviausio uždavinio.

Kaip į tą dalyką žiūri J. Girnius? Jis siūlo vieną *deduktyvinį - išvestinį* metodą ir pasisako už vieną to paties liberalizmo plotmę. Kodėl? J. Girnius tariasi suradęs vieną liberalizmo mastą, kurį jis vadina „principiniu liberalizmu". Manydamas, kad toks mastas galimas, J. Girnius kaip tik ir siūlo metodinį monizmą. Jis ne tiek pasisako ir, sakyčiau, ne tiek pozityviai, kiek kritikuoja manąjį metodinį dualizmą.

Metodinio klausimo savo straipsnyje J. Girnius specialiai nekelia. Priešingai, jį įpina į esminį klausimą, kas yra liberalizmas apskritai, tiksliau - kas jo esmė. Metodo klausimas jam išsprūdo tada, kai jis savo turimą arba susidarytą liberalizmo esmės sampratą bandė lyginti su tikrovišku liberalizmu ir iškilusiomis dėl to diskusijomis. J. Girnius galvoja, kad blogas esmės supratimas iškreipęs pačias diskusijas.

Lietuviškojo liberalizmo vardu, jo manymu, „dengiama daug kas destruktyvaus", maišomos asmeninės laisvamaniškos ir liberalizmo pažiūros, prisiimamas antiklerikalizmas kaip panieka krikščionybei ar katalikybei. Mūsasis liberaliz-

mas esąs laicistiškas, laisvamaniškas, suplaktas su skepticizmu, reliatyvizmu ir t.t.

Šią mūsų liberalizmo sampratą J. Girnius pateikia kaip Br. Railos pažiūras. Jas dar paryškina DDT (Demokratinio Darbo Talkos) rezoliucijomis. Kadangi Br. Railos ir DDT rezoliucijų pažiūros manding mažai kuo tesiskiria nuo visų kitų mūsų liberalizmo publicistų pažiūrų, lietuviškojo liberalizmo apibūdinimas, kokį pateikia J. Girnius, daugiau ar mažiau tinka ir mūsų liberalizmo visumai. Tuo atveju mudviejų su J. Girniumi požiūriai, sakyčiau, nesiskiria. Tai pripažįsta, bent iš dalies, ir J. Girnius. Jo žodžiais, „jei iš tiesų liberalizmas neturėtų mums daugiau pasakyti, kaip pasakė DDT suvažiavimas, tektų sakyti be reikalo polemizavus su kun. St. Yla, nes jį buvus teisų, jei ne apskritai, tai bent mūsų liberalizmo atžvilgiu".

Kuo J. Girnius išsiskiria? Šio lietuviškojo liberalizmo jis anaiptol nelaiko atitinkančiu liberalizmo esmę. DDT rezoliucijos ir „Br. Railos sugestijonuotoji liberalizmo interpretacija" J. Girniui atrodo „nepakankamai reprezentatyvios liberalizmui apskritai". Jis susidaręs įspūdį, kad ir „kun. St. Yla priima liberalizmą esant tuo, kuo jis yra Br. Railai... Abu vienodai supranta liberalizmą, nors, žinoma, nevienodai jį vertina", taigi abu vienodai klysta bent sampratos požiūriu.

Kiek kitaip galvoja Br. Raila. Lengvino slapyvardžiu prisidengęs jis teigia: „jis (kun. S. Yla) liberalizmą pajėgia suprasti tik tikybiniu ir tik romietišku požiūriu, ir taip žiūrėdamas jį visą randa klaida, laisvamanybe, bedievybe. Kun. Ylos straipsniai nesulaukė platesnių diskusijų iš kitos pusės, nes iš tikrųjų su taip falšyvai *suprasto liberalizmo aiškintoju* mažai kam tegali būti noro diskutuoti" (Santarvė. - 1955. - Nr. 7-8. - P. 335). Vertindamas ne tikybiniu, bet filosofiniu požiūriu, pasirodo, mūsų liberalizmą J. Girnius laiko taip pat laisvamanišku. Mano „falšyvai suprastas liberalizmas" J. Girniui yra toks pat,

kaip jį supranta ir Br. Raila. Dar daugiau, J. Girnius pirmiausia kaltina Br. Railą „falšyvai" supratus arba iš esmės iškreipus liberalizmą, o kartu „suklaidinus" ir kun. Ylą.

Faktiškai J. Girnius turi omenyje metodinę klaidą, kaip jis ją supranta, ypač svarstydamas mano mintis. Pirmiausia, jo manymu, reikėjo išsiaiškinti, kas yra liberalizmas apskritai, o paskui kalbėti apie tikrą lietuviškąjį liberalizmą. Tada, jo manymu, būtų buvę galima išskirti, kaip mūsų liberalizmo atstovai supranta tikras liberalines pažiūras, o kaip laisvamanybę, laicizmą, antiklerikalizmą. Šito nepadarius esą daug kas iš abiejų pusių sumaišyta, suvelta, atseit suveltas liberalizmas su laisvamanybe, laicizmu ir t.t. Be to, aš esą per globališkai užsimojęs, sakysim, į liberalizmą įtraukdamas net nacionalizmą. Tad diskusijos tapusios bergždžios, daug ką apkartinusios ar net įskaudinusios.

Iš tikrųjų diskusijų kaip ir nebūta. Beveik niekas rimtai nediskutavo su manimi dėl pagrindinių bei esminių mūsų liberalizmo klausimų. Tačiau apkartimo nevengta rodyti atskirais ir dažnai asmeniškais atsišaukimais. Pats Br. Raila, kuriam J. Girnius priskiria ypatingą laisvamaniškumą ir antiklerikalizmą, ne kartą piktinosi tuo, kad tie dalykai įsakmiai buvo įvardyti mano straipsniuose. Neabejoju, kad labiausiai įskaudinančios turėjo būti mano „globališkosios" išvados bei apibendrinimai, padaryti iš atskirų lietuviškojo liberalizmo reiškinių. Tai ir yra metodo išvada. Pasirinkęs induktyvinį metodą, aišku, negalėjau nedaryti išvadų, atseit išvengti „globališkumo". Nemanau, kad to būtų galima išvengti vartojant ir J. Girniaus siūlomą tik deduktyvinį metodą. Įspūdžiai ir įsiskaudinimai bei apkartinimai yra subjektyvus dalykas ir jie negali manding lemti nei metodo tikslingumo, nei jo sėkmingumo. Diskusijų bergždumo įspūdį J. Girnius galėjo susidaryti tik dėl to, kad mano oponentai rimtai nediskutavo, o bergždžiai jautrinosi.

*Kaip vertinti J. Girniaus siūlomą metodą?*

Apskritai J. Girniaus siūlomas deduktyvinis metodas nėra negalimas. Visuomet pirma išsiaiškinama, kas yra dalyko esmė, o paskui bandoma atskirti, kas jos neatitinka. Konkrečiai kalbant, aišku, būtų naudingiau pirma suprasti, kas yra liberalizmas, o po to, kaip sakoma patarlėje, atsijoti grūdus nuo pelų: patį liberalizmą skirti nuo to, kas vadintina kitais vardais. Bet ar tai galima kaip tik nagrinėjant liberalizmą? Ar galima rasti vieną visuotinį mastą, atskleidžiantį liberalizmo esmę?

Skaitytojai prisimena kai kurių mūsiškių tvirtinimą, kad liberalizmas neturi vienos biblijos, atseit vieno savo šaltinio bei masto. Jeigu tokį *vieną* mastą, kad ir principinį, bandytume jiems nurodyti, ar tada nepasikartotų priekaištai (kaip tai man darė A. Škėma), jog mes „išsigalvojame savo tezes" ir pagal jas norime atsijoti mūsų liberalizmą: išskirti, kas atitinka „mūsų" tezes, kas ne.

Pats J. Girnius pripažįsta, kad liberalizmas yra daugiažodis. „Šito daugiažodiškumo bei daugiaprasmiškumo nepašalina ir jo pasirinktasis „principinis liberalizmas". Kas gi jis yra? Atsakymų bus tiek, kiek ir atsakančiųjų. Anaiptol ne dėl to, kad atsakantieji nežinotų pagrindinių liberalizmo elementų. Atsakymai išsiskirtų dėl pačios elementų interpretacijos.

Esminiais liberalizmo bruožais J. Girnius laiko tris dalykus: 1) nelygstamos žmogaus vertės pripažinimą ir vengimą bet kokios diskriminacijos; 2) tiesos ir laisvės santykių sprendimą ir 3) demokratijos išpažinimą. Tuos tris bruožus būtų galima įvardyti humanizmo, individualizmo ir demokratizmo elementais. Tačiau visi šie dalykai skirtingiausiai interpretuojami.

Daug nesidairydami imkime mūsų liberalizmo atstovo H. Blazo suprastą individualizmą (Varpas. - 1953. - Nr. 1. - P. 86). Jo manymu, individualizmo elementai: humanizmas, libera-

lizmas ir demokratija. Elementų santykis, kaip matome, nedaug tesiskiria, bet skiriasi jų interpretacija. J. Girnius humanistinį elementą - žmogiškosios vertės pabrėžimą - kildina iš krikščionybės, o H. Blazas iš „individo mintijimo atsipalaidavimo nuo Bažnyčios priežiūros ir cenzūros". J. Girniui tolerancija yra krikščioniškosios artimo meilės tęsinys arba bent papildinys, o H. Blazui „tolerancija seka iš humanizmo", reikia suprasti - tokio, kuris nesusijęs su krikščionybe.

Vakarų humanizmui, pasak *J. Maritaino,* būdingi religiniai ir transcendentiniai šaltiniai, be kurių jis būtų savaime nesuprantamas. Tačiau nuo renesanso laikų Vakarų pasaulis pamažu priėmė antireliginį humanizmą. Taip žmogiškoji vertė ir laisvė, kitados buvusios krikščionybės idėjomis, dabar daromos ateizmo ir pagonizmo žaidimu (plg. *Humanisme Integral.* - Paris, 1936. - P. 13-14).

*Fr. Heer*, rašydamas apie Europos demokratijos šaknis nuo VIII iki XVIII amžiaus, mini šiuos laisvės sąvokos išsiskleidimo tarpsnius: prigimtinę teisę, liaudies suverenitetą, visuomenės „sutartį", pasipriešinimo teisę ir žmogaus piliečio teisę. Šioje raidoje seniausia ir pirminė vieta priklausanti Bažnyčiai, ypač prigimtinės teisės puoselėjimo ir gynimo požiūriu (plg. *Tausenjähriger europäischer Nonkonformismus* // Frankfurter Hefte. - 1954. - Hf. 2). Panašiai teigia ir Tübingeno unto prof. E. Sprangeris. Jo manymu, žmogaus teisės kaip neliečiamos ir laisvė esančios religinės kilmės ir ta prasme jos reiškiančios „ewig liberale Urprinzip" (plg. *Was heißt liberalismus* // Universitas. - 1953. - Hf. 5). Šiems autoriams būtų artimesnis ir J. Girniaus požiūris, nes jis taip pat pabrėžia vadinamųjų liberalinių elementų (bent pirmojo) religinę kilmę. Tačiau rasime daugybę autorių, kurie tuos pačius elementus laikys politinės kilmės dalykais. V. Sezemanas teisingai pastebi, kad „prancūzų revoliucija suprato laisvę ir lygybę grynai politine prasme, kaip *demokratinę santvarką,* suteikiančią piliečiams lygias teises"

(*Krikščionybė ir socializmas* // Akademikas. - 1936. - Nr. 6. - P. 141). Rodos, yra esminis skirtumas, ar *demokratinė santvarka suteikia* žmogui laisvę ir lygias teises, ar žmogus jas turi *pačia savo prigimtimi bei prigimtinės teisės pagrindu*, o demokratija, kaip ir kiekviena kita santvarka, privalo jas saugoti ir gerbti.

Liberalizmas yra laicistinė sistema, panaikinanti esminių vertybių sakralinį charakterį. Jis viską matuoja ir vertina tik politiniu mastu. Dėl to liberalizmui politika būdinga daugiau, negu bet kuri principinė plotmė. Net į šią plotmę liberalizmas ateina su savuoju metodu - *divide et impera*. Liberalizmas yra ne tik laicistinis, bet ir dalomasis, analitinis, pliuralistinis metodas, o principinė plotmė yra paženklinta jungimu, sinteze, vienybe.

*Patys liberalai pasisako prieš monistinę liberalizmo sampratą*

J. Girniaus siūlomas „principinis liberalizmas" negali būti visų vienodai suvokiamas ir priimtinas ne tik dėl skirtingiausių interpretacijų. Jis nepriimtinas ir dėl to, kad liberalizmas visų pirma yra tikroviškas ir pritaikomas metodas, priklausąs nuo vietos ir laiko skirtybių. Ta prasme įsidėmėtinas dabartinio Liberalų Internacionalo autoriteto Johno M. Scotto įspėjimas patiems liberalams, kurį jis yra pateikęs savo pranešime apie Europos liberalizmą. Kalbėdamas apie liberalizmo principą, jis duoda tokį palyginimą: „jeigu jūs dalinsite du iš dviejų, gausite vieną, o jei dalinsite keturis iš dviejų, gausite du. Rezultatas skirtingas, bet principas dalinti iš dviejų yra pastovus". Panašiai ir „liberalizmas, jo žodžiais, yra „a body of principle", bet šis „body" pateikia skirtingus rezultatus, atsižvelgiant į laiką ir taikant jį skirtingomis aplinkybėmis. Juokinga manyti, tęsia jis, kad liberalus atsakymas būtinai turi būti tas pats atsakymas į britų ir belgų problemas. Jeigu taip būtų, tai liberalizmas būtų dogma, o ne „a body of principle"."

Scottas pabrėžia, kad liberalizmui įvairiuose kraštuose būdingos skirtingos kryptys, o visiems bendras „principas" yra - *kovoti prieš jėgą*. Skandinavijoje, jo žodžiais, liberalai kovoja prieš valstybę, laikomą socialistų rankose, Vokietijoje - prieš okupacines jėgas, Kanadoje - prieš JAV priespaudą ekonominiame Kanados gyvenime, Prancūzijoje - prieš komunistų partiją, o „visoje Europoje jie pasisako prieš Bažnyčios jėgą" (plg. *European Liberalism*. - Cambridge, 1950. - P. 3-4).

Scotto minimas „principas" mažiausiai teturi ką nors bendra su J. Girniaus „principiniu liberalizmu". Scotto „principas" yra politinės kovos dalykas. Liberalizmas, Scotto supratimu, nenori būti dogma principiškumo prasme, bet jis yra dogma politinės ir priešbažnytinės kovos prasme. Tad J. Girniaus „principinis liberalizmas" prieštarauja ne „politiniam liberalizmui", bet pačiai liberalizmo esmei, kuri yra ne principinė, o politinė. Būdamas politiškas, liberalizmas yra ir tikroviškas arba tikrovei labiausiai palenktas bei nuo jos priklausomas. Štai kodėl J. Girniaus siūlomas deduktyvinis metodas, mano supratimu, negali būti tikslingas. Priešingai, tikslingesnis induktyvinis metodas, atseit - visų pirma pažinti tikrovišką liberalizmą, mūsų atveju lietuviškąjį. Po to arba pagrečiui dar būtų galima palyginti su prancūziškuoju, anglosaksiškuoju, slaviškuoju ar germaniškuoju ir tik tada daryti išvadą, kas yra esminis ar principinis „liberalizmas apskritai".

*Ko siekta, naudojant induktyvinį metodą*

Aš taip ir nagrinėjau. Ėmiau atskirus klausimus, rinkau medžiagą iš mūsų liberalinės spaudos, iš įvairių jos publicistų, neišskiriant nė pačių jauniausių. Siekiau dokumentuoti jų pasisakymus, sujungti juos į atskirų klausimų grupę ir nustatyti kuo bendresnę (apibendrintą) jų galvosenos kryptį. Išvados, kurias teko daryti, suprantama, buvo paremtos ne vien

cituojamais pasisakymais, bet ir visa perskaityta medžiaga. Ryškindamas principinę arba su principais susijusią mūsų liberalizmo atstovų galvoseną, kartu stengiausi ją ir vertinti visuotinio arba krikščioniškojo galvojimo šviesoje. Susivokti dabartinėje liberalinėje dialektikoje man padėjo ir praeities spauda (nuo „Aušros" ligi 1935 m.), kurią kitados teko perversti ir studijuoti. Jau tada buvau pastebėjęs, kad daugelio nesusipratimų priežastis mūsų polemikose buvo ta, jog mūsų liberalizmo atstovai į tuos pačius dalykus žiūri skirtingai, tas pačias sąvokas vartoja kita prasme. Tai matome ir šiandien.

Liberalizmas, kaip žinia, neturi savitų sąvokų. Jis vartoja tas pačias sąvokas, kurios pagal reikšmę neatrodo skirtingos. Labiausiai skiriasi jų interpretacija. Tai, atrodo, pripažįsta ir J. Girnius. Jis dažnai prisimena „specifinę liberalizmo interpretaciją", tačiau ją atmeta, kaip nesuderinamą su „principiniu liberalizmu". Ir čia jo monistinis metodas susikerta su manuoju. Mano dualistinis metodas remiasi sąvokų interpretacijos dualizmo faktu. Tuo tarpu J. Girniaus metodas ieško vienos tariamai principinės interpretacijos. Mano uždavinys - parodyti ir išryškinti esamą interpretacijų išsiskyrimą, kurio mes nebepakeisime, nes tai yra įvykę per ilgą laiką. O J. Girnius, pripažindamas, kad „skirtybių nepanaikinsime", vis dėlto ieško principinio derinio.

Koks gi buvo mano tikslas ryškinant interpretacijų skirtumą? Ar suniekinti mūsų liberalus, kaip ne vienas mano oponentas skubėjo pareikšti? Man rodos, daugiau paniekina liberalą tai, kad jis pats nežino, kas yra liberalinė interpretacija, ir galvoja esąs niekinamas, o tai jam, susipratusiam ir sąmoningam, turėtų būti tik pasididžiavimas. Kas nori būti liberalas, težino, kodėl jis galvoja taip, o ne kitaip. Lygiai svarbu žinoti ir kitiems, kuo ir kaip mes skiriamės. Žinodami, ką vieni ir kiti

tuo pačiu klausimu galvojame ir ką tas pačias sąvokas vartodami norime pasakyti, mes galėtume pasiekti ir didesnio visuomeninio susipratimo. Tik *clara pacta claros faciunt amicos!* Tuo tarpu nūnai polemizuojame ir erzinamės arba erziname nesąmoningą visuomenę, kuri nesuvokia pagrindinių mūsų skirtybių ir nesuvoks tol, kol nebus jos išryškintos.

Šito ryškinimo kol kas negalime laukti iš mūsų liberalizmo atstovų. Mūsų liberalizmo kryptis dar tebėra labai publicistinė, propagandinė. Ryškiausi mūsų liberalizmo vadai nuo Kudirkos ligi Railos buvo ir yra tik publicistai - sakyčiau, ne liberalizmo interpretatoriai, bet propaguotojai. Poleminis, politinis, praktinis reikalas jiems buvo ir tebėra svarbiausias. Šiame kontekste užgriebiamos ir sąvokos su gana stereotipiška jų interpretacija. Iš esmės jos neaiškinamos. Nelabai mėgstama, kai tai imasi daryti kiti. Sąvokinį mūsų galvojimą arba bandymą mūsų liberalinį galvojimą ryškinti sąvokų plotmėje jie kartais ironizuoja „sąvokiniu žongliravimu". Liberalinė mūsų publicistika, sakytume, pati vengia atskleisti tikruosius liberalinio galvojimo skirtumus ir prisibijo, kad kiti to nedarytų. Gal tai laikoma nenaudingu politiniu ar psichologiniu dalyku. Bet ar tai naudinga visuomeniniam ir kultūriniam mūsų tautos bręsmui?

Kol mūsų liberalizmas nerodo ženklų ryškinti ir filosofiškiau apibrėžti savąjį kelią, tol ir mūsų pastangos, ryškinant esamus skirtumus, negali būti palankiai sutinkamos. Į tą faktą, kaip laikinai neišvengiamą, reikia atsižvelgti ir kantriai jį pakęsti. Antra vertus, mūsų visuomenės sąmonėjimo vyksmas reikalauja, kad esamus skirtumus kuo atviriau ir blaiviau toliau ryškintume. Pažiūrų dualizmas mūsų tautoje yra įvykęs faktas ir jokios neutralizavimo, retušavimo, vienijimo ar derinimo pastangos jo nebepakeis. Neutralizuoti galima asmeninius

ar grupinius santykius, bet ne pažiūrų skirtumus. Be šių skirtumų mes juk visad turėsime bendrus žmogiškus ir tautinius jungties pradus. Turėsime ir kitų bendrų interesų, padedančių mums bendradarbiauti.

*Netiksliai suprasta „principinio liberalizmo" plotmė*

Atrodytų, mudu su J. Girniumi turėjome panašias intencijas, būtent palengvinti visuomeninį supratimą. Bet išsiskyrė mūsų pažiūros tiek į tikslą, tiek į būdą jam siekti. J. Girnius, atrodo, siekė apvalyti liberalizmą nuo jo gimtosios nuodėmės - laisvamanybės, laicizmo, antiklerikalizmo, subjektyvizmo. Tai jo nuomone, savaime įvyktų, suradus liberalizmui principinę plotmę. Visa, kas šiai plotmei nėra esminga, tektų iš liberalizmo išbraukti.

Tai būtų radikalus ir gana naujas liberalizmo reformos bandymas. Pagal tai, kaip J. Girnius supranta principinį liberalizmą, reiktų, viena vertus, laukti liberalizmo priartėjimo prie visuotinės galvojimo plotmės, antra vertus, reiktų sutikti su kai kuriais J. Girniaus siūlomais kompromisais atsižvelgiant į visuotinį, bent krikščionišką galvojimą.

J. Girniaus bandymas įdomus ta prasme, kad jis ieško principinio sprendimo, remdamasis vadinamaisiais liberaliniais principais. Kas gi tie liberalizmo principai? Ar jie turi ką bendra su liberalizmu, ar jie saviti? Ar tie principai nėra visuotinės plotmės dalykas, o tik liberalizmo pasisavinti, lyg ir monopolizuojami ir savo interpretacija perkeičiami? Iš to savinimosi anaiptol neseka, kad tie principai nustojo būti visuotiniais dalykais. Kalbėti apie juos, kaip liberalizmo esmės dalyką, manding tikrai netikslinga. Tie liberaliniai principai, kiek jie buvo ir yra visuotiniai ir visiems bendri, tiek jie buvo ir bus visiems priimtini. Dėl to būtų didžiausia nesąmonė juos pulti, kritikuoti ar nuo jų atsiriboti. Kai puolamas ar kritikuojamas libera-

lizmas, tai puolamos iškraipos, kurias jis padarė ar daro visuotinių liberalinių principų srityje. Pats J. Girnius kaip tik tuo pačiu pagrindu plaka „specifinę liberalizmo interpretaciją". Jis kalba apie liberalizmo neigiamybes, turėdamas galvoje visus interpretacinius elementus, iškreipiančius visuotinius liberalinius principus. Ir vis dėlto šiuos principus jis priskiria liberalizmui, o ne visuotinei plotmei. Atrodo, J. Girnius neišskyrė sąvokų „liberaliniai principai" ir „principinis liberalizmas". Liberaliniai principai tiek savo kilme, tiek ir esme mažiausiai būdingi liberalizmui. Principinio liberalizmo niekad nebuvo ir nėra, o tai, ką J. Girnius vadina šiuo vardu, tėra jo paties išvestinis (deduktyvinis) dalykas iš liberalinių principų, priklausančiųjų visuotinai plotmei. Čia, atrodo, ir glūdi J. Girniaus monistinio metodo svarbiausioji paklaida.

Norėdami taisyti tikrovinį liberalizmą, patys šviesieji liberalai (buvę ar ligi galo tokiais išlikę), kaip Lagare, Fr. W. Foersteris, J. Burchardtas, Rathenau ir kiti, neieškojo „principinio liberalizmo", o kalbėjo apie reikalą grįžti prie visuotinių principų ir jų tikrosios plotmės. Kiti iš jų turėjo drąsos kalbėti apie krikščionybę kaip visuotiniausią plotmę. Krikščionybė ne tik neišsižada visuotinių liberalinių principų, bet labai rūpestingai saugo jų integralumą. Jos kova prieš liberalizmą faktiškai ir yra kova už tų liberalinių principų išsaugojimą nepažeidžiant interpretacijos. Tai aiškiai yra pabrėžęs ir popiežius Leonas XIII, vertindamas liberalizmą savo enciklikose.

Tad be reikalo J. Girnius įžvelgė pavojų ten, kur jo nėra. Prieš tokį liberalizmą, kuris būtų laisvas nuo laicizmo, laisvamanybės, antiklerikalizmo ar reliatyvizmo bei subjektyvizmo, tikriausiai nesiruošė niekas iš katalikų kovoti. Tokiam liberalizmui, jeigu iš viso šis vardas čia tinka, jie patys atstovauja, nes pirmine ir esmine prasme jis yra krikščioniškas.

Ta prasme katalikams nereikia ieškoti, kas yra liberalizmas apskritai ar principinis liberalizmas, kad galėtų vertinti

tikrovinį liberalizmą bei jo interpretacijas. Jiems užtenka visuotinio galvojimo plotmės ir visuotinių liberalinių principų. Berods ne kitaip elgėsi ir pats J. Girnius, kai jis vertino, sakysime, K. Jasperso egzistencializmą. Tada jis neieškojo „egzistencializmo apskritai" ar „principinio egzistencializmo", bet rėmėsi bendrais galvojimo principais. Šiuo atveju jis pats ėjo dualistiniu keliu, vartodamas ir induktyvinį ir deduktyvinį metodą. Koks tad buvo reikalas nūnai liberalizmui, ieškoti monistinės plotmės?

*Mūsų noras ir būdas pasitarnauti visuomenei*

Kai kas galvoja, kad J. Girnius norėjęs mūsų liberalinės visuomenės, ypač jaunuomenės, dėmesį pakreipti į naują idealistinių ieškojimų kelią. Tokios intencijos, jeigu jų iš tikro turėta, negali būti peiktinos. Tam tikrą nerimą ir netikrumą mūsų liberalinės visuomenės dalis tikrai jaučia. Galimas dalykas, bręsta išvidinis reikalas pačiam mūsų liberalizmui susirasti teisingesnį, savitesnį ir su visuotine principine plotme suderintą kelią.

Kartą ir šių eilučių autoriui teko kalbėtis su vyresnės kartos Kudirkos krypties mūsų liberalizmo atstovais. Į klausimą, ar nebūtų metas ieškoti tikslesnių liberalizmo sprendimų, suderintų su mūsų tautos senąja tradicija, jie atsakė: tam reikalui neturime žmonių. Šie žodžiai rodo norą ar bent pritarimą reformos minčiai. Kaip tik dėl to mūsų, liberalizmo pašaliečių, svarstymai apie jų problemas (kiek jos susiduria su mūsiškėmis) kaip tiktai galėtų ir jiems daug patarnauti. Tačiau pasitarnavimas gali būti ir netikslus. Jaunesniems ir ypač mažiau kritiškiems mūsų liberalams galima sudaryti iliuziją, kad reformos pradmenys slypi pačiame liberalizme, o ne šalia jo. Tokią iliuziją sukuria ir J. Girniaus „principinis liberalizmas". Tai, kas dar ieškotina ar kurtina, negali būti laikoma esamu. Pats J. Girnius savo straipsnį, o kartu ir principinio liberalizmo

tezes laiko dar diskutuotinais dalykais. O nediskutuotina yra bendroji principinė plotmė. Kodėl ši plotmė negalėtų būti ryškinama, atskleidžiama, pristatoma ir mūsų liberalinei visuomenei? Tai vienas kelias, negalintis nedominti mūsų liberalų, ypač nuoširdžiai norinčių ieškoti kokios nors dermės su šia plotme. Psichologiškai jiems nebus lengva sutikti su mintimi, kad jiems reikia grįžti prie to, ko buvo atsisakę. Gal jie atsisakė pirmiausia krikščioniškos plotmės, o nūnai pasirodo, kad ši ir visuotinė plotmė yra pernelyg artima. Nepaisant šio galimo sunkumo, vis dėlto turime pripažinti ir kitą faktą, kad atsiranda vis daugiau žmonių, nebesitenkinančių neribotu individualistiniu galvojimu.

Antra vertus, mes negalime atsisakyti pastangų pažinti mūsų liberalizmo tikrovę, kokia ji yra, ypač jos „destruktyvumus" ir „priedangas". Čia vėl pavojinga kurti iliuziją, kad mūsų liberalizme nieko nėra bloga, arba kas bloga, tai nebepriklauso liberalizmui, o kažkokiems kitiems „vardams". Nominalistiniu požiūriu, tiesa, tokias perskyras galima daryti. Bet jei mūsų liberalizmas yra antiklerikališkas, laicistiškas, laisvamaniškas, tai vis dėlto negalime šio fakto nei slėpti, nei pro jį tylomis praeiti. Kitaip bėgtume nuo tikrovės pažinimo dėl kažkokių visuomeninės ramybės sumetimų.

Vienas bičiulis man rašo: „J. Girnius visų pirma turėtų įtikinti liberalus, kad jie priimtų jo principinį liberalizmą, o tik tada kritikuoti tave, kam tu jiems priskiri tai, ko jie neturi".

Ne mūsų kaltė, kad prie liberalizmo, kaip labai plačios ir atviros plotmės, prisiplaka destruktyvūs elementai. Tai pastebima ne viename krašte. Bet ar viskas, kas destruktyvu, laikytina tik prisiplakusiais dalykais? Neseniai H. Rauschningas paskelbė veikalą „Masken und Methamorphosen des Nihilismus. Der Nihilismus des XX. Jahrhunderts" (Frankfurt a.

M., Wien, 1954). Autorius pabrėžia, kad nihilizmas priklauso dvasinei srovei, prasidėjusiai Renesanso metu ir siekiančiai absoliutaus žmogaus savarankiškumo. Nihilizmas esąs toks dvasinis vyksmas, kurį daugelis suvokia kaip išlaisvinimą bei išsilaisvinimą. Faktiškai šis vyksmas atpalaiduojąs žmogų nuo bet kokių ryšių su būties pagrindu, su tiesa ir vertybėmis, su bendruomene ir žmogiškomis institucijomis. Blogiausia, kad šis nihilistinis vyksmas siekiąs sukurti naują žmogaus sąmonės būseną ir pasidaryti pastoviai veikiančia istorine jėga. Šių dienų nihilizmas pasireiškiąs įvairiomis galimomis formomis ir dangstosi įvairiomis kaukėmis. Norint nihilizmą nugalėti esą reikia visų pirma jį gerai pažinti, kuo jis dangstosi, kokias naujas formas prisiima arba kaip įsilieja į senąsias.

Tų formų, ypač politinių, šiandien yra įvairių. Jas bandoma išskirti paprasta krypčių bei srovių klasifikacija: vienos vadinamos socialistinėmis, kitos nacionalistinėmis, dar kitos liberalinėmis. Nepaisant formalių skirtumų, jos turi ir nemažai panašumų. J. Girnius būtų linkęs ribotis tik forminiais skirtumais ir neieškoti panašumų. Dar daugiau, jis labai nepalankiai sutinka autorius, kalbančius apie srovių giminystes. Tačiau giminystė yra, ir to fakto negali nepastebėti joks stebėtojas. Galima nesutarti dėl vieno tų giminysčių vardiklio, sakysim, ar mes kaip Rauschningas vadinsime jį nihilizmu, ar laicizmu su savo palydovais - laisvamanybe ir antiklerikalizmu. Bet nuo to pati giminystė nepasikeis. Svarstydami lietuviškojo gyvenimo negeroves, taip pat negalime aplenkti dvasinės srovių giminystės. Pats J. Girnius pripažįsta, kad mūsų liaudininkai ir socialdemokratai yra „tie, kurie tiesiog oficialiai atstovauja liberalizmui (ypač pirmieji, bet kultūrinėje srityje jo pagrindo šaukiasi ir antrieji)". Man rodos, juo labiau reikia atkreipti dėmesį ir į nacionalistinių grupių oficialius prisipažinimus dėl jų liberalizmo. Tad čia yra vienas giminystės vardiklis - liberalizmas. Kalbant apie negeroves, kiek jos susietos su specifinė-

mis liberalizmo interpretacijomis, kaip tik ir tenka nesiriboti viena srove. Nežinau, kodėl J. Girnius man primena: „ar tam tikrų lietuviškojo gyvenimo neigiamybių iškėlimui nebūtų buvę kun. St. Ylai sėkmingesnis kelias tiesus dėl jų pasisakymas, negu tokie globališki kaltinimai, kurie neteisingai vienan katilan sukišo kaltuosius su niekuo nedėtais (ir ta prasme, kad neskyrė „liberalų" nuo „nacionalistų"...)". J. Girnius turėtų patikslinti, kaip jis supranta tiesų pasisakymą dėl negerovių, kuris neturėtų nei kaltinimo atspalvio, nei globališkų apibendrinimų. J. Girnius galvoja, kad „liberalizmo klausimas mūsų spaudoje kilo ne iš teorinio dėmesio, o iš praktinių motyvų". Gal dėl to jis laukė ir iš manęs daugiau praktiškai „tiesaus pasisakymo".

*Ką reiškia praktiškai taisyti liberalizmo negeroves?*

Iš tikrųjų pats liberalizmas nuolat save praktiškai taiso. To siekia vokiečių neoliberalizmas, prancūzų spiritualistinis, humanistinis, socialistinis liberalizmas. Mūsų liberalizmą nūnai praktiškai taiso santarvininkai ir „kairieji" tautininkai.

Tokios reformos, kaip rodo patirtis, nepasiekia platesnio tikslo. Jos tik skaldo liberalizmą į atšakas, sroves, kryptis ir mažai tepaliečia liberalizmo visumą, mažai tekeičia jo tikrovę. Štai kad ir spiritualistinių liberalų pasisakymas prieš senąjį liberalizmą. Rodos, labai skambiu rehabilitacijos vardu P. Lhoste-Lachaume (*Réhabilitation du Liberalisme*. - Paris, 1954) iškelia senojo liberalizmo negeroves: kaltina „sistemingai ignoravus moralę ekonomikos srityje", taikius „nežmoniškus išnaudojimus". Ką gi jis siūlo savo spiritualistiniu liberalizmu? Nieko nauja, tik kritikuoja socialinį katalikybės charakterį ir aukština tą pačią individualistinę moralę. Nauja „rehabilitacija" neperžengia socialinio nemoralumo, kuriam atstovavo senasis liberalizmas, neieško naujos socialinės moralės pagrindų,

tačiau nepripažįsta krikščioniškosios, kaip tai darė senasis liberalizmas.

Principiniu persilaužimu neparemtos praktiškos reformos, manding negali būti sėkmingos. Nesėkmingi buvo ir socializmo bandymai save taisyti, kol pagaliau nenutarta radikaliai ir iš principo atsisakyti istorinio materializmo. Jeigu panašiu keliu pasuktų ir liberalizmas, jeigu jis atsisakytų specifinės interpretacijos, tada tektų laukti didesnių ir palankesnių permainų. Bet atsisakyti savos interpretacijos reiškia nugalėti subjektyvizmą, individualizmą, reliatyvizmą ir artėti prie objektyvios, visuotinės plotmės. Pamažu turėtų švelnėti ir laisvamaniškumas, laicizmas, antiklerikalizmas. Visiškai išnykti jie negali, ypač laicizmas, nes kitaip liberalizmas nebetektų savo egzistencijos pagrindo.

Pabrėždamas principinį kelią liberalizmui reformuoti arba apvalyti jį bent nuo destruktyvių apraiškų, aišku, negaliu nesutikti su J. Girniumi, kuris svarsto taip pat iš principo. Pasisakiau tik prieš jo metodą. Galimas daiktas, J. Girnių bus kiek paveikęs Ortega y Gassetas, kurio tezėmis jis apsčiai rėmėsi. Šis ispanų liberalų filosofas bei sociologas buvo reformistas ne principine, bet kompromisine prasme. Jis ieškojo vidurio kelio tarp liberalinio reliatyvizmo ir visuotinės absoliučios tiesos. Toks vidurys iš tikro neįmanomas arba galimas tik kaip filosofinė konstrukcija. Vadinasi, negali būti vidurio kelio ir tarp tikro reliatyvizmu pagrįsto liberalizmo ir visuotinės principinės plotmės. Liberalizmas arba artėja prie visuotinės plotmės arba nuo jos tolsta. Artėdamas jis ją pamažu pripažįsta ir paremia, o toldamas ją griauna; tai ir yra jo nihilistinis vaidmuo. Taip susidaro ne tik įvairios liberalizmo formos, bet ir formacijos. Kaip patirtis rodo, nė viena formacija dar nėra laikoma idealiu vidurio keliu. Liberalizmas pats neturi jokio masto, dėl to jis negali rasti ir savito vidurio kelio. Vienas iš konkrečių įrodymų yra mūsų liberalizmo formacijos.

Labiausiai nuo visuotinių (tų pačių liberalinių) principų nutolusi, pati negatyviausia buvo rusiška liberalizmo formacija, pradėta dr. J. Šliūpo, vėliau perimta mūsų socialdemokratinės srovės. Švelnesnė buvo lenkiškojo liberalizmo formacija, puoselėta dr. V. Kudirkos ir perimta mūsų demokratų-liaudininkų. Pati švelniausia ir mažiausiai nutolusi nuo visuotinės plotmės buvo viltininkų-tautininkų liberalinė formacija. Šių formacijų santykis su visuotine plotme ilgainiui keitėsi: socialdemokratinė kryptis praktiškai švelnėjo, o liaudininkų buvo paaštrėjusi. Nūnai tokio paaštrėjimo ženklai būdingi tautininkiškai krypčiai. Vidurio kelio jos pačios negali susirasti.

Mūsų liberalizmo pusiausvyra, jeigu kada bus pasiekta, remsis ne sukonstruotu paties liberalizmo idealu, bet *subalansuotu santykiu* su visuotine plotme, tiksliau - su visuotine liberalinių principų interpretacija. Idealinės konstrukcijos paties liberalizmo ribose, jo savitame darželyje, gal ir galės maginti nerealius liberalus intelektualus arba jaunus, studentiško idealistinio liberalizmo ieškotojus. Tačiau liberaliai mūsų visuomenės daugumai visa tai bus svetima. Ji nepajėgs suvokti tokių liberalizmo idealistų, lygiai kaip nespės bėgioti paskui praktinius reformistus, kaitaliojančius vardus ir formas, bet mažiausiai keičiančius dalykų esmę. Masė laikysis *savojo kelio,* kuris tik tuo ir bus savas, kad daugiau ar mažiau išsiskirs iš visuotinio bei krikščioniškojo, atsižvelgiant į laiko ir vietos sąlygas.

Ar verta paisyti masės? Šį klausimą sąmoningai primenu, nes jaučiu man kreipsimą priekaištą. J. Girnius kitados viename savo straipsnių (Aidai. - 1948. - Nr. 15) buvo pasisakęs apskritai prieš masę. Jis linkęs daugiau pasitikėti išskirtinėmis asmenybėmis ir jų pastangomis sukurti naują idealesnę santvarką.

Be abejonės, ieškant naujesnių sprendimų mūsų liberalizmui, gal mažiau tektų žvalgytis į masės nuotaikas, o daugiau remtis subrendusių asmenybių galvojimu. Tačiau praktiškai

ne taip lengva išskirti masinį ir asmenybinį elementus. Mūsų liberalizmui, turinčiam stipriausią atramą vidutinėje inteligentijoje, vis dėlto, mano supratimu, tebėra daugiau būdingas masinis negu individualus pobūdis. Masiniam pasireiškimui, kaip žinia, daugiau būdinga nuo ko nors atsiriboti arba prieš ką nors kovoti, negu pozityviai ko nors siekti ar konstruktyviai kurti.

Atsiriboti nuo Bažnyčios, kartais tik vienu kitu atžvilgiu, pas mus jau reiškia beveik tą patį, kaip išpažinti liberalizmą. Dar konkrečiau, liberalizmui save priskiria ne vienas tų, kurie nemėgsta krikščionių demokratų, nepriklauso katalikiškai organizacijai arba priklauso tokiai, kuri savęs nelaiko katalikiška arba ideologiška. Masiniam mūsų liberalizmui tenka priskirti ir tą reaktyvinį gynimąsi nuo bet kokios kritikos.

Mūsų kritika arba svarstymai iš dalies gali didinti masinį reaktyvumą. Gali net susidaryti įspūdis, kad tik taip mūsų visuomenėje laikosi liberalios nuotaikos. Iš tikrųjų tokie nusiteikimai gali kilti, nes, J. Maritaino žodžiais, liberalizmas gyvena iš kliūčių ir jomis laikosi; kai kliūčių nėra, jis smunka. Ta prasme individualistinis liberalizmas yra negatyvi, opozicinė kryptis. Kai mūsų liberalizmas neturi nūnai realių kliūčių, jo opoziciškumui gali praversti bet kokios fiktyvios kliūtys. Tokių manding prikuriama mūsų publicistikoje net per gausiai. Ta prasme ir mūsų kritika gali sudaryti dėkingą progą jautrintis bei jautrinti visuomenę, galvojant, jog iš to liberalizmas turėtų laimėti daugiau palankumo.

Tačiau ir šitam masiniam reiškimuisi mes sudarome tam tikrus barjerus. Mes apeliuojame ne į masines nuotaikas, o į individualų protą, atsiliepiantį blaiviu galvojimu ir kritišku svarstymu. Tokiam svarstymui bus pasitarnavęs ir J. Girniaus straipsnis. Pasiaiškinę su juo metodinius skirtumus, mes dar galėtume lyginti savuosius požiūrius kitais klausimais, ypač dėl liberalinių principų interpretacijos. Bet tai jau būtų kitos progos reikalas.

# Lietuviškoji šeima

## TAUTINĖS PROBLEMOS

ŠEIMOS lietuviškumas neabejotinai susiduria su tautiniu šeimų mišrumu. Mišrumas čia suprantamas kilmės prasme, - kai lietuviai tuokiasi su nelietuviais. Bet mišrios gali būti ir lietuvių šeimos, kuriose atsiranda skirtingas apsisprendimas dėl tautinės kultūros, kalbos, papročių ir auklėjimo krypties. Tokios šeimos sukuriamos tarp čia gimusių lietuvių. Jų gali būti ir tarp naujų ateivių.

### *A. Tautiškai mišrios šeimos*

1. *Lietuvė išteka už kitataučio* arba lietuvis veda nelietuvę. Kiek tokių atvejų buvo tremtyje (Vokietijoje) ir kiek jų dar yra dabar, sunku pasakyti. Statistikos, deja, neturime, dėl to negalime šio reiškinio tiksliau apibūdinti. Tačiau iš daugelio faktų galime daryti vieną išvadą: mišrias šeimas sukūrę asmenys anaiptol nebuvo nesusipratę lietuviai ar lietuvės. Tautinis susipratimas, pasirodo, nėra mišrias šeimas mažinantis veiksnys.

Ką apie tai galvoja susipratusi mūsų studentija? Lietuvių Studentų Sąjungos anketa skelbia: „Daugiau kaip du trečdaliai pasisakė už tai, kad kurdami šeimą, ieškos lietuvio(ės). Tokių skaičius, kurie į tautybę nekreiptų didelio dėmesio, yra labai mažas. Kiti tuo klausimu yra nepareiškę nuomonės" (Liet. Dienos. - 1956. - Nr. 4. - P. 10). Neturėjimas nuomonės arba nekreipimas dėmesio, nors tai būtų būdinga mažam asmenų skaičiui, vis dėlto rodo įsibraunantį netikrumą.

Netikrumą sukelia, be kita ko, toks klausimas: jei nerandi lygaus išsilavinimo partnerio tarp savo tautiečių, ar ne geriau rinktis kitatautį bei kitatautę? Kultūrinis lygis šiandien yra

naujas veiksnys. Jis iškyla dėl to, kad atsiranda disproporcija tarp berniukų ir mergaičių išsilavinimo. Šio motyvo negalima išleisti iš akių. Anais tautinio mūsų atgimimo laikais patriotai vedė kitatautes, nes nebuvo jų išsilavinimo lietuvaičių. Ta pati problema darosi gyva dabar, tautinio susipratimo metu. Aišku, ji nėra tokia aštri, kaip anais laikais. Kartais be didelio reikalo ji pabrėžiama, nes norima per lengvai pasiteisinti. Žodžiu, tikru ar tariamu pagrindu šis motyvas gali skatinti mūsų jaunimą dar labiau kurti mišrias šeimas.

2. *Lietuvis veda tautietę* arba ši išteka už saviškio, bet vienas jų galvoja nebe lietuviškai, kalba daugiau angliškai, gyvena amerikonišką gyvenimą. Toks apsisprendimas gali būti dalinis arba visuotinis. Kiekvienu atveju jis kliudys tautiniam šeimos vienalytiškumui. Galbūt jis kliudys daugiau negu kilmės mišrumas. Kitatautis kartais būna palankus lietuviškumui, o lietuvis, nusigręžęs nuo savo tautos, dažnai rodo didelį priešiškumą. Dėl to kyla įvairūs šeimos konfliktai, labiausiai kenčia vaikų auklėjimas. Bet tokių atvejų lietuvių šeimose negali būti daug. Lietuvis ar lietuvė, kurie jaunystėje atsisako lietuviškumo, dažniausiai renkasi kitatautę ar kitatautį.

3. *Abu apsisprendę lietuviai*, bet augę ne Lietuvoje, lankę nelietuviškas mokyklas. Jie norėtų kurti lietuvišką šeimos stilių, bet nesuvokia, kaip tai daryti. Šis sunkumas labiausiai bus pajustas, atsiradus vaikams ir norint juos auklėti lietuviška dvasia. Jauni tėvai pastebės, kaip jie painiojami ir skaldomi įvairių svetimų įtakų.

Vaikų auklėti dabar nebemoka net tos šeimos, kurios buvo sukurtos Lietuvoje ar tremtyje. Jos nemoka kalbėti namuose, pradeda švęsti „gimtadienius", ruošti „parties", dekoruoti patalpas tokiu stiliumi, kokį mato svetimoje aplinkoje. Juo labiau tai gali atsitikti naujai kuriamoms šeimoms - ne dėl jų noro, bet dėl paprasto nesusivokimo.

Šie trys tautinio šeimų mišrumo atvejai kelia klausimą: ar

geras mūsų požiūris į svetimą aplinką bei kultūrą; ar suvokiame tautinį šeimų charakterį, ar mūsų jaunimas tikrai supranta, kas yra tautinis šeimų vienalytiškumas ir kodėl jis svarbus, saugotinas?

*B. Tautinio neatsparumo priežastys*

Minėjome, kad tautiškai mišrios šeimos kuriamos ne vien dėl tautinio nesusipratimo. Bendro susipratimo per maža. Yra kitų priežasčių, kurias čia norėtume priminti.

1. *Vienpusiškas nusistatymas prieš svetimybes.* Kai kas jį laiko tautinio susipratimo ženklu. Iš tikro tai yra paprastas, vienpusiškas tautinis reaktyvumas. Tautiniai bei kultūriniai skirtumai, kaip žinia, vienus patraukia, kitus atstumia. Atstumia vyresniuosius, susigyvenusius su viena, savo kultūra; patraukia jaunimą, kultūriškai dar bręstantį ir ypač greitai susižavintį naujovėmis.

Vyresniųjų sugebėjimas skirti, kas svetimoje kultūroje ar tautoje yra gera, o kas bloga, jaunų žmonių dvasioje nepažadina jokio kritiškumo svetimos aplinkos įtakoms. Priešingai, vyresniųjų vienpusiškas nusistatymas prieš visa, kas nesava, jaunam bręstančiam žmogui tik sustiprina kitą vienpusiškumą - žavėtis tuo, kas svetima. Subrendęs jaunimas galėtų išsivaduoti iš nesąmoningos priešginybės, tačiau praktiškai ne kiekvienas pajėgia. Nuolat keliamas ir idealizuojamas lietuviškumas kartais būna per daug įgrisęs, o įsibėgėjimas savintis svetimybes sunkiai sustabdomas. Svarbiausia taip imama ieškoti labiau svetimų draugysčių negu savų.

Draugystė prasideda tarp tos pačios lyties jaunuolių, ir tėvai neįžvelgia jokio tolimo pavojaus. Šios draugystės ilgai netveria. Ieškoma priešingos lyties jaunuolių, aišku, jau tarp tų pačių svetimųjų. Tėvai nespėja pastebėti, kaip šis perėjimas įvyksta.

Jauna mūsų emigracija dar neturi patyrimo. Vyrauja ekonominis motyvas: kuriamasi, kur patogiau, nežiūrima, kad būtų arčiau savų tautiečių. Vaikai lanko svetimas mokyklas, draugauja su svetimaisiais. Tėvai nekreipia dėmesio, net paauglių nesistengia įtraukti į lietuviškas jaunimo organizacijas, neleidžia į šeštadienines mokyklas. Tad vaikai netenka ryšio su savos kartos tautiečiais ir galiausiai sukuriama tautiškai mišri šeima.

Kiti tėvai aukoja savo patogumą, kad tik gyventų tarp lietuvių ir savo vaikams sudarytų savesnę aplinką. Jų rūpestis būna didelis, bet kartais neapskaičiuotas kitu atžvilgiu. Jie verčia vaikus draugauti tik su lietuviukais, nežiūrėdami, su kuo vaikas draugauja. Priešingai, bara, jei jis susitinka su kitataučiais. Vaikas lygina faktus. Jis mato, kad tėvai jam draudžia draugauti su kitataučiu, kuris gerai elgiasi, o stumia į draugystę su saviškiu, kuris blogai elgiasi. Kol mažas, vaikas paklūsta tėvams, o paaugęs metasi tolyn nuo saviškių.

Mes išleidžiam iš akių žmogiškąjį, etinį pradą. To prado nesusiejame su mūsų tautybe, juo nematuojame ir kitos tautos apraiškų. Savoji tautybė bei kultūra, kaip visokio blogio mastas, negali įtikinti jokio žmogaus, o juo labiau jauno. Visa dvasine būtimi jis atmeta tokius „matavimus". Bet taip jis nusigręžia ir nuo savo tautybės.

2. *Meilė ieško svetimesnio polio*. Meilė yra skirtingų objektų trauka, skirtingų ne tik lyčių, bet ir charakterio prasme. Juo didesnės skirtybės, juo labiau jos sužavi ir patraukia meilės pradžioje. Dėl to kitatautis berniukas ar mergaitė gali greičiau įstrigti dėmesin negu saviškiai.

Mes galvojame, kad čia nėra jokio pavojaus jaunimui, kuris gyvena lietuviškoje aplinkoje ir sąmoningai neieško pažinčių su kitataučiais. Betgi šis mūsų jaunimas susitinka kitataučius kolegijose, jų ruošiamose pramogose, o vasaros metu - darbovietėse. Žinant meilės pradžios „klastą", anaiptol nereikia są-

moningo noro domėtis svetimaisiais ar jų ieškoti. Tas pats pasakytina apie kitataučius. Juo rečiau jie mato lietuves ar lietuvius, juo greičiau ir stipriau gali susižavėti jų skirtingumu.

Tai yra asmeniškos, sunkiai apskaičiuojamos „pinklės", kurių iš anksto nepastebi net gana budrus mūsų jaunimas. Bet verta paminėti ir bendresnio pobūdžio pinkles. Jos atsiranda palyginus savuosius su svetimaisiais. Dar Vokietijoje buvo galima išgirsti mūsų vyrus kalbant: „Ką tos mūsų lietuvaitės, - per santūrios, ne tokios spalvingos, nelipšnios!" Panašiai ir mergaitės šiandien prasitaria: „Mūsų vyrai mažiau išauklėti, ne tokie mandagūs, neskuba reikšti savo palankumą mergaitei".

Tos kalbos ne visuomet rimtos. Bet jos pasidaro rimtos tada, kai jau įsižiūrima į kitatautį ar kitatautę. Meilė apakina, ir tada visi lietuviai pasidaro blogesni už visus nelietuvius. Akys atsiveria tik ištekėjus ar vedus. Tada atsargiai prasitariama: „Lietuvis vyras nedaro įspūdžio iš pradžių, bet labiau suprantamas paskui". Ir vyrai kartais pastebi: „Kitataute skuba tave suprasti, bet vėliau ir norėdama, nepajėgia".

Iš tų kalbų, aišku, niekas nepasimoko. Kiekvienam, susižavėjimo akimirksniu, tenka ieškoti jėgų, kad neprarastų blaivaus žvilgsnio ir nepadarytų neatsargaus sprendimo. Šis dalykas pats sunkiausias.

3. *Polinkis savintis svetimybes* remiasi psichologiniu pagrindu. Pirmiausia jis pastebimas brendimo amžiuje. Daugelis mergaičių kopijuoja artisčių, mokytojų ar pranašesnių draugių charakterį. Tai daro ir berniukai. Šis polinkis būdingas visiems paaugliams, dėl to nereikėtų stebėtis, jei ir mūsų jaunimas greitai perima tai, kas svetima. Labiau stebėtina, kad šis bruožas būdingas ir subrendusiam jaunimui ir net vyresniesiems. Ar tai nėra mūsų tautos būdo bruožas? Kai kas rimtai baiminasi, kad mūsų gabumai, ypač išmokti kitas kalbas, kaip tik padeda greičiau savintis svetimybes, negu išlaikyti tai, ką turime sava.

Aišku, mūsų tautiečiai tikrai gabūs. Bet, atrodo, kad originalumą labiau išsaugome savoje žemėje. Patekę svetur, greičiau imame kopijuoti, kas svetima. Kopijavimas be kritikos, saiko ir skonio darosi labai pavojingas. Taip perimamos ne tik svetimos formos, bet pažiūros ir nusiteikimai. Savitas galvojimas ir jutimas lūžta. Žmogus nebejunta, kaip jo lūpomis ima kalbėti kažkas kita, o ne savo tautos mintijimas, išgyvenimas, norai ir svajonės.

Originalūs žmonės sugeba perimti svetimų kultūrų lobius, savęs nelaužydami. Tuos lobius jie moka perkeisti savitu būdu arba priderinti prie savito dvasinio pasaulio. Svetimas vertybes jie apvelka bent savos tautos rūbu. To nepajėgia padaryti kopijuotojai. Jie galvoja: kur esi, tas ir būk, kam išsiskirti! Jų sprendimas būna labai aiškus, dėl to šeimos gyvenime jų apsisprendimas kartais būna tvirtesnis negu originalaus žmogaus.

Dėl neoriginaliųjų nekyla problemų savame krašte, savoje kultūros aplinkoje. Jie visur seka bendrą toną, stilių, skonį. Daug sunkiau išlaikyti jų tautiškumą svetimoje žemėje. Įtikinti juos sunku. Galima tik pedagogiškai lenkti arba sąmoningomis, gerai parinktomis priemonėmis prilaikyti. Deja, mūsų visuomeninė pedagogika šiuo klausimu dar nėra susidomėjusi.

4. *Savų tradicijų stoka - atviros durys svetimybėms.* Tarp suaugusiųjų yra nemaža neoriginalių žmonių, o vaikai iš viso neoriginalūs. Jie didžiausi kopijuotojai, sekėjai, perėmėjai to, ką mato aplinkoje. Vaikams reikia atitinkamos aplinkos ir atmosferos bent savo namuose - su savais papročiais ir tradicijomis.

Iš viso negalima įsivaizduoti šeimos be papročių ir tradicijų. Jeigu ji neturi savų tautinių papročių, jai tenka savintis ką nors svetima. Savinasi pirmiausia vaikai ir neša į šeimą. Tėvai seka vaikus arba jiems priešinasi. Nei vienas, nei antras kelias nėra tikslingas. Natūralus vaikų noras turėti ceremoninių, apeiginių, su atitinkamu laiku susietų įvairumų negali būti nepasotintas.

Svetimus papročius vaikas perima mokykloje. Šeimoje jam reikia duoti savų, su tautine šeimos dvasia suaugusių arba bent ja paremtų papročių. Pagaliau šeimos lietuviškumas nėra tik kalba ir bendri patriotiniai nusiteikimai. Ir kalba, ir nusiteikimai turi tapti papročiais ir tradicijomis. Deja, po to, kai modernioji, miesčioniškoji banga nugręžė daugelio mūsų šeimų dėmesį nuo šitos giliausios lietuviškumo atramos, šis dalykas vis dar tebėra nesuprastas.

Šiomis sąlygomis būtų per maža, jei lietuviškus papročius vaikas gautų tik savo šeimoje. Jis turi pajusti, kad visi jo draugai lietuviai tą patį gauna savo šeimose. Tik tada išaugs savos kilmės ir dvasios sąmonė. To reikia ne tik vaikams, bet ir patiems papročiams. Tradicijos ir papročiai klesti tik šeimų bendruomenėje. Deja, čia susiduriame su lietuviškųjų šeimų individualizmu ir iracionalizmu. Jos nenoriai palaiko ryšius arba labai greitai juos nutraukia. Užtenka mažų priežasčių, sakysim, skiriasi išsilavinimas, uždarbis, padėtis, ir tėvai nebendrauja, taip pat neleidžia bendrauti vaikams. Bendravimas nutrūksta ir dėl perdėto jautrumo. Vienas kaimynas nenusišypsojo antram, neparodė dėmesio, ir daug metų jie gyvena atsitvėrę lyg kinų siena. Esant tokioms sąlygoms negali bręsti šeimyninių tradicijų dvasia, jeigu ji ir būtų kuriama bei palaikoma atskiruose namuose.

Šios priežastys ugdo neišvengiamą tautinį šeimų mišrumą arba jam parengia plačią dirvą.

*C. Kas šiuo metu darytina?*

Nebeužtvenksi srovės, kuri veržiasi, - sako pesimistai. Iš tikro nei gražios kalbos, nei pasipiktinimai nesulaikytų tų, kurie palinkę svetimėti ir maišytis. Reikia keisti mūsų galvoseną - tiek asmeninę, tiek visuomeninę, - ieškoti patikimesnių ir gilesnių motyvų.

1. *Dėl tautiškai mišrių* šeimų negalima žmonių smerkti ir vadinti tai tautine išdavyste. Patriotiniai motyvai, nors ir turi savo vertę, anaiptol neatsveria kitų, svarbesnių.

Jaunimas turi įsisąmoninti vieną dalyką, kad šeima reikalauja daugeriopo vienalytiškumo. Šeima yra natūrali, darni bendruomenė. Darnumo ir bendrumo pirmiausia reikia tarp vyro ir žmonos. „Bloga ne tai, - sako P. Orintaitė, - kad mišriose šeimose žmonos priklauso kitai tautai, vardu ar nusistatymu, bet kad jų asmenybė ir prigimtis (kilmė, luomas, rasė, auklėjimas, istorija ir t.t.) yra kitokios konstrukcijos, dėl to šeima būna nedarni" (N. Romuva. - 1939. - Nr. 16. - P. 341).

Darnumo ir vienalytiškumo reikalauja ypač vaikų auklėjimas. Abu tėvai turi turėti tas pačias pažiūras, tuos pačius sprendimus, kurti tą pačią šeimos atmosferą, išpuošti ją abiem suprantamais papročiais bei tradicijomis. Jeigu šeimoje bus dvi skirtingos galvosenos, du sprendimai, maišysis papročiai, įtakos bei įtaigos, - vaikai išaugs lyg su dviem galvomis. Jie nežinos, kas jie yra, ir į ką turi atsiremti tolimesnio brendimo kelyje. Per jų sąmonę iš pat mažens nejučiomis pereis skirtingos pažiūros, sistemos, kultūrų formos, tautybių atspalviai, ir jie nebežinos, kas gi pagaliau jų dvasioje yra pastovu.

Visiško dvilypumo praktiškai nebūna net mišriose šeimose. Pati šeimos prigimtis daro visa, kad būtų rastas koks nors bendras kelias. Dėl to viena pusė prisitaiko, išsižada savos tautybės arba bent kalbos, papročių, ir bando prisiimti antrosios pusės kryptį. Tačiau subrendusiam žmogui prisiimti svetimus dalykus nėra taip lengva ir įmanoma. Vaikai tai jaučia. Jie negauna nuoseklaus to abiejų tėvų auklėjimo. Jiems kažko trūksta, ir tai galima pastebėti jau pradiniame jų amžiuje.

Mūsų patriotizmą paglosto tokie faktai, kad, sakysim, mišriose šeimose vaikai mokomi bent lietuviškai kalbėti. Žinoma, tai labai gražu. Bet tai neišsprendžia pedagoginės problemos. Kitatautis sutuoktinis daro nuolaidą kalbos atžvilgiu,

bet ar ji padeda auklėti vaikus vienalytiškai tautos, kultūros ir dvasios atžvilgiu? Mūsų įsitikinimu, ji negali paremti, net jeigu ir norėtų. O juk neabejotinas pedagoginis reikalavimas, kad abu tėvai veiktų vaikus lygiagrečiai, suderintai ir vienas antrą papildydami.

Jeigu šis motyvas, giliausiu būdu liečiąs patį žmogų, jo dvasią ir ypač ateitį, būtų labiau suprastas, manau, mūsų jaunimas būtų daug atsargesnis. Tada net vienodo išsilavinimo problema nebūtų keliama taip, tarsi išsilavinimas būtų svarbiau už tautinę tapatybę.

2. *Vertinant svetimas įtakas* taip pat reiktų blaivesnės ir platesnės pažiūros. Ne pačios įtakos laikytinos blogomis, bet nesugebėjimas ar nenoras jas kritiškai atrinkti ir organiškai suderinti su tuo, kas sava. Amerikos civilizacijoje yra daug gerų dalykų. Bet jų negalima kopijuoti be atrankos. Juo labiau nedera dėl to prarasti savo prigimtą charakterį. Čia vėl svarbu ne tiek patriotika, kiek žmogaus visuma. Kas praranda savąjį charakterį ir prisiima svetimą, tas neišvengiamai save laužo. Šeimoje laužomas kitas sutuoktinis ir gresia pavojus vaikų auklėjimo vientisumui.

Tarp mūsų reiškiasi dvi kryptys ir abi kraštutinės. Viena garsiai kalba tariamo patriotizmo vardu, smerkia visa, kas amerikietiška. Antroji atstovauja plačiam liberalizmui, skatina prisitaikyti prie vietos ir laiko dvasios. Abi šios kryptys nežadina mūsų kritiškumo, neduoda blaivaus sprendimo.

Galima viską priimti, kas yra gera, ir tai, kas gera, galima įlieti į lietuviškumą. Sakydami įlieti, mes ir čia išskiriame aklą kopijavimą. Polinkis kopijuoti net gerus dalykus nustelbtų tai, kad mums būdinga nemažai gerų dalykų, kurių nedera keisti svetimais. Kiekvienu atveju mums reikia didesnio kritiškumo svetimų vertybių atžvilgiu, kad mokėtume išskirti, kas jose yra gera ar bloga. Antra, mums reikia geriau pažinti savąsias vertybes.

3. *Vertinant lietuviškus papročius ir tradicijas* šiandien turėtų būti aiškus nusistatymas. Jas reikia skubotai atkurti ir pritaikyti jaunųjų šeimų gyvenime. Kito kelio nėra išlaikyti pozityvų, vientisą, pedagogiškai veiksmingą šeimų lietuviškumą.

Tradicijos yra išvidinis dalykas. Jis paliečia šeimos dvasią, jos būdą, laikyseną ir elgseną. Šeimos tradicijose glūdi pati dorovė ir religinė tvarka. Tradicijos praplečia mūsų tautiškumą, susieja jį su giliausiais žmogiškais ir krikščioniškais pradais. Mūsų tautos šeimų tradicijose jie įgyja kitokios šilumos, mistikos, išsiskleidžia kitokiu ceremonialumu ir išgyvenimu, negu kitose krikščioniškose tautose.

Papročiai priskirtini daugiau išoriniam šeimų gyvenimui. Jie yra šeimos ceremonialas, išsiskleidžiąs kultūrinėmis, socialinėmis formomis. Tai yra šeimos švenčių, laiko sezonų, vaišių, pramogų tvarka su apeigomis, savo etiketu.

Pabrėžiame skirtumą tarp papročių ir tradicijų. Bet jų ryšys yra labai artimas. Praktiškai negalima atkurti viena be kito. Aišku, lengviau atgaivinti arba pritaikyti papročius, nes jie konkretesni. Sunkiau atgaivinti tradicinę dvasią, pedagoginę linkmę, nes tam reikia dorinių ir religinių nusiteikimų.

Šeimos atmosferai sukurti nemažiau svarbus ir tradicinis namų vidaus stilius - spalvų parinkimas, baldų pritaikymas, paveikslų atranka bei derinys ir t.t. Beveidiškas arba įvairių svetimų skonių sumaišytas namų charakteris negali pasitarnauti tai šeimos atmosferai, kurią norėtume laikyti lietuviška. Jaunoms besikuriančioms šeimoms reikia pasitarti su daugiau žinančiaisias.

Jaunosios šeimos, galvodamos pasiremti tradiciniu - paprotiniu lietuviškumu, turi laiku sudaryti lyg mažą bendruomenę. Jų vaikai kaip ir patys tėvai turi lankytis vieni pas kitus. Be kolektyvinių - kelių šeimų - pastangų tradicinės dvasios nebus galima nei atkurti, nei išlaikyti, nei pagaliau iš tikro perduoti savo vaikams.

# Ateities sąjūdis laiko perspektyvoje

*Dvejopos sukakties proga*

Mūsų kultūros ir tautinės sąmonės vystymosi raidoje verta atkreipti dėmesį į sąjūdžius, išaugusius iš tam tikrų branduolių. Pirmasis toks tautinis kultūrinis sąjūdis Žemaičiuose susidarė iš vysk. Merkelio Giedraičio auklėtų bei sutelktų kunigų grupės. Prasidėjęs reformacijos metu, šis sąjūdis siekė ir krikščioniškosios restauracijos. Šio sąjūdžio pirmoji banga XVI a. pabaigoje nepasibaigė su šios kartos kunigų mirtimi XVII a. Ji tęsėsi net ligi pačios XVIII a. pradžios - ligi trečiojo švedmečio, po kurio didysis maras suparalyžiavo gyvenimą visoje Lietuvoje, ypač Žemaitijoje. Po šio didelio smūgio minėtasis tautinis kultūrinis sąjūdis vėl atsigavo, ir to amžiaus pabaigoje matome tikrąjį jo įsibangavimą. Šios antros bangos viršūnė buvo pasiekta XIX a. pradžioje, kada aplink vysk. Juozapą Arnulfą Giedraitį susitelkė keliolika gerai išlavintų kunigų ir daug bajorų. Trečioji to lituanistinio kultūrinio ir kartu krikščioniško atgimimo banga ryškiai iškyla vysk. Motiejaus Valančiaus laikais pačiame XIX a. viduryje. Valančius nebūtų išvystęs tokios kultūrinės dinamikos, jeigu nebūtų turėjęs užnugario, paruošto antrosios, Giedraičio, kartos, ir nebūtų turėjęs ištikimų bendraminčių. Šis sąjūdis dėl paaštrėjusios rusų priespaudos pasidarė šakotesnis, kovingesnis ir praktiškai veiksmingesnis.

Šioje sąjūdžių grandyje kaip tęsinio savo vietos turėtų ieškoti ir ateitininkai. Naujos aplinkybės šią ketvirtąją bangą padarė dar platesnę ir reikšmingesnę. Pirmose trijose lietuviškumas buvo neatskiriamas elementas nuo krikščioniškumo, nors kartais stipriau pabrėžiamas bei ryškinamas. Ateitinin-

kams nebereikėjo lietuviškumo taip ryškinti, nes jis jau buvo vėl iškeltas „Aušros" pradininkų. Bet reikėjo labiau susirūpinti lietuviškumo ir krikščionybės deriniu, kuris buvo pažeistas naujųjų srovių.

Kas iš tikro buvo ir yra ateitininkų sąjūdis, galima plačiau svarstyti ir vertinti tik dabar, kada yra didesnė laiko perspektyva. Dabar laikas ir plačiajai visuomenei blaiviau žiūrėti į šį socialinį mūsų tautos reiškinį, ko anksčiau dėl įvairių priežasčių stigo. O proga stabtelti ties ateitininkais yra dviguba: šįmet sueina 40 metų, kai Palangos konferencijoje (1927) trys skirtingu laiku išaugusios sąjungos sudarė Ateitininkų Federaciją, o kitais metais moksleivių sąjunga švęs 60 metų nuo pirmųjų savo įstatų redakcijos.

*Sąjūdžio originalumas ir universalumas*

Nors ateitininkai nebuvo pirmas ir paskutinis ryškesnis mūsų tautos sąjūdis, bet pagal pobūdį jis yra vienintelis. Kiti sąjūdžiai ribojosi daliniais tikslais, o ateitininkai iš karto ėmėsi plačių uždavinių, siekė visa įimti savin, visa suderinti ir nukreipti į dvasinį tautos atgimimą. Šį posūkį lėmė istorinės priežastys.

Tautinis atgimimas buvo įsibėgėjęs, bet tautos dvasia gniužo nuo svetimų paralyžiuojančių įtakų. Tautinės jėgos skilo idėjiškai, politiškai. Antra vertus, tauta brendo kultūriškai, siekė išsivaduoti iš slaviškų įtakų, ieškojo pilnesnio, idėjiškai pagrįsto savo kelio. Jau devynioliktojo amžiaus pabaigoje buvo įvairių katalikų inteligentų jaunimo sambūrių, bet jie nebuvo pasaulietiški. Juos, slaptus, kūrė kunigų seminarijų auklėtiniai. Studentų bei moksleivių sąjūdžiai buvo nusigręžę nuo krikščionybės. Ateitininkai iškilo kaip pasauliečių jaunimo sąjūdis su universalinėmis krikščionybės idėjomis ir ryškia tautine forma.

Ateitininkai buvo pirmasis mūsų tautos sąjūdis, iš Vakarų Europos siurbęs dvasinio atgimimo idėjas ir ten mokęsis organizacinės technikos. Vakarų kultūros židiniuose jie pradėjo pirmuosius bendro darbo bandymus, bet išsiskyrė iš daugelio vakarietiškų katalikų sąjūdžių. Jie kėlė socialinius, karitatyvinius, apaštalavimo, net pamaldumo uždavinius. Nė vienas jų nesiekė tokių platumų kaip ateitininkai. Ateitininkams artimi ar net giminingi vakarietiški sąjūdžiai, pvz., olandų *Graalis* (dabar tarptautinis), austrų *Neulandas*, vokiečių *Neu Deutschlandas* ir *Quikbornas*, prancūzų *Žesizmas* (JEC), italų *Pro Civitate Christiana* ir lenkų *Odnowienie*, amerikiečių *Christoforai*, - susikūrė vėliau. Net belgų *JOC* - *Žosizmas* (dabar taip pat tarptautinis), kurį popiežius Pijus XI pavadino klasikiniu katalikiškosios akcijos modeliu, gimė porą metų vėliau nei ateitininkai, o visuomenėje pasirodė tik po Pirmojo pasaulinio karo.

Ateities sąjūdis buvo originalus kūrinys ne tik mūsų tautos sąjūdžio grandyje, bet ir tarp kitų tautų. Iš ateitininkų galėjo mokytis kiti, ir jais bus pasekę lenkų *Odnowienie* ir ukrainiečių *Obnova*, perėmę tą patį šūkį: Visa atnaujinti Kristuje! (Lenkuose *Odnowienie* sąjūdį ateitininkų pavyzdžiu pradėjo organizuoti kun. Justinas Staugaitis, vėliau Telšių vyskupas, kapelionaudamas gimnazijoje Lenkijoje). Kiti vėliau gimę katalikų sąjūdžiai ėjo panašiu keliu, tik popiežiaus Pijaus XI paskatinti atnaujinti visas gyvenimo sritis pasauliečių apaštalavimu. Kiti gal ir negalėjo suvokti to meto padėties, kurią matė lietuviai, gyvendami tarp Rytų ir Vakarų, stebėdami priešiškas ideologijas ir jų formacijas.

Artimiausia grėsmė buvo jų pačių pašonėje, Rusijoje. Idėjinis *Nihil*, kuris subrendo rusuose ir grėsė Lietuvai, reikalavo atsakymo, atspindinčio idėjinį *Omnia*. Neatsitiktinis dalykas, kodėl ateitininkai pirmoje savo deklaracijoje labai kategoriškai pasisakė prieš nihilizmą ir paskelbė šūkį *omnia instaurare in Christo*. Tai buvo jaunatviškai drąsus ir katalikiškos visuome-

nės požiūriu taiklus atsakymas. Ateitininkai ėmėsi uždavinio, pranokusio jų jėgas, bet kartu užtikrinusio dvasinį jų gajumą, patvarumą, tęstinumą.

Ateitininkų sąjūdis pačioje savo pradžioje iškėlė ir ekumeniškąjį principą, kuris tik po 50 metų pasidarė visiems artimas. Tai rodo pirmosios Prano Dovydaičio parengtos deklaracijos įspėjimai:

„Prieš išreiškiant mūsų santykius su krikščionybe ir katalikybe, būtinai reikia padaryti dvi sekančias pastabas. Viena, mes, regėdami tiesos atramą ir pagrindą katalikų Bažnyčioje, anaiptol tuo neišreiškiame, kad nekatalikiškoje krikščionybėje nėra jokio krikščionybės elemento, jokių krikščioniškojo gyvenimo vaisių. Anaiptol! Mes šiuo atveju visų nekatalikų ir nekrikščionių atžvilgiu tariame šv. Augustino žodžius: „To aš nepasmerksiu, kuriame nors kiek rasiu Kristaus!" O antra, kaip kiekvienas, prisipažindamas prie Kristaus, tuo neprisipažįsta prie Jį išvadavusiojo Judo nedorybės ir prie Jo išsigynusiojo Petro silpnybės, taip ir mes. Prisipažindami tikrais katalikų Bažnyčios sūnumis, tuo prisipažįstame ne prie jos mokinių niekšybės, ne prie laikinai-istoriškųjų Bažnyčios žemiškosios kelionės elgimųsi, ne prie tūlų laikų bažnytinio darbo rezultatų, bet prisipažįstame prie Bažnyčioje apsireiškiančių dieviškųjų jėgų, prisipažįstame prie dieviškajai Bažnyčios misijai šviečiančių amžinųjų žvaigždžių, prisipažįstame prie gyvų bažnytinio tvėrimo šaltinių, kurie, turėdami savo pradžią ir pabaigą Kristuje - amžiname antgamtiniame gyvenime, niekados išsekti negali" (*Trys pamatiniai klausimai* / / Ateitis. - 1911. - Nr. 1. - P. 10).

*Esminis sąjūdžio bruožas*

Sąjūdis prasidėjo anksčiau negu susikūrė organizacija. Iš pradžių ji turėjo nemažai trūkumų. Tik po 19 m. buvo ištobu-

linta ir įgijo federacinę formą. Tačiau ir ši forma nebuvo tikrai veiksminga ligi nepriklausomybės galo. Sąjūdis įsibėgėjo dar prieš gilesnį ideologijos ryškinimą. Ideologija buvo suformuluota ir oficialiai priimta tik 1927 m. Kas gi šiam sąjūdžiui buvo esminga bent iš pradžių, o gal iš viso?

Pagrindinis ateitininkų bruožas buvo veiksmas, vėliau pavadintas veiklumo principu. Tiesa pagrįstas veiksmas, kaip pabrėžė 1919 m. konferencijoje Pranas Kuraitis, arba tiesa, paversta veiksmu, kaip priminė 1921 m. St. Šalkauskis. Negatyviai šis veiksmas buvo nukreiptas prieš netiesą, kuri tais laikais dangstėsi naujosios kultūros skraiste. Pozityviai jis siekė įkūnyti Kristaus tiesą savo tautos gyvenime.

Kristaus veiksmas buvo pagrindinė šio sąjūdžio gairė. Bet jis skyrėsi nuo vadinamojo bažnytinio veiksmo. Ateitininkų veiksmas buvo visuomeninis - kultūrinis - tautinis. Jau 1909 m. studentų atsišaukime pabrėžtos trys to veiksmo plotmės: katalikybė, tautybė ir kultūra. Ateities deklaracijoje 1911 m. ypač iškeltas kultūros ir visuomenės atnaujinimas pagal Kristaus dvasią.

Krikščionybės įveiksminimas tautoje, visuomenėje ir kultūroje reikalavo iš ateitininkų dviejų dalykų: turėti intelektualinės bei moralinės stiprybės ir apaštalauti. Nebuvo laiko nei vadų ruošti, nei tam reikalui kurti tokią sistemą kaip žosistai. Šie neskubėjo eiti į viešumą; kurį laiką ruošėsi uždaruose studijų būreliuose. Ateitininkai iš karto ėmėsi viešos kovos ir apaštalavimo.

Iš pradžių jie kalbėjo ne apie apaštalavimą, tik apie kovą. Bet jų kova faktiškai buvo apaštalavimas. Tai jau 1913 m. pastebėjo ateitininkų oponentas J. Kubilius. Jo žodžiais, ateitininkai be reikalo apaštalauja viešumoje. Pasauliečių apaštalavimas tada buvo iš viso naujas dalykas. Dėl to piktinosi ne tik viltininkas J. Kubilius (katalikas). Piktinosi ypač kairieji, nes viešai reikšti savo ištikimybę Bažnyčiai jiems atrodė kažkas klerikališka, netgi hipokritiška.

Pasauliečių apaštalavimo linkmė buvo nauja ne tik mūsų tautoje. Krikščioniškasis pasaulis tai išgirdo tik 1921 m. iš popiežiaus Pijaus XI enciklikos „Ubi arcano Dei". Enciklikoje minimas Vilnius ir Aušros Vartų Dievo Motina. Būsimasis popiežius ne kartą lankė Vilniaus vyskupą Jurgį Matulaitį, ypač skatinusį šią apaštalinę linkmę. Ar iš jo popiežius buvo ką nors girdėjęs apie naują ateitininkų sąjūdį, sunku patikrinti. Gana to, kad šis sąjūdis atspėjo Bažnyčios vadovų mintį bent dešimčia metų anksčiau. Lygiai prieš dešimt metų Ateitis viešai ir iškilmingai deklaravo ištikimybę Kristui - ištikimybę Bažnyčiai.

Pirmasis ateitininkų dešimtmetis ne be reikalo vadinamas išpažinimo dešimtmečiu. Kristus buvo viešai neigiamas, Bažnyčia viešai puolama. Ateitininkai išpažino Kristų, gynė Jo Bažnyčią. Savo išpažinimą ateitininkai plačiau įveiksmino tik antrąjį ir tretįjį dešimtmetį - įvairiomis formomis, įvairiose srityse: spaudoje, mokslų baruose, literatūroje, visuomeninėje veikloje. Atskiri ateitininkai įsijungė į pilietinį darbą, kurio reikalavo besikurianti valstybė.

Ateitininkų įnašas Lietuvos gyvenime buvo šakotas, ir tai galėtų plačiau įvertinti atskira studija. Bet ne patys darbai išskyrė šį sąjūdį iš kitų, o charakteris ir dvasia. Ateitininkai buvo krikščioniškoji druska Lietuvos gyvenime. Buvo lyg tas raugas, kuris smelkėsi į gyvenimą, jį pamažu formavo, skaidrino, kėlė ir lygino aštrius kitų srovių kampus.

### *Aštrieji kovos kampai*

Ateitininkų istorija ne be reikalo įsiterpė tarp trijų kovos kampų - ateistinio komunizmo, neopagoniškojo nacionalizmo ir laicistinio humanizmo. Visi šie kraštutinumai turėjo ir turi gilias šaknis pasaulio ir mūsų tautos istorijoje.

Ateistinis komunizmas išaugo iš vakarietiškojo marksiz-

mo ir iš rusiškojo nihilizmo. Mūsų tautoje jis brendo keliais tarpsniais: gamtamoksliniu materializmu, laisvamanybe, socializmu. Ateitininkai pradėjo kovoti prieš šias sroves. Tą kovą naujais mokslo ginklais pirmoji vedė „Ateitis", „Draugija" ir kita katalikų spauda. Gimnazijų ir universitetų suoluose prasidėjo pasaulėžiūrinės grumtynės. Rusijos tremtyje ateitininkai atsidūrė tiesioginėje bolševizmo ugnyje. Čia per trejus metus patys grūmėsi ir išsaugojo didelę kitų tremtinių lietuvių dalį nuo bolševizmo įtakų. Ne vienas už savo drąsą patyrė bolševizmo tortūrų ir kalėjimo.

Netrukus (1919) bolševikai pradėjo slinkti į pačią Lietuvą. Jų agentai veikė užnugaryje, rengdami kelią slenkančioms raudonarmiečių masėms. Ateitininkai metė gimnazijos suolus ir ėjo atviron kovon su ginklu rankose. Rusiškojo bolševizmo grėsmė buvo atstumta, bet liko visuomenėje jo bacilos, kurios veržėsi į mokyklas, vėliau ėmė želti kultūrbolševizmo pavidalu. Ateitininkai tebekovojo. Kai bolševikai 1940 m. okupavo Lietuvą, daug ateitininkų išėjo pogrindin. Po metų jie griebėsi ginklo ir su kitais kovos draugais vėl vijo bolševikus iš Lietuvos. Partizaninėse kovose, kiek žinoma, ateitininkai buvo vadovaujamuose postuose.

Kova su bolševizmu nebaigta. Priešingai, komunizmas dabar turi geriausią pasaulio organizaciją, tvirtą politinę sistemą ir milžinišką karinę jėgą. Anksčiau manyta, kad čia ir yra bolševizmo galybė. Dabar pasaulio akys atsiveria. Politinės ir karinės priemonės - bejėgės arba mažai sėkmingos atsispirti prieš komunizmą. Komunizmo didžioji galybė - perversinė idėja. Tai pastebėjo dar St. Šalkauskis. Esą daug kas kovoja prieš bolševizmą kaip sistemą, bet leidžia jam kerotis kultūroje ir gyvenime. Pasaulis neturi kito atsakymo, kaip tą, kurį ateitininkai paskelbė savo sąjūdžio pradžioje, būtent teizmą prieš ateizmą, Kristaus dvasią prieš antikristo dvasią. Dėl to krikščioniškosios tiesos ir krikščioniškojo gyvenimo būdo

pabrėžimas yra gyvybinės reikšmės dalykas universalios antikrikščioniškos kovos akivaizdoje.

Kitas kovos kampas - nacionalizmas. Jo pradžia pas mus ryškiau sutapo su ateitininkų sąjūdžio kilimu. Ateitininkai atsirėmė į tautą ir priėmė tautiškumą kaip vieną savo principų. Jau trečiaisiais veiklos metais susidūrė su tautinio kraštutinumo atakomis. Per 30 metų ateitininkai buvo pakartotinai puolami, spaudžiami, net į pogrindį varomi kaip tik dėl to, kad buvo ištikimi integralinei pažiūrai, siejančiai tautiškumą ir krikščioniškumą. Ateitininkams teko grumtis su šia srove, kuri tautiškumą suabsoliutina, padaro savitiksliu dalyku, o visa kita paverčia tik priemonėmis. Tiesa, nacionalizmas pas mus netapo tokiu kraštutinumu, kaip kitur. Jis nepasidarė beatodairiškas, kaip vokiečių nacionalsocializmas, kuris savo priemonėmis mažai kuo skyrėsi nuo komunizmo. Mūsų nacionalizmas buvo pavojingas kitu atžvilgiu - pasaulėžiūriniu abejingumu. Ne vienas buvo užliūliuotas vadinamosios „tautinės sintezės" - tariamo vidurio tarp krikščionybės ir socializmo. Tarp tų, kurie leidosi užliūliuojami, buvo ne tokių sąmoningų ar atsparių ateitininkų. Bet dauguma turėjo drąsos ne tik idėjiškai kovoti, bet ir iškęsti kovos pasekmes - trėmimus, kalinimą, šalinimą iš valdžios tarnybų. Jei mūsų nacionalizmas nepasiekė kraštutinumo, tai iš dalies ir ateitininkų nuopelnas. Jie turėjo stiprių tautinio ugdymo ideologų, buvo plačiai įleidę šaknis tautos gyvenime ir palaikė krikščioniškąjį tautiškumo supratimą. Mūsų nacionalizmas negalėjo visai atitrūkti nuo krikščionybės ir dėl to negalėjo pasiekti kraštutinių perversijos ribų.

Politinį nacionalizmą labai susilpnino Antrasis pasaulinis karas, bet iš gyvenimo neišrovė. Jis kyla naujose žemės civilizacijos tautose bei valstybėse. Jo idėjos atgimsta ir Europoje. Ar jis vėl kada nors taps grėsminga politine jėga, ne taip svarbu. Bet krikščioniškam nusistatymui visada buvo nepriimtinas nacio-

nalistinis tautos stabilumas. Ateitininkai turi savo principą, tautiškumą siejantį su amžinuoju turiniu, su moraline pareiga, su prigimtine teise. Jie nekelia klausimo, kas „aukščiau" - katalikiškumas ar tautiškumas? Jie stiprina, ugdo, plečia abu pradus.

Trečias ateitininkų kovos baras buvo kultūrinė integracija. Tuo metu mūsų tautai trūko švietimo ir civilizacijos, bet netrūko gilaus meninio skonio, moralinio tvirtumo, natūralios išminties, religinio išgyvenimo. Tautinis atgimimas nešė tautai švietimą, bet jo supratimas kirtosi su dvasinės kultūros pradais. Švietimas buvo nuspalvintas pozityvizmo, net grubaus materializmo. Reikėjo šviesuolių, derinusių naująjį švietimą su senomis kultūros vertybėmis. Ateitininkai siekė tokie būti. Jie ėjo aukštuosius mokslus, bet neišleido iš akių tų kultūros vertybių, kurios šimtmečiais žadino kūrybines žmogaus ir tautos galias.

Ateitininkai atsiribojo nuo pozityvistinės „pažangos", laicistinio humanizmo. Jau 1909 m. atsišaukime priminė: „Mums ne vis tiek, kad vardan tariamosios pažangos būtų trukdoma pažanga kur kas svarbesnių reikalų srityje". Deklaracijoje 1911 m. įspėjo: „Civilizacija ir kultūra šiandien giriamos ir garbinamos, bet jų vietoj iškyla tikra barbarija. Kultūros ir civilizacijos vardu dengiasi begalinė daugybė stabų ir fetišų". St. Šalkauskis skatino ateitininkus ginkluotis kultūros ginklais prieš šių laikų moralinę, dvasinę barbariją. „Skubėkime kurti krikščioniškąjį renesansą ir krikščioniškąjį humanizmą, - 1925 m. rašė J. Keliuotis, - jei nenorime, kad naujoji laikų pakraipa privestų mus prie pagoniškojo renesanso ir pagoniškojo humanizmo" (Ateitis. - 1925. - Nr. 4. - P. 132).

Ateitininkai atstovavo pozityviai kultūros pilnatvei, palenktai gyvenimo tobulumui. Turėdami stiprių žmonių su drąsia iniciatyva ir kūrybiniu veržlumu, jie rodė naują kelią kultūrinei tautos pažangai. Užtai jie patraukė daug mokslus einančio jaunimo.

*Idealinė kova ir tikrovės ribos*

Ateitininkų sąjūdis nebuvo uždaras. Žmonės atėjo ir praėjo, gaudami tiek, kiek patys pajėgė įsisavinti. Ateitininkams niekada nebuvo lengva pritaikyti savo ugdymo aparatą įvairaus amžiaus ir lygio moksleiviams, kurių po Pirmojo pasaulinio karo būta iki 11 000. Ne vienam jaunesniųjų ir vyresniųjų nebuvo lengva įsisavinti aukštus idealus, o įsisavinus dar nelengviau palenkti jiems savo gyvenimą.

Ateitininkai turėjo ne tik rinktinių asmenybių, bet ir masę, ne tik kokybę, bet ir kiekybę. Vieni iškilo ir pranoko sąjūdžio rėmus, išaugo švyturiais visoje tautoje. Kiti liko nepakeičiami daugelio darbų atlikėjai, skubėję vykdyti tai, ką skelbė ir nurodė vadai. Buvo ir tokių, kurie ateitininkų idealus deklaravo ir deklamavo, bet patys mažai jais gyveno. Kiti jais gyveno be reklamos, bet buvo ir liko tikraisiais dvasiniais sąjūdžio ramsčiais.

Nemažai ateitininkų savo idealams aukojosi, dėl jų kentėjo ir mirė: vieni nuo bolševizmo, kiti nuo nacizmo. Žuvo bolševikų palaužtas didžiausias kovotojas su ateistiniu materializmu sąjūdžio kūrėjas Pr. Dovydaitis ir tokie veikėjai kaip K. Bizauskas, Z. Starkus ir kt. Tremtyje kentėjo kitas sąjūdžio kūrėjas Pr. Kuraitis, taip pat L. Bistras, A. Stulginskis ir kt. Nacizmo aukos buvo du „Ateities" redaktoriai - A. Januševičius ir K. Bauba, moksleivių gyvoji dvasia kun. A. Lipniūnas, moksleivių ateitininkų pirmininkas A. Šapalas, Z. Masaitis, Alg. Tumėnas ir kt. Nacių nelaisvėje kentėjo A. Kučas, A. Damušis, A. Starkus. Vieni kentėjo ir mirė, kiti nuo ateitininkų nusigręžė. Tokių per laiką tektų priskaityti taip pat nemažai.

Ateitininkų potencialą, aišku varžė žmogiškas ribotumas. Vadai kreipė sąjūdį į gylį ir aukštį, o masė ėjo į plotį. Dėl savo pločio ateitininkai galėjo aprėpti daug Lietuvos gyvenimo sričių, bet daug kas liko neišbaigta, neįveikta. Ateitininkų masė sustiprino Lietuvos katalikų apsisprendimo valią, išsiugdė pa-

sitikėjimą savo jėgomis, padrąsino plačias jaunimo mases priešintis bet kokiai idėjinei ar sisteminei prievartai. Bet, kaip St. Šalkauskis 1938 m. pastebėjo, daugeliui trūko kūrybinės drąsos, vidinės disciplinos ir ypač religinio entuziazmo. Horizontaliai laimėta daug, vertikaliai dar liko daug kas laimėti.

Ateitininkų istorijoje vaisingiausias buvo vidurio tarpsnis, maždaug 20 metų. Tai buvo sąjūdžio sužydėjimas, išsiskleidimo, subrendimo metai. Šis tarpsnis sutampa su tautos laisvės ir valstybinės nepriklausomybės išsiskleidimu.

Sumažėjo sąjūdžio narių skaičius, jis ėmė veikti mažomis grupėmis plačiose erdvėse, sakytume, fiziškai išskydo. Narių kontingentas radikaliai pasikeitė. Kitados 90 procentų jų buvo iš kaimo, dabar - 100 procentų iš miesto, net milijoninių didmiesčių. Seniau dauguma buvo iš tradiciškai katalikiškų šeimų, dabar - nemažai ateina iš liberalių šeimų. Keičiasi ir amžius. Iš pradžių į sąjūdį telkti moksleiviai nuo 16 metų, vėliau jaunesnių tarp 12-15 metų, o dabar įtraukiami net jaunučiai nuo 8 metų. Seniau studentas buvo 20-24 metų, dabar 17-20. Kitados tarp sendraugių buvo 5-10 metų skirtumas, o nūnai - ligi 30 ir daugiau.

Šie pakitimai yra labai reikšmingi. Jie sunkina organizacinį aparatą, ideologinį ugdymą, praktinio veiklos realizavimo galimumus. Šiomis sąlygomis iškyla naujų veiklos priemonių ir naujo labiau pritaikyto ugdymo metodo reikalas. Kol kas sėkmingiausios masinio ugdymo priemonės - stovyklos, kursai. Bet jos tik sezoninės - vasaros metu. Reguliari ir tradicinė ugdymo forma - susirinkimai - nebetenka efektyvumo ypač tose vietose, kur narių grupės mažos. Toms mažoms grupėms reikėtų daugiau individualaus darbo arba jas bent laikas nuo laiko tektų telkti į susirinkimus iš keletos artimesnių kolonijų. Iškyla mažesnių rajonų problema sutelktiniam, kompaktiškesniam darbui planuoti, skatinti ir kontroliuoti, nes centrai nebepasiekia periferijų ir nebeapžvelgia skirtingų sąlygų visumos. Tai

liečia daugiau vadus, be kurių sąjūdis negali nei egzistuoti, nei žengti pirmyn.

*Kas ves ateitininkus ateitin?*

Ateitininkai turėjo žymių vadų - kūrėjų, grindėjų, ideologų. Turėjo socialinių, kultūrinių, intelektualinių asmenybių. Pirmųjų karta baigėsi ir jų niekas nebepakeis. Antrųjų turime atsivežtą likutį ir palyginti gausų prieaugį. Kas gi ves ateitininkus ateitin?

Sąjūdis negali tenkintis tik formaliais pirmininkais ir veikėjais. Šie baigia savo kadencijas ir pasitraukia į užnugarį. Kiti žybteli kaip veikėjai ir pasitraukia į savo profesijas bei naujai kuriamas šeimas. Ateitininkams reikia moralinių vadų, kurie pastoviai ir patvariai rūpintųsi sąjūdžio gyvybe, keltų jo dvasią, globotų jo kūną - organizaciją.

Baigėsi ir kapelionų karta, kuri gimnazijose pastoviai sielojosi moksleiviu. Jų nepakeis dabartiniai dvasios vadai, nes jie prie moksleivio neprieina ir jo nepažįsta. Kitados globėjai buvo mokytojai kaip ir kapelionai; jiems buvo artimi moksleivio rūpesčiai ir problemos. Dabar globėjai - laikini savanoriai. Jie neruošiami šiam darbui ir neįpareigojami dirbti pastoviai.

Į ką atsirems moksleivių sąjūdis, kai studentai vis mažiau begali ir benori jiems talkinti? Studentas yra natūralus vadas moksleiviui, nes jo amžius artimas, o autoritetas labai didelis. Į ką atsirems studentai, kai sendraugiai pabirę ir jų interesai nukrypę į kitus laikus? Natūralūs studentų vadai turėtų būti jaunieji sendraugiai, nauji magistrai ir daktarai, kurie skirtų savo laiko studentų veiklos talkai. Taip yra buvę Lietuvoje ir taip berods turėtų būti tokiame sąjūdyje, kurį sieja amžiaus ir patirties grandis.

Gyva problema - kartų grandys. Vidurinė karta buvo iškirpta karo arba išstumta politinių sąjūdžių. Kai nebėra vi-

durio, lieka tik seneliai ir vaikai. Seneliai kaip visuomet daug kalba, o jaunimas žiovauja. Kai vaikai pradeda kalbėti ar judėti, seneliai ima bartis, erzintis. Kartų grandies pažeidimas nebeleidžia natūraliai išaugti naujiems vadams, kurie vienas iš kito laipsniškai perima sąjūdžio patirtį, polėkius ir susipranta psichologiškai.

Sendraugiai sudaro trečiąją ateitininkų jėgą, gausiausią pagal skaičių, intelektualiai pajėgiausią, neblogai įsikūrusią. Taip buvo Lietuvoje, taip yra čionai. Kodėl ši trečioji jėga nebuvo ir nėra pajėgi įsitraukti į ateitininkų sąjūdį? Į šį klausimą pradėta ieškoti atsakymo nuo antrojo kongreso (1925), bet jo nerasta ir dabar.

Sendraugių problema ypač aktuali studentams. Jei po studentavimo baigiasi organizacinis ateitininko veikimas, kokia prasmė ją gilinti? Kur jis toliau realizuos savo pasirengimą? Šis klausimas dar nebuvo toks aštrus Lietuvoje, nes sendraugių inertiškumą atsvėrė pirmūnai ir kiti vadai. Aišku, ir dabar yra nemažai išimčių - rėmėjų, talkininkų, globėjų. Gal tos sendraugių paramos tikrai nemaža, kaip amerikiečių pagalbos atsilikusiems kraštams. Bet kaip amerikiečiai nelaimi širdžių tik su parama, taip ir sendraugiai. Kol sendraugiai nevirs veiksminga trečiąja jėga, tol ateitininkų sąjūdžiui grės pavojus išblėsti kartu su moksleiviais ir studentais, kurie dar tik ruošiasi realizuoti ateitininkų idealus.

Kaip matome, ateitininkai turi vidinių problemų. Jų visada turėjo. Gal tai žmogaus vidinės problemos, o gal bėdos gyvenimo kryžkelių, kur dažnas atsiduria? Bet ateitininkai kaip sąjūdis turi ir „užsieninių" problemų.

*Per orbem terrarum*

Apvaizda išvedė mus į platų pasaulį. Nūn turime sąlygas plačiau atsiskleisti ir pasidalyti su kitais savo patirtimis. Argi

ateitininkų idealai nėra visuotini? Ateitininkų sąjūdis atsako į daugelį klausimų, kurių kiti dar ieško. Ateities sąjūdis gal jau seniai būtų išėjęs į tarptautinę plotmę, jei būtume suvokę savo misiją ir turėję artimesnį sąlytį su kitų tautų atstovais. Mūsų sąjūdžiui anksčiau stigo kalbinio rakto (prieinamos pasauliui kalbos), o dabar ši kliūtis beveik visai netrukdo jaunajai kartai. Visa kita nebūtų kliūtis, sakysim, kad ir tos nebaigtos spręsti vidinės problemos. Juk jų kilo ir kyla Graaliui ir žosizmui. Šie sąjūdžiai nėra baigę misijos savo tautose, ir jos gal niekad nebaigs. Misija savo tautoje dėl to nesumažėjo, o sustiprėjo. Kodėl ateitininkai negalėtų tapti tarptautiniu sąjūdžiu, ypač dabar?

Iš Ateitininkų Federacijos kai kurie studentai veiksmingiau jungiasi į tarptautinę veiklą. Jie sukūrė atskirą egzilės komisiją prie *Pax Romana*. *Pax Romana* sąjūdžiui tris kadencijas pirmininkavo ateitininkas dr. V. P. Vygantas. Ateitininkai dalyvauja šio sąjūdžio seminaruose ir 1959 m. vieną jų patys globojo. Tai graži pradžia išeiti į globalinę viešumą ir imtis platesnės atsakomybės darbų.

Ateitininkai yra jau gerai žinomi *Pax Romana*, ir jų veikla kelia susidomėjimą. Tai pasiekta asmeniniu ryšiu ir informacija apie mūsų sąjūdį ir jo laimėjimus. Bet rašytinės medžiagos reikia ne vien informacijai, bet ir edukacijai. Būtina galvoti apie vadovėlį anglų kalba, kad galėtume kitų kraštų katalikams atskleisti savąją inteligentų ruošimo sistemą. Tokios sistemos neturi Amerika ir daug kitų kraštų. Iš minėtų dviejų tarptautinių sąjūdžių Graalis yra miestų mergaitėms, o žosizmas - darbininkams, tat inteligentų ugdymo dirva dar lieka atvira.

Ateitininkai sprendžia tarptautinius uždavinius, pvz., kovoja prieš ateistinį komunizmą, neopagoniškąjį nacionalizmą, laicistinį humanizmą. Vien tai, kad ateitininkai šioje kovoje buvo aktyvūs per beveik 60 metų, gali kitiems daug pasakyti. Be to, patys ateitininkai dabar nebegalėtų tų trijų uždavinių tinkamai atlikti be gerai organizuotų talkininkų.

Tačiau spręsti pasaulinės apimties uždavinius trukdo viena kliūtis. Daugelis ateitininkų, ypač vyresniųjų, nenori eiti į žmones ir ieškoti talkininkų savo idealams. Jau kuris laikas ateitininkija sustoja prie trijų dalykų - ideologijos, organizacijos ir veiklos metodikos. Tuos dalykus gludinę, jie pasiekė reto tobulumo ir tuo, atrodo, pradėjo pasitenkinti. Ateitininkai kažkaip išleido iš akių vieną faktą, jog pats Šalkauskis, organizacinio ir ideologinio tobulumo puoselėtojas, paskutiniaisiais nepriklausomybės metais labiausiai susirūpino šio sąjūdžio gyvąja dvasia. Jis grįžo pagaliau prie to, nuo ko pradėjo Pr. Dovydaitis, mesdamas kibirkštį, parodydamas linkmę, įsiūbuodamas sąjūdį. Ateitininkų pradžia buvo gyvos, jaunatviškos dvasios prasiveržimas, keitęs pačių ateitininkų gyvenimą, formavęs jų asmenybes, išvystęs jų iniciatyvą ir atsakomybę.

Tokios organizacijos, kurią daugiausia sudaro jaunimas, gyvos dvasios apraiškų niekad nestigo ir vėliau. Pavienių užsidegėlių ir pasišventėlių ir dabar netrūksta. Jaunimas kaip ir visais laikais tebėra atviras didžiadvasiškumui ir, man rodos, tik laukia, kol iš savo tarpo iškils nauji charizmatiškos dvasios vadai ir parodys naujus kovos bei veiklos barus.

# Blogio vaizdavimas literatūroje

*Kūrybinės ir moralinės laisvės konfliktas*

Blogis literatūroje savaime dar nėra problema. Jis neišvengiamas, juoba neapeinamas tokioje srityje, kuri vaizduoja gyvą gyvenimą, nors ir meniškai perkurtą. Literatūra būtų naivi, bekraujė, neįtikinanti, jeigu vengtų šios srities, kuri žmogiškoje buityje turi gilias šaknis. Kaip juodoji spalva Rembrandto paveiksluose, taip blogis literatūroje yra netgi dėkingas kontras-

tas išryškinti šviesiąsias, gerąsias gyvenimo bei žmogaus puses ir duoti meninės bei moralinės pilnatvės vaizdą.

Blogio problema dabar kitaip reiškiasi. Jis literatūroje vienpusiškai vaizduojamas, pernelyg idealizuojamas ir tampa „tabu", kurio negalima net liesti, kad nesuerzintume daug literatų bei šios linkmės šalininkų. Šis vienpusiškumas ginamas estetikos vardu, teisinamas kūrybos laisvės ir literatūros autonomijos priedanga. Nesivaržymas vaizduoti blogį laikomas netgi rašytojo nuoširdumu ir tiesumu. Kitiems, priešingai, tokia kūryba atrodo išvesta į svetimus laukus, ekstravertiška, net ekshibicionistiška. Šios linkmės literatūrą, ypač vaizduojančią seksą, amerikiečiai vadina tiesiog nešvaria (*dirty literature*), o prancūzai - šėtoniška (*satinisme estetique*).

Čia norisi stabtelti ir aiškintis, bent trumpai. Du momentai atrodo verti ypatingesnio dėmesio: pirmas, koks yra kūrybinės ir moralinės rašytojo laisvės santykis ir antras, kur atsiduria vienpusiškoji linkmė, atsižvelgiant į literatūrinės pilnatvės ir moralinės visumos reikalavimus?

*Kūrybinė laisvė ir varžtai - kieno - moralės ar blogio?*

Pasvarstykime seną pirmiausia rašytojams aktualų klausimą. Ar literatūrinei kūrybai būdingos etinės funkcijos? Tiesiogine prasme - ne, nes literatūra ir etika yra savarankiškos sritys. Tačiau jos siejasi gyvenime ir žmoguje. Literatūrinė kūryba priklauso nuo to paties gyvenimo ir žmogaus, kuris turi kokią nors etiką. Ją turi ir pats rašytojas. Vaizduodamas tikrovę ir ją meniškai perkurdamas, rašytojas pereina į etinę plotmę, kurioje vyksta pati giliausia, kūrybinė talentą labiausiai dominanti drama. Kodėl rašytojas nesijaučia saistomas žmonių etikos, žmonių, kuriuos jis vaizduoja? Ar dėl to, kad yra laisvas pasirinkti herojus be etikos, pasimetėlius ar net iškrypėlius? Ar pats rašytojas nepasimeta galvodamas, kad gali būti moralė be nuodėmės, kaip skelbia šių dienų „hippies", tarp kurių yra talentingesnių rašto žmonių. (Šią „moralę", be kitko,

populiarino dr. Hesardas ir jam atsakė P. Joulia veikale *Morale sans peche*, Paris, 1955.) Aišku, ne literatūros paskirtis teisti ar teisinti nuodėmes. Bet kai rašytojas jaučiasi stovįs lyg šalia ar aukščiau moralės, kai savo kūrybinės laisvės neberiboja moraline atsakomybe, tada blogio vaizdavimui gresia pavojus nebetekti jokių ribų.

Kitas klausimas, ar rašytojas, kaip žmogus, yra laisvas nuo pagundų, ypač dviejų didžiųjų - laimėti daugiau pinigo ir populiarumo, pataikaujant žemesniesiems skaitytojų instinktams? Ar jame kartais nerusena ir tokie žemi jausmai, kaip revanšas bei kerštas pripažintiems didiesiems rašytojams, kurie „nesipeckioja" su niekais. „O aš parašysiu best-sellerį ir laimėsiu bent masių populiarumą!" Tokiai pagundai, tokiems revanšams, sakoma, pasiduoda ne tokie talentingi jaunesni rašytojai. Bet ar tokių šiais laikais nėra daugiau?

Kai kas iš literatų čia prisimins faktą, kad „Fleurs du Mal" („Blogio gėlės") buvo arčiau širdies ir ne vienam didžiųjų talentų, pvz., Balzacui, Baudelaire, Byronui, Dostojevskiui ir kitiems. Tai trečias klausimas, į kurį bent iš dalies atsako Rene Le Senne veikalas *Trate de Characterologie* (Paris, 1946). Jis kalba apie minėtus didžiuosius rašytojus, kaip nervingojo tipo žmones, kuriems būdinga vaizduoti tai, kas yra „terrible" bei „horrible". Jų palinkimas analizuoti aistras, nevengiant skandališkumo, kaip tik buvęs nervingo jų charakterio išdava. Neurotikai rašytojai turi „dovaną" šokiruoti, netgi suvedžioti skaitytojus, kaip tai yra pastebėjęs ir Kierkegaardas. Ar tokių suvedžiotojų mažiau šiais laikais, kada gyvename „neurozės amžių"?

Pasvarstykime ketvirtą klausimą dėl rašytojo kūrybinės ir moralinės laisvės. Kam iš jaunesnių rašytojų nedarė ar nedaro įtakos Kafka, Camus, Sartre? Kas nebuvo ar nėra veikiamas psichoanalizės (Amerikoje ypač freudistinės), ateistinio egzistencializmo arba Bergsono paakstinto atsipalaidavimo nuo erdvės ir laiko? Ar šis „atsipalaidavimas" nepadarė literatū-

rinio vaizdavimo chaotišku, šokinėjančiu, lyg pasimetusiu erdvėje ir laike? Ar dėl psichoanalizės poveikio literatūrinis žmogus netapo suskilęs tarp tikrovės ir pasąmonės? Ar ateistinis egzistencializmas literatūroje neišreiškia beprasmiško gyvenimo?

Šiuolaikinis rašytojas, nors kaip norėtų būti savarankiškas ir nepriklausomas žmogus, toli gražu toks nėra. Jis atviras kraštutinėms įtakoms, nemažiau, gal net daugiau imlus blogiui. Ar jis nejaučia, kad, siekdamas išsilaisvinti iš moralės varžtų, savo kūrybą labiau pavergia blogiui? Gal ir jaučia, bet teisinasi ir dangstosi nauja estetikos pažiūra, naujos moralės samprata, nauju kūrybos metodu.

*Fenomenologinis kūrybos metodas*

Reikia pripažinti, kad šiuolaikinis rašytojas turi tobulesnę techniką ir daugiau galimybių apčiuopti įvairius žmogiškuosius vyksmus. Jis taupiau vartoja žodžius, mažiau filosofuoja, mažiau gražina stilių. Jis stengiasi neiškelti savęs, neangažuoti savo pažiūrų - išlikti neutralus, net savotiškai skeptiškas viskam, kas ir kaip vyksta jo vaizduojamame gyvenime. Bloga ar gera, jam tik gyvenimo reiškiniai - fenomenai, ne problemos. Jis vengia pereiti į sąžinės plotmę, kur vyksmas tęsiasi, komplikuojasi, sukuria įtampas.

Šiandieninis rašytojas, atrodo, rūpinasi tik tuo, kaip surinkti medžiagą naujai temai, kaip ją vaizdžiai, intriguojančiai perteikti techniškame gyvenime, kaip pavaizduoti sakykim, nusikaltimą, ir tuo užbaigti. Veikėjai neturi skrupulų, nebent psichoanalitines „traumas", jie gudrūs, rafinuoti, „sofistikuoti" arba nepatyrę didmiesčių naujokai, naivūs, silpni išnaudojamieji. Taip rašomi kriminaliniai, šnipų, sekso romanai. Šiuo fenomenologiniu metodu daugiau ar mažiau kuriami ir kiti literatūriniai veikalai.

Bet ar tai nėra tik pusė kūrybos, pusė literatūros (kita pusė reportažo), kuriai tereikia pusės talento, pusės kūrybinio laiko, bet užtai gaunamas dvigubas honoraras? Didesnio talento, daugiau pasiruošimo ir laiko reikia tada, kai rašytojas savo herojų nepalieka gyvenimo paviršiuje, bet leisdamasis į sąžinės gelmes atskleidžia ir vidinius jų išgyvenimus (ne vien baimes ir „traumas"). Tokie rašytojai ir tokia literatūra gal nemažiau parodo blogio, bet jį vaizduoja taip, kad blogis vibruoja, plėšo žmogų, verčia jį ieškoti tam tikrų sprendimų. Perskaitęs tokį veikalą, jauti abi puses - nusikaltimą ir bausmę arba išsivadavimą. Bent jauti atomazgą, nešančią kokią nors gėrio prošvaistę.

Metodo klausimas, kaip matome, siejasi su kūrybinės pilnatvės ir moralinės visumos problema. Jei pusė literatūros dar gali būti laikoma kūrybiniu reikalu, tai pusė moralės - jau nebėra moralė.

*Kokia mūsų literatūros padėtis?*

Kleopas Jurgelionis kitados rašė apie „Chamą mūsų literatūroje" (Laisvoji Mintis. - 1911. - Nr. 20), bet tai buvo ankstyvokas rūpestis. Realesnis už „chamą" pasirodė literatūrinis „bernas", kurį bandė įpilietinti „Keturi Vėjai" nepriklausomybės laikais. Iš tų „vėjų" artimiausias gal buvo Salys Šemerys, dainavęs:

Yr doros vainikas ir paleistuvystėj,
Yr gražumo dailė ir purvuos,
Rasis melo ir gražiausioj teisybėj,
O kai kas aromatą ir smarvėj suuos.

Natūralizmo apraiškų mūsų literatūroje buvo apsčiai suradęs Antanas Vaičiulaitis. Bet ar jis buvo toks „nuogas", kaip anų laikų pietiečių natūralizmas? Kažkas jau „horrible" - ciniš-

ko, neurotiško, pasimetusio ar pasiklydusio atsirado mūsų tremtyje. Bet tų „radinių" nebuvo daug, gal ketvertas ar penketas ryškesnių. Rašytojai tais bandymais nepasidarė populiaresni, o leidėjai skaudžiai atkando dantį. Mūsų išeivija pasirodė nemąsli, neimli, o gal per jautri tokiems dalykams.

Jauna mūsų literatūra dar ieškojo savo kelio ir čia rungėsi keletas ryškesnių srovių: A. Jakšto logizmas-moralizmas, J. Dobilo racionalizmas-pozityvizmas (*Ars cognoscens* // Vairas. - 1931-1932), J. Mykolaičio-Putino psichologizmas-sociologizmas, St. Šalkauskio perfekcionizmas („Menas grožiui, grožis gyvenimo tobulumui"), J. Baltrušaičio mistinis sakralizmas (*Ars sacrificans* // Vairas. - 1931). Praktiškai lietuvių literatūra nerodė didesnių pastangų atsiriboti nei nuo gyvenimiškos visumos, nei nuo estetinių-moralinių vertybių ryšio. Nors sunku laukti, kad jauniausioji rašytojų karta toliau paliks tame pačiame siekiamos pilnatvės, visumos, derinio kelyje, vis dėlto bent kol kas ji dar nekelia didesnių estetikos ir moralės konfliktų.

Mūsų iškeltoji problema labiau būdinga skaitytojams, ypač jaunesniems, kurie skaito kitų tautų literatūrą. Jaunimas kaip paprastai arba nemato problemų, arba priima esamą padėtį. Kartais trūksta blaivesnės orientacijos ir vyresniajam skaitytojui, dėl to girdime „aiškius" sprendimus - smerkti arba žavėtis ir pateisinti. Tikrasis sprendimas priklauso sąžinei, ir čia skaitytojas visada rungiasi su rašytoju. Ar ne daugiau jam tenka rungtis ypač šiais laikais, kad išlaikytų darnią savo „siūbuojančią žemišką širdį"?

Į tą širdį kreipia rašytojų dėmesį Vladas Šlaitas naujausiame savo poezijos rinkinyje:

*Reikia mąstyti ne tiek apie rašymą ir ne tiek apie žodžių grakštumą ir jų surinkimą, kiek mąstyti apie savo siūbuojančią žemišką širdį, kuri rašant už stalo ant popieriaus plunksną vedžioja. Nes pagal tai, kaip gyvenam, pagal tai mes ir rašom* (*34 Eilėraščiai*. - 1967. - P. 34).

# Moralė naujos situacijos kryžkelėje

Daugelis žmonių jaučiasi nusikankinę, tiesiog pavargę dėl moralinių dalykų. Kodėl? Sąžinė nesiduoda sukalbama, palenkiama, apglostoma. Jos reikalavimai atrodo per aukšti, gyvenimo tikrovėje sunkiai pritaikomi. Tai kelia žmogaus nerimą ir sukuria įvairių vidinių įtampų. Žmogus ieško būdų pasilengvinti, bent pasiteisinti. Dėl to ne vienas vartoja psichologams žinomą savęs apsigynimo „aparatą", sakysim, perkelti savo kaltę kitiems arba pasiteisinti, susidėjus nepalankioms aplinkybėms.

Sąžinė ugdoma, formuojama, dėl to mes klausiame, ar tas mūsų sąžinės ugdymas nebuvo pertemptas tėvų, mokytojų, kunigų? Gal ir pačios krikščionybės moraliniai reikalavimai per aukšti, per kieti, nelankstūs? „Kodėl Bažnyčia, kuri šiuo metu daug ką keičia, negalėtų pakeisti, bent sušvelninti visų ar bent kai kurių savo reikalavimų?" Jeigu ji nieko nedaro, tai gal teisūs tie, kurie moralę laiko kintamą, visiškai asmenišką, individualią, priklausomą nuo laiko ir vietos?

Apie tokią „naują" moralę - laisvesnę ir pažangesnę - dabar mes daug girdime. Tarp tos moralės atstovų yra ir vadinamieji „hippies". Tada mums kyla naujas klausimas, ar šių keistuolių elgseną dera vadinti morališkai pažangesne? Ar moralė nėra susieta su asmenybės išsiskleidimu, jos didybe, netgi heroika? Nors patys nesame moraliniai herojai, bet toli gražu nenorėtume būti ir pasimetėliai, prisidengę pažangumu.

Kurgi yra toji moralinė kryžkelė, kurion atsiduriame mes patys, o dar labiau ne vienas jaunas žmogus?

### *Būties ar padėties moralė?*

Pagrindinis klausimas, ar moralė priklauso žmogaus būčiai

bei prigimčiai, ar ji tik žmogiškosios egzistencijos ir situacijos vaisius? Daugelis filosofų pripažino ir pripažįsta, jog moralė yra prigimtinis imperatyvas bei įstatymas, įdiegtas pačion sąžinėn. Kiek šis įstatymas susietas su žmogiškąja prigimtimi, tiek jis visiems žmonėms bendras ir nekintamas.

Šios pažiūros laikosi ir krikščionybė, tik ji sąžinės įstatymą priskiria prigimties bei būties autoriui Dievui. Tas pats autorius, vienus įstatymus įdiegęs prigimtin, kitus yra davęs apreiškimu, papildydamas, pagilindamas, išplėsdamas. Abu moralės įstatymai - prigimtinis ir apreikštasis arba pozityvusis - yra derinami krikščionybėje. Dėl to kai kalbame apie krikščioniškąją moralę, nereikia galvoti, kad ji yra kažkas nauja šalia prigimtinės arba būties moralės. Krikščionybė išpažįsta visuotinąją nekintamą moralę, kaip paties Dievo valią arba jo įstatymą. Kas kita pačios Bažnyčios įstatymai bei moraliniai įpareigojimai, kurie gali būti jos pačios keičiami. Bet kai mes keliam klausimą, ką Bažnyčia turėtų keisti, privalom žinoti, ką ji gali keisti, o ką tik saugo ir gina kaip nekintamą Dievo įstatymą.

Nežinojimas ar nesupratimas yra tapęs istoriniu reiškiniu. Sakysim, dalis Bažnyčiai nepalankių filosofų kaltino krikščionybę, kad ji sugalvojusi Dievo įstatymus. Atmesdami apreiškimą, aišku, jie atmetė ir pozityvųjį Dievo įstatymą. Atsisakydami Dievo, jie tenkinasi prigimtiniu įstatymu, kuris, jų manymu, yra vien žmogiškas. Žmogus turįs sekti savo sąžine, nepaisydamas, ką sako įstatymai ar tokie įsakymai, kuriuos savo ar Dievo vardu skelbia Bažnyčia.

„Žmogiškoji moralė", nors ir atribota nuo Dievo, vis dėlto daugelio buvo pripažįstama visuotine, pastovia, nekintama. Tik apšvietos laikotarpiu įvyko lūžis, kai pačią žmogaus prigimtį dėl evoliucionuojančios gyvenimo kaitos pradėta laikyti kintama. Jei žmogaus prigimtis kinta dėl besikeičiančių socialinių sąlygų, tai aišku - kinta ir jo sąžinės „imperatyvas", ir

prigimties įstatymas bei būties moralė. Su šia pozityvizmo, socializmo, evoliucionizmo srovių atneštąja pažiūra iškilo ir naujos moralės klausimas. Moralė „pasidarė" priklausoma nuo padėties arba situacijos, kokioje žmogus atsiduria. Tik pats žmogus galįs pasakyti, kaip jis jaučiasi, kaip išgyvena vieną ar kitą elgesio būdą. Niekas kitas negali jo teisti, smerkti ar bausti.

*Dėl legalizmo ir liberalizmo moralėje*

Ne vienas žmogus, remdamasis minėtomis pažiūromis, galėjo atsikratyti moralinės įtampos. Vis dėlto tos pažiūros pasirodė vienpusiškos, nes gina tik subjektyvią, asmeninę sąžinės laisvę, o moralei būdingi du aspektai. Nėra moralės be tam tikrų principų, normų, pareigų, sankcijų, kaip negali būti moralės ir be laisvo žmogaus apsisprendimo bei sutikimo. Pačioje moralėje slypi problema, kaip suderinti viena ir kita. Mes kartais nepajėgiame vykdyti principinių reikalavimų, ir kartu jaučiame, jog negalime išsiveržti iš jų. Pasinaudoję laisve nepaisyti, vis dėlto nesame patenkinti. Naujos pažiūros mus skatina nepaisyti to „atavistinio sąžinės nepasitenkinimo", kuris per šimtmečius esąs primestas „bažnytinės" moralės ir viso auklėjimo. Esą reikia visa tai atmesti, tiesiog nepaisyti, ignoruoti, kitaip save lenkti - ir visi tie nerimo, nepasitenkinimo reiškiniai savaime išnyksią. Deja, nuo tų pastangų praėjo apie du šimtai metų, o žmonių sąžinė nepasidarė ramesnė. Dėl to „reikia" ieškoti naujų bandymų palengvinti moralę ir kurti naujesnes, pažangesnes moralės sistemas.

Iš tų naujausiųjų bandymų nuolat kyla atsiskaitymas su „senąja morale". Vienas populiariausių priekaištų „senajai moralei": ji per daug legalistinė, apraizgyta įstatymų įstatymais, tiesiog nebepaliekanti laisvės individualiai sąžinei. Ta „senoji" moralė čia laikoma krikščionybės morale, bet užmirštama, jog ji pirmoji kovojo su žydiškos-fariziejiškos moralės legalizmu.

Kovojo pats Kristus, tą kovą ypač tęsė šv. Paulius. Krikščionybė, aišku, neatsisakė dorinio įstatymo, bet ypač iškėlė asmeninę sąžinės laisvę. Asmeninė sąžinė yra galutinis moralumo sprendėjas, pagal kurį ir pats Dievas spręs žmogaus bylą. Taip visą laiką skelbė katalikų moralės mokslas. Dėl to Vatikano II Susirinkimas, priėmęs žmogaus laisvės deklaraciją, iškėlė ne naują principą, bet pateikė naują jo išplėtojimą. Ši deklaracija neparemia liberališkesnės moralės ir toli gražu nepriartėja prie situacinės moralės. Iš tikrųjų krikščionybė kaip seniau, taip ir dabar turi derinti moralės legalumą ir liberalumą. Tikrasis moralinis legalizmas ir moralinis liberalizmas yra šalia krikščionybės, kaip du kraštutinumai arba dviejų derintinų pradų išskyrimas ligi tam tikro kraštutinumo.

Moralės kraštutinumai nėra naujas dalykas. Jie buvo pačioje krikščionybės pradžioje, juo labiau jų nestigo antikinėje kultūroje. Bet nuo IV ligi XV amžiaus, kaip pastebi prof. Sorokinas veikale *The Crisis of Our Age* (New York, 1942. - P. 142), krikščionybė buvo sujungusi kraštutinumus ir įsitvirtinusi Vakarų kultūroje. Renesanso ir humanizmo laikais vėl buvo atgaivinta antikinė hedonizmo srovė, kuri moraliu dalyku laikė tai, kas žmogų daro laimingą, o laimę nešąs jausminis malonumas. Graikai šią laimę reiškė šūkiu „valgyk, gerk ir žaisk", romėnai - „naudokis diena" - džiaukis, nes laikas trumpas. Vokiečiai šiai linkmei prikūrė naują šūkį: „Wein, Weib und Gesang", o amerikiečiai, kaip sako Sorokinas, „buy a car and be happy". Prof. Sorokinas apskaičiavo, kad Vakarų kultūroje ši „nauja moralė yra paveikusi apie 43 % žmonių, o krikščioniškosios moralės dar laikosi 57 % (taip buvo teigiama 1942 m. išleistoje knygoje).

Iš tikrųjų tos naujos srovės nieko nauja nesiūlo. Jos rieda dviem bėgiais: atsiriboja nuo moralinių principų, normų, įstatymų bei visų institucijų, kurios tuos principus bei normas saugo, arba pervertina įstatymus bei institucijas dėl bendrųjų

interesų. Viena neigia individualistinę laisvę, antra kolektyvistinę tvarką. Nietzschės antžmogis ir Marxo miniažmogis yra tos dvi viršūnės, kurioms pritaikoma ir moralė. Antžmogis pats sprendžia, kas jam yra moralu, o už miniažmogį sprendžia partija ar institucija. Marksistinė sistema yra tipiška atstovė legalistinės „moralės", kokią istorijoje buvo sukūręs žydiškasis fariziejizmas. Tačiau būdinga, kad individualistinės liberalios moralės šalininkai to legalizmo neįžvelgia marksizme, o jo ieško krikščionybėje arba, jei mato, tai gretina abu.

Pastaruoju laiku liberalai vėl garsiau kalba apie tai, kas apšvietos pagimdyta, būtent apie situacinę (padėties) moralę. Keliama situacija kaip naujas elementas, tarsi jo nebūtų buvę ir nūnai nebūtų krikščioniškoje etikoje.

*Krikščioniškosios moralės situacija*

Moralės teologai negali apeiti situacijos klausimo, nes žmogus moralinius principus, normas, pareigas turi taikyti praktiškai gyvenime. Situacija įstumia žmogų kryžkelėn ir jis arba daro kompromisą, nusikalsdamas principui ir nepatenkindamas sąžinės, arba dėl situacijų kliūčių vis dėlto išlieka nepažeidęs dorinės savo vertės. Svarbiausias klausimas bet kurioje situacijoje, kaip rasti teisingą moralinį sprendimą, o ne palikti žmogų priklausomą tik nuo aklos situacijos.

Principinis moralinis sprendimas ilgą laiką buvo laikomas racionaliu. Manyta, jog žmogaus elgsenai vadovauja protas, dėl to jis labiausiai ir buvo šviečiamas, parengiamas suvokti tiek principus, tiek situacijas. Vadinasi, moraliniai principai ir jų geras supratimas laikyti svarbiausiais moralinio ugdymo elementais. Kai žmogus žino gero ir blogo ribas, kai jis suvokia, kaip jam elgtis, kai jis pakankamai subręsta savo pažinimu naudotis, tada manyta jį esant dorą. Šios pažiūros laikėsi ne tik Kantas ir kiti filosofai - moralistai, bet didele dalimi ir

moralinė teologija. Tačiau pastaroji vieno pažinimo nelaikė pakankamu dėl žmogiškosios prigimties trapumo. Jau šv. Paulius teigė sekąs ne tuo, ką pažįsta esant gera, nes jį traukiančios kitos jėgos, priešingos pažinimui. Krikščioniškoji moralė dėl to iškelia malonės reikšmę dorinio elgesio stiprinimui. Tuo tarpu racionalistai švietėjai buvo tiesiog pavergti minties, kad šviesus, išlavintas, pažinimu pasikaustęs protas sugeba vadovauti žmogaus elgsenai.

Šią racionalistinę pažiūrą labai kritikavo vokiečių filosofas Maxas Scheleris (plg. *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik.* - Halle, 1927). Be proto, Scheleris iškelia emocijas; Kanto grynajam protui jis priešina gryną jausmą, gryną meilę, susižavėjimą gėriu, tam tikrą ambiciją būti geru, entuziazmą daryti gera. Visa tai labiau įkvepia mintį ir ją lenkia, negu viena mintis pajėgtų. Šia prasme emocijos nemažiau išreiškiančios žmogaus dvasios polėkį, negu pati mintis.

Sekdamas Scheleriu, kitas vokiečių filosofas Hartmannas, nagrinėdamas moralinį elgesį, daugiau dėmesio skiria intuityvioms galioms. Žmogus, atsidūręs tam tikroje situacijoje ar susidūręs su kitais žmonėmis, pirmiausia pajuntąs stiprų intuityvų nusistatymą už ar prieš - pritarti, priimti ar ne. Šis nuojautos pasireiškimas esąs daugeriopas ir šakotas. Jis iš anksčiau prisikaupęs vertybių, motyvuotas auklėjimo, persunktas asmeniškumo, savo asmens vertės pajautimo ir kitų asmens vertinimo.

Ne be Schelerio įtakos į emocijų sritį pasuko ir Sigmundas Freudas, tik jis pabrėžė vitalinį instinktą ir pernelyg iškėlė sekso reikšmę. Freudas ypač iškėlė teigiamų emocijų reikšmę. Jo du bendradarbiai Carlas Gustavas Jungas ir Rudolfas Allersas pakeitė pirmines psichoanalitines išvadas, atsiedami jas nuo perdėto sekso. Dėl to dabar moralės tyrinėtojams vėl atsivėrė galimybės blaiviai svarstyti tai, ką Scheleris teigiama prasme yra pasakęs apie kitas jėgas, akstinančias žmogų siekti moralinio tobulumo.

Taigi moralinis sprendimas žmogui yra pirmaeilis dalykas. Tą sprendimą jis daro remdamasis pačia situacija ir nebūtinai veikiamas tik šalto proto, bet labai dažnai ir dėl daug gilesnių motyvų. Pvz., krikščioniškai auklėtas žmogus, iš principo yra apsisprendęs, kilniai nusiteikęs, garbingai saugantis savo orumą. Ar galima įsivaizduoti kad jis, dėl kokios nors paprastos situacijos lengvai pakeistų savo nusistatymą ir išduotų visa, kas jo buičiai buvo sava? Gal ir pasitaikys išduoti, bet ar dėl to jis save lengvai pateisins situaciniu atsitiktinumu? Tuo, mums rodos, ir skiriasi krikščioniškoji moralė ir vadinamoji „situacinė etika".

*Situacinės moralės kryžkelė*

Krikščioniui bet kokia situacija nepakeičia moralinio principo, nors kartais pakeičia moralinį aktualų sprendimą, o „situacionalistui" kiekvienas kaskart kitoks moralinis sprendimas yra savotiškas principas. Jam gera kiekviena elgsena, padiktuota padėties, nes jis be savo asmeniško sprendimo nepripažįsta kito masto. Pats žmogus sprendžia ir pats atsako už save, nes tai, kaip jis supranta, ką tuo metu jaučia, kaip pasielgė, yra jo vieno reikalas. Niekas kitas jam negali pasakyti, jog tu negerai, negarbingai pasielgei. Atmetus principus, nebetenka prasmės nei atsakomybė, nebeturi reikšmės nei dorinis ugdymas, nei pasitikėjimas žmogumi. Jei įstatymai tave baudžia, tu gali jaustis kankiniu, nes nemanai esąs nusikaltęs ar nusidėjęs. Tu gali gintis teisme, kad kitaip jautei, priešingai galvojai, nelaikei tai blogybe.

Situacinė moralė nejučia virsta moraline anarchija ir darosi labai populiari politiniams, biznio, sekso bei kitiems iškrypimams pateisinti. Ši kryptis tampa revoliucinė, kelia valstybei nemažai rūpesčio, o tėvams sukuria didelių sunkumų bendrauti su bręstančiais vaikais. Ši „moralės" kryptis šiuo metu

bene labiausiai būdinga Amerikai ir jos krašto vadovai, kaip yra pastebėjęs J. C. Murray SJ, pasimetę. Amerikos įstatymdavystė laikosi pažiūros nesikišti į moralinius dalykus, atseit įstatymais neremti moralės. Būkštaujama, kad valstybė nespręstų sąžinės dalykų, nepažeistų individo sąžinės laisvės. Tačiau praktiškai Amerikos įstatymai baudžia ir už žmogžudystę, ir už eutanaziją, ir kitus moralinius nusikaltimus. Atrodo, čia, kaip teigia Murray, trūksta kažkokios logikos.

Norėtųsi priminti, kas situacinę moralę sąmoningai palaiko. Sąmoningas veiksnys, ypač Amerikoje, yra perversiniai slaptieji sąjūdžiai ir biznis. Be perversinio politinio elemento, didžiausią vaidmenį vaidina nešvarus be moralinių skrupulų siekiamas biznis bei pelnas. Net gerasis biznis darosi nebeatskiriamas nuo blogojo, nes ir jis spaudoje, televizijoje, radijuje naudoja žemus instinktus tenkinančią reklamą.

*Baigiamosios pastabos*

Moralinė problema mums iškyla kaip pirmaeilė žmogaus, mūsų artimo, kartais mūsų brolio, tėvo ar vaiko problema. Ji yra ne tiek srovių ar sisteminių sprendimų problema, kiek žmogaus asmenybės, jos brendimo, kartu ir jos ugdymo problema. Dėl to mūsų dėmesys gal turėtų labiau krypti ne į tai, kaip ieškoti principinių moralinių sprendimų, bet kaip geriau perteikti tuos principus ir tą moralę.

Ta prasme naujos šviesos pateikia kai kurie dabartiniai moralės tyrinėtojai. S. Pinkaers O P straipsnyje *La liberte en morale* atkreipia dėmesį į pozityvią, veiksmingą laisvę, būtent laisvę siekti moralinės tobulybės. Žmogus esąs skirtas kūrybinei ir pažangiai atvirybei gėrio atžvilgiu. Šį atvirumą ypač galima pastebėti jauname amžiuje, tik jam reikia veiksmingesnės vyresniųjų pagalbos (plg. „Revue ecclesiastique de Liege", 51, 1965). O. Anciaux straipsnyje *La conscience et l'education mo-*

*rale* pastebi, kad sąžinė yra gabumas suvokti pagrindinį savo egzistencijos įstatymą arba pašaukimą save realizuoti gyvenime laisvai ir atsakingai. Tai yra galia tapti asmeniu bei asmenybe. Sąžinė yra auganti, bręstanti ir glaudžiai susijusi su asmens sąranga. Asmenybė išsiskleidžia dinamiškai, o ją lydinti sąžinė yra dinamiškasis veiksnys. Bręstančiam jaunam žmogui sąžinės veidrodis yra jo tėvai ir artimos aplinkos vyresnieji. Be kita ko, pastebi autorius, tėvai neturėtų savo vaikams duoti nemotyvuotų, nepagrįstų, nepaaiškintų įsakymų (plg. „Collectanea Mechliniensis", 50, 1965).

Vertas dėmesio ir jauno amerikiečių moralės tyrinėtojo, išgarsėjusio dėl Washingtono universitete kilusių riaušių, Charleso E. Currano pastebėjimas veikale *Christian Morality Today* (Fides, 1966). Krikščioniškosios moralės pagrindas, jo teigimu, yra ne žmogaus santykis su abstrakčiu moralės principu, bet su asmeniu, tiksliau kalbant, su Dievo asmeniu ir tiesiogine prasme su Kristaus asmeniu. Net prigimtinis moralės įstatymas iš tikro yra Kristaus įstatymas, nes visa yra sukurta pagal jo pavyzdį. Kristaus paliktas meilės įstatymas daug labiau pranoksta prigimtinio įstatymo reikalavimus.

Kadangi tautoje toks stiprus (gal dėl natūralaus, nesugadinto jutimo) nusistatymas daryti gera, būti geriems, rodos, reikėtų tik naujesnės, gilesnės motyvacijos, ir mūsų moralinio ugdymo problemos būtų sprendžiamos daug veiksmingiau. Mūsų orientacijai gal pravers ir kitos šio straipsnio pastabos, kad susivoktume, kokie nauji vėjai ir iš kokios pusės drumsčia tiek mūsų, tiek ypač mūsų jaunesniųjų sąžinės brendimą.

# Ateitininkų misija

Misija mums nesvetimas žodis, bet ką jis reiškia ateitininkams? Daugiausia kalbame apie mūsų organizacijos principus,

tikslus, uždavinius. Tikslai yra tai, ko bendrai siekiama organizacijoje. Uždaviniai, kuriuos organizacija turi atlikti. O kas yra misija?

Čia turėtume skirti organizaciją ir sąjūdį. Organizacijai užtenka tikslų ir uždavinių, o sąjūdžiui reikia misijos. Organizacija atlieka numatytus programinius darbus, o sąjūdis ieško to, kas nenumatyta, bet būtina. Organizacija žmogų įpareigoja daliniams darbams, o sąjūdis angažuoja visam gyvenimui. Organizacija ruošia jauną žmogų būti visuomenės veikėju, o sąjūdžio žmogus bręsta visuomenės ugdytoju.

Istoriniu požiūriu ateitininkai susiformavo kaip sąjūdis ir tapo organizacija. Sąjūdėliai sroveno, kartais ryškiau, kartais ne taip, ir organizacijai besivystant. Tie du pradai - organizacinis ir sąjūdinis - lėmė ir dvi narių kategorijas: kiekybinę ir kokybinę. Organizacija telkė masę, sąjūdėliai brandino elitą.

Sąjūdinį impulsą ateitininkams davė Dovydaičio deklaracija. Organizacinė struktūra kaitaliojosi, kol galutinai buvo suformuota Palangos konferencijoje, įkvėpta Šalkauskio, parengta Kuraičio. Šalkauskiui, juristui ir filosofui, rūpėjo du dalykai: sukurti tvirtą ideologiją ir išugdyti veiksmingą organizaciją. Organizacija ir ideologija buvo Šalkauskiui lyg du sparnai, kurie turėjo paruošti ateitininkus visuomenei vadovauti. Tai atrodė logiška ir gražu. Šį planą rėmė teologas ir filosofas Kuraitis, taip pat labai logiško galvojimo žmogus.

Šalkauskis ir Kuraitis, per keliolika metų (ypač nuo 1924 m.) stumte stūmė ateitininkus šia kryptimi ir jie pasiekė gražių rezultatų. Ateitininkai tikrai išaugo į labai šaunią, spalvingą, susiformavusią organizaciją. Sunkesnis buvo ideologinis paruošimas, tačiau niekas nedrįso sakyti, kad to nereikia. Ir pradėta galvoti Šalkauskio kategorijomis, deklamuoti paruoštos ideologijos frazes.

Po keliolikos metų Šalkauskis pajuto, kad organizacija neturi gyvybės, kad ateitininkai, ypač studentai, gražiai daly-

vauja paraduose, moka pakalbėti, bet neparodo ideologinio susipratimo, neįstengia sukurti dvasios ir diegti jos kitiems. (Moksleiviai, kurių organizacija buvo uždrausta, daug daugiau turėjo dvasios ir ryžto.) Šie reiškiniai ėmė ryškėti apie 1935-1937 m., ir nuo tada Šalkauskis ruošėsi pradėti naują sąjūdį. Jam atrodė, kad katalikams (ir ateitininkams) labiausiai reikia dvasios, kuri dvelktų jaunatve, idealizmu, doriniu jautrumu, atvirumu tiesai ir gėriui, užsidegimu siekti tobulybės. Tokia dvasia, sunešta kaip žarijos į židinius, turėtų atgaivinti ir katalikų organizacijas, ir pačią visuomenę.

Šį sąjūdį Šalkauskis paskelbė 1938 m. Kuraičio redaguojamame žurnale „Tiesos Kelias" (1938. - Nr. 2) straipsnyje *Gyvosios dvasios reikalu*. Čia jis pasisakė norįs „reformuoti katalikų gyvenimą, psichologiją ir akciją", būtent pakreipti krikščioniškojo humanizmo kryptimi. Kodėl humanizmo?

„Pagrindinė moderniosios civilizacijos klaida, - sako Šalkauskis, - buvo ta, kad ji ieškojo tikrojo žmogiškumo laicizme ir sekuliarizacijoje. Bet, atpalaiduodama žmogiškumą nuo dieviškojo prado, toji civilizacija pastūmė žmogų į gyvuliškumą. Katalikiškoji pasaulėžiūra tikrąjį žmogiškumą randa krikščioniškame ideale, kuris žmogiškąją prigimtį patobulina dieviškuoju pradu... Teocentrinis humanizmas yra vienintelė teisinga tikrojo žmogiškumo koncepcija... Krikščioniškasis humanizmas geriausiai atsako laiko dvasios aspiracijas. Tikrojo žmogiškumo realizavimas pagal Kristaus pavyzdį turėtų sudaryti esminį gyvosios dvasios sąjūdžio turinį" (Ten pat. - P. 119).

Šalkauskis priėjo prie to paties taško, nuo kurio pradėjo Dovydaitis, skelbdamas ateitininkų deklaraciją. Dovydaičiui rūpėjo tas pats tikslas - atnaujinti katalikų gyvenimą bei veikimą Lietuvoje ir sustabdyti ne laicizmą bei sekuliarizmą, o patį nihilizmą. Jis ir pasirinko pauliškąją, vėliau paskališkąją, pagaliau Pijaus X pakartotą centrinę krikščionybės idėją, kad Kristus yra visos būties centras ir atnaujinimo pagrindas.

Šalkauskio išsiskyrimas ir vėl sutapimas su Dovydaičiu laiko perspektyvoje turi teigiamą reikšmę. Dovydaičio iškeltas ir pagrįstas kristocentrizmas buvo taiklus, bet mūsų sąlygomis lyg dar per ankstyvas. Ateitininkai dar buvo per jauni tai suvokti ir įsisavinti. Tik Leonas Bistras ir dar vienas kitas perėmė šią mintį ir ateitininkus bandė kreipti į pietistinę, gal net mistinę pusę. Gerai, kad Šalkauskis laiku iškėlė ideologiją ir organizaciją, nes to reikėjo. Jis pateikė modernią organizacinę struktūrą ir plačius mąstymo akiračius. Šitaip parengti ateitininkai jau galėjo grįžti, kaip ir Šalkauskis, į pradinį dovydaitinį kelią. Bet nebuvo laiko tai padaryti Lietuvoje. Užėjo karas ir tremtis. Po karo reikėjo vėl viską pradėti iš naujo - ir organizacija vėl tapo centriniu rūpesčiu, nepalikdama vietos sąjūdžiui.

Taip mes šlubuojame ligi šiol, neįsibėgėdami. Mums vis dar sunku suvokti, kad esminiai dalykai yra sąjūdinis momentas ir kristocentrinis akcentas. Jei stovim ant kristocentrinio pagrindo, tai ir mūsų misija turėtų būti aiškiau aptarta ne vien visuomeniniu-kultūriniu požiūriu, bet ir dvasiniu-kristiniu.

Visuomeninis veikimas ir vadovavimas be dvasinių-moralinių tikslų darosi ir toliau darysis vis labiau techninis dalykas. Ideologinis parengimas, kad ir geriausias, be kristinio akcento gali likti racionalus, šaltas ir apskaičiuotas. Visa tai nepatenkina brandesnių narių ir neugdo tikros organizacijos.

Mūsų sąjūdžio misija turėtų artėti prie Kristaus misijos. Kristus yra Tiesa, Kelias ir Gyvenimas. Žmogiškoji tiesa mūsų veikloje turėtų būti labiau susieta su dieviškąja-kristine. Žmogiškasis maloningumas turėtų būti suartintas su kristine malone, o žmogiškasis gėris, kilnumas bei orumas suderintas su Dievo valia. Mes nieko neatsisakome ir neturėtume atsisakyti iš to humanistinio auklėjimo bei veikdinimo, kurį lig šiol esam vykdę tarp ateitininkų. Tačiau vis labiau turėtume įkristinti tas pastangas taiklesniu savo narių mokymu, jų pašventinimu, jų dorinimu.

Kristaus misijoje minimos trys funkcijos: pranašiškoji mokyti, kunigiškoji pašventinti ir karališkoji vadovauti. Visos jos tarp savęs susietos ir jų vykdymas tampa lyg bendra tarnyba Dievo tautoje. Kristus apie save sakė: *Žmogaus Sūnus atėjo ne kad jam tarnautų, bet pats tarnauti* (*Mt* 20, 28). Tarnavimas yra šiandien iškilęs kaip nauja sąvoka, kuklesnė už vadovavimą ir gilesnė, labiau angažuojanti asmeniškai. Tarnauti savo bendruomenei, tarnauti kristine misija reiškia keisti mūsų santykį ir su žmonėmis, ir su vertybėmis. Brooklyno vysk. F. J. Mugavero vienoje katalikų šalpos konferencijoje pasakė: „Mes esame tikinčiųjų bendruomenė ne tam, kad tik įkurtume organizacijas, vienuolijas bei ugdytume profesinį elitą ir tuo pasitenkintume. Mes turime tarnauti broliams. Turim tapti tarnaujančiųjų bendruomene" („The Catholic Transcript". - 1972 10 20).

Tarnauti bendruomenei yra charizminė misija abiem požiūriais - humanistiniu ir kristiniu. Humanistiniu požiūriu - bendruomenei reikia gydytojų, slaugių, mokytojų, tvarkos ir doros sargų; reikia dėl to, kad bendruomenė, kad ir kokia būtų, visad turi negalių, grėsmių, polinkių į anarchiją. Aš kalbu apie gydytojus, mokytojus, tvarkdarius moraline prasme, ne profesine, ir čia ateitininkams atsiveria labai platus veiklos laukas. Krikščionišku požiūriu bendruomenei reikia kristinio gyvenimo pavyzdžių, kurie ją keltų, atnaujintų, akstintų. Bendruomenę, ypač šiais laikais, apėmęs egoizmas ir materializmas. Toje pačioje katalikų šalpos konferencijoje vienas pasaulietis pabrėžė: „Mes turim gelbėti Vakarų civilizaciją nuo per didelio siekimo kurti materialinį apsirūpinimą ir patogumus. Bendruomenei tenka ir nuolat priminti kitas dimensijas, pranokstančias materialinę gerovę".

Ateitininkai buvo toks sąjūdis, kuriam rūpėjo duoti krikščioniškus standartus šeimai, mokyklai, visuomenei, tautai ir Bažnyčios bendruomenėms. Ateitininkams ši misija būdinga nuo pradžios. Ir šis sąjūdis buvo gyvas tol, kol savo misiją jau-

tė. Kai ši jausena imdavo blėsti, ateitininkai prarasdavo savo vidinę dinamiką.

Prieš 10 ar daugiau metų Petras Kaufmanas Kennebunkporto moksleivių kursuose pastebėjo, kad būti ateitininku pasidarė per lengva. Mes neturime jokių standartų, jokio kriterijaus, kas gali būti ateitininkas ir koks jis turėtų būti. Pro pirštus leidžiame kandidatų paruošimą. Ateitininkams reikia ne kiekybės, o kokybės. Būkime realistai: stovintis vanduo, kurį pastebime tarp moksleivių, mums nieko nepadeda. Trūksta dvasios.

Štai 1972 m. spalio mėnesį rašytas vienos moksleivės laiškas: „kai priklausiau valdybai, tikrai galvojau, kad aš veikiu dėl tikslo. Bet šįmet man atrodo visai kitaip. Pagaliau perskaičiau „Ateitininkų vadovą", gerai įsižiūrėjau į dabarties moksleivių kuopą ir nusiminiau, neradusi ryšio. Kai organizacija įsikūrė, Lietuva buvo okupuota: buvo pavojus prarasti tautinį charakterį ir katalikų tikėjimą, buvo priespauda. Tada moksleiviai kovojo, nenorėjo prarasti savo kultūros. O dabar visi žino, kodėl ateitininkai įsikūrė, bet ar tai kam nors svarbu? Niekas nė nebando kalbėti lietuviškai, niekas nenori pajudėti, lyg numirėliai... Ateitininkai pasidarė „social group" ir tikėkit ar ne - man labai graudu. Per mūsų kuopos studijų dienas kiek kartų norėjau atsisėsti ir verkti. Turėjau laiko galvoti ir apsispręsti: ar aš turiu kovoti dėl savo tikslų net prieš savo draugus, ar tik sėdėti ir viską pamiršti. Bet negaliu užmiršti, aš tik nežinau, ką daryt... Aš nežinau, kam prižadu Jums ar sau, bet aš prižadu nenusileisti, nes žinau, kad neturėtų būti kaip yra... Aš meldžiuosi, kad visas sąjūdis pasikeistų".

Šie du pavyzdžiai aiškiai pasako, kokia yra mūsų padėtis. Standartų tikrai reikia visiems ateitininkams, ypač jaunesniems, kol juos auklėjame ir ruošiame ateitininkų misijai.

Kaip tik dėl tų standartų stokos, dėl aukštesnių reikala-

vimų trūkumo, mes jau esame praradę nemažai pačių pajėgiausių jaunuolių. Jeigu jie tiksliai suvokia, koks ateitininkas turėtų būti, jie bodisi tokio veikimo. Jie traukia iš mūsų eilių, nusivylę, ir eina pas kitus, arba stovi nuošaliai.

Kokių mums reikia standartų - intelektualinių ar moralinių? Manau, ir vienų, ir kitų. Kunigai intelektualai jau buvo nusibodę, nes galvojome, kad jaunimas nepajėgia ar nenori. Tai buvo`klaida. Naujieji koncentriniai kursai parodo, kad ir nori, ir pajėgia. Mažinam ir menkinam standartus stovyklose bei kuopose ir draugovėse - ir vėl galvojam, kad šitaip jaunimą daugiau patraukiam. O minėti balsai tam priešinasi.

Ateitininkų vadovybėms (Federacijos bei Sąjungų valdyboms ir Tarybai) reikia apgalvoti tris dalykus, kurie būtini mūsų misijai sėkmingiau vykdyti: orientuoti, motyvuoti, mobilizuoti.

*Orientuoti, motyvuoti, mobilizuoti*

Pradėkime nuo pastarojo, nors jis nėra svarbiausias. Mes demobilizuojamės kaip ateitininkai. Gal tai nėra nei taip ryšku, nei dar taip tragiška, dėl to niekas iš mūsų bent šiuo metu nesijaudiname. Bet, žiūrėkim, kad ir tas faktas, jog pajėgesnieji traukiasi iš mūsų eilių arba visiškai, arba užima pasyvią poziciją. Demobilizuojamės ir organizacijoje: problemos dėl naujų centrinių valdybų perrinkimo arba valdybų ryšio praradimas su nariais ir narių nereagavimas į valdybų raštus. Nuolatinė krizė dėl globėjų, dvasinių vadų stoka...

Daug ženklų, kad mūsų padėtis nedžiugi. Bet kodėl ji tokia? Ar dėl to, kad trūksta kietesnių rankų ir jų trūko jau nemažai metų, vadinasi, galėjom ir atprasti nuo organizacinės disciplinos? Ar čia nėra tas anksčiau iškeltas standartų klausimas? Juk mes nemobilizuojame žmonių jokiems dideliems uždaviniams, užmojams, reformoms ar kovai; dėl to kam gi čia reikia

stipresnės vadovybės ir ryšių su centrais? Keliu šį klausimą dėl to, kad tas „palaidas vanduo" gali būti priežastis prarasti kokybę, o kartu ir pasekmė to, kad mes demobilizuojamės.

Pažvelkime į antrąjį dalyką - motyvuoti. Ar bendruomenė nėra tas didelis vaikas, kuriam nuolat reikia priminti, kas dera, kas būtina arba kas neleistina, netinka, negarbinga ar nekrikščioniška. Bendruomenė negali būti be raugo, druskos, žiburio. Bet iš kur ir kaip ateitininkai pasidarys bendruomenės raugeliu, druskele ir švyturėliu, patys neturėdami motyvų, neįsitikinę ir nejausdami savo misijos? Visuomenės motyvacijai reikia gal nemažiau pasiruošti, kaip ir pateikti motyvaciją jos vadams ir tiems, kurie ruošiasi tapti vadais. Ar mes turime kokias nors programas, metodus, ar turime žmonių, galinčių tą uždavinį atlikti? „Dvasios vadai? Jūs žinote, kiek yra dabar pašaukimų į kunigus ir kiek kunigų lietuvių parapijose. Ar gali juos kas kitas pakeisti? Kažkas pasiūlė vienai Moksleivių Ateitininkų Sąjungos centro valdybai dvasios vadu išrinkti seselę. Kaip jums tai atrodytų - seselė ar kuri nors mergaitė ar koks nors solidus ponas sendraugis mūsų dvasios vadas? Postą galima bet kam perleisti ir funkciją galime kitaip pavadinti, jei nepatogu. Bet čia daug gilesnis dalykas, ir jis atrodo tragiškas.

Motyvacija truputį sustiprėjo, kai organizavome naujo metodo kursus. Pajutome, kad va šito reikėjo, kad tai duoda ateitininkams visai kitą moralinį ir intelektualinį sutvirtinimą. Bet tai tik maža ir kukli pradžia.

Visur reikia motyvacijos - žmogiškos ir krikščioniškos. Jos nuolat reikia ir ji negali būti tik pigus pamokslavimas ar šiaip sau prabėgantis paskaitėlių paskaitymas. Keliamas klausimas, ar nereikia mums atgaivinti ateitininkų bibliotekos leidinių. Gal tai ir būtų bent vienas žingsnelis stiprinant motyvaciją.

Trečia - orientacija. Kuo ji turėtų skirtis nuo motyvacijos? Motyvacijos daugiau reikia veiksenai, orientacijos - susigaudyti, susivokti ir susiprasti. Motyvacija gali prabilti į sveiką

protą, bet jos tikslas paliesti valią, užkurti širdis. Motyvacija svarbi atskiram asmeniui ir grupei, kad jis ar ji apsispręstų, o orientacija svarbi kaip žinotinas ir bendruomenei perduotinas dalykas; svarbi - kad susikurtų bendras protingas ir, ypač pabrėžtina, krikščioniškas, visuomeniškas, lietuviškas galvojimas. Pagaliau orientacija turi pereiti per kritinius koštuvus, turi išsklaidyti nesusigaudymą, žioplumą, naivumą, minties bukumą, nesidomėjimą.

Kiek tų reiškinių tarp mūsų, mūsų bendruomenėje? Ateitininkas, kuriam niekas neįdomu ir viskas vis tiek - nėra vertas būti ateitininku. Jis pats yra ir liks žioplas, o ką jis galės pasakyti bendruomenei, savai ir amerikietiškai?

Šie trys dalykai - orientuotis, motyvuoti ir mobilizuotis - yra kaip vargonų klavišai, kad būtų tinkami garsai ir melodija. Kitaip mes grojame ne savo pirštais; arba nežinome, ką mūsų pirštai groja, ir stebimės, kad nėra atgarsio, kad dūdos cypia ir tarp savęs pjaunasi.

Ateitininkai - ne sau sąjūdis. Dėl to ir programinis bei visoks mūsų veikimas turi būti nukreiptas į platesnius bendruomeninius barus. Mums ir draugystė tarp narių nėra tam, bent ne vien tam, kad brendimo amžiuje susirastume draugų arba kad susikurtų šeimos. Svarbiau, kad susidarytų kartos branduoliai - grupės mūsų bendruomenei veikdinti. Kūrybinis talentas, raštingumas ar iškalbumas mums ne tam reikalingas, kad lavintume gabumus, bent ne vien tam. Mums svarbu paruošti veiksmingesnius žmones, turinčius daugiau priemonių atlikti savo tarnybos misiją bendruomenėje.

Kodėl pasitraukė tiek raštingų, iškalbių ir intelektualių mūsų sąjūdžio narių - tiek daug? Kodėl jie pasitraukė iš bendruomenės? Mes juos išlavinome, davėme akstinų lavintis, bet nedavėme jiems motyvų ir misijos žiburio. Jie pasitraukė iš ateitininkų negavę charizmatinės dvasios, mūsų sąjūdžio krikšto dvasios.

# Ateitininkų misija
# Sąjūdinė kryptis

*Čiurlionio vizija - ateitininkų misija*

Ateitininkų sąjūdis buvo dar vystykluose, kai Mikalojus Čiurlionis piešė Lietuvos vyčio viziją. Vytis šoko iš rytų į vakarus - nuo bakūžių kranto į aukštos civilizacijos pakopą - didingų bokštų, arkų, rūmų krantą.

Lietuva veržėsi į Vakarus - į aukštesnę civilizaciją - jau iš seno. Bet Maskva, užvaldžiusi Lietuvą, pusantro šimtmečio gręžė mūsų tautą į savuosius rytus - atsilikusius kultūriškai, neišaugusius religiškai, o pastaruoju metu pakrypusius į nihilizmą.

Maskva mojosi palaužti istorijos išugdytą Lietuvos pranašumą. Ji veikė beatodairiškai: sunaikino Lietuvos mokyklas, spaustuves, išvežė bibliotekas ir archyvus, išgrobė didikų rūmus ir dvarus, paliko griūti istorines Lietuvos pilis, pagaliau užgniaužė Lietuvos bažnyčias, uždraudė spaudą ir net kryžiaus ženklą viešose vietose. Ko Maskva siekė? Vysk. Baranausko žodžiais, kad „Lietuva būtų ir tamsi, ir juoda". Tai ir buvo toji praraja, kurią vaizdavo Čiurlionis. Lietuviai ieškojo būdų iš šios prarajos iškopti arba ją šuoliškai perkopti. Tik buvo klausimas - kaip?

Politinė ar kultūrinė revoliucija? Čiurlionis mirė tais metais (1911), kai ateitininkai jau buvo gavę krikšto vardą ir pareiškė „prieš visą pasaulį": ateiname visa atnaujinti. Jie buvo jauni, drąsūs ir turėjo savų vizijų.

Ateitininkų kūrėjai bei pirmtakai vyko studijuoti į Vakarus ir ten pastebėjo didelį skirtumą mokslų, kultūros pažangos ir dvasinio atgimimo srityse. Šito nejuto mūsų „pažangieji" (liberalai ir socialistai), kurie mokėsi tik Rusijoje ir Lenkijoje. Jų užmojai buvo panašūs į rusų marksistų ir lenkų pozityvis-

tų, būtent sprogdinti Rusiją iš vidaus, o savo tautą ruošti politinei, radikaliai revoliucijai.

Ateitininkų kūrėjai pirmiausia siekė kultūrinės-dvasinės revoliucijos. Kodėl? Politinė revoliucija, galėjusi laužyti (visiems susidėjus) caro despotizmą, nebūtų pakeitusi rusų atnešto ir mums primesto kultūrinio atsilikimo, pagydyti nuo nihilizmo grėsmės, išvaduoti iš Rytų ir atgręžti į Vakarus.

Vyko kova - ilga ir atkakli - tarp tų dviejų krypčių pačioje mūsų tautoje. Ji užtruko apie 50 metų: nuo Šliūpo proveržų „Aušroje" iki Moksleivių Ateitininkų Sąjungos uždarymo Lietuvoje 1930 m.

Šią kovą bandė malšinti tie, kurie siekė tautos vienybės - ne vidinės (ne pažiūrų, teisingos krypties), bet išorinės. Jie nenorėjo pasitarnauti politinės revoliucijos radikalistams, bet lygiai nenorėjo paremti ir kultūrinės revoliucijos, kurią perėmė ateitininkai nuo 1910 m. Ir kai jie šią kovą buvo beveik laimėję, tada į valdžią patekę „tautos vienybininkai" ryžosi ateitininkų veiklą net sustabdyti.

*Trečioji revoliucija - lietuvių tautoje*

Kodėl kalbame apie ateitininkų revoliuciją? Karl Stern veikale *The Third Revoliution* („Trečioji revoliucija", 1961) kalba apie tris, viena po kitos sekusias idėjines revoliucijas: materialistinę, išaugusią iš Marxso ir pritaikytą rusų komunizme; biologinę, išsivysčiusią iš Darwino ir savo viršūnę pasiekusią nacių rasizme; ir psichologinę, pradėtą Bergsono intuicionalizmo ir pavirtusią Freudo panseksizmu. Freudo psichoanalizę „taisė" Jungas, Adleris, Frommas: bandė išvaduoti iš materialistinio poveikio. Sternas eina dar toliau - ieško psichoanalizės, religijos ir krikščionybės derinio.

Ateitininkai - buvusių revoliucijų tęsinys. Pirmosios dvi revoliucijos, brendusios Lietuvos pašonėje, pažadino budrias

ateitininkų reakcijas. Bet žiūrint iš Lietuvos perspektyvos, jie tapo savita revoliucine jėga - toli gražu nebe pirmoji savo tautoj.

Po Daukšos ir Giedraičio tautinės-kultūrinės revoliucijos XVI-XVII a., po Valančiaus švietimo-blaivinimo revoliucijos XIX a., trečioji revoliucija kaip tik buvo ta, kurią vykdė ateitininkai. Ši trečioji atsiremia į pirmąsias dvi ir pratęsia anų darbą. Savo charakteriu ateitininkų revoliucija panaši ir į Europos kultūrinį-dvasinį sąjūdį, pradėtą prancūzų *renouveau catholique*. Pastaba: žodį „revoliucija" vartojame platesne prasme. Šiaip Daukšos, Giedraičio ir Valančiaus užmojai vadinami sąjūdžiais. Vis dėlto tai buvo ne eiliniai, o revoliuciniai sąjūdžiai.

*Revoliucinių sąjūdžių pobūdžiai.* Daukšos ir Giedraičio sąjūdis buvo restauracinis: atstatyti reformacijos pažeistą Lietuvos dvasinį nugarkaulį; atkurti religinę vienybę diduomenės, kuri suskilo į 36 denominacijas ir suartinti su tautos kamienu - liaudimi, išlikusia katalikiška ir lietuviška; iškelti savo kalbos bei rašto vertę (Daukšos „Postilės" prakalba).

Valančiaus sąjūdis buvo labiau rezistencinis: atsispirti rusinimui ir pravoslavinimui; parengti liaudį, kad ji gintų savas bažnyčias ir religiją; stiprinti jos moralę ir gerbūvį (sustabdyti girtavimą), pakelti raštingumą.

Ateitininkų sąjūdis pasireiškė rezistenciniu ir restauraciniu pobūdžiu. Rezistuoti prieš rusiškąjį nihilizmą ir prieš saviškių progresistų politinį-pasaulėžiūrinį radikalizmą. Siekta ir restauruoti, kas buvo sugriauta rusų arba paralyžiuota saviškių progresistų. Ateitininkai žengė dar vieną žingsnį: realizuoti kūrybines tautos jėgas ir ugdyti krikščioniškąją kultūrą.

*Kas išskirtina ateitininkų sąjūdyje?* Kūrybinių jėgų ugdymas ir jų mobilizavimas intelektualinėje, literatūrinėje, visuomeninėje srityje, labiausiai buvo įveiksmintas nepriklausomybės laikotarpiu. Į šį darbą plačiu mastu įsijungė pasaulietinės jėgos, o anie sąjūdžiai rėmėsi daugiau dvasininkais.

Ateitininkai pratęsė minėtus du sąjūdžius: jungė tautą išvidiniu būdu. Jungė šviesuomenę ir liaudį, pasauliečius ir dvasininkus; jungė tautybę ir krikščionybę, kultūrą ir religiją. Jie tęsė anų sąjūdžių tradiciją derinti vertybes. Šiuo požiūriu jie įsirikiavo ir į europinę krikščioniškų integralinio humanizmo sąjūdžių grandį.

*Revoliucinis Dovydaičio credo*

Paulius Tillichas prisimena jaunimo sąjūdžius, užsimojusius kurti naują gyvenimo stilių, paremtą religija - viską integruojančia jėga. Tillichas nieko nežinojo apie ateitininkų sąjūdį, kuriam kaip tik būdingas toks užmojis. Jis išreikštas Dovydaičio deklaracijoje („Ateitis". - 1911. - Nr. 1): „Esame jauni žmonės... Kiek buvo jėgų, stengėmės pažinti mus supantį pasaulį ir pažinti save... Ir ką išvydome? Visas šių dienų žmonijos gyvenimas yra reginys kovos tarp tikėjimo ir netikėjimo, teizmo ir ateizmo, natūralizmo ir apreiškimo, krikščionybės ir jos priešų... Patekę į tokį pažiūrų chaosą, mes visomis savo būties jėgomis susikūrėme tvirtų tvirčiausius įsitikinimus".

*Esame teistai - kodėl?* Pirmykštis absoliutus vienintelis visos esmės pagrindas yra gyvasis Dievas. Jis yra pirminis vienintelis turinys ir šaltinis aukščiausių gėrybių, kaip tiesa, dora, grožis, teisybė, laimė. Jis - ir paskutinis, galutinis pagrindas viso, kas realu ir kas idealu, visokio gyvenimo ir egzistavimo, visokio veikimo ir laimės. Mes pripažįstame gyvo, asmeniško Dievo buvimą. Pripažįstame ir būtiną reikalą bendrauti su juo ir vienytis religijoje. Religija yra kiekvieno žmogaus, kiekvienos giminės ir tautos savastis. Nėra žemėje tautos be religijos... Žmonijoje religinė sąmonė visuotinė. Kultūriniame gyvenime religija užima centrinę vietą... Religinis gyvenimas yra pagrindinis pasaulio istorijos faktas. Remdamiesi tokiu pagrindu, mes vadiname save teistais.

*Esame krikščionys - kodėl?* Dievas sutvėrė savo žodžiu viską, kas yra erdvėje ir laike. Dievo Žodis yra žmonių šviesa ir gyvenimas. Dievo Žodis, tapęs kūnu, yra dieviškai žmogiškas Jėzaus Kristaus asmuo. Kristus atnaujino žmoniją, parodė jai aiškų kelią į antgamtinį tikslą. Kristus yra naujas žmonijos kūrėjas. Jis yra jos ir viso pasaulio Dievas. Žmonija ir pasaulis tik jame turi savo tikslą, nes visa, kas tik tapo, tapo per jį, o be jo - niekas.

Kristus yra visos kūrinijos tikslas, pradžia ir pabaiga, visos pasaulio istorijos centras. Jo mokslas apima visą žmogaus esmę praeityje, dabartyje ir ateityje. Vadinasi, kelias į tiesą, į Dievą, yra tik per dievišką-žmogišką jo asmenį. *Dėl to mes vadinamės Kristaus krikščionys.*

*Esame katalikai - kodėl?* Pasaulis yra Kristaus nuosavybė, žmonija - jo savieji. Savieji jo nepriėmė, o tie, kurie priėmė, sudarė jo draugiją - Bažnyčią. „Gyvoji Dievo Bažnyčia, pasak apaštalo, yra tiesos atrama ir pagrindas"...

Ji yra visuotinė, visiems ir visur sava, viską apimanti. Tik ši viena Bažnyčia siekia pirmųjų krikščionybės dienų. Tik ji viena visais elementais ir turiniu apima visą krikščionybę... Tik per katalikų Bažnyčią krikščionybė tapo visa apimanti istorinė pasaulio jėga. Tuo anaiptol nesakome, kad nekatalikiškoje krikščionybėje nėra jokio krikščionybės elemento, jokių krikščioniško gyvenimo vaisių. Šiuo atveju mes tariame šv. Augustino žodžius: „aš nepasmerksiu to, kuriame rasiu nors kiek Kristaus!" Taip pat galime tarti šv. Pacijaus žodžiais: „mano vardas krikščionis, o pavardė katalikas". Mes save vadiname katalikiškais krikščionimis, arba trumpiau - katalikais.

### *Veikla prasideda sąjūdžiu*

Reikėjo kibirkšties uždegti ugnį. Reikalas buvo giliai jaučiamas ir nebeatidėliojamas. Tokia kibirkštis buvo Dovydaičio šūkis, lydimas įsitikinimo ir vidinės jėgos.

*Pritarti ir ruoštis kovai*. Dovydaitis kvietė visus telktis apie Ateitį, kur susirinkę išreikšime savo *credo* ir vykdysime gyvenime mūsų didžiausią uždavinį: „Visa atnaujinti Kristuje". Kvietė ruoštis „tiesos užkariavimui".

Organizacijos dar nebuvo. Veržėsi tik entuziazmas. Niekas negalvojo būti tik nariu, o tiesiog ateitininku. Vieno ateitininko ugnis uždegdavo kitus. Vienas ateitininkas nuvykdavo į kurią nors gimnaziją ir ten jau, žiūrėk, atsiranda būrys naujų ateitininkų. Iš tų būrelių kūrėsi kuopelės ir kuopos. Atstovai suvažiuodavo į slaptas konferencijas Kaune ir Vilniuje. Moksleiviai pasidarė tikra organizacija tik 1917 m. Studentai, nors anksčiau pradėjo judėti, sustojo ir pabiro, o atsigavo ir naujai susiorganizavo tik 1923 m. Tais metais įsikūrė ir sendraugiai. Visos trys sąjungos susijungė į Federaciją 1927 m.

*Organizuotis ir sukurti ideologiją*. Organizacinės tobulybės reikalavo St. Šalkauskis, tapęs Ateitininkų Federacijos vadu 1927 m. Jam atrodė, kad gera organizacija ir tvirta ideologija padės ateitininkams atlikti jų uždavinius visuomenėje ir tautoje. Šalkauskį rėmė vienas iš ateitininkų kūrėjų Pr. Kuraitis.

Rezultatai kurį laiką atrodė geri, ypač tarp studentų. Jie šakojosi korporacijomis, puošėsi uniformomis, gražiai pasirodydavo paraduose. Moksleiviai veikė įvairiausiose sekcijose, ruošė vakarus, leido laikraštėlius. Sendraugių organizacinė veikla buvo silpna.

Kai Moksleivių ateitininkų sąjungą 1930 m. valdžia uždraudė mokyklose, visus pagavo išgąstis: kaip moksleiviai veiks be viešos organizacijos? O pasirodė, kad moksleiviai ėmė veikti dar geriau ir jų dvasia darėsi gyvesnė. Jie tapo sąjūdžiu.

Studentų organizacija, valdžios nepaliesta, veikė laisvai ir plačiai, bet jų dvasia ėmė slopti. Jie pamažu miesčionėjo, slydo paviršiumi, linko į nugėrimus. Tai ėmė ryškėti apie 1935 m. Šie reiškiniai buvo iškelti 1937 m. studentų konferencijoje ir Dovydaitis pripažino, kad priekaištai studentams yra teisin-

gi - reikia operacijos. Kitais metais (1938) viešai pasisakė ir Šalkauskis: „Organizacija yra mirusi, jei jos nariai nebeturi gyvos dvasios". Jis nepaneigė organizacijos reikalingumo, tik pajuto, jog to per maža - reikia dvasios.

*Ugdyti kristinį entuziazmą!* Savo deklaracijoje Dovydaitis nevartojo žodžio sąjūdis. Bet tai buvo jaučiama, tiesiog apčiuopiama. Ir tolimesnėje savo veikloje jis skyrė daugiau dėmesio asmeniškiems ryšiams, dvasiniam įkvėpimui, ugdymui, kristiniam entuziazmui. Dovydaitis pasiliko su moksleiviais ir tada, kai jie buvo uždaryti: juos lankė, jiems kvėpė tą pačią deklaracijos dvasią. Moksleiviai, su susiaurintais slaptos organizacijos rėmais, išugdė daug talentų ir nemažai herojų, nebojusių aukos bei persekiojimų.

*Šalkauskis grįžta į sąjūdį*

Kodėl Šalkauskis ėmė labiau pabrėžti ne organizaciją, o sąjūdį? Ar jis grįžo prie pirmosios „meilės", kuri žybtelėjo su jo pirmuoju Romuvos sąjūdžiu 1921-1923 metais? O gal pajuto, jog organizaciją buvo pervertinęs, kaip visi vakariečiai?

*Ryšys tarp Romuvos ir Gyvosios Dvasios sąjūdžio.* Šalkauskis buvo dvasios ir proto žmogus. Protas kartais atšaldydavo dvasią. Dvasia išsiliedavo pasvertom ir jautriom mintim. Jis buvo gilus krikščionis. Rašė jautriau ir šilčiau savo Romuvoje, kai kūrė tą sąjūdį, negu vėliau, kai perėjo prie ideologinių ir organizacinių formų. Ir vėl prabilo jautriau ir šilčiau, pradėjęs rašyti apie gyvąją dvasią.

Tarp tų dviejų sąjūdžių yra ryšys. Romuvą kūrė visiems lietuviams, o gyvąją dvasią skelbė visiems katalikams. Ar tai rodytų, kad nusivylė ateitininkais? Vargu. Jis nebuvo iš tų, kurie nusivilia, nes kur ėjo, ėjo ne dėl asmeniškų tikslų. Turbūt įsitikino, kad ateitininkams reikia ir sąjūdžio, nes sąjūdis yra gyvasis organizacijos nervas. Pagaliau jam rūpėjo veikti vi-

są tautą. Juk ir ateitininkus jis veikdino ta kryptim, kad nebūtų sau, o lyg įrankis tautai perauklėti.

Šalkauskis atėjo pas ateitininkus 14 m. vėliau negu Dovydaitis. Dėl to nepajuto Dovydaičio deklaracijos veikmės mūsų tautai, ypač jaunimui. Tuo metu jis buvo toli nuo Lietuvos. Pas ateitininkus atėjo tokiu laiku, kai buvo stipri M. Krupavičiaus įtaka. Šalkauskiui ir Kuraičiui rūpėjo atsverti kultūrinę ateitininkų kryptį nuo politinio polinkio. Tai buvo galima padaryti tik kuriant ideologiją ir praveriant platesnius kultūrinius akiračius. Ateitininkai buvo vėl atgręžti į kultūrinės revoliucijos kelią. Tai pareikalavo iš Šalkauskio nemažai pastangų bei laiko.

Skelbdamas Gyvosios Dvasios sąjūdį (1938), jis pasisakė norįs „reformuoti katalikų gyvenimą psichologija ir akcija, pakreipti katalikus labiau į krikščioniškąjį humanizmą. Moderni civilizacija jam rodėsi daranti klaidą, ieškodama tikro humanizmo sekuliarizacijoje ir laicizme. Tikrąjį žmoniškumą jis matė krikščioniškame ideale, kuris žmogišką prigimtį patobulina dieviškuoju pradu. Tikrojo žmogiškumo įkūnijimas esąs galimas tik Kristaus pavyzdžiu. To jis norįs siekti šiuo Gyvosios Dvasios sąjūdžiu (žr. „Tiesos Kelias". - 1938. - Nr. 2. - P. 119). Šalkauskis pamažu grįžo prie to paties dalyko, nuo kurio Dovydaitis pradėjo ateitininkų sąjūdį.

*Sąjūdis ir veiklos būreliai.* Šalkauskio nuomone, sąjūdis neturėtų būti organizacija, šalia kitų jau esamų. Priešingai, jis galėtų reikštis jau esamomis organizacijomis. Bet jis neturėtų būti „atsitiktinis", niekieno nejudinamas. Sąjūdžio vykdytoja, tikėjosi, galėtų būti akademinė jaunuomenė, inspiruojama tam tikros idėjinės vadovybės.

Dvasiniu inspiracijos šaltiniu laikė ypač Evangeliją su jos gyvąja dvasia. Siūlė ją skaityti būreliuose. Atkreipė dėmesį į studijų būrelių metodą: stebėk, spręsk ir veik! Kodėl esą nepasinaudoti tokiu metodu, kur jungiasi „tikras patyrimas, tei-

sus sprendimas ir agnus veikimas". Sąjūdžiui būtinas Šv. Dvasios kultas - „Šv. Dvasios šaukimasis ir jos dovanų ugdymas".

*Sąjūdžiui reikia misijos*

Išsiaiškinkime du dalykus: 1) koks yra santykis tarp organizacijos ir sąjūdžio ir 2) koks ryšys tarp sąjūdžio ir misijos. Tie elementai būdingi ateitininkams, bet ar yra aiškios ribos, kur jie susitinka, arba kuo skiriasi?

Koks skirtumas tarp sąjūdžio ir organizacijos? Organizacijai užtenka tikslų ir uždavinių, o sąjūdžiui to per maža. Kodėl? Tikslai gali būti daliniai ir uždaviniai riboti, konkretūs. Taip praslysta visuotinesnės reikšmės įsipareigojimai arba gilesni ir esmiškesni dalykai, kurių imasi sąjūdis.

Organizacija paruošia programas, kurios reikalauja tam tikrų užsiėmimų bei darbų. Sąjūdis pats ieško darbų, kurių reikia visuomenei ir nelaukia įpareigojimo iš viršaus.

Organizacija žmogų *įpareigoja,* o sąjūdis *angažuoja.* Organizacinis įpareigojimas galioja tol, kol esi jos narys. Sąjūdis tave angažuoja ilgam ir gal visam gyvenimui. Ateitininkai dėl to turi įžodžius, o ne formalius blankus tapti nariu.

Organizacija domisi tavo darbu bei veikla ir nesirūpina tavo gyvenimu už organizacijos ribų. Sąjūdis tave saisto, kur tu bebūtum. Organizacijoje tu nesijauti visas - ir kiti nariai tau yra, šiaip sau draugai". Sąjūdyje tave ir kitus sieja kažkas daugiau, lyg vieną šeimą.

Organizacijos *kuriamos,* sudaromos, o sąjūdžiai *iškyla, išauga, įsibanguoja.*

Šių palyginimų turbūt užtenka, kad įsitikintume, kad organizacija nepajėgi imtis kokios nors didesnės misijos. Ji neturi tokio polėkio.

*Koks ryšys tarp sąjūdžio ir misijos?* Sąjūdžiai iškyla tada, kai turi aiškią, reikšmingą misiją. Sąjūdis be misijos būtų nesuvo-

kiamas, lygiai kaip misija be sąjūdžio liktų tik vizija, fantazija, utopija.

Bet ką reiškia misija? Žodis, kilęs iš lotynų *mittere, missum* - *siųsti* ir reiškia pasiuntinystę. Praktiškai misija turi daug reikšmių: vien Websterio žodynas mini jų dešimt. Yra bažnytinės misijos, diplomatinės, karinės. Mes čia kalbame apie visuomeninę sąjūdinę misiją.

Misija, kad ir kokia būtų, tave angažuoja veikti, ir tu veiki siuntėjo valia, pavedimu, autoritetu. Veikti, kol tave atšauks ar pakeis kitu. Taip žmonės vykdo minėtas bažnytines, diplomatines, karines misijas. Bet yra žmonių, kurių niekas neįpareigoja iš viršaus. Jie tik jaučia sąžinės įpareigojimą, arba visuomeninės sąmonės beldimąsi, arba tautinės atsakomybės šūkį, kartais lyg dangaus balsą: eik, daryk, judink.

Tokie randa panašiai jaučiančių, galvojančių, nerimstančių, buriasi į sąjūdėlius ir imasi darbo: keičia gyvenimą - skaidrina, tobulina, kelia, kuria naują atmosferą. Juo gilesni tokio angažavimosi motyvai, juo didesnė vidinė sąjūdžių jėga.

### *Misija: tarnauti kitiems*

Ateitininkai esame ne sau sąjūdis. Sąjūdinį mūsų charakterį išreiškia „Visa atnaujinti Kristuje!" O Kristus apie save sakė: *Aš atėjau ne kad man tarnautų, bet pats tarnauti* (*Mt* 20, 28). Tarnauti šiandien, po Vatikano II, iškilo kaip nauja sąvoka, tiksliau apibūdinanti krikščionio paskirtį.

*Mes turime tarnauti broliams.* Brooklyno vyskupas Mugavero 1972 m. spalio mėn. katalikų šalpos konferencijoje pasakė: „Mes esame tikinčiųjų bendruomenė ne tam, kad tik įkurtume organizacijas, vienuolijas ir ugdytume profesinį elitą - ir tuo pasitenkintume. Mes turime tarnauti broliams. Turime tapti tarnaujančiųjų bendruomene" (The Catholic Transcript. - 1972 X 20). Tarnauti yra charizmatinė misija dviem požiūriais:

Humanistiniu požiūriu - reikia gydytojų, slaugių, mokytojų, tvarkos ir doros sargų, nes bendruomenė visada turi negalių, grėsmių, polinkių į anarchiją. Kalbame apie gydytojus, mokytojus, tvarkdarius moraline prasme, ne profesine, ir čia ateitininkams atsiveria labai platus veiklos laukas.

Kristiniu požiūriu reikia pavyzdžių, kurie keltų, atnaujintų, skatintų, nes bendruomenė, ypač šiais laikais, skęsta egoizme ir materializme. Toje pačioje katalikų šalpos konferencijoje vienas pasaulietis pabrėžė: „Mes turim gelbėti Vakarų civilizaciją nuo per didelio polinkio į materialinį apsirūpinimą ir patogumus. Bendruomenei tenka nuolat priminti kitas dimensijas, kurios pranoksta materialinę gerovę".

Duoti kitiems - ne tik gauti pačiam. Ateitininkai buvo toks sąjūdis, kuriam rūpėjo duoti krikščioniškus standartus šeimai, mokyklai, visuomenei, tautai ir bažnytinėms bendruomenėms. Ateitininkai šią misiją atsinešė pačiu savo gimimu. Ir šis sąjūdis buvo gyvas tol, kol savo misiją jautė. Kai ši jausena imdavo blėsti, ateitininkai prarasdavo vidinę dinamiką.

Mes nieko neatsisakome ir neturime atsisakyti iš to humanistinio auklėjimo bei veikdinimo, kurį ligšiol esame vykdę. Bet jį turėtume nukreipti į platesnius barus ir labiau motyvuoti kristiniu atnaujinimu. Mes turime sistemą vystyti jaunų žmonių gabumus: padarome raštingus, iškalbius, intelektualius, kūrybiškus. Bet kiek tokių nuėjo į šalį - iš organizacijos ir bendruomenės! Mes juos išlavinome, davėme akstinų lavintis, bet nedavėme motyvų ir misijos žiburio. Jie iš ateitininkų išėjo arba juos praėjo, negaudami charizmatinės dvasios, kuri yra mūsų sąjūdžio krikšto dvasia.

Duoti standartus ar žiebti dvasią? „Lengva būti ateitininku, nes neturime jokių standartų" - kartą kalbėjo vyr. moksleivis iš Chicagos. Standartus gali sukurti vyriausioji ateitininkų vadovybė, bet kas įkvėps dvasią? „Ateitininkai pasidarė socialinis būrelis ir tikėkit - man dėl to labai graudu" - skundėsi

1972 m. vyr. moksleivė iš Toronto. Buvo ketinusi pasitraukti, bet apsisprendė veikti iš vidaus.

Laukiame ugnies iš viršaus. O žmonės, kurių dvasia „juda" nerimu, kurie dega, įjudina, užkuria, įveikdina ir kitus - tokie kuria sąjūdį iš apačios - ten, kur gyvena. Tokių reikia ateitininkų misijai.

*Žygis į pilnatvę Kristuje*

Žadėjome žvalgytis plačiai ir ieškoti savo kelio. Tas savas yra ateitininkijos kelias, tiksliau - mūsų pačių kelias per ateitininkiją. Tai pilnutinės pasaulėžiūros ir pilnutinio gyvenimo kelias - krikščioniškasis kelias.

Taip ateitininkų sąjūdį suprato St. Šalkauskis. Šiuo keliu vedė Pranas Dovydaitis.

„Ateityje" (1976. - Nr. 7. - P. 234) kun. K. Trimakas rašė: „laimingi, kurie priklauso sąjūdžiui, kurio pasaulėžiūros šaknys - krikščionybė, Dievo Tėvo pripažinimas ir Kristaus Vadovo sekimas. Laimingi, kurie realiai priklauso, ne tik vadinasi...

Plyšys tarp mūsų idealo ir mūsų veiklos bei kasdienybės yra pasidaręs toks didelis, kad būtų savižudiška jį matant neiškelti ir sau patiems nepriminti, kad mes, nors vadinamės krikščionys ir ateitininkai, skurstame prie pat neišsemiamų dvasinių turtų ir kad turime nugalėti tik savo nerangumą jais atsigaivinti ir su kitais pasidalyti".

*Įcentrinta pilnatvė.* Iš kur tas nerangumas? Ir ko reikia jį įveikti: labiau subręsti ar greičiau apsispręsti, o gal palaidas pažiūras suglausti į vieną centrą - įcentrinti ir įveiksminti gyvenime?

„Ateityje" buvo iškilusi diskusija (1975. - Nr. 10. - P. 310-312), kas yra kristocentrizmas ir kodėl jo reikia ateitininkams. „Kaip daugelio krikščionių, taip ir kai kurių ateitininkų krikščionybė gali būti becentrinė. Juk visko rasi tarp krikščionių: liberalų, skeptikų, racionalistų, religijos kultūrintojų ir kultū-

ros religintojų, klerikalų ir antiklerikalų, išpažįstančių tik Dievą, atsiribojančių nuo Bažnyčios (kaip institucijos), gerbiančių tik Kristų. Ateitininkas neturėtų jaustis ramus, jeigu plūduriuoja kur nors tarp šių ar panašių 'krikščioniškų' kategorijų. Jam dera būti pilnutiniu krikščioniu, dėl to ir svarbus jo išpažinimo centrinis „objektas" - Kristus".

*Ateitininkų misijos pilnatvė.* Kalbėjome apie ateitininkų misiją įvairiais požiūriais. Kurgi tos misijos ašis, apie kurią suktųsi mūsų principai ir veikla? Toji ašis išreikšta trim žodžiais: visa atnaujinti Kristuje! Atnaujinti kaip? O gi tuo būdu, kaip mokė ir veikė Kristus, nes jo kelias - krikščionio ir ateitininko kelias.

Tas kelias susidedąs iš trijų taškų - tiesos, gėrio ir malonės. Liudyti tiesą yra pranašo misija, nes tiesa numato, nušviečia, įkvėpia. Vykdyti gėrį - daryti gera yra vadovo-kelrodžio misija, nes blogis yra šunkelis, klystkelė. Perteikti malonę - pašventinti yra kunigo misija, t.y. ryšininko su Dievu misija. Ta trejopa misija išplaukia iš Kristaus, kuris yra tiesa, kelias ir gyvenimas, dieviškai žmogiškasis gyvenimas.

A. Solženicynas ragino sustabdyti sisteminį melą, klastą, prievartą ir skelbti tiesos revoliuciją. Ar nereikia gėrio revoliucijos, kad sustabdytume moralinį purvą, puvėsius? O kaip sustabdyti pasibaisėtiną nužmoginimą be Dievažmogio? Štai todėl ateitininkų sąjūdį ir misiją drįstame vadinti revoliuciniu žygiu. Tai žygis į pilnatvę Kristuje - kristinę pilnatvę.

# Idealas ir tikrovė

*Tikrovė * Idealas * Suderinimas*

Ateitininkai ryžosi veikti gyvenimą idealu, kurio jie siekė. Dėl to savo veiklos pradžioje daug kalbėjo apie idealizmą. Ne

kartą svarstė ir tai, koks turėtų būti idealus ateitininkas („Ateitis". - 1914. - Nr. 3; 1949. - Nr. 1)? Šiuos klausimus kėlė pats gyvenimas, kupinas grubaus realizmo.

1. TIKROVĖ ir idealas daug kam atrodė ir nūn atrodo lyg du nesuderinami dalykai. Idealas per aukštas, per tobulas, nepasiekiamas lyg svajonė ar utopija. Tikrovė per daug netobula ir aprėžta, kad galima būtų pakelti į neriboto idealo aukštumas. Dėl to kiti nederina šių dviejų tariamų priešybių.

Tikrovininkai - materialistai, pozityvistai, pragmatistai - atsiremia tik į gyvenimą ir patirties faktus. Tikrovė, jų akimis, yra pasikeitimų laukas, kuriame nuolat keičiasi ir žmogaus pažinimas ir jo įsitikinimai, ir siekimai. Jiems, atrodo, nėra tokių pastovių vertybių ir tiesų, nėra tokio idealo, kuris be pakaitos vestų nuolatinio dvasinio tobulėjimo linkui.

Tikrovės su idealu nederina nė kraštutiniai idealistai. Jiems idėjos tik apraminančios žmogaus dvasią, jos besaikius troškimus, ir to gana. Tikrovei gryna mintis, idėja, praktiškos reikšmės neturinti, tad nesą reikalo lenkti gyvenimą prie idealinės minties.

Neišlygintas santykis tarp idealo ir tikrovės vienus nuveda į pesimizmą, kitus - į kriticizmą, trečius - į nesveiką optimizmą. Pesimistai galvoja, kad gyvenimas per daug grubus ir blogas, o idealas nepasiekiamas. Jie krinta į nusiminimą ir nesirūpina gyvenimą daryti idealesnį. Kritikai yra dvejopi. Vieni žavisi tik idealu, o gyvenimą ir žmones plaka už jų neidealumą. Kiti, priešingai, žavisi tik gyvenimu ir kritikuoja visus idealus, vertybes, principus. Vieni ir antri nesiekia derinti tikrovės su idealu. Optimistai tiki tokia idealo galia, kad, jų manymu, užtenka tik jį pažinti ir juo žavėtis, o gyvenimas pats darysis tobulesnis.

2. IDEALAS, kurį iškėlė ateitininkai, yra ne tik aukštas, bet ir realus. Realus ta prasme, kad jis pritaikomas gyvenimui. Pritaikomas ne iš karto ir ne visas, bet dalimis ir tam tikru laips-

niu. Dėl to idealas yra nuolat siektinas, ir pats jo siekimas veda žmogų pirmyn - į ateitį, į tobulesnį gyvenimą. Gyvenimas be idealo sustingtų ir pasimestų. Idealas be gyvenimo netektų savo prasmės.

Ateitininkų idealizmas buvo atgręžtas į tikrovę ir įpareigotas ją atnaujinti, t.y. atnaujinti gyvenimą idealo šviesoje. Krikščionybės idealas yra suderinti medžiagą ir dvasią, gamtą ir antgamtį, gyvenimą ir mintį. Krikščionybė iš tikro pripažįsta dvi tikroves: idealinę ir faktinę, arba tobulą ir netobulą. Pats Dievas, Aukščiausia Tobulybė, yra kartu ir pati realybė, - ateitininkų deklaracijos žodžiais, - „tikrų tikriausia realybė". Žmogaus ryšys su Dievu yra realus dalykas, lygiai kaip realus buvo Dievo įsikūnijimas žmoguje. „Kristaus asmenyje įvyko tobula kūrinio ir Kūrėjo vienybė. Tikrovė ir idealas Kristaus asmenyje visai neišsiskiria" (St. Šalkauskis). „Kristaus asmenyje nėra jokio prieštaravimo tarp gyvenimo ir minties. Jame gyvenimas yra minties aidas ir mintis gyvenimo žiedas" (Šalkauskis S. *Ateitininkų ideologija*. - K., 1933. - P. 38).

3. SUDERINIMAS kreipia ateitininkų dėmesį į vieną centrą - Kristų, Dievą - Žmogų. Iš to centro neiškrinta jokia gyvenimo sritis. Yra trys gyvenimo sritys: prigimtinė, kultūrinė ir religinė. Žmogus dalyvauja visose trijose. Savo prigimtimi priklauso gamtai ir kartu ją valdo. Priklauso kūnu, valdo dvasia. Savo dvasia, savo kūrybinėmis galiomis pakeičia bei patobulina gamtinę aplinką, suvaldo žemesnes prigimties jėgas, sukuria naujų dvasinių vertybių; tai kultūros darbas. Kultūra iškelia žmogų aukščiau gamtos, bet nenuveda į antgamtinį gyvenimą. Aukščiausios Tobulybės idealą jam atveria tik religija. Kultūroje žmogus veikia vienas, o religijoje veikia žmogus ir Dievas. Kultūra gali žmogų padaryti tobulą prigimtąja prasme, o religija žada padaryti jį šventą. Tad religija atbaigia tai, ko nepajėgia pasiekti kultūra.

Siekiant aukščiausio idealo, sako Šalkauskis, reikia žinoti

ir savo pastangų ribas. Aukščiausias idealas yra beribė tobulybė. O gyvenimas niekad nėra tobulas. Bet mums privalu nuolat siekti tobulumo. Nors mūsų veiksmai niekad nebus visiškai tobuli, bet jie tiek turės vertės, kiek bus tobulinami. Jei nukrypstame nuo tobulėjimo, jei stovime vietoje, mūsų gyvenimas nustoja reikšmės ir tikrosios prasmės. Tad krikščioniškasis idealizmas reikalauja nenuilstamo tobulėjimo, nuolatinės pažangos. Jei idealas žmogaus sąmonėje yra gyvas, jis veikdina ir judina žmogų. Jis gaivina visas žmogaus pastangas, nepaisant to, kokios bus jų išvados - vykusios ar nevykusios, didelės ar mažos.

Kaip siekti idealo religinėje-dorinėje srityje, nurodo Bažnyčia. Kaip jį vykdyti prigimties ir kultūros srityje, atskleidžia pasaulėžiūra ir ideologija.

# III. Gyvenimo teologas: vertinimai, atsiminimai

*Neapsakomai išmintingas Kūrėjau, tikrasis šviesos šaltini ir žinijos pradžia, teikis išlieti mano prote spindinčią savo šviesos srovę ir išsklaidyti dvigubą tamsą, kurioje esu gimęs - nuodėmę ir nežinojimą.*

*Tu, kuris vaikų liežuvius darai iškalbingus, išliek ant mano lūpų savo malonės srovę. Padėk man gyvai suvokti ir pasilaikyti, ką esu suvokęs. Vadovauk mano mokslui, duok man supratimo aiškinant ir meilės kalbant.*

*Nurodyk pradžią, rikiuok tolimesnį darbą, laimink pabaigą, tu, tikrasis Dieve ir žmogau, kuris gyveni ir viešpatauji per amžius. Amen.*

*Malda į išminties Viešpatį*

# Gyvenimas atiduotas Dievui, Lietuvai, jaunimui

JUOZAS PRUNSKIS

Tamsioje tautos kančių naktyje Apvaizda atsiunčia asmenybių, kaip švyturių, rodančių kelią, kuriuo turi eiti prislėgtieji, ir kaip stulpai palaikančių, kad nepalūžtume. Tokia asmenybė buvo kun. Stasys Yla - nepalaužiamas idealistas, kaip kitados Adomas Jakštas, didelio uolumo kunigas, panašus į Jurgį Matulaitį, lakus poetas ir vaizdžių atsiminimų kūrėjas kaip Mykolas Vaitkus, tikrai pasišventęs visuomenininkas kaip Pranas Dovydaitis ar kun. Alfonsas Lipniūnas, kruopštus istorikas kaip Antanas Alekna ar Zenonas Ivinskis, talentingas laikraštininkas, savo stiliumi panašus į Juozą Eretą, gyvosios dvasios mintytojas, sekęs Stasio Šalkauskio pėdomis. Jo dailiosios kūrybos posmai yra virtę giesmėmis ir dainomis. Tai mūsų jaunimo ideologas, pažinęs naujųjų kartų psichologiją. Tai sumanus, taktiškas, patrauklus organizatorius. Ir drauge tai buvo toks mielas žmogus, kuris neturėjo asmeniškų priešų ir galėjo džiaugtis tūkstančiais draugų, ypač jaunesniųjų, nuo kurių daugelis vyresniųjų yra atitrūkę. Pažinau jį 1927 m. kunigų seminarijoje, kai dvejus metus atpylęs mokytojo tarnyboje įstojau į ją. Mokiaus su juo tame pačiame kurse ir sėdėjau viename suole. Stasys buvo toks švelnus, mielas, draugiškas, paslaugus, nuoširdus. Buvo veiklus abstinentų ir visuomenininkų draugijų narys. Jau seminarijoje pradėjo rašinėti į laikraščius. Apie dvylika mūsų buvome susimetę į slaptą šv. Tomo draugijėlę, stengdamiesi padėti vienas kitam ugdyti charakterį, įskelti

daugiau vidinės ugnies į mūsų uždaros įstaigos gyvenimą. Čia buvo Lipniūnas, vyskupas Antanas Deksnys, prelatas Vytautas Balčiūnas ir kiti. Kadangi kai kas iš mūsų buvo bibliotekos „tarnautojai", tai lengvai galėdavome susimesti į tas uždaras patalpas konfidencialiems pasitarimams. Toks bibliotekininkas buvo ir Stasys. Jis čia šiek tiek uždirbdavo už mokslą susimokėti. Kauno kunigų seminarijos bibliotekoje buvo daug istorinių knygų. Gal ir tai padėjo Stasiui susidomėti Lietuvos praeitimi. Gaila, tą biblioteką raudonarmiečiai smarkiai sunaikino. Stasiui, kaip gabiam, bet neturtingam, seminarija vėliau parūpino ir kitas tarnybėles: negociatoriaus (talkino užsisakyti perkamas knygas ir kitus reikmenis) darbą, o vėliau jis tapo ceremoniariumi - seminarijos pamaldų, apeigų tvarkytoju. Mums būdavo skanaus juoko, kai išgirsdavome surikiuotus tokius klierikus kaip Lapė, Šeškus, Paukštis... Tačiau tas jo vadovavimas apeigoms gal kaip tik ugdė būsimųjų maldynų, liturginių terminų kūrėjo talentą. Tie pašaliniai darbai jam nesutrukdė mokytis. Stasys dar įstengė klausyti specialų teologijos kursą, kurį vėliau baigė licenciato laipsniu apie lietuvių apologetinę literatūrą. Paskiau jis dar turėjo progos tas studijas pagilinti, lankydamas pedagogikos ir psichologijos kursus Filosofijos fakultete.

*Profesorius*

Kai 1932 m. arkivyskupas Juozas Skvireckas mus įšventino kunigais, kun. Stasys, kaip naujos dvasios žmogus, buvo pakviestas kapelionauti pažangioje Marijos Pečkauskaitės gimnazijoje, o netrukus ir profesoriauti toje pačioje Kauno kunigų seminarijoje. Čia jam teko dėstyti sielovados kursą. Tačiau jaunam, talentingam, pilnam energijos ir sugebėjimų žmogui to buvo per mažai. Jis dar tapo plačiai skaitomo savaitraščio „Mūsų laikraštis" religinio-ideologinio skyriaus redaktoriumi. Čia jam

teko dirbti drauge su pagarsėjusiu rašytoju, dramaturgu Juozu Grušu. Kun. Stasys ėmė rašyti daug straipsnių, studijų, knygų.

*„XX Amžius"*

Gyvendamas Kaune, dėstydamas kunigų seminarijoje, kuri buvo Teologijos-filosofijos fakulteto padalinys, jis suartėjo su jaunais mūsų laikinosios sostinės intelektualais, Vakaruose studijavusiais naujosios dvasios profesoriais, grįžusiais su nauju patyrimu ir plačiais užmojais Vakarų Europos laimėjimus perkelti į savo mielą Lietuvą. Jie pažino naujus Vokietijos, Prancūzijos, Italijos katalikų polėkius, jų literatūrą, periodiką ir norėjo kuo daugiau šios dvasios įžiebti mūsų tautoje. Progų pasireikšti davė plačių užmojų Juozo Keliuočio suorganizuotas naujas žurnalas „Naujoji Romuva". Apie jį būrėsi mūsų jaunieji entuziastai, bet drauge ėmė ilgėtis kažko daugiau. Svajojo apie naują laikraštį. Čia kaip tik pasitaikė proga. Katalikų dienraščio „Ryto" vyr. redaktorių prof. Leoną Bistrą tautininkų vyriausybė atleido iš pareigų. Laikraštis nebuvo leidžiamas. Sužinojęs jaunųjų intelektualų svajones, Bistras pasiūlė perimti dienraštį. Berods kun. Stasys, nusižiūrėjęs į Belgijoje ėjusį panašų leidinį, pasiūlė naujo dienraščio pavadinimą „XX Amžius". Šio naujo dienraščio kolektyvas buvo prof. Juozas Brazaitis (tada Ambrazevičius), dr. Jonas Grinius, dr. Pranas Dielininkaitis, prof. Antanas Maceina, dr. Zenonas Ivinskis, kun. Stasys Yla. Visi didelių gabumų, mikliai valdantys plunksną, bet visi turintys tiesiogines pareigas. Kun. Stasys pasiūlė man perimti nuolatinį redagavimo darbą. Atvažiavo tada kun. Stasys pas mane į Pažaislį, kur buvau kapeliono pavaduotojas ir, lankydamas specialų teisės kursą universitete, rašiau disertaciją. Ėmė prikalbinėti imtis redaktoriaus darbo. Pasakiau jam, kad neturiu geros sveikatos, be to, tęsiu mokslą, bet jeigu vyskupas leis, imsiuos to darbo. Berods dr. Dielininkaitis su dr.

Ivinskiu nuvažiavo pas Panevėžio vyskupą, kuriam priklausiau, gavo jo pritarimą ir po keletos dienų kun. Stasys paskambino telefonu, tardamas: „Sveikas, redaktoriau". Kolektyvo nariai ėmėsi didelės talkos. Kiekvienas iš jų po savaitę ar po dvi ateidavo darbuotis redakcijoje be jokio atlyginimo. Siūlydami naujas idėjas, įtraukdami savo pažįstamus bendradarbiauti, daug prisidėjo, kad katalikų dienraštis, anksčiau ėjęs mažiausiu tiražu, tapo didžiausias leidinys. Gaudavo kasdienius telefoninius pranešimus iš Romos, Berlyno, Stokholmo, Rygos, Varšuvos ir kitų vietų. Buvau viso to kolektyvo nuostabaus pasišventimo ir ryžto, naujų idėjų ir užmojų ieškojimo, ištikimumo principams ir ryžtingumo Lietuvos pažangėjimui liudininkas. Tebūnie leista čia prisiminti vieną, su kun. Stasiu susijusį, didelės įtampos nuotykį. Kun. Stasys tada važinėjo po Europą. Gaunu vieną dieną jo laišką iš užsienio, kuriame jis rašo, kaip jis Romoje ėjo pro sodą, pamatė žaidžiančius vaikus, prisijungė prie jų, o tai būta Musolinio šeimos narių, ir jam pačiam teko su tuo dučė pasikalbėti. Man atrodė labai intriguojantis dalykas. Pavadinau „Mūsų korespondento pasikalbėjimas su Musoliniu" ir įdėjau matomiausioje dienraščio vietoje. Kitą dieną ateina dr. Ignas Skrupskelis ir atkreipia mano dėmesį, kad vienoje vietoje lyg minima, kad kun. Stasys tarsi sapne tai matė. Neaišku, ar jis tikrai kalbėjosi su Musoliniu, ar tik sapnavo. Jei pasirodys, kad sapnavo, mus galės užpulti kiti dienraščiai ir net nežinosime, kaip gintis. Bet kaip sužinoti? Klausiant laišku ar telefonu - pajus cenzūra ir mus dar labiau įklampins. Pasiunčiau kun. Stasiui, tada jau pasiekusiam Londoną, telegramą lotynų kalba: „Ducem vidisti, an somnum habuisti?" (Ar dučę matei, ar tik sapnavai?). Nemiegojau visą naktį. Rytą gavau jo atsakymą „Somnum habui" (Sapnavau). Viskas paaiškėjo... Tačiau jo straipsnis buvo taip parašytas, kad nė vienas mūsų konkurentas nepastebėjo, jog čia sapnas ir viskas baigėsi sklandžiai. Kun. Stasys Yla, plačiosios kata-

likybės skelbėjas, ne visada buvo prie širdies konservatyviam arkivyskupui Juozapui Skvireckui. Užtat kun. Stasys dvasininko karjeros nepadarė, nors jei būtų reikėję balsuoti naujiesiems kunigams ir pasauliečiams intelektualams, kun. Stasys būtų buvęs išrinktas vyskupu.

### *Bolševikų okupacijoje*

Tokių šviesių vilčių rodančią Lietuvos dvasinio gyvenimo raidą pertraukė bolševikų okupacija. Prasidėjo areštai. Netekome dr. J. Leimono, dr. Jono Pankausko, dr. Skrupskelio. Vyskupas Vincentas Brizgys, susikvietęs mūsų būrelį, pabrėžė būtinumą išsaugoti nors kiek intelektualų ir paskatino mus nerti į Vakarus. Vėliau kun. Stasys, Grinius, Ivinskis, Brazaitis, susimetę berods į Kulautuvą, nusprendė pirmiausia gelbėti tuos, kuriems gresia pavojus ir kurių darbas bus svarbus užsienyje. Į tą grupę buvau įtrauktas ir aš. Jų (turbūt kun. Stasio) pasiųsta moteris vidurnaktį atvyko už 130 km į provinciją, į mano tėviškę, atveždama potvarkį: paskutinis momentas, bėk. Su mirtinais pavojais prasiveržęs per sieną, Gleisgarbeno lageryje, Rytprūsiuose, atradau kun. Stasį, Maceiną, J. Butėną ir dar daug kitų artimųjų. Išsiveržę iš lagerio, pasiekėme Berlyną. Čia buvome trys lietuviai kunigai: kun. Stasys, kun. K. Barauskas ir aš. Buvo aišku, kad bent dviems reikia judėti toliau, o vienas turi pasilikti lietuvių pabėgėlių sielovadai. Kadangi kun. Stasys buvo sielovados dėstytojas, jam pasiūlėme pasilikti tada dar negausioje lietuvių kolonijoje. Jis su tuo noriai sutiko.

### *Stutthofo lageryje*

Kai buvo išvyti bolševikai, jam teko laimė anksčiau sugrįžti į Lietuvą. Ir vokiečių okupacijos metais jis buvo aktyvus. Su kitais intelektualais naciai jį išvežė į Stutthofo stovyklą. Ne-

paprastai sunkūs dveji metai lageryje kun. Stasio aprašyti knygoje „Žmonės ir žvėrys dievų miške", išverstoje ir į anglų kalbą. Kaceto išgyvenimams skirtas ir kun. St. Ylos eilėraščių rinkinys „Sutryptame kely". Antrojo bolševikų antplūdžio vėl išblokštas iš tėvynės, kun. Stasys, kaip autoritetingas sielovados specialistas, buvo pakviestas į tautinės delegatūros įstaigą, kuriai vadovavo kan. Feliksas Kapočius. Čia kun. Stasys ėjo patarėjo ir spaudos vedėjo pareigas. Jausdamas reikalą išblaškytus lietuvius kunigus ir kitus jungti, ėmėsi žurnalo „Lux Christi" redaktoriaus pareigų. Pradėjo ruošti modernias maldaknyges, liturginius tekstus, perimdamas kitose tautose pastebėtus religinius laimėjimus, kurdamas religinę terminiją.

*Kūrybos polėkiai*

Kai dauguma tremtinių patraukė į Ameriką, delegatūros žmonės taip pat turėjo emigruoti. Kun. Stasys Ameriką pasiekė 1950 m. ir čia buvo pakviestas kapelionu į seselių vienuolyną Putname. Nekalto Prasidėjimo Švč. Marijos seserys - lietuviškos dvasios. Jam susidarė šilta atmosfera. Dėl vienuolyno nuošalumo atsirado palankios kūrybos sąlygos. Čia prel. Pranciškaus Juro įkurtame Alkos muziejuje buvo gana dideli lietuvių periodikos ir knygų rinkiniai. Įsisiūbavęs jis dirbo kietai. Tarp pundelio mus pasiekusių laiškų yra rašytų pirmą valandą nakties. Kitą kartą paprašytas straipsnio, jis priminė, kiek turi darbo ir prašė: „Atleisk man šį kartą, pasigailėk".

*Veidu į jaunimą*

Ilgas valandas pašvęsdamas kūrybai, jis neliko tik kabinetinis žmogus, užgulęs studijų stalą. Jis - ir rūpestingas visuomenininkas. Anot jo, „kas bendrauja su visais, nebijo realaus darbo, tas savaime išlaiko dvasios pusiausvyrą. Tam sunku iš

akių pamesti visumą". Besisielodamas mūsų tautos ateitimi, kun. Stasys ypač kreipė dėmesį į jaunimą, į skautus ir ateitininkus. Viename laiške man rašė: „ypač neužmiršk ateitininkų, jų reikalų ir jų misijos. Čia mūsų visų skola tam sąjūdžiui, kuris mus ugdė, įkvėpė". Kun. Stasys planavo kursų, stovyklų programas, skaitė daugybę paskaitų. Ištrūkdavo į Dainavą ir kitas stovyklas, dažnai dalyvaudavo suvažiavimuose. Pamilo jį ir jaunimas, ir tėvai. Ne vieną porą vėliau jis sujungė bendram šeimos gyvenimui. Jo žodis buvo brandus tiesos mintimis, stiprus ideologiniu karščiu, šviesus poetiniu vaizdumu. Jo kūrybiniai polėkiai buvo įvertinti prof. Stasio Šalkauskio premija, kurią jis, vadovaudamasis idealistine jaunimo meile bei pasiaukojimo dvasia, atidavė krikščioniškos kultūros ugdymo reikalams. Nepamirštinas ir kun. Stasio organizacinis talentas bei sumani iniciatyva. Švenčiant karaliaus Mindaugo sukaktį, jis surado mecenatų, sujudino dailininkus ir taip atsirado dailininko Adomo Varno „Mindaugo vainikavimas", dailininko Adolfo Valeškos ir kitų tai temai skirti kūriniai. Domėjimasis menu paskatino jį paruošti leidinį ir apie Čiurlionį, kurio paskutines korektūras skaitant jį ir užklupo mirtis. Daugelis jo idėjų buvo įkūnyta lietuvių koplyčiose Vatikane ir Vašingtone.

*Pavojingi signalai*

Vis dėlto jį ėmė spausti amžiaus našta, darbų gausa. Kaceto įtampa įpiršo rūkymą, kurį labai sumažino, bet nespėjo visai nutraukti. Kai jį aplankiau 1983 vasario 14, jis dar buvo guvus, pilnas naujų planų, tačiau minėjo, kad užsikimšusios kojų kraujagyslės sunkina vaikščiojimą. Politinių kalinių suvažiavime Čikagoje dar buvo aktyvus. Aukojo šv. Mišias, pasakė pamokslą (lyg nujausdamas ir savo amžiną atsiskyrimą, tarė: „daugelis mūsų greit pasitrauksim iš šios arenos. Kito tokio suvažiavimo nebesulauksime. Tad mūsų žodis, spėju, pasku-

tinis, kaip Vinco Krėvės žodis: laikykitės tikėjimo! Laikykis tauta ir nedejuok, ir nesiskųsk, o tvirtink savo dvasines jėgas. Tavo prisikėlimas artėja. Juo arčiau Golgota, juo arčiau prisikėlimo šviesa". Mirdamas jis paliko plačius kūrybos lobius, šviesaus idealizmo pavyzdį, šventą atminimą. Taip buvo praretintas įtakingojo „XX Amžiaus" kolektyvo žmonių būrelis. Dr. Pr. Dielininkaitis mirė 1942 balandžio 6 Lietuvoje, persišaldęs, teturėdamas 40 m., dr. I. Skrupskelis žuvo 1942 gruodžio mėn. Vorkutoje, teturėdamas 39 m.; dr. Z. Ivinskis mirė vėžiu Vokietijoje 1971 gruodžio 24, būdamas 63 m.; prof. J. Brazaitis mirė nustojus plakti širdžiai 1974 lapkričio 28 Bostone, sulaukęs 71 m.; dr. J. Grinius užmerks akis 1980 lapkričio 10 Vokietijoje, sušlubavus širdžiai, būdamas 78 m.; kun. Stasys Yla užmigo amžinu miegu 1983 kovo 24 Čikagoje, 75 m. Šias eilutes rašant, iš ano kolektyvo bebuvome gyvi tik du: prof. A. Maceina ir kun. J. Prunskis. Ir mes, sulaukę mirties angelo pabučiavimo, pasirengę išvykti ten, kur mūsų laukia kun. Stasys ir kiti mūsų bendrų užmojų broliai.

# Klierikų įkvėpėjas

## Petras Celiešius

Būdamas klierikas Stasys Yla negalėjo ką nors viešai organizuoti, kurti. Tai atliko seminarijos vadovybė. Tačiau vadovybės žodis visada nudažytas oficialumu. Jis tinka viešai seminarijos tvarkai bei darnai puoselėti, o klieriko širdis gali būti to oficialaus žodžio nepaliesta. Tad ir čia reikia vidinio sąjūdžio, kilusio iš pačių klierikų. Sąjūdžio, veikiančio ne vien išviršinę tvarką, bet ir žmogaus dvasią. Apie jį neturėtų žinoti net seminarijos vadovybė.

Pasirodo, toks sąjūdis seminarijoje gyvavo seniai - cariniais

okupacijos metais. Seminarijos vyresnybė apie jį nei žinojo, nei jo leido. To sąjūdžio pradininkai buvo lietuviai patriotai klierikai, kaip antai Juozas Tumas ir kt. Sąjūdžio tikslas buvo žadinti lietuvišką dvasią tarp klierikų, nes tuo metu seminarijos vadovybė buvo prolenkiška. Lietuviškas veikimas ir tegalėjo tarpti slaptai - pogrindyje. Klierikų būrelis pasivadino „Rožančiaus būreliu". Šio rožinio būrelio veikla buvo patriotinė. Lietuvos nepriklausomybės metais lietuviškasis sąjūdis neteko prasmės. Tad anam sąjūdžiui reikėjo pasirinkti kitą, aktualesnį tikslą. Nežinau, kurie klierikai pradėjo keisti veiklą. Man mokantis seminarijoje rožinio būrelio tikslas jau buvo pakeistas: vietoj patriotizmo - „saviaukla". Vadinasi, klierikai, be nustatytos seminarijos regulos bei veiklos normų, ryžosi dar daugiau tobulėti, melstis, ypač savo švelniu bei nuoširdžiu draugiškumu nejučiomis veikti kitus ir diegti kitiems kunigo idealisto pavyzdį. Čia daugiau negu patriotizmas. Jaunosios kartos kunigus ryžtamasi suformuoti pagal Gerojo Ganytojo pavyzdį. Man mokantis seminarijoje šiam Rožinio būreliui vadovavo aukštesnio kurso klierikas Stasys Yla. Jis buvo mums Gerojo Ganytojo pavyzdys, mūsų būrelio narių dvasinis formuotojas ir kunigo idealų įkvėpėjas. Pakakdavo į jį pažvelgti ir jau būdavai sužavėtas. Toks dvasinis spinduliavimas veikia kitus be žodžių. Kai Stasys prabildavo, tai, rodos, čia kalbėdavo tėvas, mokytojas ar kažkas panašaus. Nuolat norėdavai su juo džiaugtis ir būti laimingas. Toks buvo mūsų rožinio būrelio dvasinis vadovas.

Būrelio susirinkimuose, kurie vykdavo dažniausiai kas dvi savaitės ar kas savaitė, Stasys aiškindavo būrelio narių veiklos turinį ir pobūdį.

Narių veikimo turinį sudarė kasdienė veikla: studijos, nuoširdi malda, stiprinanti žmogaus dvasią, ir santykiai su kitais klierikais. Jie turintys būti nuoširdūs, draugiški, persunkti artimo meilės, patarimų, noro pagelbėti silpnesniems klierikams,

padrąsinti ir kuo tik įmanoma padėti, nuo blogos įtakos ypač saugoti naujokus. Ta blogoji įtaka sklido iš vadinamųjų „švabų" elgsenos. „Švabais" seminarijoje būdavo vadinami tie, kurie čia patekdavo atsitiktinai. Tie, kurie nemanė būti kunigais, o tik įsigyti brandos atestatą (baigti trečiąjį kursą), kad galėtų stoti į universitetą. Tokie asmenys labai nenoriai paklusdavo seminarijos drausmei, įkalbinėdavo kitus klierikus išstoti iš kunigų seminarijos ir gyventi pasaulietišką gyvenimą. Seminarijos vadovybei jie sudarydavo nemažai rūpesčių.

Tad rožinio būrelio nariai turėdavo švabus patraukti ir kiek įmanoma apsaugoti. Kad geriau sektųsi, rožininkų veiklos metodas buvo slaptas. Jie niekam savo tikslų neišduodavo, veikė individualiai, kaip kas išmanė geriau esant. Tačiau visų tikslas buvo tas pats, nustatytas būrelio susirinkime. Visiems Stasys duodavo patarimų, kaip veikti, kad veiklos padariniai būtų geresni. Kadangi rožininkai veikė slapta, todėl jų „kėslų" švabai nenujautė ir nežinojo. Rožinio būrelio narių buvo vos 12 ar 15 iš 230 seminarijos klierikų.

Naujai numatytą būrelio kandidatą visi aptardavo ir už jį balsuodavo. Tik po to vienam kuriam būdavo pavedama misija numatytam kandidatui paslaptį pasakyti ir į slaptą susirinkimą jį atvesti. (...)

# Kun. Stasys Yla - gyvenimo teologas

JUOZAS GIRNIUS

(...) Kun. St. Yla yra vienas iš pačių produktyviausių mūsų autorių. Iš viso jis paskelbė per 30 leidinių. Daug jų yra nedidelės apimties veikaliukai (didesniųjų straipsnių atspaudai

ar šiaip brošiūriniai leidiniai), bet yra ir stambių knygų po kelis šimtus puslapių.

Peržvelgus kun. St. Ylos bibliografines pozicijas, būtų sunku spėti, kuriai specialybei autorius atstovauja. Tiek įvairūs klausimai yra dominę kun. St. Ylą! Vienur jis degė dabarties rūpesčiais, kitur leidosi į istorinius klausimus. Vienais veikalais kreipėsi į jaunimą, kituose svarstė įvairias idėjines problemas. Vieni veikalai priklauso teologinių klausimų ratui, kiti analizuoja antireliginius sąjūdžius.

Iš karto atrodo, kad visi tie klausimai yra kilę iš skirtingų rūpesčių, tačiau galutinai jie subėga į vieną pagrindinį rūpestį. Tai sielovados rūpestis.

Iš tiesų kun. St. Ylos „specialybė" ir yra pastoracinė, arba sielovadinė, teologija. Formaliai žiūrint, tai techniškiausia teologijos šaka. Kaip „praktinio pritaikymo" dalykas ji ir buvo laikoma mažiausiai svarbia iš visų teologijos sričių. Bet kun. St. Yla iš karto ją suvokė ne formaline technika, o gyvu rūpesčiu, kaip teologiją susieti su gyvenimu - kaip krikščioniškąją tiesą žmogui atskleisti, kad tikrai jį pasiektų. Šiandien jau žinome, kokia didelė svarba priklauso tokiam pastoraciniam žvilgsniui, nes juo rėmėsi visi Vatikano II Susirinkimo svarstymai.

Šis Susirinkimas brendo visuose kraštuose. Lietuvoje visų pirma jį brandino kun. St. Yla. 1939 m. išėjusi jo knyga „Siauroji ar pilnutinė katalikybė" akivaizdžiai dokumentuoja, jog ir pas mus brendo ta dvasia, kurią dabar vadiname ekumenine, arba atvirosios krikščionybės, dvasia. Ši kun. St. Ylos knyga gyvai atspindėjo tuo metu Lietuvoje įsižiebusį gyvosios dvasios sąjūdį, kuriame jos autorius buvo tarp artimiausių šio sąjūdžio pradininko prof. St. Šalkauskio bendradarbių.

Todėl ir galima sakyti, kad būti sielovadininku kun. St. Ylai reiškė būti gyvenimo teologu. Visus klausimus kun. St. Yla kėlė ne abstrakčiai, o gyvenimiškai. Vienaip ar kitaip visi jo raštai remiasi lietuviškąja tikrove, dėl to tiesiogiai ar netiesiogiai

priklauso „lituanistikai" (užtat ir būtų buvęs nuostolis, jei, svetur atsidūręs, jis būtų nutolęs nuo lietuviškojo gyvenimo).

Užuot leidęsis į abstraktų pastoracijos problemų svarstymą, kun. St. Yla svarstė mūsų tautos, kaimo ir miesto, pastoraciją. Kėlė parapinės bendruomenės reikšmę, kreipė dėmesį į naujuosius liturginius sąjūdžius, drauge skatino puoselėti lietuviškuosius švenčių papročius. Kun. St. Yla ypač rūpinosi kultivuoti maldą kaip konkretų žmogaus santykį su Dievu. Nuo 1941 m. jis parengė 7 maldų knygas, o 1964 m. išleido savo didįjį maldyną „Tikiu Dievą". Daug maldų ir giesmių sukūrė jis pats, panaudodamas lietuviškus motyvus, kaip niekas kitas anksčiau. Šia prasme būtų galima sakyti: kun. St. Yla nusipelnė ir gilesniu lietuvio sukrikščioninimu, ir krikščionybės sulietuvinimu (lietuviui priartinimu).

Kiek kun. St. Yla rūpinosi lietuvį vesti į Dievą, tiek domėjosi jo tolimu nuo Dievo. Dar prieš karą pora studijėlių jis skyrė laisvamanybei ir komunizmui Lietuvoje. Vėliau analizavo ateistiškai nusiteikusio lietuviškojo liberalizmo ir nacionalizmo apraiškas. Knygoje „Dievas sutemose" (1964) nureligėjimo ar grįžimo į Dievą pavyzdžiais žvelgė į lietuvio religinę psichologiją.

Mūsų amžiaus netikėjimas visų pirma remiasi laisve. Išsilaisvinimo šūkiu vyko ir lietuvių dalies nureligėjimas. Domintis šiuo pastaruoju, buvo natūralu kun. St. Ylai susidomėti ir apskritai laisve. Knygoje „Laisvės problema" (1956) jis analizuoja laisvės sampratą istorijos eigoje ir mūsų raštijoje.

Nors kun. St. Ylai ir nemažai teko domėtis nukrikščionėjimo apraiškomis lietuviuose (ir nenoromis dėl to patekti į poleminę ugnį), tačiau visada jam visų pirma prieš akis buvo pozityvus krikščioniškosios tiesos skelbimas. Ir čia jis pirmiausia kreipėsi į jaunimą pedagoginiais-psichologiniais veikaliukais (stambiausias iš jų yra „Moderni mergaitė"). Specialiai iškeltinas kun. St. Ylos parengtas stambus „Ateitininkų vadovas" (1960).

Iš Stutthofo kacete iškentėtų metų gimė memuarinė knyga

„Žmonės ir žvėrys dievų miške" (1951) ir eilėraščių rinkinys „Sutryptame kely" (1947).

Pagrindinis kun. St. Ylos reiškimosi baras yra knyga, bet jokiu būdu jis nėra tik rašomosios mašinėlės žmogus. Nors jis ir nėra tipiškas visuomenininkas (kaip paprastai įsivaizduojama), tačiau visą laiką yra reiškęsis ir visuomenėje. Lietuvoje priklausė „XX Amžiaus" dienraščio redakcijos kolektyvui ir buvo Katalikų Veikimo Centro vyriausioje valdyboje. Šiame krašte buvo išrinktas LB pirmojon tarybon (1955), gaudamas daugiausia balsų iš visų kandidatų. Skautų organizacijoje buvo vyriausioje taryboje ir vėliau seserijos dvasios vadas. Bet itin glaudžiai kun. Stasys yra susijęs su ateitininkais: ilgametis federacijos tarybos narys, o nuo 1963 m. federacijos vyriausias dvasios vadas.

Kun. St. Yla daugiau žmones pasiekia asmenišku kontaktu, negu oficialia visuomenine veikla. Šiltas draugiškumas jam lygiai atveria kelią į „savus" ir „svetimus". Įvairių pažiūrų žmonėse jis turi jį nuoširdžiai gerbiančių bičiulių. Nedaug yra mūsų kunigų, kurie savo įtaka taip pasiekia pasauliečius, kaip kun. St. Yla. Nors tiesioginio pastoracinio darbo (parapijoje) ir neteko dirbti, bet jam „parapiją" sudarė platūs mūsų inteligentijos ir jaunimo sluoksniai. Šią savo „parapiją" jis pasiekia ir iš Putnamo uždarumos. (...)

# Vertingų lobių pasaulio kūrėjas

## PRANAS GAIDA

*Naujo tipo kunigas*

Su kun. St. Ylos atėjimu į nepriklausomos Lietuvos visuomenę yra susijęs naujo tipo išryškėjimas. Lietuvos kunigija, augusi ir išsimokslinusi caro laikų Lietuvoje, buvo paveikta

rusų ir lenkų kultūros. Toji tradicija vyravo net ir nepriklausomos Lietuvos kunigų seminarijose, ypač iš pradžių.

Seminarijoje (ir iš dalies teologijos-filosofijos fakulteto teologijos skyriuje) dėstė daugiausia buvusios Petrapilio akademijos auklėtiniai. Vakarų Europos įtaka buvo dar neryški. Kai 1935 m. į teologijos-filosofijos fakulteto teologijos skyrių atėjo kun. St. Yla, toji įtaka gana staiga sustiprėjo. Jaunasis dėstytojas padvelkė nauja dvasia, pradėjusia formuoti, galima sakyti, naujo tipo kunigą, žvelgiantį į Vakarų kultūros laimėjimus. Teologijos studentai tą naują dvasią ryškiai pajuto ne tik per kun. St. Ylos paskaitas, bet ir iš jo veiklos. Jis buvo išstudijavęs Belgijos, Prancūzijos, Vokietijos ir kitų kraštų katalikų veiklos metodus ir bandė juos gana sėkmingai perteikti jauniems Lietuvos teologams. Pradėjo kilti viena naujovė po kitos. Jaunieji žavėjosi, o vyresnieji profesoriai žiūrėjo abejingai ir net bandė kliudyti. Ne kartą kun. St. Yla turėjo aiškintis vadovybei. Su klierikais ji stengėsi išlaikyti tam tikrą distanciją, o kun. St. Yla atvirkščiai - draugavo su klierikais. Tuo jis visiems klierikams imponavo ir buvo visų mylimas.

### *Visuomenės žmogus*

Pirmaisiais dėstymo metais Kaune kun. St. Yla turėjo nepaprastai daug darbo. Jo dėstoma pastoracinė teologija, pasukusi į Vakarų kultūros pusę, buvo gana naujas, anksčiau apleistas dalykas. Naujo dėstytojo rankose ji gavo tvirtą pagrindą ir atskleidė dar nepurentas sritis. Bet tai nebuvo vien teorinio mokslo reikalas. Naujoji sielovada (kun. St. Ylos terminas) pajudėjo dviem kryptimis - teorine ir praktine. Kun. St. Yla pats dalyvavo sielovados veikloje ir kitus skatino. Jis nesiribojo seminarijos rūmais, bet ėjo į plačiąją Kauno visuomenę, studentiją ir darbininkiją. Jam rūpėjo skleisti evangelinę dvasią naujais būdais, pasinaudojant ne tik gyvu žodžiu, bet spauda ir radiju.

Iš to dinamiško rūpesčio ir kilo mintis organizuoti naują religinio turinio žurnalą, kuris keltų religinę lietuvių kultūrą. Čia buvo susidaręs ir trijų asmenų branduolys - Kazimieras Čibiras, kun. St. Yla ir šių eilučių autorius. Buvo siūlomi žurnalo pavadinimai: „Rimtis", „Sursum Corda", „Pragiedruliai" ir kt. Besvarstant šį užmojį, tuometinė valdžia uždarė „Ryto" dienraštį. Kai viename platesniame posėdyje buvo aptariama religinio žurnalo leidyba, iškilo mintis leisti dienraštį. Taip atsirado „XX Amžius". Jame kun. St. Yla dalyvavo kaip redakcinio kolektyvo narys, bet užsimoto religinio žurnalo planas atkrito. Jaunasis dėstytojas ir čia liko ištikimas naujajai linkmei, atitikusiai Vakaruose išsimokslinusių jaunųjų akademikų sumanymus. Tradiciniams teologams tokia kun. St. Ylos veikla nepatiko. Reagavo net Kauno arkivyskupijos kurija. Pats mačiau prel. Kazimiero Šaulio parašytą raštą, kuriuo įsakoma kun. St. Ylai prieš spausdinant savo straipsnius pateikti peržiūrėti kurijai. Tai labai slėgė jauną dėstytoją, mažino jo polėkį ir vertė siaurinti visuomeninę savo veiklą, kuria jis siekė krikščioninti tautiečius, nepaisant partinių linijų. Ilgainiui tų varžančių kliūčių neliko, ir jauno veikėjo visuomeninis polėkis plačiai skleidėsi, nes iš tikro patraukė ypač jaunąją kartą.

*Asmeninis spinduliavimas*

Kun. St. Yla tebeturi ir asmeninę charizmą - dvasinį patrauklumą. Kur jis bebūtų, apie jį susidaro būrys žmonių. Ir tai visai natūraliai, neorganizuojant. Kiti ir norėdami to nepadaro. Kun. St. Ylai prakalbinti žmogų, kad ir kokių pažiūrų jis būtų, lengva, natūralu. Iš jo dvelkia daugiau nei paprastas mandagumas ar draugiškumas - tai žmogiška krikščionio šiluma, kuri tirpdo psichologinius barjerus. Dėl to jam lengva žvelgti į žmogaus vidų bei suprasti jo vingius.

Iš tokio asmeninio įžvalgumo išaugo kun. St. Ylos knygos

„Žmonės ir žvėrys dievų miške" ir „Dievas sutemose". Pirmojoje jis aprašė savo išgyvenimus nacių kacete Stutthofe, o antrojoje - religinius lietuvių konvertitų išgyvenimus. Net ir kančios metais jis neprarado asmeninio spinduliavimo kaip natūralios savo laikysenos. Ji padėjo kun. St. Ylai matyti žmonių sielose tai, ko nematė kiti. Taip pat ji padėjo jam lengvai prabilti į daugelį probleminių asmenų ir rasti juose dvasinių deimančiukų. Kai atėjo kūrybinės ramybės metas, kun. St. Yla galėjo duoti tokius ryškius, raiškius psichologinius skerspjūvius. Tokiems darbams priskirtina ir knyga „Vardai ir veidai".

Kurį laiką kun. St. Yla buvo Berlyno lietuvių laikinos parapijos klebonas. Ten 1940-1942 m. telkėsi pirmieji sovietinės okupacijos pabėgėliai. Tarp jų buvo keletas kunigų, bet kai kilo klausimas, kas turėtų imtis sielovadinio darbo, visų akys nukrypo į kun. St. Ylą. Ir tai ne tiek dėl jo mokslinio pasiruošimo, kiek dėl tos asmeninės charizmos, kuri kiekvieną žmogų savotiškai traukia. Dar ir dabar daugelis buvusių Berlyno „parapijiečių" prisimena kun. St. Ylą kaip neeilinės dvasios kunigą ir žmogų. Toks jis išliko visose situacijose ir visoje veikloje, kuri plačiai reiškėsi išeivijos gyvenime.

*Organizavimo menas*

Apdovanotas vidiniu dinamizmu, kun. St. Yla sugebėjo telkti žmones. Organizacinė veikla nuo pat studentavimo laikų buvo jo savieji vandenys. Juose jis plaukiojo ir nardė lengvai kaip patyręs plaukikas. Sėkmingai reiškėsi jaunimo veikloje, kurią jis milte pamilo. Iš jos nesitraukė net ir tada, kai įkopė į profesūrą. Jaunimą jis mėgo ir mokykloje, ir organizacijoje. Mokykloje jis reiškėsi kaip patrauklus mokytojas, o organizacijoje kaip sumanus vadas. Dėl to ir išeivijoje kun. St. Yla nesitraukė nei iš ateitininkų, nei iš skautų. Jaunimas jam buvo ir tebėra tie minėti savi vandenys, kuriuose jis lengvai plaukioja.

Net sulaukęs 70 metų amžiaus, kun. St. Yla neatitrūko nuo jaunimo. Kai dauguma jo kartos žmonių skundžiasi, kad neteko kontakto su jaunimu, kun. St. Yla gali didžiuotis jo nepraradęs. Kai daugelis sako nebegalįs suprasti dabarties jaunimo, kun. St. Yla gali džiaugtis jo psichologijos supratimu. Tuo klausimu jis yra nemažai rašęs (pvz., „Modernioji mergaitė"). Ypač minėtini jo kursai moksleiviams ateitininkams, kuriuos jis pats planuoja, paruošia ir kuriems pats vadovauja. Kursams jis yra parašęs ištisus tomus nespausdintos medžiagos. Tuos kursus yra išėję jau keli šimtai jaunimo, kuris buvo sutelktas ir nuteiktas kun. St. Ylos. Nuostabu tai, kad kun. St. Yla šio darbo neapleidžia ir dabar. Tai rodo, kad dvasinė jaunatvė yra nesenstanti.

*Mokslinėje sferoje*

Sakoma, žmogaus būdas yra jo likimas. To posakio teisingumas lyg ir matyti kun. St. Ylos gyvenime. Iš prigimties būdamas veiklos žmogus, jis negalėjo prisirakinti prie mokslo katedros ir tik jai tarnauti. Mokslas jam - kelias į žmogaus šviesą, teikiančią pakilesnį tobulumą. Net ir tais metais, kurie turėjo būti skirti vien studijoms, kun. St. Yla negalėjo nurimti - jį traukė žmonės, jį viliojo apaštalinė veikla. Dėl to studijoms jis skyrė tiek laiko, kiek būtinai reikėjo: gavo teologijos licenciato laipsnį, turėjo prisikasti iki doktorato, bet gyvenimas lėmė kitaip. Tikriausiai jis būtų jį pasiekęs, nes to reikalavo teologijos - filosofijos fakultetas, bet atūžęs karas jo kelius pasuko kita linkme. Gyvendamas užsienyje, kun. St. Yla lengvai būtų galėjęs savo studijas baigti daktaro laipsniu, kaip tai padarė daugelis, bet jo laukė svarbesni reikalai. Jį traukte traukė veikla, gyvenimiškos problemos, kurioms jis ir atidavė savo jėgas.

Atėjus ramesniam laikotarpiui, aptilus veiklos įkarščiui, kun. St. Yla nemažai laiko galėjo skirti ir moksliniam darbui. Jis parašė daug svarių knygų iš įvairių sričių - pedagogikos,

psichologijos, teologijos, filosofijos, istorijos. Vieni darbai jau išspausdinti, kiti tebeguli stalčiuose. Visus juos pasvėrus išeitų bent kelios disertacijos ir bent keli daktaratai. Per 70 metų jis sutelkė didelį žinijos lobį, iškeliantį jį kaip tikrą mokslo žmogų. Bet tai sudaro tik vieną jo gyvenimo šaką. Jei prie jos pridėsime jo poeziją, jo sukurtus maldynus, pamatysime, kad tai žmogus plataus pasaulio, kur daug sričių, bet vedamoji žvaigždė yra krikščioniškoji perspektyva, pagrįsta meile ir tiesa. Jei tokio žmogaus rankose būtų atsidūrę sielovadiniai išeivijos reikalai, dabarties vaizdas būtų gerokai šviesesnis.

Tai tik keli mozaikiniai bruožai apie minėtąjį kun. St. Ylos pasaulį, kuris daug didesnis ir gilesnis. Jį galės pilniau iškelti būsimi istorikai. (...)

# Dvasinio dinamizmo nešėjas

## Juozas Brazaitis

(...) Stebėdamas kun. St. Ylos dvasinį dinamizmą, atsimeni, kad jis yra aukštaitis rytietis. Atsimeni tada ir Vaižganto Napalį Šešiavilkį. Napalio būdu kun. St. Yla visą save skiria pamėgtam objektui. Jam atsideda visa širdimi. Apie jį galvoja visą laiką ir kitiems apie jį kalba. Jo imasi ne intelektualistiškai, planingai, sistemingai, bet emocionaliai, su visa aistra. Dirbs dienomis ir naktimis, kada kiti jau seniai poilsiauja.

Tai nereiškia, kad susidomėjimo objektas nebus pakeistas kitu. Ateitininkų veikimo vadovėlio rašymą gali lėtinti, kad visa širdim ir atsidėjimu pultų studijuoti Šiluvos istoriją. Jis puls rašyti brošiūras, gal ir eilėraščius, o paskui paveikslus piešti, griovius kasti, akmens tvoras tverti. Ir visur su tuo pačiu įnirtimu. Žinoma, ne visi darbai vienodai sekėsi.

Tačiau ir viename, ir kitame, ir dešimtame darbe nuolat iš-

kyla tas pats siekimas - pastoracinis, padaryti žmogų geresnį.

Pastoracinėje srityje kun. St. Ylos dinamiška mintis dairėsi pavyzdžių ir įkvėpimo Vakarų Europos idėjose ir praktikoje. Pastoracijos studijuoti specialiai buvo nuvykęs į Prancūziją, Belgiją. Iš ten buvo artima jo prigimčiai idėja - universaliam katalikybės turiniui ieškoti individualių tautinių formų, kuriomis prieitų arčiau prie žmogaus individualybės. Lietuviško gyvenimo formų jis įdėjo į maldas, giesmes, skirtas vaikams. Lietuviško gyvenimo rūpesčių įdėjo į viešas bažnytines maldas. Šia prasme jei poezijoje ir mene tautosaką bei tautodailę panaudojo Vincas Krėvė, Vincas Mykolaitis-Putinas, Adomas Galdikas, tai su tautiniais motyvais pastoracijoje mėgino reikštis kun. St. Yla. O gindamas savas įvestas naujoves į maldaknyges, ypač Marijos Mergelės terminą, jis parašė moksliniu metodiniu atžvilgiu vieną iš savo geriausiai dokumentuotų raštų - „Liturginės terminologijos klausimu".

Kitas kun. St. Ylos pastoracinis metodas, kuris darėsi populiarus Vakarų Europoje, bet kuris toks vengiamas Amerikoje ligi šiol - apaštalauti individualiai. Kun. St. Yla ėjo į namus, ėjo į organizacijas. Labiausiai pas tuos, kurie buvo itin reikalingi religinės užuovėjos. Stengėsi suprasti jų reikalus ir išgyvenimus ir juos kelti savo pavyzdžiu ir savais pasikalbėjimais. Nueis kur kun. St. Yla „apaštalauti", tai gali nelaukti jo pareinant - nežinai, kada baigsis ten pasikalbėjimas, nes tai priklausys nuo vietoje susidariusios nuotaikos, ne nuo racionalaus apskaičiavimo ir išankstinio suplanavimo.

Kiek jis pataikė prie žmonių prieiti ir kiek jo vardas tarp Amerikos lietuvių buvo populiarus, parodė pirmieji bendruomenės rinkimai. Juose kun. St. Yla gavo daugiausia balsų iš visų kandidatų. O jo taktika prie žmogaus prieiti, lygiai sugebėjimas įžvelgti į žmogaus psichologiją geriausiai pasirodė jo labai rūpestingai parašytame veikale „Žmonės ir žvėrys". Tai pati geriausia kacetinės literatūros knyga. Ji yra taip pat dalinis

veidrodis pažinti, kokių psichologinių tipų buvo davusi nepriklausoma Lietuva.

Pridėkim dar kun. St. Ylos žodžio, pamokslo, paskaitos intymų ramumą, kartais sulyrintą nuotaiką. Juo siekė klausytojus ne priblokšti gražbylystės patosu, bet greičiau pažadinti klausytojo nuosavą susimąstymą.

Tokis yra tas naujo kunigo atėjimas nepriklausomos Lietuvos gyvenime.

Kun. St. Yla nebuvo toks vienintelis Lietuvos gyvenime. Jis buvo vienas iš daugelio kunigų, kuriais rėmėsi Lietuvoje religinė, moralinė, tautinė gyvoji dvasia.

Tai degantis žiburys. Degantis savaime, neramus, ieškantis naujų kelių ir formų. Sykiu ištikimai ir jautriai degantis Bažnyčios autoritetui ir jos garbei.

Ne visada tokie mėgstami, nes sustingusių tradicijų žmonių visada esti daugiau. Tačiau Lietuvoje buvo hierarchų, vertinusių ir rėmusių šitą kryptį, ir ji žadėjo naują atgimimą.

Kiek tokios dvasios žmonės atitinka amerikinį gyvenimą, sunku pasakyti. Čia tebevyrauja dvasia, kuri reikalauja, kad avys rinktųsi apie piemenį, kurį gali rasti bažnyčioje ir zakristijoje. Kad piemuo lankytųsi pas avis, čia dar svetima. Daugelis naujos ateivijos kunigų čia skaudžiai atsitrenkė. Kun. St. Ylos laimė, kad jis yra mažiau priklausomas nuo šios dvasios ir gali reikštis savo pastoracijoje sava natūralia šviesa.

# Stasys Yla - naujas kunigas

## Juozas Brazaitis

(...) Dabar religinis gyvenimas verda ir net kunkuliuoja. Skelbiamos revoliucijos senoms formoms ir idėjoms. Skelbiamos naujos dorybės, reikalingos naujų laikų kunigui. Lietuvoje

tai buvo įvykę prieš 30-40 metų. Naujo kunigo idėjos buvo barstomos ne tiek teorijoje, kiek švietė jau gyvaisiais pavyzdžiais.

Mažiau tada skambėjo Lietuvoje šūkis „išeiti į modernųjį pasaulį", nes kunigas į jį buvo išėjęs. St. Yla buvo vienas iš tų kunigų, kuriems labiausiai rūpėjo pastoracija naujais metodais. Jis buvo iš tų, kurie, Evangelijos žodžiais, buvo linkę protarpiais palikti ramiai besiganančias avis ir užbėgti pas tas, kurios su savais ieškojimais daugiau ar mažiau buvo nutolusios nuo kaimenės ir avidės.

Kun. St. Yla ypač ėjo prie vadinamojo „elito" - rašytojų, žurnalistų, menininkų, tariamųjų „bedievių". O paskiausiais laikais, Amerikos pasaulyje, gal labiausiai jis pritapo prie „jaunųjų sielų" - jį rasi ateitininkų, skautų ir kt. kursuose.

Ėjo prie jų su žmogiškąja šiluma - suprasdamas jų amžių, jų profesinius interesus. Su rašytojais virto pats rašytojas, su žurnalistais - žurnalistu, su dailininkais - dailininku ir netgi „mūrininku", kraudamas savo rankomis akmenis garsiajai „Mindaugo piliai", traukdamas kitus, kad savo profesiniais sugebėjimais jam talkintų. Tai nelyginant anie prancūzų kunigai, kurie nuėjo į fabrikus, o dabar virsta jūrininkais, kad tarp jų apaštalautų savo buvimu ir sava šviesa.

Nebuvo niekados ženklo, kad pro atidarytus į pasaulį langus pas kun. St. Ylą būtų priėję pasaulio garų. Jis niekad nenustojo liudijęs Dievo. Bet ir Dievą liudijo naujesniu būdu. Dievą rodė ne iš viršaus - su lenta, kurioje surašyti Dievo įsakymai, bet kreipė dėmesį į klausytojo ar skaitytojo vidų. Analizuodamas jo dvasios kertes, rasdamas jose geruosius pradus, rodė, kad tai dieviškumo atspindys ir svyra į Dievą kaip augalas į saulę, nors pro apniukusius debesis, nors pasvyruodamas nuo vėjų. Kontrastais kalbant, kun. St. Yla rūpinosi ne Dievą nuleisti iki žmogaus, bet žmogų kilstelti Dievop.

Ėjo į žmones su naujos formos ieškojimu - sukultūrintos, sumenintos ir sutautintos formos. Su pajautimu, kad žodis turi

grožį ir juo skaitytoją ar klausytoją veikia. Veikia žodis šiais laikais ne retorika, bet intymumu, ramumu. Tokio intymumo siekia kun. St. Ylos rašytas ir sakytas žodis. Nepriklausomos Lietuvos poezijoje viršūnes pasiekė intymusis Jono Aisčio žodis, o pastoracijoje tas meninis žodis priklausė kun. St. Ylai - ilgai ieškomas, dailinamas, taisomas žodis.

Neprarado ieškojimo dvasios, kad žodis ar išviršinės formos būtų originalios, išplaukusios iš savo tautinės aplinkos, iš gyvenamojo momento rūpesčių. Šia prasme jis „tautino", lietuvino, modernino maldas, giesmes, pats jas rašė, sudarinėjo tautinius vardus šalia tradicinių bažnytinių.

Tokį naują kunigą davė nepriklausoma Lietuva. Toks jis išliko ir sulaukęs 60 metų amžiaus.

Naujasis kunigas Lietuvoje aplenkė sąjūdį, kurį šiandien vadiname ekumeniniu. Aplenkė galbūt dėl ypatingos padėties Lietuvoje. Su nepriklausoma Lietuva atėjo ne tik valstybinis, bet ir socialinis perversmas; padėtis tarp Rytų ir Vakarų skatino Lietuvos kunigą studijuoti įvykius ir idėjas namie ir užsieniuose ir pasidaryti išvadas, kurias apskritai Bažnyčia padarė vėliau ir daug aštresniais lūžiais.

(...)

Taigi knygų žmogus, „rašto žinovas".

Vardai rodo, kad tai buvo raštai, kurių pareikalavo dienos gyvenimas - jais buvo atsiliepiama į dienos idėjas, momento reikalus. Tai pirmiausia publicistika. Publicistika gerąja ir aukštąja prasme, nes jo raštų idėjos buvo rūpestingai išstudijuotos gyvenime ir šaltiniuose, įvertintos tuo lietuviams būdingu pusiausvyros matu, atmetančiu kraštutinumus (ekstremizmus) ir brėžiančiu nuosaikumo kelią, nuo prof. St. Šalkauskio laikų išpopuliarintą ir įsisąmonintą mokslinių sintezių vardu.

(...)

Iš kursų dalyvių pasisakymų susidaro įspūdis, kad kun. St. Yla ateina prie jauno žmogaus ne su „pataikavimo" dvasia -

pataikavimo susidariusios aplinkos tradicijoms, pataikavimo žmogiškoms silpnybėms, kurioms toks palankus amerikinis *take it easy*. Jis ateina su „reikalavimų" dvasia - reikalavimų pasitempti aukščiau už aplinką. Jis užkrečia jaunimą „iššūkiu", - populiariuoju amerikiečių *challenge*! - iššūkiu pasipriešinti aplinkos intelektiniam lėkštumui, moraliniam atbukimui, išviršinių formų padrikimui, kuris rodo asmens vidinį padrikimą, ištižimą. Griežtesniais reikalavimais jis pažadina paties jaunimo pastangas nebūti konformistais, nevirsti mados uodega.

„Jei turėtume daugiau tokių kunigų, - kalbėjo vienas iš jaunimo kursų organizatorių - jaunimo tautinis ir intelektinis lygis kiltų". Tais žodžiais išreikštas ir tiesioginis rezoliucijose išsakytas jaunų žmonių pageidavimas - tegul vyresnieji ateina, tegul būna moralinė užuovėja, o kartais intelektinis žinių šaltinis. (...)

# Kaip uola vidury upės

## Jurgis Jankus

Iš darbų nesunku numanyti jį turėjus ir istoriko, ir istoriosofo, ir teologo talentus. Nežinau, ar stiprus buvo jo noras mokslo darbais lipti aukštyn į amžinųjų principų sritį, bet visi matėm ir žinojom, kad jis, nedarydamas kompromisų su amžinosiomis tiesomis, visą savo gyvenimą, visus savo talentus atidavė momento reikalams. Ne mėnesiui, ne metams, ne nuo kadencijos pradžios iki galo, bet visiškai. Žmogaus ir tautos momento reikalams jis atidavė visą savo gyvenimą, visas dienas ir visas naktis. Net ir atgailos darbai, kad ir toji pilaitė, ilgam ne vieno praeivio mintį sies su tautos praeitim, su jos gyvybės tęstinumu. Kai nors ir apgraibomis dairaisi po jo keltus tekančio laiko verpetus ir verpetėlius, negali nesistebėti sugebėjimu į viską atsiliepti pozityviais veiksmais.

St. Šalkauskis „Ateitininkų ideologijoj" sugestijuoja, kad „Ginkluojantis didelei gyvenimo kovai reikės ne puikybės, bet kuklumo, ne neapykantos, bet tolerancijos, ne kultūrinio išsilepinimo, bet iškilimo į aktyviosios kultūros viršūnes, kad iš jų galėtų būti aprėptos dvasiniu žvilgsniu dar platesnės padangės". Vargu ar ir pats Šalkauskis galėtų ieškoti geresnio ir ištikimesnio tų sugestijų vykdytojo už kunigą Stasį. Juk tokie buvo jo darbai ir dienos: ir kuklus, ir tolerantiškas, visada pakilęs į aktyviosios kultūros viršūnes.

Kunigas St. Yla ir visas jo gyvenimas buvo paskendęs momento reikaluose, visas jo kūrybinis, mokslinis ir ganytojiškas darbas plaukė iš momento reikalavimo. Dėl to ne vienas yra mėginęs jį net sumenkinti. Esą jis įsivaizduoja esąs pajėgus būti ekspertas kiekvienu klausimu ir, žinoma, niekas iš to neišeina. Net ir savo pasaulėžiūros žmonėms jis ne visada buvo lengvai suprantamas. Sykį kalbėdamiesi su tėvu Viktoru Gidžiūnu OFM kažkaip palietėm istorinius Ylos darbus. Gerai atsimenu, kaip istorikas Gidžiūnas aptarė neistoriko Ylos pastangas: „kad jis rašo taip, lyg norėtų su kuo ginčytis". Gidžiūnas čia pasako ir daug teisybės, nes kun. St. Yla istorijos įvykių nenagrinėjo vien kaip istorinių faktų. Jam terūpėjo tik tie momentai, kurių svarstymas galėjo turėti reikšmės momento reikalui. Kilus kokiam svarbiam momento reikalui, nešnekėjo, jog būtų gera, kad kas nors imtų ir tą ar kitą padarytų; nelaukė, kad koks pasišovėlis kada nors atsiras; jei buvo problema, kurią spręsti reikalaudavo gyvenamasis momentas, jis, remdamasis savo nepajudinamais principais, tuoj ėmė dorotis su ja pats, ir dorojosi visiškai nesidairydamas per petį, ką pasakys kitokių principų ar net kitokių nusiteikimų žmonės. Nesirūpino, ar kas pripažins jo mokslines kvalifikacijas, ar ne. (...)

Kun. St. Yla yra vienas iš nedaugelio, visą gyvenimą likusių ištikimais pasirinktam gyvenimo keliui - pastoracijai. Atrodo, kas čia nauja ar ypatinga. Kiekvienas, kuris renkasi kunigystę,

renkasi ir pastoraciją. Juk tai kunigystės esmė, bet ne paslaptis, kad pasirinkimas labai dažnai ir pasilieka pasirinkimu, o patį pasirinkėją gyvenimas nusineša savo keliu, kaip minėta alegorinė laiko upė jon įkritusį šapą. Tapęs kunigu, St. Yla ton upėn neįkrito. Nematomas pirštas jam įlašino nerimą gaudyti tautos gyvenime tuos momentus, kurie gali turėti reikšmės jos dvasiniam ir moraliniam kilimui, labai reikalingam, kai prireiks visiems pranešti vienu balsu. Tik sakau, bet anaiptol to netvirtinu, nes nežinau, ar jis tai darė iš anksto susiplanavęs. Turbūt ne. Turbūt jis tai darė, kad gyvenamasis momentas to reikalavo ir kad jam neleido nurimti gal net nelabai aiški ateities vizija ar tik neįbrėžtas nujautimas. Tą gal būtų galėjęs pasakyti tik jis pats. O gal nė jis pats nebūtų galėjęs, nes mano naivi galva diktuoja, kad ne visada mes patys savo darbus ir savo dienas tvarkome. Kai permetu akimis nepilną kun. St. Ylos leidinių sąrašą, nors jame tematau tik dvidešimt septynias pozicijas, man jis darosi panašus į labai akylą gaisrininką, pastebintį mažiausią įsiliepsnojimą ir skubantį tuojau jį užgesinti. Ir ne tik užgesinti, bet apgadintą vietą kuo nors geru, prasmingu užpildyti. Dėl to jis kūrė maldynus, rašė visas knygas bei knygeles, kurioms aptarti ir jų reikšmę mūsų buvimui panagrinėti reikėtų ne prabėgomis parašyto straipsnelio, bet stambios studijos. Gal net ne vienos. Šių dienų žmogus labai rūpinasi politiniais ir ekonominiais reikalais. Galima sakyti, jiems skiria visas jėgas. Mes esame to laiko vaikai. Tai labai normalu, kad esame tokie pat, bet ar tokie pat turime ir būti. Ar tik politiniai ir ekonominiai momento reikalai ir reikalavimai mums ir teturi rūpėti? Kun. St. Ylai jie irgi rūpėjo, bet jo rūpestis buvo didelis. Per momento reikalus jo rūpestis stengėsi vesti žmogų į pilnutinį tobulėjimą, ir tokiu užmoju jis labai skyrėsi nuo daugybės mūsų, kasdienoje labai paskendusių. Kun. St. Yla buvo labai neeilinė asmenybė mūsų gyvenime, ypatinga dovana, kurios ligi galo nesupratome ir gal negreit tesuprasime, todėl būtų labai verta, kad

kas nors iš jaunų akademikų, kuriems kun. St. Yla per kursus ir per asmeniškus ryšius pravėrė platesnius horizontus, išstudijuotų jo palikimą, atskleistų jį patį ir jo įtaką mūsų, lietuvių, buvimui.

# Kunigas Stasys Yla išėjo

STASYS SANTVARAS

(...) Velionis Stasys Yla buvo kunigas iš pašaukimo. Neperdedant galima sakyti - modernių laikų kunigas, tų laikų, kada žmogaus sužvėrėjimas ne kartą liejosi (ir tebesilieja) per krantus. Kunigas, kupinas įvairių sumanymų, blaivios tolerancijos kitokių pažiūrų žmogui, didele ir gyva dvasine liepsna trokštantis žmogiškąjį gyvenimą išvesti iš klaikių laiko sutemų, tą gyvenimą paremti Kristaus atnešta ir į mūsų sąmonę įskiepyta artimo meile. Per visą savo gyvenimą, nors jam teko susidurti ir su žmogumi-žvėrimi, kun. St. Yla neiškrypo iš sunkaus, kartais užgaulių ir kančių kupino pašaukimo kelio.

Hitlerinės okupacijos metais (1941-1943 m.) Kaune į atskirą būrelį susibūrė keliolika vyrų, susidarė lyg savotiškas kultūros klubas savoms lietuviškoms problemoms nagrinėti, naujam kūrybiniam darbui aptarti. Čia reiškėsi filosofai, rašytojai, dailininkai ir teatro žmonės. Tarp jų itin aktyvus buvo ir velionis kun. S. Yla. Aišku, Lietuvą valdę Hitlerio komisarai, netgi tokio kultūrinio veikimo nebūtų paglostę. Tai žinodami, mes kiekvieną mėnesį rinkdavomės vis kitame bute, kartais į susirinkimus atsinešdami ir nelauktą staigmeną. Vieną kartą kun. Stasys mus supažindino su nežinomo poeto kūryba. Paklausėm to nežinomojo kūrinių su atsidėjimu, po to gan karštai apie tuos darbus pakalbėjom, tikrai nežinodami, kad autorius sėdi tarp mūsų, klausosi mūsų kalbų ir šypsosi. Ilgainiui nežinomasis atidengė savo veidą - tai buvo dr. Antanas Maceina-Jasmantas.

Minimame „klube" velionis St. Yla daugiau reiškėsi kaip kunigas. Jis bandė sukurti kazimierinį sąjūdį, aiškiau sakant, jis ryžosi išjudinti rašytojus ir dailininkus, kad tie pradėtų rašyti ir tapyti šv. Kazimiero temomis. Kun. St. Ylos pastangos nebuvo bergždžios. Ne vienas dailininkas ir ne vienas rašytojas bandė atsigręžti į šv. Kazimierą ir į jo gyvenimą. Karo ir okupacijų sąmyšyje nemažai tų darbų žuvo, bet, kiek žinau, kai kas ir išliko, kai kas pateks ir į šv. Kazimierui skirtą poezijos antologiją, kurią šiuo metu redaguoja rašytojas Alfonsas Tyruolis. Kaip skaudu, kaip liūdna, kad kun. Stasys nesulaukė šv. Kazimiero sukakties, nesulaukė ir mūsų Šventajam skirtų leidinių !..

# Gyvenimo ugnies nešėjas

PRANAS GAIDA

(...) Kristaus ugnį St. Yla kaupė nuo pat mažens - mokydamasis pradinėje mokykloje, gimnazijoje, seminarijoje. Ir kai atėjo Kauno kunigų seminarijon kaip dėstytojas, buvo pilnas krikščioniškos ugnies bei šviesos ir pasiruošęs ją skleisti savo studentams. Man teko klausyti jo paskaitų vienerius metus. Visi jautėm, kad naujasis dėstytojas ryškiai skyrėsi nuo kitų profesorių. Pastarieji dėstė teologines tiesas ramiai, šaltai, kaip ir kitus mokslus. Jie skleidė tiktai mokslinę šviesą. Kitoks buvo kunigas St. Yla. Iš jo asmens ir paskaitų sklido ne tik šviesa, bet ir dvasinė ugnis. Jis dėstė teologinius dalykus ne tiktai protu, bet ir širdimi.

Tai buvo jaučiama ir santykiuose su žmonėmis. Kiekvienas, pakalbėjęs ar pabendravęs su juo, galėjo pastebėti, kad iš kunigo Stasio sklido kažkokia jauki šiluma, kažkoks magnetizmas, kurį galėtume pavadinti charizma, t.y. specialia Dievo dovana. Tai buvo ne kas kita, kaip iš jo asmenybės sklindanti Evangelijos ugnis.

Su šia Dievo dovana jungėsi ir neeiliniai gabumai, pastebėti jau studijų metais. Baigęs teologijos studijas, kun. St. Yla buvo išsiųstas gilinti mokslinių žinių užsienin, nes buvo numatytas profesūrai. Grįžo Lietuvon praplėtęs savo horizontą, praturtėjęs dvasiškai ir intelektuališkai. Uoliu bei kūrybišku darbu,visuomenine veikla jis tapo vienu didžiųjų Lietuvos švyturių; šalia žymiųjų kunigų - Maironio, Adomo Jakšto, Vaižganto, Mykolo Vaitkaus ir kitų. Nors veikė įvairiose srityse, tačiau niekad nenutolo nuo pagrindinės savo misijos - nešti Kristaus ugnį bei šviesą.

Tą ugnį kun. Stasys Yla skleidė įvairiais būdais. Pirmiausia - žodžiu. Savo paskaitomis teologijos studentams jis stengėsi atskleisti plačius krikščionybės horizontus, parodyti juos gyvenimiškoje šviesoje, susieti teoriją su gyvenimu. Stengėsi parodyti krikščionybės veidą, naujus jos kelius Vakarų Europoje ir tiesti juos Lietuvoje.

Savo pamoksluose jis kalbėjo apie didžiąsias krikščionybės tiesas dabarties žmogui, remdamasis jo psichologija. Klausytojas jautė, kad jo žodis nėra žirnis, atsimušąs į šventovės sieną, o širdin sminganti strėlė. St. Yla nebuvo oratorius, bet jo žodis virpino klausytoją ramia, įtikinančia, sujudinančia galia. Kai 1940 m. Berlyne susitelkė būrys lietuvių tremtinių, kun. St. Ylą jie pasirinko kapelionu iš kelių ten buvusių kunigų. Visi jautė, kad tai neeilinis kunigas, pasitenkinąs įprastinių pareigų atlikimu, kad jo žodis siekia daug giliau ir toliau. (...)

# Kunigo Stasio Ylos šviesa

ALĖ RŪTA

(...) Kun. St. Ylos asmenybė - žmoniškai šilta, rodos, visiems prieinama, tačiau ne taip lengvai pažįstama. Kiekvienas jį savaip įvertina, vis kitokių bruožų jame suranda. Būtų įdomu ir

gera, jei kas iš jo artimiausių draugų ar bendradarbių, arčiausiai jį pažinęs, pabandytų žodžiais nupiešti pilną jo turtingos asmenybės kūrėjo paveikslą. Kančioje nuskaidrėjęs, darbu užsigrūdinęs, stiprios dvasios kun. St. Yla savo raštais ir veikla mums švietė visiems iki paskutinių gyvenimo dienų. Nors labai prastėjo sveikata, bet niekam nesiskundė ir nesislapstė: visiems turėjo laiko - išklausyti, padėti, padrąsinti, paguosti. Kun. St. Yla apaštalavo individualiai, intymiai, ramiai, su lyrine nuotaika. Toks jis buvo asmeninėj draugystėj, ir pamoksluose, ir paskaitose, stovyklose, kursuose. Ne tiktai kantrus ir ištvermingas kūnas, bet ir dvasia, kančios užgrūdinta, buvo palinkusi į auką ir į optimizmą; tuo gal jis labiausiai patraukė ir teigiamai veikė jaunimą. (...)

Visada buvęs kukliu kunigu, silpnų fizinių, bet stiprių dvasinių jėgų, kentėjęs, nemigęs, daug dirbęs - rašęs, savo talentus išdalijęs, beveik išblaškęs ir palikęs kiekvienam ir visiems - kažką didelio ir šviesaus. Tokie St. Ylos gyvenimo rėmai, iš kurių plačiai sklinda jo darbų ir kūrybos gėris.

Kas buvo prie jo asmeniškai nors kiek priartėjęs, patyrė daug žmogiškos šilumos, jautė jo asmens universalumą ir kaip kunigo autoritetą

# Kun. Ylos ateitininkų futūrologija

VYTAUTAS BAGDANAVIČIUS

*Jaunimas ir jaunystės dvasia*

Išryškinęs herojinį ateitininkų uždavinį, kun. St. Yla keliomis pamokomis kreipiasi į jaunimą. Jis nesitenkina klinikinės psichologijos požiūriu į jaunimo problemas. Antra vertus, jis nelaiko tinkamu dalyku jaunimą vien kaltinti. Jaunimą reikia

inspiruoti, reikia jam parodyti iššūkius.

Tačiau jaunimą reikia perspėti nuo tokių šūkių kaip *god is death*. Negana jaunimui vien rūpintis užtikrinti savo socialinį statusą, taip pat netinka brukti jaunimui į rankas rožančių, užmirštant jį išmokyti mylėti.

Kadangi šiuolaikinis jaunimas eina hedonizmo kryptimi, reikia jį iš naujo pašvęsti, „resakruoti". Jaunimas iš tikrųjų ilgisi stiprios ideologijos. Jam negana scientizmo ir techninės ekspansijos.

Toliau kun. St. Yla stengiasi aptarti tas vertybes, kurios turėtų sudaryti pagrindines gaires jaunimo ideologijai. Jaunimas turi rūpintis kultūrine konsolidacija. Kokias kultūras reikia jungti, kun. St. Yla nepasako. Jis tik įspėja apie šios veiklos sunkumus. Veikiant šia kryptimi, susiduriama su nepasisekimais ir nusivylimais. Jaunimui reikia plačios skalės, plačių rėmų, kad jis galėtų pasirinkti vietą ir angažuotis.

Dorinis momentas jaunimo auklėjime yra reikšmingesnis už ideologiją ir technologiją. O siūlomam jaunimo „resakravimui" jis naudojasi Amerikos filosofu, monistinės krypties atstovu, Williamu Jamesu, kviečiančiu „persikrikštyti".

Kun. St. Yla suteikia kitą prasmę dabar populiariam sąjūdžiui, charizminei dvasei. Jam charizminė dvasia yra tarnavimas bendruomenei. Tarnaudami bendruomenei, iškilo įvairūs mokytojai, pranašai ir apaštalautojai. Charizma, pasak kun. St. Ylos, yra tarnavimas.

Supratęs charizmą kaip tarnavimą visuomenei kun. St. Yla mato du būdingus jos pasireiškimus: 1) derinti įvairias priešingybes, kontrastus bei opozicijas ir 2) apskritai sugebėti vadovauti.

Reikia pasakyti, kad kun. St. Ylos iškelta tarnavimo dvasia gali būti geras vaistas modernios visuomenės bendravimo problemoms spręsti. Tarnavimas šiais laikais iš tikro yra paniekinta arba atmesta vertybė. Ją paniekina kapitalistinė visuomenė, tarnavimą pavertusi vergija. O kai vergija pradėjo per

daug rėžti žmonijos akis, kapitalistinė visuomenė iškėlė darbo ir darbininko atskyrimo principą. Ji vertino darbą, bet nekreipė dėmesio į darbininką. Taip Vakarų visuomenėje buvo sukurta ta socialinė krizė, kurios taisyti atėjo marksizmas. Bet jis irgi palaikė kapitalizmo sukurtą darbo ir darbininko padalą. Jis vertino darbą, bet ne darbininką. Darbininkas vertas tiek, kiek jis yra dirbantis, o ne priešingai.

Savo ruožtu ir pats darbininkas dabar domisi tik darbdaviu, o ne šeimininku. Jam nesvarbu, kas yra jo darbdavys. Jis vengia artimesnio ryšio su darbdaviu, kad nepasidarytų jam tarnaujantis, o darbdavys vengia darbininko kaip žmogaus, kad jam nereikėtų padėti spręsti jo asmenines problemas. Taip buvo sukurta dabartinė anoniminio darbo sistema.

Tarnavimą kun. St. Yla pristato jaunimui kaip pagrindinę krikščionybės dorybę. Norint tarnauti broliams, reikia būti jų būryje. Kaip tarnavimo visuomenei pavyzdį jis pateikia jaunų milwaukiečių veiklą, kai bendrai atkasami užsnigti keliai ir padedama žmonėms.

Iškeldamas tarnavimo reikšmę, kun. St. Yla iš tikro sprendžia ir modernias socialines problemas. Žinoma, šios srities konkrečiau jis nesvarsto. Jis labiaus gyvena idėjiškai suprastoje humanistinėje srityje. (...)

(...) Pagrindinė kun. St. Ylos kursų reikšmė, kad jis jauniems besimokantiems ateitininkams suteikė veiklią priemonę neprarasti savęs. Yra realus pavojus, kad tremtinių sūnus ar duktė, patekę į Amerikos universitetus, gali ten prarasti savo dvasinę tapatybę. Jie gali išnykti kaip lašas vandenyje ir ieškoti savo individualybės tarp įvairių atsitiktinių pasiūlymų. Turime pavyzdžių, kad tokių „paskendimų" mūsų jaunojoje kartoje yra pasitaikę.

Supažindindamas jaunimą su ateitininkų tradicija, kun. St. Yla suteikė jai labai vertingą atramą ir pagrindą tęsti toliau ateitininkiškos asmenybės kūrimo darbą, perimant naujas patirtis

ir naujas idėjas. Trumpai ir paprastai sakant, kun. St. Yla išgelbėjo naująją ateitininkijos kartą nuo pavojaus būti žmonėmis be savo dvasinės tradicijos ir pasidaryti žmonėmis, kurie į savo laiko uždavinius žiūri kitų žmonių, o ne savo požiūriu. O tas savas požiūris, būtent lietuviškas ir ateitininkiškas, apima pačias aktualiąsias šio laiko žmonijos problemas. Ateitininkija, atsiradusi dėl marksizmo ir nacionalsocializmo grėsmės, savaime apsaugota nuo per lengvo ar vienašališko žiūrėjimo į tas problemas, su kuriomis dabar susiduria moderni žmonija. (...)

(...) Savo klausytojams kun. St. Yla yra suteikęs daug dorinio entuziazmo. Jis tiesiog pripumpavo juos to entuziazmo. Šia proga reikia pastebėti, kad kun. St. Yla yra puikus emocinio auklėjimo pavyzdys. Jis yra užbūręs daugelį savo mokinių. Tai reikia labai vertinti. Daugeliui ateitininkų to užteks visam gyvenimui. Tačiau tarp jų bus tokių, kuriems gyvenimas iškels platesnių ar labiau susipainiojusių uždavinių. Ir tada jie pajus gyvą reikalą stvertis ko nors tvirtesnio, ne vien jausminio dalyko, kas padėtų esant ne vien sėkmei, bet ir nesėkmei.

Priekaištas, kad kun. St. Ylos auklėjimas yra labiau emocinis netaikytinas vien jam. Tai priekaištas, tinkantis apskritai mums visiems šių laikų doros mokytojams. Tai yra visos modernios pedagogikos - tiek katalikiškos, tiek liberalios - trūkumas. Visa šiuolaikinė pedagogika yra labiau pagrįsta emocijomis, o ne teorija ar principais. (...)

Kun. St. Yla daug kalba apie pasirinkimo laisvę ir savo klausytojus skatina ja naudotis. Šiuo skatinimu jis darosi panašus į praėjusio šimtmečio danų mąstytoją S. Kierkegaardą (1813-1855), turėjusį nemažą įtaką Europos intelektualiniams sluoksniams. Tačiau Kierkegaardui daromas priekaištas, kad jis, nors iš tikrųjų yra tradicinės dorovės atstovas, per daug reikšmės suteikia apsisprendimui. Pagal jo mokslą, jeigu dorovė priklauso vien nuo apsisprendimo, tai ji nepriklauso nuo nieko ki-

to. Tada doriniai principai praranda reikšmę doriniam gyvenimui. Pats apsisprendimas padaro dalyką doru ar nedoru.

Panašus į Kierkegaardą yra ir kun. St. Yla. Jis pabrėžia apsisprendimą, tačiau tikisi, kad jo klausytojai apsispręs ne kitaip, kaip jis ir kaip visa tradicinė ateitininkija. Tačiau dabar labiau negu Kierkegaardo laikais, akcentuojant vien apsisprendimą ir nesuteikiant tam apsisprendimui teorinių pagrindų, reikia atsižvelgti į tai, kad žmonės apsispręs ne pagal tradicinę dorovę. Kun. St. Yla labai vertina žmogaus sąmoningumą. Žmogų jis laiko sąmoningumo viršūne, tačiau nesistengia, kad žmogaus protingumas lemtų jo dorinį apsisprendimą. Ideologijas jis taip pat labai vertina, tačiau kartais net pasisako, jog nei ideologija, nei technologija neturi didelės reikšmės dorovei. Kultūros pažanga, pasak jo, nepriklauso nuo idėjų.

Tad kas yra tas veiksnys, kuris, kun. St. Ylos nuomone, vadovauja doriniam apsisprendimui? Atrodo, jo dorinis idealas yra nepriklausomoje Lietuvoje išaugęs ir subrendęs žmogus. Iš tikrųjų į nepriklausomą Lietuvą mes vienu atžvilgiu galime žiūrėti kaip į visuotinę mokyklą. Humanistinis mokymas palietė visus Lietuvos gyventojų sluoksnius: ne vien universitetą ir gimnaziją baigusius, bet ir tuos, kurie atliko karinę tarnybą arba įsijungė į jaunimo organizacijas. Atrodo, kun. St. Ylos uždavinys yra išsaugoti ir apginti nepriklausomoje Lietuvoje subrendusį žmogų. Tai pastebėdami mes kun. St. Ylą padarome daugiau tradicijos gynėju, negu ateities kūrėju. Dėl to ir kun. St. Ylos laisvalaikio darbas statyti Mindaugo pilį yra gera iliustracija tos įžangos, kuri čia išryškina jo pedagoginę veiklą.

Tačiau vis tiek reikia grįžti prie kun. St. Ylos futūriškumo. Negalima jo palikti vien tarp tradicininkų. Svarbiausia priežastis, dėl kurios kun. St. Yla yra ateities žmogus, ta, kad jis yra veiksmingas dabarties žmogus. Kaip niekas kitas jis ėmėsi energingai auklėti jaunąją ateitininkų kartą. Ir niekas kitas šios jo garbės negali nusavinti.

Ši kun. St. Ylos vertė geriau išryškėja, kai ją palyginame su daugybe dvasininkų, nepradedančių nei svarstyti, nei spręsti aktualių auklėjimo ir religijos problemų. Jie mano, kad dabar iškylančias problemas geriau palikti spręsti ateities kartoms. Taip samprotauja daugelis kunigų. Bet šitoks pasitikėjimas ateitimi yra pats blogiausias konservatizmas. Deja, jis daug žalos yra atnešęs Bažnyčios gyveniman. Kartais šitokiam konservatizmui suteikiama tariama teologinė išraiška, sakant, kad Dievo apvaizda tuo pasirūpins. Bet iš tikrųjų šitokia „teologija" faktiškai liudija, kad jos atstovai nevertina kartu su jais gyvenančių žmonių, ypač jaunimo, ir kad jiems nesvarbu, kaip gyvens jo amžininkai.

Priešingai, kun. St. Yla yra visiška tokio dvasininko priešingybė. Jam iš tikro brangi ta visuomenė, su kuria tenka gyventi ir jis realiai rūpinasi jos auklėjimu. Šia prasme kun. St. Ylą tenka laikyti visuomenininku. Tiesa, jis šio žodžio nelabai mėgo. Jis manė esąs bendruomenininkas. Kad ir koks būtų šių žodžių skirtumas, bet kun. St. Ylą tenka laikyti aktualaus visuomeninio veikimo žmogumi. Tuo aktualumu galima pateisinti jo pasisakymus, kad veikimo pirmenybė svarbiau negu pažinimas. Už tai ateitininkija turi likti visada dėkinga kun. St. Ylai.

# Baigiamasis žodis
# GYVOSIOS DVASIOS APAŠTALAS

*Tikrieji vadai. Juos tokius padaro ne smurtas, ne įsipiršimas, bet paskyrimas iš aukšto. Tai yra tikra prasme vadai iš Dievo malonės. Jie tuo nesididžiuoja, nesipučia, nes žino, kad šią dovaną yra gavę iš Dievo. Jie jaučia save esą tiktai tos ar kitos idėjos tarnai, ir ne daugiau. Jie, tai idėjai tarnaudami, palieka vadais visai nepareinamai nuo to, ar esti išrenkami, ar neišrenkami. Net dar daugiau. Jie palieka vadais, ne tik gyvi būdami, bet ir iš gyvųjų tarpo išsiskyrę. Iš tikrųjų tokių vadovystė nesibaigia, jų gyvenimui čia šiokia ar tokia mirtimi pasibaigus. Ir iš gyvųjų tarpo išsiskyrę, jie nepaliauja vadovavę savo gyvenimo kilniais pavyzdžiais.*

Šitie Prano Dovydaičio žodžiai (1930 m.) tinka ir ateitininkų darbų tęsėjui kunigui Stasiui Ylai. Tai daugiakryptės veiklos ir universalių darbų asmenybė panašiai kaip Dovydaitis ar Adomas Jakštas. Jau Pranas Gaida, Juozas Girnius, Juozas Prunskis ir kt. yra pastebėję visus kun. Ylos darbus - teologinius, istorinius, filosofinius - persmelkiantį pastoracinį rūpestį - padaryti žmogų geresnį, krikščioniškai ugdyti pilnutinį žmogų, kelti jį Dievop. Bet ar ne toks buvo pagrindinis ir žymiausių Nepriklausomybės laikotarpio mūsų kunigų siekimas?

Apie S. Ylą Lietuvoje išsamiausiai rašyta: Merkys V. *Stasys Yla ir jo atsiminimai* // Yla S. Žmonės ir žvėrys dievų miške. - K., 1991. - P. 388-398; Vasiliauskienė A. *Kėlęs savo tautą* // Amžius. - 1993. - Vasario 2-8.

Čia stengiamasi aptarti S. Ylos darbus (daugiausia išsibarsčiusius Amerikos lietuvių periodikoje), skirtus ateitininkų ir apskritai krikščionių dvasiniam atsinaujinimui.

Kuo išsiskiria kunigo Stasio Ylos sielovada? Pirmiausia - nauju, demokratiniu požiūriu į žmones: nesijautė esąs autoritetas kaip dauguma Vilniaus, Seinų, Kauno seminarijose ir Petrapilio akademijoje mokslus baigusių kunigų, teologijos dėstytojų. Su studentais jis daug artimiau bendravo, net diskutavo, dažnai būdavo kviečiamas skaityti paskaitų studentų susirinkimuose. Toks jauno kunigo demokratiškumas stebino senosios kartos dėstytojus.

Dar svarbiau, kad po studijų Vakarų Europoje kun. Yla parsivežė ne tik naujų pastoracijos metodų ir idėjų, bet gyvą tikėjimo ugnį ir tapo Stasio Šalkauskio pradėto Gyvosios Dvasios sąjūdžio vienu artimiausių bendraminčių ir bendražygių. Ateitininkų organizaciją ir ideologinius principus kūręs Šalkauskis ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje suvokė, kad krikščionybės dinamizmą stabdo katalikiškas tradicionalizmas, katalikybės tiesos tampa abstraktokomis, sausomis, sentimentaliomis schemomis. Įkandin Šalkauskiui po karo Yla kartoja: „lietuviams trūksta religinio entuziazmo, tvirto pasiryžimo, pasiaukojimo. Inercija, pasyvumas, iniciatyvos stoka, kurie apskritai apibūdina lietuvių visuomenę, reiškiasi taip pat ir lietuvių katalikų gyvenime religijos atžvilgiu. Mažas religinis supratimas, praktinis nenuoseklumas religijos dalykuose, beveik visiškas neatsparumas religiją ardantiems veiksniams, nesugebėjimas parodyti bent kiek gyvesnės iniciatyvos praktiniuose religinio gyvenimo klausimuose yra beveik visuotinės lietuvių katalikų žymės. Tai, kas būdinga lietuviams katalikams, gali būti išreikšta vienu posakiu - gyvosios dvasios stoka"[1]. Bažnyčios mokymo nepažinimas stingdo protą, pati doktrina dėl to įgyja raidišką pobūdį, o žmogus tampa įmizgęs gyveniško materializmo niekniekiuose. Tokio žmogaus akiplotis siaurėja, mažėja dvasinė perspektyva, nes psichologinis sąs-

[1] Šalkauskis S. *Gyvosios dvasios reikalu* // Tiesos kelias. - 1938. - Nr. 2. - P. 113; žr. taip pat. Yla S. *Ateik, gyvoji dvasia* // Lux Christi. - 1952. - Nr. 1. - P. 2.

tingis - įprotis - automatizuoja visas vidines jėgas: „apakina mūsų akis, apkurtina ausis, atbukina jausmus, sustingina gyviausias dvasios stygas, žodžiu tariant, suardo dvasinę perspektyvą"[2], žmoguje vis labiau dyla amžinybės vertikalė. Reikia pastebėti, kad dar iki Gyvosios Dvasios sąjūdžio paskelbimo 1938 m. jauni kunigai Vytautas Bagdanavičius, Vytautas Balčiūnas, Stasys Kiškis, Juozas Vaišnora, Stasys Yla ir kt., klausę Šalkauskio paskaitų, 1934 m. rudenį pasiryžo atnaujinti ir sielovadą. Jie kviesdavo į savo susirinkimus ir konfratrus: Praną Kuraitį, Povilą Dogelį, Stasį Gruodį ir kt.

Nieko nežinodamas apie minėtą jaunų kunigų būrelį, religinio gyvenimo atnaujinimo planą Šalkauskis buvo pateikęs kitam, Kuraičio vadovaujamam būreliui, kur dalyvaudavo Mečislovas Reinys, Dovydaitis, Girnius ir kt. 1937 m. pavasarį Šalkauskis iš kun. Ylos buvo pasiskolinęs pastoracinės teologijos kursą ir sakė, kad ypač dėmesingai skaitęs apie naujus katalikų akcijos sąjūdžius Vakaruose bei svarstęs galimybes ieškoti naujų metodų gyvajai parapijai kurti[3]. Be kita ko, tai nebuvo pirmasis Šalkauskio bandymas apvalyti krikščioniškąjį gyvenimą nuo surambėjusių, senstelėjusių ir salsvokų religinių formų, „pasmerkti pabaltintus grabus ir duobkasius"[4]. Dar 1921 m. žurnale „Romuva" Šalkauskis siekė atgaivinti lietuvių visuomenės sąmonėje idealą, jo šviesoje įvertinti tikrovę ir ieškoti kelio į ateitį. „Atskleiskite šventuosius lapus, grįžkit su atviru protu ir gryna širdimi prie dieviškos išminties šaltinių, ir jūs patirsite viduje tą šviesos potvynį, kuris visa ką išaiškina"[5]. Šalkauskis, o iš jo ir Yla suvokė, kad organizacija tik tada padidina savo narių galimybes, kai jie yra gyvosios dvasios žmo-

[2] Šalkauskis S. *Pažinkime savo nepažįstamąją religiją* // Židinys. - 1935. - Nr. 4. - P. 354.

[3] Plačiau žr. Eretas J. *Stasys Šalkauskis*. - Brooklyn, 1960. - P. 221-229.

[4] Šalkauskis S. *Degančios širdys, vienykitės!* // Tiesos kelias. - 1938. - Nr. 4. - P. 421.

[5] Šalkauskis S. // Romuva. - 1921. - Nr. 1. - P. 10.

nės. Organizacijos stiprumas priklauso nuo jos narių sielos ypatybių. Šalkauskis, kaip nė vienas kitas ateitininkų vadovas, rūpinosi katalikų inteligentų ugdymu ir sąmonėjimu, apskritai katalikų dvasios vadų rengimu. Juk ir Gyvosios Dvasios sąjūdį jis neatsitiktinai iškėlė kunigams skirto „Tiesos kelio" puslapiuose. „Religinis susipratimas, religinis dorinio gyvenimo pamatavimas ir motyvavimas ir krikščioniškas apaštalavimas savo gyvenimu ir darbais sudaro tris rinktinio kataliko inteligento pareigas"[6]. Racionalių tikėjimo motyvų gilinimas ir plėtimas - visos gyvenimiškos ir praktinės Šalkauskio filosofijos siekinys: persunkti kultūrą „religinėmis intencijomis". Bet pirmiausia katalikas inteligentas, o ypač ateitininkas privalo suprasti krikščionybės esmę, Bažnyčios mokymą, ieškoti naujų asmeninio tobulinimosi paskatų, savitų krikščionybės skleidimo lyčių. Šalkauskis manė, kad gilesnis krikščioniškų idėjų pažinimas, įsitikinimų tvirtumas, entuziazmas aukštesnėms idėjoms savaime suformuoja dorines veiklos nuostatas. Ir tik ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje ėmė įžvelgti didėjančią problemą tarp katalikiškosios pasaulėžiūros ir ideologijos kaip jos praktinio pritaikymo, sankirtą tarp pasaulėžiūros kaip sandarios motyvacijos sistemos ir nuolat stingstančių krikščionybės lyčių. Mūsų žymusis filosofas pajuto, jog pro tradiciniais papročiais, Bažnyčios autoritetu, parapine rutina, sentimentaliu religiniu moralizavimu, uždebesiniu idealizmu paremto patriarchalaus vyresnės kartos religingumo uždangą neprasimuša gyvasis Dievas kaip prasmės pagrindas, o krikščionybė nepasireiškia kaip gyvoji kultūros ir laiko siela. Neužtenka vien išsimokslinimo, vien spekuliatyvaus filosofinių ir teologinių prielaidų narstymo ir jomis grindžiamos veiklos argumentacijos. Psichologinę revoliuciją gali sukelti gyvoji dvasia - „pastovi dvasinė vidaus įtampa, nukreipta į idealo siekimą. Tasai vidaus degimas, kuris tarsi evangeliškasis žibintas,

[6] Šalkauskis S. *Ateitininkų ideologija*. - K., 1933. - P. 40.

nušviečia pastovia šviesa žmogaus gyvenimą. Tai altoriaus žiburėlis, kuris niekados nenustoja tyliai liepsnojąs"[7]. Gyvas dorinis jausmas intuityviai vadovauja žmogaus sąžinei: padeda matyti savo trūkumus ir sielotis dėl negerovių, didina jautrumą ir dieviškajai malonei, ir žmonių bendravimo properšoms. „Reikia, kad šitas jautrumas pasidarytų sąmoningas, t.y. pagrįstas dorinio dėsnio žinojimu ir įprastinės sąžinės sankcionuojamas"[8]. Gyvoji dvasia - ne koks naujas mokymas, o naujas metodas aiškinti krikščionybės tiesas ir ugdyti visuomenę šiuolaikiniame pasaulyje. Šalkauskis siūlo universalumą ir pozityvumą kaip metodo principus, o krikščioniškąjį humanizmą ir gilesnį, uolesnį Šv. Dvasios kultą kaip turinio principus. Ypač įsidėmėtini du nauji dalykai mūsų mąstytojo praktinėje filosofijoje: pozityvumas - katalikų psichologiją ir veiklą reformuoti ne nuolatiniu kritikavimu, o pozityvia kūryba; ir nuoširdesnis Šv. Dvasios kultas kaip tikresnio katalikų pamaldumo šaltinis. Minėtus principus perėmė ateitininkijos ideologai ir apskritai religinio gyvenimo kūrėjai po karo išeivijoje (tarp jų ir Stasys Yla).

Gyvosios Dvasios sąjūdžio žadintojai tiek prieš karą, tiek po jo (pvz., Balčiūnas, Antanas Liuima) norėjo papildyti ir praplėsti katalikiškąją akciją, pakelti tam tikrą gyvosios dvasios rangą iš pradžių tarp inteligentų, o paskui jų pastangomis įžiebti tam tikrą nuotaiką ir katalikų visuomenėje, katalikų veiklai įkvėpti įdvasintą entuziazmą, „krikščionišką entuziazmą". Religiniai entuziastai ir idealistai turėjo *„parodyti realiai,* kas yra krikščionybė žmogui ir gyvenimui"[9], parodyti „krikščioniškąjį šventojo entuziazmą"[10]. Bet kaip tai parodyti? Baž-

[7] Šalkauskis S. *Degančios širdys, vienykitės!* - P. 420.

[8] Šalkauskis S. *Jaunuomenė ir gyvoji dvasia* // Krikščionybė Lietuvoje. - K., 1938. - P. 250.

[9] Maceina A. *Ut accendatur!* // Tiesos kelias. - 1938. - Nr. 7-8. - P. 530.

[10] Taškūnas V. *Belaukiant šventųjų* // Tiesos kelias. - 1938. - Nr. 9. - P. 625.

nyčios mokymo ir filosofijos pažinimo, akcijos ir kūrybos, „pagrįstos tikro pamaldumo dvasia", sintezė, Šalkauskio įsitikinimu, turėjo ugdyti pilnutinį žmogų. Gyvosios Dvasios sąjūdžiui pagrįsti jis pasinaudojo naujaisiais ano meto religijos pedagogikos laimėjimais*, iš jos perėmė ir pagrindinius gyvosios dvasios metodo principus: gyvumą, vaizdumą, gyvenimiškumą, nuoširdų išgyvenimą, veiklumą, sugestyvų vertingumą[11]. Šalkauskio mokiniai ir bendražygiai po karo išeivijoje tuos principus išplėtojo ir pritaikė naujoms gyvenimo aplinkybėms, pasiryžo pagal juos perkurti ne tik žmogaus religinį, bet ir pasaulietinį gyvenimą. Ir gyvąją dvasią jie suprato kiek kitaip: kaip dvasinį budėjimą - nuolatinę kūrybinę raišką[12].

Be abejo, jau Šalkauskis pastebėjo gyvosios dvasios paradoksalumą - ją sunku „sugauti" ir konkrečiai apibūdinti. Ji veikiau pasireiškia žmogaus dorinio gyvenimo gilumu ir veiklos intensyvumu. Stasys Yla kaip tik perėmė „pagrindinį Šalkauskio sintezės objektą, kuriame sueina daugelis priešybių, - gyvenimo ir minties derinimą"[13], o žmogaus integralumo ėmė siekti įvairesnėmis ir meninėmis kultūros priemonėmis (juk, pvz., gyvumas, vaizdumas, autentiškas išgyvenimas būdingi pirmiausia meno raiškai). Ylai misijų lauku tapo visa kultūra. Kaip naujos katalikų inteligentų kartos (Prano Dielininkaičio, Juozo Girniaus, Juozo Keliuočio, Antano Maceinos, Prano Mantvydo, Igno Skrupskelio ir kt.) žmogus Stasys Yla universalų katalikybės turinį jungė su individualiomis tautinėmis lytimis, derindamas du kelius: atvirumą pasauliui, gyvenimui, žmogui ir ištikimybę Kristui. Tie keliai pirmiausia jungiami

* Žr. plačiau Šalkauskis S. *Pilnutinio religinio ugdymo pagrindai* // Soter. - 1939. - Nr. 28. - P. 27-56.

[11] Šalkauskis S. *„Gyvoji dvasia"* // Raštai. - V., 1996. - T. 5. - P. 348.

[12] Balčiūnas V. *Gyvoji dvasia* // Aidai. - 1948. - Nr. 16-17. - P. 289-293; Liuima A. *Gyvosios dvasios uždaviniai materializmo akivaizdoje* // LKMA Suvažiavimo darbai. - Roma, 1969. - T. 6. - P. 104.

[13] Yla S. *Priešybių derintojas Stasys Šalkauskis* // Aidai. - 1959. - Nr. 8. - P. 325.

paties kataliko inteligento asmenyje. Jis ne tik pasižymi intelektualinių interesų platumu, specializacija ir kūrybingumu, bet yra „kilnus šviesuolis" (Šalkauskis), siekiantis tobulėti, atviras viskam, kas reikšminga žmogui. Ištikimybė Kristui įpareigoja eiti į kultūrą ne pagal veiklos įpročius ar situacinius metodus, o pagal religinius ir dorinius principus. Įpareigoja siekti kritiškumo prieš formalų išmokimą, kompetencijos prieš visažiniškumo pretenziją, ieškojimo dvasios ir tiesos entuziazmo prieš filisterišką dogmatizmą, o atvirumą tiesai sieti su atvirumu žmogui (Girnius).

Turėtume pastebėti paradoksalų kun. Ylos teiginį, kad Šalkauskis „grįžo pagaliau prie to, nuo ko pradėjo Pr. Dovydaitis"[14]. Dovydaičio pagrindinę idėją Yla vadina kristocentrizmu: „viską atnaujinti Kristuje" - tai „atnaujinti Kristuje save", parodyti savo gyvenimu, kad šiame savęs atnaujinimo procese Kristus mums yra reališkiausia iš visų realybių". 1971 m. birželio 23 d. Yla laiške rašė: „Šalkauskis su dviem dalykais - ideologija ir tobula organizacija - tą dovydaitinį (religinį ir kristocentrinį) momentą, būtų galima sakyti, kiek pristabdė, bent keliolikai metų. Jis tiesiog visus apsvaigino, pavergė - kitaip galvoti buvo beveik neįmanoma, kaip „ideologiškai" ir „pasaulėžiūriškai". Šito atsverti jau nebepajėgė nė jo „gyvoji dvasia", galbūt dėl to, kad nebebuvo daug laiko jai įsibėgėti. Nebuvo laiko nė suvokti, kad tai nebe naujas dalykas, nors naujų vardu iškeltas. (...) Gerai, kad Šalkauskis iškėlė ideologiją ir organizaciją, nes kitaip - su vienu pradiniu, nelabai vystomu kristocentrizmu - mes būtume likę daugiau pietistai, misticistai. Šalkauskis davė stiprius racionalumo-filosofinius pagrindus, tačiau pats nusivylęs vėliau pamatė, jog ideologija ir organizacija yra reikalingas, bet toli gražu ne esminis dalykas katalikų atgimimui. Tad ir atrado Dovydaičio pradinę giją - kris-

[14] Yla S. *Ateities sąjūdis laiko perspektyvoje* // Aidai. - 1967. - Nr. 7. - P. 288.

tocentrizmą"[15]. Yla čia nenuvertina Šalkauskio praktinės filosofijos, tik išryškina dviejų ateitininkijos kūrėjų savitumą. Kartu jis iškelia kristocentriškumą - gyvą krikščionišką savimonę: krikščioniškumu persmelkti kultūrą, kad kūryba kiltų iš idealizmo, o idealumas - iš aukšto ir konkretaus idealo. Yla tiesiogiai neskelbia krikščioniškojo gyvenimo principų, nesistengia teoriniais samprotavimais gyvosios dvasios psichologines sąlygas paversti dorinėmis vertybėmis. Jo raštuose ir veikloje idealo meilė yra tapusi vidinėmis nuostatomis, išryškėjančiomis teologo, pedagogo, psichologo žvilgsniu svarstant polemiškiausias problemas kaip spirginančius laiko klausimus. Kun. Yla stengėsi, kad religija „būtų pagrįsta iš vidaus"[16], perėmė Amerikoje vengiamą, bet Europoje populiarų pastoracijos metodą - „apaštalauti individualiai". Jis ėjo į namus ir organizacijas, „ėjo į žmones su naujos formos ieškojimu - sukultūrintos, sumenintos ir sutautintos formos". Visuose kun. Ylos raštuose ir veikloje pastebimos dvi linkmės: istorijos faktais, žymių asmenybių pavyzdžiais, psichologine analize rodyti kelią Dievop ir su mokslininko kruopštumu bei įsigilinimu atskleisti kliuvinius tame kelyje - nukrikščionėjimo priežastis ir apraiškas asmens, visuomenės, tautos gyvenime.

Žmogaus tolimą nuo Dievo kun. Yla (kaip ne vienas Nepriklausomybės laikų katalikų inteligentas) sieja su dvasine žmogaus krize. Susipainiojęs idėjų ir ieškojimų raizginyje, dažnai betikslio blaškymosi nualintas žmogus yra atitrūkęs nuo savo būties pagrindo. „Kai visoje tautoje jaučiamas tam tikras pavargimas, kai inteligentija ima nebegyventi dvasinių gėrybių ilgesiu, o liaudis atitrūksta nuo idealių savo gyvenimo formų, kai net jaunuomenė pasiduoda ištižimui"[17], žmogų

[15] Girnius J. *Pranas Dovydaitis*. - Chicago, 1975. - P. 484.

[16] Yla S. *Nauja šių dienų pastoracijos kryptis ir būdingieji jos bruožai* // Tiesos kelias. - 1938. - Nr. 4. - P. 185.

[17] Yla S. *Dabarties žmogus*. - K., 1940. - P. 3.

apima jausmų chaosas, ir jis ima pasiduoti masių psichologijos dėsniams. Suskilęs žmogus darosi nepastovus ir nelogiškas: „jis, sakysim, žino, kad neteisinga ir negarbinga būti neištikimam savo principams, pažadams, savo profesijos ar luomo reikalavimams, bet jis bejėgis atsispirti išbujojusių jausmų ir aistrų srovei"[18]. Visa tai gali atrodyti senstelėję ir priminti svarstymus prieškarinėje spaudoje ar lietuvių kultūros filosofijos idėjas, bet ryšio su Dievu atnaujinimo problema aktuali kiekvienam amžiui ir kiekvienai kartai. Kun. Yla jautė: žmogus trokšta būti pilnutinis, tačiau atgyvenusios ir naivios formos neįkvepia tikėjimo, gilesnė troškimo prasmė lieka nežinoma. Žmogus norėtų gyventi su Dievu, bet neberanda į Jį tikro kelio. Pasaulio dvasinių negalių fone (meilės tarp žmonių stygius, gilesnio ryšio su Dievu stoka socialinėje, kultūrinėje, tautinėje veikloje, nesugebėjimas derinti vertybių, Bažnyčios suskilimas[19]) kun. Yla vienas iš pirmųjų ima belstis į lietuvio kataliko sąmonę. Ypatingą dėmesį jis skiria kaimiečio psichologinei būklei pažinti ir naujoms kaimo pastoracijos formoms. Jausmingesnį, mistiškesnį, romantiškesnį kaimiečio religingumą kunigas turi padėti stiprinti sveiku kritiškumu ir racionalumu, kartu žadindamas pasitikėjimą, pasitenkinimą savo provincijos ir luomo padėtimi, ir šitaip įprasminti gyvenimą. Miesto kunigas privalo ypač jausti miestiečio galvosenos ir jausenos pulsą ir turėti daugiau „intelektualinio lankstumo"[20].

Svarstant katalikybės santykius su gyvenimu, gimė vienas įdomiausių ir reikšmingiausių mūsų religinės literatūros veikalų „Siauroji ar pilnutinė katalikybė", reiškusių krikščionybės atnaujinimo ir ekumenizmo idėjas, galutinai suformuluotas per Vatikano II Susirinkimą. Keldamas katalikybės

[18] *Ten pat.* - P. 6.

[19] Žr. Yla S. *Jurgis Matulaitis* (Asmenybės apybraiža). - Putnam, 1977. - P. 316-317.

[20] Yla S. *Kaimas ir miestas šių dienų pastoracijoje.* - K., 1938. - P. 25.

paskirties ir vaidmens problemas (jos mirgėjo jau XX a. pradžios lietuviškos spaudos skiltyse), katalikų siaurumą autorius vertina kaip ereziją, kaip didžiausią kliūtį kelyje į religinę vienybę. Aktualumo neprarado jo aptartos katalikų silpnybės: formalizmas ir beformiškumas, dirbtinumas ir naivumas, vienpusiška akcija ir kontempliacija, visiškas nelankstumas ir pataikavimas, sureikšminta kova ir kovos baimė ir kt. Jų įsisąmoninimas padėtų siekti katalikų integralizmo - sintetinio priešybių derinimo ir organiškosios gyvenimo vienybės. Organiškumą turėtų laiduoti įsigyvenimas į Evangelijos dvasią, kurią spinduliuotų pavieniai asmenys ir burtų katalikiškas bendruomenes.

Asmens religinio atsinaujinimo raidoje kun. Yla stengiasi išryškinti pneumatologinį matmenį. Čia vyrauja ne autoritatyvinis Šv. Dvasios nurodymas, o Šv. Dvasia kaip teologinis patyrimo horizontas ir kristologinis principas[21]. Vatikano II Susirinkimas tai patvirtino kaip kristologijos pagrindą. Būtent Šv. Dvasios veikimas ir atsivėrimas jai didina Dievo ir žmogaus dialogiškumą, skatina asmens religinį kūrybingumą, o visą kultūrą persmelkia gyvu Kristaus asmens spinduliavimu[22]. Kristus rodomas ne „iš viršaus į apačią", bet išgyvenamas ir pasireiškia per įvairialypės gyvosios dvasios ir egzistencinių situacijų sąlyčio būsenas, pvz., skausmą, kančią, meilę. („Meilė yra dvasios išbudimas ir atsivėrimas naujai begalybei"[23].) Daug kun. Ylos straipsnių yra teologinės psichologinės esaties miniatiūros. Štai kančia (žr. „Mūsų draugė - kančia") personifikuojama, ji prabyla tarsi herojus, konkretus žmogus, meilė ir kančia pristatomos kaip draugės, o ne kaip sausos teologinės kategorijos. Kun. Yla pateikia pozityvią teologinę dialekti-

[21] Žr. plačiau *Mysterium Salutis*. - Einsiedeln-Zürich-Köln, 1962. - Bd. III/ 2. - S. 513-517.

[22] Kern W., Congar Y. *Geist und Heiliger Geist* // Christlicher Glaube im moderner Gesellschaft. - Freiburg-Basel-Wien, 1982. - Bd. 22. - S. 106.

[23] Yla S. *Kas iš tikro yra meilė?* // Laiškai lietuviams. - 1963. - Nr. 11. - P. 352.

ką: jis neįrodinėja kančios kaip nuodėmės pasekmės ar būties stokos, kančia - čia meilės brandos prielaida ir jos žiedėja. Kun. Yla prabyla ne pamokslautojo ar moralisto, bet lankstaus ir subtilaus psichologo, įžvalgaus ir pakantaus pedagogo balsu. Jis tarytum nematomasis prisiartina prie prasmės ieškančiojo, įtraukia į tam tikrą išgyvenimą arba svarsto alternatyvius pasirinkimo variantus, pvz., pedantiškai analizuodamas pateikia tris religinio gyvenimo tipus: naivųjį, kritinį ir pilnutinį ir kiekvieną apibūdina individualiu ir socialiniu atžvilgiu, taigi stengiasi atskleisti kuo išsamesnį religingumo tipų (jų teigiamybių ir neigiamybių) vaizdą, nepiršdamas savo nuomonės ir primygtinių išvadų. Mūsų religinėje ir teologinėje literatūroje kun. Yla kartu su Antanu Maceina, Girniumi, Andriumi Baltiniu, Bagdanavičiumi, Valdemaru Cukuru, Petru Celiešiumi, Gaida, Antanu Paškumi ir kt. pradėjo naują Vatikano II Susirinkimo dvasią atitinkantį apaštalavimo stilių: „principų reikalavimus" turint kaip religinę savimonę ramiai, objektyviai, kritiškai svarstyti „momento reikalus" ir analizuoti šiuolaikinio žmogaus situaciją, Bažnyčios veiklos antropologines prielaidas dabartinio sociumo ir kultūrinio gyvenimo pliuralizmo kontekste*. Autentišką dvasingumą kun. Yla ugdo rodydamas tikėjimo be religijos ir religijos be tikėjimo nuokrypas, drąsiai atverdamas visą religinio ir kultūrinio gyvenimo realybę, lygindamas įvairių visuomenės ir kultūros sričių faktus su didžiuoju krikščionybės faktu - Kristaus buvimu ir taip budindamas snūduriuojančio žmogaus dvasinį gyvenimą bei žadindamas jį ieškoti antgamtinės Tikrovės. Antai kun. Ylai būdinga mintijimo eiga ryški str. „Atnaujinimo šauksmas": religinio gyvenimo atsinaujinimą jis susieja su žmogui įprasta naujovių ieškojimo būtinybe, pripažįsta, kad visi nori pasaulį atnaujinti, tik nesutaria dėl būdų, o kalbėti čia „pabažnom" temom -

* Žr. plačiau *Praktische Theologie* // Lexikon für Theologie und Kirche. - Freiburg, 1963. - Bd. 8. - S. 682-684.

nuobodu, kaip ironiškai pastebi autorius, nes Kristų mes „tik mokyklos vadovėliuos tepažinom. Jo vieta tik ant kryžiaus ir altoriuose, o Jo tiesa tik dogmatikoje ir etikoje, kurių taip sunku buvo mokytis". Autorius siūlo žmogui pasirinkti dar Dovydaičio aprašytą dvijulę Bibliją ar Babelį - išsigelbėjimą ar susinaikinimą. Juk Kristaus buvimo negali ištrinti iš atminties dabartinė civilizacija: tad „kas tiki Kristų, tam nereikia šito įrodinėti. Kas netiki, tam įrodyti negalima - bent protu; tam galima parodyti Kristų mumyse - gyvą, veikiantį, kalbantį". Pagrindinis kun. Ylos dėmesys ne tikėjimo intelektualinei argumentacijai, o subjektyviam asmens tikėjimo išpažinimo aspektui - religingumui, t.y. istorinei ir kultūrinei tikėjimo raiškai. Jis rado daug įvairesnių, platesnių, kūrybiškesnių, įtaigesnių, nuolatinį gyvosios dvasios atsinaujinimą žadinančių ir tiesiog provokuojančių psichologinių priemonių ir kultūros problemų. Štai jaunumo religingumo brendimui kun. Yla parenka saviauklos metodą ir Dievo bei žmogaus santykį grindžia *aš-tu* santykiausenos dialogu (kn. „Moderni mergaitė"). Kun. Yla siekia plėtoti pilnutinį religingumą, kad organiškai skleistųsi visas žmogus, kad įsižiebęs jo meilės jausmas sugyvintų žmogaus kūrybines galias, užmegztų socialumą, sukeltų vidinę įtampą, troškimą ieškoti, jungtų proto racionalumą ir gebėjimą pasiaukoti. Tada žmogus peržengia savo siaurą individualizmą, save atranda kitame, o kitą savyje - taip atnaujinamos asmens dvasinės jėgos ir jis perkeičiamas. Kun. Yla blaiviai pripažįsta pilnesnio asmens dvasinio brendimo sunkumus: „pradėję mylėti, mes pradedame ir kentėti. Kenčiame ne dėl to, kad mylime. Ir ne dėl to, kad nepajėgiame tobulai mylėti ar būti mylimi. Kenčiame dėl to, kad nepajėgiame taip tobulėti ir taip bręsti, kaip meilė mus skatina. Tik mylėdami mes pajuntame, kokie esame netobuli"[24]. Meilę, kun. Ylos teigimu, sukuria trys: mylimoji, mylimasis ir pati meilė. Žmogus sklei-

[24] Yla S. *Kas iš tikro yra meilė?* // Laiškai lietuviams. - 1963. - Nr. 11. - P. 353.

džiasi, atgimsta priklausomai nuo to, kiek atsiveria ir pamilsta kitus ir Dievo meilę. Ilgametis ateitininkų vadovas su tolerantišku skrupulingumu analizuoja krikščionybės kaip gyvenimo ir būties pilnatvės siaurinimo ir seklinimo priežastis: per didelę šiuolaikinio žmogaus specializaciją, egoizmą, subjektyvizmą, vienpusišką tikrovės pažinimą ir aiškinimą, sofistiškus Evangelijos skelbimo metodus; kai krikščioniškas gyvenimas traktuojamas kaip pragmatinis dangaus karalystės pasiekimas, kaip plika Dievo tarnyba, kai esminiu dalyku laikomas religinis kultas*. Kun. Yla ir skelbė, ir savo raštais tiesiog liudijo: pilnutinis religinis gyvenimas savaime išplėšia žmogaus dvasią iš kasdieniškumo ir vienpusiškumų. Jis atsisako atstumiančio mūsų religinėje literatūroje (ypač daugiariopai Jakšto išbandyto) religinio tikėjimo ir dorinių normų imperatyvumo skelbimo, o pasuka į pozityvią kultūrinę kūrybą nuolat išsakydamas pastabas apie nukrikščionėjimo veiksnius ir apraiškas asmens, visuomenės, tautos gyvenime. Kaip ir Šalkauskis, kun. Yla ypač pabrėžia kunigų vaidmenį gyvojo dvasingumo ugdymui. „Pirmasis žingsnis į netikėjimą prasideda ten, kur mes susitinkame su Dievo įsakymu, mums nepalankiu, ir antrasis, kai mes susitinkame su kunigu, Dievo atstovu"[25]. Žmogaus religingumas labai priklauso nuo ugdymo krypties: neugdoma religija blėsta, nevykusiai ugdoma - iškrypsta. Tarp tikėjimo ir pasitikėjimo žmonėmis yra ryšys. Žmogaus religinė būsena priklauso nuo to, ar gilėja Dievo pažinimas, ar didėja meilė. Neišugdyta ar paralyžiuota meilė žmonėms pažeidžia natūralų pagrindą skleistis Dievo meilei žmogaus dvasioje ir žmonių bendruomenėje. Kun. Ylos įsitikinimu, ypač svarbi sąlyga kunigo sielovadinei meilei yra teisingai suprasta religijos ir kultūros santykio problema. Nors pasauliečiai kartais pervertina kunigo kultūrinę veiklą, bet kunigams kyla pavojus jos ne-

* Žr. Daulius J. *Siauroji ar pilnutinė katalikybė*. - K., 1939. - P. 43-44.
[25] Yla S. *Dievas sutemose* // Tėviškės žiburiai. - 1964. - P. 156.

įvertinti. Kultūra kaip tik parengia dirvą religijai giliau įsišaknyti žmogaus gyvenime. Ji yra vienas iš svarbiausių kunigų pastoracijos veiksmingumo veiksnių, nes kultūra be krikščioniškos dvasios griauna ne tik Bažnyčios išganymo darbą, bet ir apskritai žmonių dvasinį gyvenimą. „Religinės kultūros ugdymas yra tiesioginė pačių kunigų darbo sritis"[26]. Jie turėtų analizuoti šiuolaikinės kultūros problemas, gilinti parapijiečių religinę mąstyseną, senąsias tradicijas sieti su naujomis kultūrinėmis formomis, organizuoti žmonių laisvalaikį ir kultūrinę veiklą ir tiems darbams angažuoti bei parengti katalikus pasauliečius. Jis skelbė griežtą kovą kultūros surogatams, o ją pirmiausia parodijuoją inteligentai, „kultūringumo skraiste prisidengę savanaudžiai, dvasinių vertybių niekintojai"[27]. Ši išvirkščioji kultūra pereinanti į spaudą, literatūrą, teatrą, duodanti toną kaimui ir jaunimui.

Kun. Ylos pateiktas ir jo paties liudytas kunigo idealas labai atitinka šiuolaikinę Bažnyčios skelbiamą kunigystės sampratą: kai „susitelkiama *į žmogų, besikalbantį su Dievu*, žmogų, pašauktą „tikėti", „išgyventi" ir „perduoti" kitiems *krikščionišką jį tikėjimą ir „ethos"*, kai teologijos sielovadinis pobūdis įgalina „kunigus skelbti Evangeliją atsižvelgiant į savo epochos kultūros veiksnius ir formuoti sielovados veiklą pagal autentišką teologinę viziją"[28]. Kun. Yla, kaip kunigas, stengėsi nubrėžti tą viziją ir išryškinti gyvąjį Dievą tiek tikinčiųjų, tiek netikinčiųjų sąmonėje, atverti taką Šv. Dvasios dinamikai. Miglotas Dievo vaizdinys dažnai virsta religingumu be Dievo, kai Dievo valia priimama kaip „neišvengiamas likimas". „Iš tikrųjų Dievas yra Tėvas, amžina ir išankstine meile šaukiąs žmogų ir mezgąs su juo nuostabų ir nenutrūkstamą dialogą, kviečiąs

[26] Yla S. *Kunigas kontroversijoje* // Lux Christi. - 1960. - Nr. 3(36). - P. 20.

[27] Yla S. *Dvasinė kaimo krizė ir kunigas*. - K., 1940. - P. 11.

[28] Jonas Paulius II. *Posinodinis apaštališkasis paraginimas „Pastores dabo vobis"*. - V., 1996. - P. 117-118, 120.

jį kaip Dievo vaiką dalyvauti jo dieviškame gyvenime. Suprantama, kad, klaidingai įsivaizduodamas Dievą, žmogus neįstengia pažinti nė tiesos apie save patį"[29]. Atitaisydamas žmogaus kultūrinę terpę iškreipiančius, jo esatį ir laisvę apribojančius filosofinius požiūrius, kun. Yla kaip tik siekia atgaivinti ir ištiesinti krikščionišką mąstyseną. Jis su mokslininko preciziškumu gilinasi ir tarsi iš vidaus nagrinėja šiuolaikines autonomistines filosofijos, etikos, estetikos pakraipas, subjektyvizmu ir individualizmu susiaurinančias laisvės, sąžinės ir kt. krikščioniškam žmogaus tobulėjimui esmines sąvokas. (Šiuo požiūriu ypač pažymėtinas Lietuvos filosofinės minties istorijoje nepralenktas dar prieš karą pasirodęs ir JAV papildytas kun. Ylos veikalas „Laisvės problema"). Parodydamas subjektyvistinių ir reliatyvistinių teorijų klaidas, kun. Yla siekė atstatyti pažeistą Evangelijos ir kultūros, evangelizacijos ir kasdienio gyvenimo dermę ir taip atkurti asmens integralumą bei jo būties pilnatvę. Ši kun. Ylos raštų tendencija stebinančiai artima popiežiaus Jono Pauliaus II (ypač paskutiniųjų jo dokumentų) mintims išsaugoti laisvės-sąžinės-tiesos sąsają. Žymusis ateitininkų vadovas stengiasi pritaikyti šiuolaikinei kultūrinei terpei griežtus tomistinius vertinimo kriterijus: skirti objektyvią tiesą ir subjektyvią nuomonę, Evangelijos įkvėptas dorines normas ir situacinę etiką. S. Yla geba užgauti dabartinio žmogaus jautrią stygą - moralę sieja ne su abstrakčiu doriniu principu, bet su asmeniu, tiksliau kalbant, su Kristaus asmeniu. „Asmenybė išsiskleidžia dinamiškai, o ją lydinti sąžinė yra dinamiškasis veiksnys"[30]. Kai reikia, asmens pilnatvei atkurti jis remiasi ir šiuolaikine filosofija (pvz., Maxo Schelerio filosofine antropologija, intuityvias galias iškeliančia labiau už racionalų pažinimą). Kun. Yla pastebėjo ir svarbiausia

[29] *Ten pat.* - P. 78.

[30] Yla S. *Moralė naujos situacijos kryžkelėje* // Laiškai lietuviams. - 1968. - Nr. 2. - P. 78.

suprato laiko ženklus, su principinėmis vertybinėmis nuostatomis ir tikėjimo refleksija pasinėrė į opiausių dvasinių problemų sūkurį (jis vienas iš pirmųjų lietuviškoje Bažnyčios mokymo šviesoje įvertino moterų kunigystę, seksualinį vaikų švietimą ir kt. klausimus). Jis išplėtė tikėjimo refleksijos lauką ir abejonę laikė dialogiškumo kaip Dievo ieškojimo prielaida, o netikinčių netraktavo kaip dvasinio bergždumo aukų.

Kun. Yla gebėjo blaiviai nagrinėti antikrikščioniškas idėjas ar netikėjimo reiškinius (pvz., knygos apie laisvamanybę ir komunizmą apimtimi ir aktualumu iki šiol nepralenktos Lietuvoje). Antai laisvamanybę jis ragino laikyti ne „nekaltų vaikų žaidimu", o realiu faktu, galinčiu sukelti didžiulį gaisrą Lietuvoje (tautos griovimas prasideda nuo mažų dalykų). Čia įžvalgiai susekami laisvamanių ryšiai su masonais, bolševikais, paaiškinamas jų ideologinis pasisekimas (laisvamanybė renkasi, kas moksle jai naudinga, ir yra ateizmo propaganda, pridengta modernaus mokslo skraiste). Lengvu stiliumi parašytame veikale „Komunizmas Lietuvoje", naudodamasis pačių komunistų slaptais ir viešais metodais, kun. Yla parodė, kaip jie ryžosi „išsprogdinti Lietuvą iš vidaus", paruošti ir įvykdyti vadinamąją proletarinę revoliuciją. Autoriaus išskirtos „žemiškojo rojaus mesianistų" idėjos (racionalistinis materializmas, antipersonalizmas, ekonominių dalykų primatas, žemiškasis mesianizmas, tautiškumo paneigimas, valstybės totalizmas, metodų ir priemonių brutalumas) ir veikimo metodai (dinamizmas, visuotinumas, organizuotumas, konspiratyvumas, prisitaikymas, sugestyvumas) įsidėmėtini ir dabar. „Teigimas be įrodinėjimų, bet drąsus, kategoriškas, sugestyvus teigimas - štai kas yra komunistinės propagandos masėse pasisekimo pagrindas"[31]. Kun. Ylos nuomone, ypač pavojingas kultūrbolševikinėje spaudoje ir literatūroje kyšantis dorinis nihilizmas, estetinis cinizmas ir socialinis abejingumas.

[31] Daulius J. *Komunistų veikimo metodai* // Židinys. - 1939. - Nr. 7. - P. 58.

Kun. Ylai labai rūpėjo ne tik ateitininkų sąjūdžio kūrimas ir praktinė jų veikla - jis vienas iš pirmųjų šio sąjūdžio vertintojų. Šalia vysk. Merkelio Giedraičio, vysk. Juozapo Arnulfo Giedraičio, vysk. Motiejaus Valančiaus sąjūdžių ateitininkai, jo teigimu, buvo universaliausias, veiksmingiausias, ekumeniškiausias sąjūdis. Jis ypač išsiskyrė visuomeninės, tautinės, kultūrinės veiklos integracija: jungti inteligentiją ir liaudį, pasauliečius ir dvasininkus, tautybę ir krikščionybę, kultūrą ir religiją. Šiuo požiūriu jis panašus į vakarietiškus integralaus krikščioniškojo humanizmo sąjūdžius. Kun. Yla ne kartą pabrėžė ateitininkų misijos svarbą. „Mums vis dar sunku suvokti, kad esminiai dalykai yra sąjūdinis momentas ir kristocentrinis akcentas. Jei stovim ant kristocentrinio pagrindo, tai ir mūsų misija turėtų būti aiškiau aptarta ne vien visuomeniniu-kultūriniu požiūriu, bet ir dvasiniu-kristiniu"[32]. Visa atnaujinti Kristuje - tai tapti pilnutinės pasaulėžiūros ir pilnutinio gyvenimo krikščioniu. Kiekvienas visuomeniškas, kūrybiškas, dinamiško veiklumo krikščionis inteligentas, kultūrą suprantantis kaip tarnystę ir pilnutinio žmogaus tapsmą, „yra ateitininkas, nors tuo vardu nesivadintų ir niekad jų eilėse nebūtų buvęs"[33].

Kiekvieną temą ir problemą kun. Yla pateikia su didžia erudicija, plačios ir išsamios kritinės literatūros (daugiausia Vakarų) kontekste; jis pasižymi pavydėtinu sistemingumu (kartais atrodo, kad nagrinėjamas dalykas autoriui net pernelyg aiškus). Paradoksalu, bet ar ne tas perdėtas sisteminimo siekis „suprantančios, persmelkiančios, uždegančios audros ir ugnies" raginimą dažnusyk užgožia išoriniu uniformizmu, organizacinių nuostatų gausybe ir pedantišku veiklos standartiškumu (pvz., „Ateitininkų vadovas" ar „Sielovados institutas"[34])? Kodėl taip stipriai ne kartą kun. Ylos raštuose pra-

[32] Yla S. *Ateitininkų misija* // Ateitis. - 1975. - Nr. 5. - P. 134.
[33] Yla S. *Ateitį regim tėvynes laimingą* // Ateitis. - 1951. - Nr. 2. - P. 77.
[34] Yla S. *Sielovados institutas* // Lux Christi. - 1956. - Nr. 2. - P. 27-38.

siveržia gyvosios dvasios barų institucionalizavimas ir funkcionalizavimas, kurių stingdantį formalizmą jis stengėsi sutirpdyti visa savo veikla? Kodėl gana tiesmukai skaldomas liberalizmas (pasisakoma net prieš Girniaus pateiktą jo analizę, daug patrauklesnę ir įtikinamesnę šiuolaikiniam netikinčiajam) ir taip apribojamas krikščioniškos pasaulėžiūros poveikio laukas? Matyt, turėtume suprasti, kaip sunku kasdienybėje išlaikyti ir išreikšti dvasinę vidaus įtampą ir nuolat degti idealo meile, kaip nelengvai įgyvendinama krikščioniškojo idealizmo ir realizmo dermė.

Vis dėlto didžiausia kun. Ylos paslaptis - jo asmens trauka ir grožis. Iš tikrųjų jis ne tik teoriškai skelbė naujo kunigo idėjas, bet pats buvo naujas kunigas, „dvasinio dinamizmo nešėjas" (Juozas Brazaitis). Vienas iš pirmųjų Lietuvoje religijos reformas kun. Yla grindė gilesniu šiuolaikinės teologijos (ne tik pastoracinės, bet ir moralinės, dvasingumo teologijos, religijos psichologijos, religijos pedagogikos) pažinimu ir siejo jas su kultūros reformomis, o formos reformas - su dvasios reformomis. Jis apaštalavo naujai: gebėjo derinti tyrinėtojo preciziją ir poeto įsijautimą, psichologinį subtilumą ir evangelinį radikalumą, evangelinį kultūros ir visuomenės reiškinių aiškinimą ir evangelinį įvertinimą. Stasio Ylos statytos dvasinės pilies lobiai dar nesunyko - jie traukia savęsp pažinti ir paregėti Kristaus dvasios spindesį.

*Gediminas Mikelaitis*

# Nuorodos

## I. RELIGINIO GYVENIMO ATNAUJINTOJAS

*Grįžtančio į Dievą malda* // Tikiu Dievą. - Chicago, 1964. - P. 474-475.
*Siauroji ar pilnutinė katalikybė*. - K., 1939. - P. 68-98, 124-127.
*Mūsų draugė - kančia* // Aidai. - Nr. 4. - P. 51-52.
*Meilės visuma ir tikslas* // Meilė. - Kirchheim-Teck, 1947. - P. 19-23.
*Religinio gyvenimo tipai* // Aidai. - 1947. - Nr. 7. - P. 292-297.
*Atnaujinimo šauksmas* // Ateitis. - 1949. - Nr. 3. - P. 6-7.
*Ateik, Gyvoji Dvasia* // Lux Christi. - 1952. - Nr. 1. - P. 1-4.
*Instauracija* // Ateitis. - 1957. - Nr. 7. - P. 145-146.
*Kunigas kontroversijoje* // Lux Christi. - 1960. - Nr. 1. - P. 26-30; Nr. 3. - P. 14-19.
*Kas iš tikro yra meilė?* // Laiškai lietuviams. - 1963. - Nr. 11. - P. 352-354.
*Ar išpažintis praras savo vertę?* // Laiškai lietuviams. - 1970. - Nr. 10. - P. 344-347.
*Lietuvių religingumo vertė* // Laiškai lietuviams. - 1978. - Nr. 2. - P. 44-47.
*Žmogaus skausmas* // Laiškai lietuviams. - 1979. - Nr. 3. - P. 73-76.
*Žmogaus religinis brendimas* // Draugas. - 1983. - Balandžio 23.

## II. PASAULĖŽIŪROS KLAUSIMŲ ANALITIKAS

*Ateitininkų malda* // Tikiu Dievą. - Chicago, 1964. - P. 543.
*Komunistų veikimo metodai* // Židinys. - 1939. - Nr. 7. - P. 51-61.
*Dabarties žmogus* // Dabarties žmogus. - K., 1940. - P. 4-13.
*Visuomeniniai tipai* // Aidai. - 1948. - Nr. 13. - P. 145-150; Nr. 14. - P. 201-205.
*Ateitį regim Tėvynės laimingą* // Ateitis. - 1951. - Nr. 2. - P. 76-77.
*Netiesi kova prieš tiesą* // Laiškai lietuviams. - 1955. - Nr. 3. - P. 75-81.
*Kas yra laisvė?* // Laisvės problema. - Putnam, 1956. - P. 13-20, 148-156.

*Metodo klausimas svarstant mūsų liberalizmą* // Aidai. - Nr. 1. - P. 42-47.
*Lietuviškoji šeima* // Laiškai lietuviams. - 1957. - Nr. 5. - P. 145-151.
*Ateities sąjūdis laiko perspektyvoje* // Aidai. - 1967. - Nr. 7. - P. 281-288.
*Blogio vaizdavimas literatūroje* // Laiškai lietuviams. - 1967. - Nr. 9. - P. 356- 359.
*Moralė naujos situacijos kryžkelėje* // Laiškai lietuviams. - 1968. - Nr. 1. - P. 11-13; Nr. 2. - P. 76-78.
*Ateitininkų misija* // Ateitis. - 1975. - Nr. 5. - P. 132-136.
*Ateitininkų misija. Sąjūdinė kryptis* // Ateitis. - 1980. - Nr. 7. - P. 212-216.
*Idealas ir tikrovė* // Ateitininkų vadovas. - Chicago, 1983. - P. 37-39.

## III. GYVENIMO TEOLOGAS: VERTINIMAI, ATSIMINIMAI

*Malda į išminties Viešpatį* // Tikiu Dievą. - Chicago, 1964. - P. 503.
Juozas Prunskis. *Gyvenimas atiduotas Dievui, Lietuvai, jaunimui* // Draugas. - 1983. - Balandžio 9.
Petras Celiešius. *Klierikų įkvėpėjas* (rankraštis).
Juozas Girnius. *Kun. Stasys Yla - gyvenimo teologas* // Aidai. - 1968. - Nr. 2. - P. 85-87.
Pranas Gaida. *Vertingų lobių pasaulio kūrėjas* // Aidai. - 1978. - Nr. 1. - P. 46-47.
Juozas Brazaitis. *Dvasinio dinamizmo nešėjas* // Raštai. - Chicago, 1983. - T. 4. - P. 346-348.
Juozas Brazaitis. *Stasys Yla - naujas kunigas* // Raštai. - Chicago, 1983. - T. 4 - P. 349-352.
Jurgis Jankus. *Kaip uola vidury upės* // Aidai. - 1983. - Nr. 4. - P. 244-246.
Stasys Santvaras. *Kunigas Stasys Yla išėjo* // Dirva. - 1983. - Balandžio 14.
Pranas Gaida. *Gyvenimo ugnies nešėjas* // Ateitis. - 1983. - Nr. 10. - P. 256-257.
Alė Rūta. *Kunigo Stasio Ylos šviesa* // Draugas. - 1984. - Balandžio 14.
Vytautas Bagdanavičius. *Kunigo Ylos ateitininkų futūrologija* // Ateitis. - 1984. - Nr. 10. - P. 306, 308-309.

# Kun. Stasio Ylos bibliografija*

## KNYGOS IR KITI LEIDINIAI

*Pasiryžėliai ir laimėtojai*. - K., 1932.
*Priešmokyklinis auklėjimas ir vaikų darželiai*. - K., 1933.
*Mergaičių pasaulis*. - K., 1933, 1935.
*Lietuvių apologetinė literatūra 1904-1914*. - K., 1935.
*Būk jo angelu sargu*. - Marijampolė, 1936.
[Daulius J.] *Laisvamanybė Lietuvoje*. - K., 1936.
*Aš nenoriu Jurgio*. - Marijampolė, 1937.
[Daulius J.] *Komunizmas Lietuvoje*. - K., 1937.
*Laisvės problema krikščioniškosios ir naujoviškosios pasaulėžiūros šviesoje*. - K., 1937.
*Krikščionybės įvedimas Lietuvoje*. - K., 1938.
*Kaimas ir miestas šių dienų pastoracijoje*. - K., 1938.
*Šeimos žaizda*. - Marijampolė, 1938.
*Lietuvių maldos ir giesmės*. - Klaipėda, 1939.
[Daulius J.] *Siauroji ar pilnutinė katalikybė*. - K., 1939.
*Ateina naujas kunigas*. - K., 1940.
*Dvasinė kaimo krizė ir kunigas*. - K., 1940.
*Dabarties žmogus*. - K., 1940.
*Mūsų tautos chroniška liga*. - K., 1940.
*Nerami dabartis ir ateities perspektyvos*. - K., 1940.
*Parapija*. - K., 1940.
*Išeivių maldos*. - Berlynas, 1941.
*Apsaugok Aukščiausias*. - Tübingen, 1945.
*Lietuvių maldos ir giesmės*. - Detmold, 1946.
*Meilė*. - Kirchheim-Teck, 1947.
*12 pasikalbėjimų su mažaisiais apie Jėzų*. - Kirchheim-Teck, 1948.
*Marijos garbė pasaulyje, Lietuvoje, rožančiuje*. - Kirchheim-Teck, 1949.

* Deja, pateiktoji bibliografija nėra išsami.

*Lietuva brangi: iškeliaujančiai sesei ir broliui.* - Bielefeld, 1950.
*Nekalčiausios Marijos širdies novena.* - Putnam, 1950.
*Rožančius.* - Putnam, 1950.
*Vardan Dievo.* - Putnam, 1951.
*Visa atnaujinti Kristuje.* - Putnam, 1951.
*Žmonės ir žvėrys Dievų miške.* - Putnam, 1951; K., 1991.

*Liturginės terminijos klausimu.* - Putnam, 1953.
*Marija prabilo Lietuvai.* - Chicago, 1953 (?).
*Sveika Marija.* - Putnam, 1953.
*Laisvės problema.* - Putnam, 1956.
*Vainikuotoji Šiluvė.* - Putnam, 1957, 1987.
*Ateitininkų vadovas.* - Putnam, 1960; Chicago, 1983.
*Melskimės.* - Putnam, 1961.
*Dievas sutemose: religiniai lūžiai lietuvių gyvenime.* - Torontas, 1964.
*Moderni mergaitė.* - Putnam, 1964, 1967.
*Tikiu Dievą.* - Chicago, 1964.
*Žmogaus ramybė Dievo tarno ark. Jurgio Matulaičio išgyvenime ir mąstyme.* - Putnam, 1965.
*Skautų maldos.* - Romuva, 1967.
*Jurgis Matulaitis - misijos žmogus.* - Roma, 1968.
*Valančiaus tipo vadas: arkiv. Jurgio Matulaičio vieta atgimstančioj tautoj.* - Putnam, 1969.
*Šiluva žemaičių istorijoje.* - Boston, 1970.
*Vardai ir veidai mūsų kultūros istorijoje.* - Chicago, 1973.
*Kūčios: prasmė, simboliai, maldos.* - Putnam, 1975.
*M. K. Čiurlionis: kūrėjas ir žmogus.* - Chicago, 1984; V., 1992.
*Lietuvių šeimos tradicijos.* - Chicago, 1978, 1985.
*Jurgis Matulaitis.* - Putnam, 1977; V., 1993.
*Marija Šiluvoje.* - K., 1996.

## STRAIPSNIAI IR KITOS PUBLIKACIJOS

*Laisvės problema krikščioniškosios ir naujoviškosios pasaulėžiūros šviesoje* // Židinys. - 1937. - Nr. 5-6. - P. 546-559.
[Daulius J.] *Komunistų veikimo metodai* // Židinys. - 1939. - Nr. 7. - P. 51-61.

*Dvasinis mūsų kaimo lūžimas* // Židinys. - 1939. - Nr. 10. - P. 350-359.

*Žmogaus buities krizė* // Židinys. - 1939. - Nr. 12. - P. 612-620.

*Žmogus ieško savęs* // Židinys. - 1940. - Nr. 1. - P. 30-42.

*Žmogus piligrimų keliuos* // Židinys. - 1940. - Nr. 5-6. - P. 589-599.

*Nauja šių dienų pastoracijos kryptis ir būdingieji jos bruožai* // Tiesos kelias. - 1938. - Nr. 4. - P. 185-197.

[Daulius J.] *Populiariosios religinės literatūros reikalu* // Tiesos kelias. - 1938. - Nr. 4. - P. 235-237.

*Krikščionybė ir kultūrinė lenkų invazija Lietuvoje* // Tiesos kelias. - 1938. - Nr. 5. - P. 312-336.

*Kaimas ir miestas šių dienų pastoracijoje* // Tiesos kelias. - 1938. - Nr. 9. - P. 598-609; Nr. 10. - P. 667-678.

*Pastoracinės veiklos nesėkmingumo priežasčių beieškant* // Tiesos kelias. - 1938. - Nr. 10. - P. 679-984.

[Daulius J.] *Ateina naujas kunigas* // Tiesos kelias. - 1938. - Nr. 10. - P. 684-689.

*Gyvoji dvasia per gyvąją - idealiąją parapiją* // Tiesos kelias. - 1938. - Nr. 12. - P. 802-810.

*Mūsų draugė - kančia* // Aidai. - 1946. - Nr. 4. - P. 51-52.

*Religinio gyvenimo tipai* // Aidai. - 1947. - Nr. 7. - P. 292-297.

*Šviesa lietuvio religijoj ir gyvenime* // Skautų aidas. - 1948. - Nr. 2. - P. 4-5.

*Visuomeniniai tipai* // Aidai. - 1948. - Nr. 13. - P. 145-150; Nr. 14. - P. 201-205.

*Maldos* // Aidai. - 1948. - Nr. 16-17. - P. 294.

*Šarka pleputė* // Ateitis. - 1949. - Nr. 1. - P. 16-17.

*Ateitininko maldos* // Ateitis. - 1949. - Nr. 2. - P. 5.

*Atnaujinimo šauksmas* // Ateitis. - 1949. - Nr. 3. - P. 6-7.

*Šeimos tragedija* // Aidai. - 1949. - Nr. 23. - P. 64-67.

*Mano gimtinės istorija* // Aidai. - 1949. - Nr. 26. - P. 205-208.

*Valstybininko dienos* // Ateitis. - 1950. - Nr. 6. - P. 1-2.

*Kunigas dievų miške* // Aidai. - 1950. - Nr. 7 (33). - P. 310-317.

*Lietuvos misija* // Lux Christi. - 1951. - Nr. 1. - P. 8-12.

*Kova už kryžių. Iš kacetinių pergyvenimų* // Skautų aidas. - 1951. - Nr. 3. - P. 6-9.

*Ateik, Gyvoji Dvasia* // Lux Christi. - 1952. - Nr. 1. - P. 1-4.

*Šventasis Kazimieras* // Lux Christi. - 1953. - Nr. 1. - P. 45-46.

*Lietuviškųjų parapijų paskirtis Amerikoje* // Lux Christi. - 1953. - Nr. 2. - P. 17-25.

*O, žydinti Rožė* // Lux Christi. - 1953. - Nr. 3. - P. 39-41.
*Lietuvių religingumas* // Lux Christi. - 1953. - Nr. 4. - P. 9-14.
*Netiesi kova prieš tiesą* // Laiškai lietuviams. - 1955. - Nr. 3. - P. 75-81.
*Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle* // Aidai. - 1955. - Nr. 7-9. - P. 249-258; 324-331; 360-367; 1956. - Nr. 1. - P. 29-34.
*Sielovados institutas* // Lux Christi. - 1956. - Nr. 2. - P. 27-38.
*Metodo klausimas svarstant mūsų liberalizmą* // Aidai. - 1957. - Nr. 1. - P. 42-47.
*Lietuviškoji šeima* // Laiškai lietuviams. - 1957. - Nr. 2. - P. 52-57; Nr. 3. - P. 80-83; Nr. 5. - P. 145-151.
*Šiluvos garbė Amerikoje* // Lux Christi. - 1957. - Nr. 3. - P. 248-252.
*Instauracija* // Ateitis. - 1957. - Nr. 7. - P. 145-146.
*Ateitininkų šūkis* // Ateitis. - 1957. - Nr. 9. - P. 193-194.
*Ateitininkų credo* // Ateitis. - 1957. - Nr. 10. - P. 221.
*Ateitininkų įžodis* // Ateitis. - 1958. - Nr. 1. - P. 4-6.
*Ateitininkų himnas* // Ateitis. - 1958. - Nr. 2. - P. 30.
*Kodėl Marija apsireiškė Šiluvoje* // Moteris. - 1958. - Nr. 3. - P. 1-2.
*Lietuvių bendruomenė* // Lux Cristi. - 1958. - Nr. 3. - P. 13-19.
*Ateitininkų veiklos formos* // Ateitis. - 1958. - Nr. 3. - P. 62.
*Ateitininkų veiklos formos - susirinkimas* // Ateitis. - 1958. - Nr. 4. - P. 84-85.
*Ateitininkų veiklos formos. Šventės* // Ateitis. - 1958. - Nr. 5. - P. 110-111.
*Ateitininkų veiklos formos. Vėliava* // Ateitis. - 1958. - Nr. 6. - P. 130-131.
*Mintis ir gyvenimas* // Ateitis. - 1958. - Nr. 10. - P. 226-227.
*Šiluva* // Aidai. - 1958. - Nr. 10. - P. 434-442.
*Dėl dorinės religinės padėties Nepriklausomoje Lietuvoje* // Į laisvę. - 1958. - Nr. 16-17. - P. 21-26.
*Lipniūnas Alfonsas* // Lietuvių enciklopedija. - Boston, 1958. - T. 16. - P. 255-256.
*Tautinė veikla* // Ateitis. - 1959. - Nr. 1. - P. 3-5.
*Patobulinkime organizacinę techniką* // Lux Christi. - 1959. - Nr. 3. - P. 37-38.
*Priešybių derintojas Stasys Šalkauskis* // Aidai. - 1959. - Nr. 8. - P. 321-328.
*Šiluvos steigėjas ir globėjai. Petras Gedgaudas ir paveldėtojai* // Tautos praeitis. - 1960. - T. 1. - Kn. 2. - P. 183-197.
*Kunigas kontroversijoje* // Lux Christi. - 1960. - Nr. 1. - P. 26-29; Nr. 3. - P. 14-20.

*Saulė kryžiuose* // Lux Christi. - 1960. - Nr. 4. - P. 59-61.
*Parapija* // Lietuvių enciklopedija. - Boston, 1960. - T. 21. - P. 534-536.
*Pastoracija* // Lietuvių enciklopedija. - Boston, 1960. - T. 22. - P. 109-110.
*Pastoralinė teologija* // Lietuvių enciklopedija. - Boston, 1960. - T. 22. - P. 112-114.
*LUX CHRISTI dešimtmetis* // Lux Christi. - 1961. - Nr. 2. - P. 1-4.
*Auksinė „Ateities" sukaktis* // Ateitis. - 1961. - Nr. 2. - P. 34-39.
*Didysis nerimas* // Lux Christi. - 1961. - Nr. 3. - P. 70-71.
*Dr. B. Matulionis, Generolas, gydytojas Vladas Nagius-Nagevičius* // Lux Christi. - 1962. - Nr. 4. - P. 68-69.
*Dangus privilegijavo mūsų tautą* // Moteris. - 1962. - Nr. 5. - P. 10-11.
*Maironis - rektorius ir mokytojas* // Aidai. - 1962. - Nr. 7- P. 326-328.
*Martynas Mažvydas ir jo amžininkų tragika prieš 400 m.* // Moteris. - 1963. - Nr. 4. - P. 4-7.
*Kas iš tikro yra meilė?* // Laiškai lietuviams. - 1963. - Nr. 11. - P. 352-354.
*Stutthof* // Lietuvių enciklopedija. - Boston, 1963. - T. 29. - P. 93-95.
*Šiluva* // Lietuvių enciklopedija. - Boston, 1963. - T. 29. - P. 509-521.
*Vinco Krėvės svyravimai ir pusiausvyra* // Laiškai lietuviams. - 1964. - Nr. 1. - P. 10-15; Nr. 2. - P. 63-65.
*Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija. Bendras žvilgsnis į praeitą kelią* // LKMA Suvažiavimo darbai. - 1964. - T. 5. - P. 3-26.
*Žodis ir veiksmas* // Laiškai lietuviams. - 1965. - P. 62-65.
*Apie temperamentus* // Ateitis. - 1965. - Nr. 8. - P. 222-224.
*Būkit palaiminti* // Laiškai lietuviams. - 1965. - Nr. 9. - P. 289-291.
*Kun. doc. Morkus Morkelis* // LKMA Metraštis. - 1965. - T. 1. - P. 290-291.
*Kun. dr. Stasys Ūsoris* // LKMA Metraštis. - 1965. - T. 1. - P. 326.
*Vnučka, Vnučkienė* // Lietuvių enciklopedija. - Boston, 1966. - T. 34. - P. 452-453.
*Žemaitkiemis* // Lietuvių enciklopedija. - Boston, 1966. - T. 35. - P. 217-219.
*Ateities sąjūdis laiko perspektyvoje* // Aidai. - 1967. - Nr. 7. - P. 281-288.
*Situacinė mūsų savijauta* // Laiškai lietuviams. - 1967. - Nr. 8. - P. 323-325.
*Blogio vaizdavimas literatūroje* // Laiškai lietuviams. - 1967. - Nr. 9. - P. 256-259.
*Lietuviškas šeimų stilius* // Laiškai lietuviams. - 1967. - Nr. 11. - P. 457-459.

*Moralė naujos situacijos kryžkelėje* // Laiškai lietuviams. - 1968. - Nr. 1. - P. 11-13; Nr. 2. - P. 76-78.
*Skonis ir saikas mūsų laikysenoje* // Laiškai lietuviams. - 1968. - Nr. 6. - P. 232-233.
*Įžangos vietoj* // Evely L. Visi mes broliai. - 1968.
*Pasauliečių Taryba religiniams lietuvių reikalams* // Aidai. - 1969. - Nr. 1. - P. 14-16.
*Kanados lietuvių katalikų centras* // Aidai. - 1969. - Nr. 10. - P. 464-465.
*Pirmieji jėzuitai Lietuvoje* // Laiškai lietuviams. - 1974. - Nr. 9. - P. 292-294.
*Ar būsim po kongreso geresni ateitininkai?* // Ateitis. - 1970. - Nr. 9. - P. 296-298.
*Ar išpažintis praras savo vertę?* // Laiškai lietuviams. - 1970. - Nr. 10. - P. 344-347.
*Judrusis Pranas Juras* // Draugas. - 1971. - Kovo 3.
*Čiurlionio vizija - ateitininkų misija* // Ateitis. - 1971. - Nr. 4. - P. 100-103.
*Seksualinis vaikų švietimas* // Laiškai lietuviams. - 1972. - Nr. 9. - P. 314-316.
*Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija* // Aidai. - 1972. - Nr. 9. - P. 409-413.
*Vytautas Marijošius* // Laiškai lietuviams. - 1972. - Nr. 10. - P. 334-336.
*Tremties sąmonę turim - reikia misijos* // Ateitis. - 1975. - Nr. 2. - P. 40-41.
*Ateitininkų misija* // Ateitis. - 1975. - Nr. 5. - P. 132-136.
*Erotika ir egzotika brolių draugystėje* // Ateitis. - 1975. - Nr. 8. - P. 234-237.
*Prabilęs pasauliui savita kalba* // Aidai. - 1975. - Nr. 8. - P. 337 - 342.
*Atvirai bandant sugriebti tai, kas už sąvokų slypi* // Ateitis. - 1975. - Nr. 10. - P. 311-312.
*Jaunavedžiams* // Ateitis. - 1976. - Nr. 6. - P. 200.
*Šiluva* // Encyclopedia Lituanica. - Boston, 1976. - Vol. 5. - P. 168-170.
*Dejonė, kelianti abejonę* // Laiškai lietuviams. - 1976. - Nr. 10. - P. 330-332.
*Jurgis Matulaitis* // Laiškai lietuviams. - 1977. - Nr. 6. - P. 188-192.
*Būk su mumis, Viešpatie...* // Ateitis. - 1977. - Nr. 9-10. - P. 292.
*Lietuvių religingumo vertė* // Laiškai lietuviams. - 1978. - Nr. 2. - P. 44-47.
*Prisimenu ir aš...* // Moteris. - 1978. - Nr. 5. - P. 17-20.
*Bendruomenės panorama* // Laiškai lietuviams. - 1978. - Nr. 8. - P. 266-273.
*Žmogui reikia Dievo* // Laiškai lietuviams. - 1978. - Nr. 10. - 328-330.
*Laukiam Tavęs Viešpatie* // Laiškai lietuviams. - 1978. - Nr. 11. - P. 361-364.

*Žmogaus ir Dievo valia tautoje* // Laiškai lietuviams. - 1979. - Nr. 2. - P. 37-39.
*Elitas, valdovai ar vadovai?* // Ateitis. - 1979. - Nr. 2. - P. 48-50.
*Žmogaus skausmas* // Laiškai lietuviams. - 1979. - Nr. 3. - P. 73-76.
*Kokios kliūtys moterims tapti kunigais?* // Laiškai lietuviams. - 1979. - Nr. 3. - P. 83.
*Žmogaus prisikėlimas* // Laiškai lietuviams. - 1979. - Nr. 4. - P. 109-111.
*Meilė Didžiajai Moteriai* // Laiškai lietuviams. - 1979. - Nr. 5. - P. 148-149.
*Tautybių sankirtis Vilniaus universitete 1803-1832 m.* // Aidai. - 1979. - Nr. 9. - P. 392-396.
*Netikša ar derintojas?* // Ateitis. - 1979. - Nr. 9-10. - P. 323-324.
*Magdalena Galdikienė* // Tėvynės Sargas. - 1980. - Nr. 1. - P. 68-70.
*Apklojo abu...* // Ateitis. - 1980. - Nr. 6. - P. 169.
*Pažiūrų lūžyje gimsta ateitininkai* // Ateitis. - 1980. - Nr. 6. - P. 172-179.
*Ateitininkų misija - sąjūdinė kryptis* // Ateitis. - 1980. - Nr. 7. - P. 212-216.
[Yluvis J.] *Ateiki, kaip ir tu* // Ateitis. - 1980. - Nr. 7. - P. 239.
*Kunigo veikla visuomenėje* // Laiškai lietuviams. - 1980. - Nr. 10. - P. 338-339.
*Išeivijos mohikanas* // Laiškai lietuviams. - 1981. - Nr. 11. - P. 368-370.
*Besiruošiant kongresui* // Ateitis. - 1981. - Nr. 4. - P. 124.
[Yluvis J.] *Pajūryje* // Ateitis. - Nr. 7. - P. 241.
[Yluvis J.] *Eilėraščiai* // Ateitis. - Nr. 7. - P. 257.
*Tolyn į laiką - gilyn į gelmę* // Ateitis. - 1982. - Nr. 3. - P. 68-69.
*XX Amžius - dienraštinė naujovė* // Aidai. - 1982. - Nr. 4. - P. 268-279.
*Mūsų liaudies kryžiai* // Ateitis. - 1982. - Nr. 6. - P. 180-187.
*M. K. Čiurlionio asmenybės ir pasaulėžiūros bruožai* // LKMA Suvažiavimo darbai. - Roma, 1984. - T. 10. - P. 223-245.

Sudarė kun. *Rapolas Krasauskas*,
papildė *Gediminas Mikelaitis*

# Pavardžių rodyklė

Sudarė *Mikas Vaicekauskas*

# Rėmėjai

| | |
|---|---|
| Klemensas Matkevičius - Chicago, IL | $ 1500 |
| Dr. E. Razma, - Lokport, IL | $ 1000 |
| Ignas Simonaitis, - Thompson, Conn | $ 1000 |
| Kun. Rapolas Krasauskas, - Putnam, Conn | $ 400 |
| Marija Remienė, - Westchester, IL | $ 100 |
| Ona Strimaitienė, - Putnam, Conn | $ 100 |
| Petras Gruodis, - Chicago, IL | $ 200 |
| Bronė Cizikaitė, - Chicago, IL | $ 200 |
| Albinas ir Rozalija Žukauskai, - Teguesta, Fl | $ 100 |
| Danutė Augienė, - Putnam, Conn | $ 100 |
| Albina Lipčienė, - Putnam, Conn | $ 50 |
| Linas Lipčius, - Windsor, Conn | $ 60 |
| Regina Taunienė, - Putnam, Conn | $ 30 |
| Dana J. Šleinys-Kriaučeliūnaitė, - Palos Heights, IL | $ 25 |
| ATA. Kun. Valdemaras Cukuras, - Putnam, Conn | $ 75 |
| Juozas ir Aldona Rygeliai, - Thompson, Conn | $ 50 |
| Stanislava Cibas, - Milton, Mass | $ 100 |
| Edmundas S. Cibas - Milton, Mass | $ 100 |
| Danutė ir Lionginas Izbickiai, - Cotiut, Mass | $ 100 |
| Dr. Aldona Juozevičienė - Chicago, IL | $ 50 |
| Bronė Skardžius, - Thompson, Conn | $ 500 |
| Stefa Radzevičiūtė, - Cleveland, OH | $ 500 |
| Aldona Prapuolenytė, - Putnam, Conn | $ 100 |
| Marius Prapuolenis, - Chicago, IL | $ 100 |
| Česlovas Masaitis, - Thompson, Conn | $ 150 |
| Bronė Kuodis, - Arlington, MA | $ 25 |
| Dalilė Polikaitis, - Westlake Village, CA | $ 50 |
| Vaclovas Kuzmickas, - Waterbury CT | $ 25 |
| Stasys Rudys, - Uxbridge, Mass Roslindale | $ 50 |
| Jonas Rugelis, - Magwood, IL | $ 50 |
| Cezaris ir Stasė Surdokai, - Baltimore, MD | $ 50 |
| Antanas, Valerija Girnius, - Roslindale, Mass | $ 50 |
| Romas, Aldona Dulskis, - Cacoa Beach, FL | $ 200 |
| Dana Čipkienė, - Willowick, OH | $ 100 |
| A. V. Dundzila, - Mc Lean, VA | $ 50 |
| Pinavija Zigaitienė-Geležienė, - St. Petersburg, Beach, FL | $ 100 |
| Romualdas, Gražina Kriaučiūnai, - Lansing, MI | $ 150 |
| Rimantas Laniauskas, - Euclid, OH | $ 150 |
| Marija Žigaitis-Gelažius, - St. Petersburg Beach, FL | $ 100 |
| Aldona, Kazimieras Rimkus, - Chicago, IL | $ 50 |
| Prel. Antanas Bertašius, - Paterson, N. g. | $ 100 |
| Martin Joana Petraitis, - Paterson, N. g. | $ 50 |
| Henrikas, Ilona Laučius, - Paterson, N. g. | $ 50 |
| Vytautas Bronė Paulius, - Paterson, N. g. | $ 50 |
| Elena Augulienė, - Paterson, N. g. | $ 30 |
| Irena Klimaak, - Paterson, N. g. | $ 10 |
| Gediminas Klimas, - Paterson, N. g. | $ 10 |
| Antanas Rubonis, - Paterson, N. g. | $ 10 |
| Ona Stankaitis, - Paterson, N. g. | $ 10 |
| A. B. Stankaitis, - Paterson, N. g. | $ 10 |
| Eugenija Liaugandienė, - Parsipany, N. g. | $ 100 |
| Jadvyga Kontrimienė, - Mission Viejo, C. A. | $ 100 |

STASYS YLA

*Tolyn į laiką - gilyn į gelmę...*

Leidykla „Aidai" (SL 1728)
Universiteto g. 4, 2001 Vilnius
Tiražas 3 000. Užs. Nr. 56
Spausdino Adomo Jakšto spaustuvė
Girelės g. 22, 4230 Kaišiadorys